

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช

สารนิพนธ์

ของ

นางสาวพิกุล ชูสกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

ตุลาคม 2547

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๑๑๕.๑๓
พ ๖๓ ๖๗

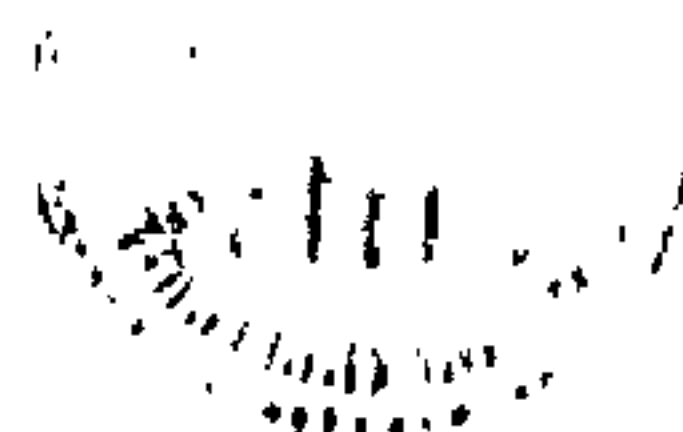
ร. ๓

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

ของ

นางสาวพิกุล ชุสกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

ตุลาคม ๒๕๔๗

๒ ๒๕๔๗

๑๘๓.๑. ๒๕๔๘

พิบูล ชูสกุล. (2547). การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช. สารนิพนธ์ กศ.ม.

(การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทศนา แสงศักดิ์

การศึกษานี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ เครื่องถม หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนรา และหนังตะลุง และแนวคิดเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและบทบาทผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการจัดการเรียนการสอน และการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 8 คน ครูผู้สอนจำนวน 6 คน และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นจำนวน 4 คน จากโรงเรียน 4 แห่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 9 คน ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

ผลของการศึกษารูปได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาที่ผ่านกระบวนการสั่งสม กลั่นกรอง พัฒนาและสืบทอดมายาวนาน เกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิตกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพประกอบอาชีพ สะท้อนการใช้ภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรมในการประยุกต์ใช้วัตถุดิบจากทรัพยากรในท้องถิ่น ผสมกับความสวยงามในการทำเครื่องใช้สอยต่างๆในชีวิตประจำวัน ก่อเกิดเป็นงานฝีมือที่ประณีตงดงามและการละเล่นพื้นบ้านหลากหลาย สร้างชื่อเสียงให้กับท้องถิ่น เครื่องถมเป็นผลงานหัตถศิลป์ชั้นสูงที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวนครศรีธรรมราชที่มีลักษณะพิเศษและแตกต่างจากเครื่องถมของที่อื่นๆ คือ น้ำยาถมสีดำสนิท และเนื้อถมแน่นมีมันเป็นเงา มีลวดลายวิจิตรที่สลักด้วยมือ และที่สำคัญเครื่องถมชนิดนั้นต้องเป็นเนื้อเงินแท้ไม่ต่ำกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ นับเป็นงานที่ทรงคุณค่าทางศิลปะเป็นอย่างยิ่ง หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา นับเป็นศิลปหัตถกรรมชั้นเยี่ยมที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชด้วย ผลผลิตมีความประณีต มีการผูกลายหรือทำลายในตัว ซึ่งเกิดจากการใช้ย่านลิเภาสลับกันอย่างสวยงาม เป็นที่นิยมอยู่ในวงจำกัดเนื่องจากกรรมวิธีการผลิตที่ซับซ้อนและราคาที่สูง โนรา เป็นศิลปะการแสดงโบราณที่ไม่ได้ลอกเลียนหรือดัดแปลงมาจากที่ใด มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นด้วยเครื่องแต่งกายทั้งท่วงท่าการรำ การร้อง และการแสดงเรื่องอย่างละคร หนังตะลุง เป็นมหรสพพื้นบ้านที่เปี่ยมล้นไปด้วยเชาว์ปัญญาและคำสั่งสอนซึ่งถือเป็นการแสดงประจำภาคใต้ หนังตะลุงนอกจากให้ความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นสื่อมวลชนชาวบ้านด้วยการสอดแทรกเรื่องราวทางสังคมและข่าวสารบ้านเมืองมาแต่อดีตและยังคงสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ตอนที่ 2 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

1. แนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมีแนวความคิดที่สอดคล้องกันในการสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าของท้องถิ่นให้ยั่งยืน

2. การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอนทั้งในรูปแบบของกิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดให้มีการประชุมระดมความคิดจากผู้เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ผู้ปกครอง และนักเรียนเพื่อเสาะหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตรงตามความต้องการของนักเรียนและชุมชน การเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเข้าร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและร่วมกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักเรียนในโรงเรียน และการให้นักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการ

3. บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากชุมชน ผู้ปกครอง และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้รับความร่วมมือจากผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเข้าร่วมพัฒนาหลักสูตรและร่วมถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนเป็นอย่างดี

A STUDY OF LOCAL WISDOM IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

AN ABSTRACT

BY

MISS PIKUL CHUSAKUL

**Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Educational Administration
at Srinakharinwirot University
October 2004**

Pikul Chusakul. (2004). *A Study of Local Wisdom in Nakhon Si Thammarat Province*.

Master's Project. M. Ed. (Educational Administration). Bangkok : Graduate School,
Srinakharinwirot University. Advisor : Asst. Prof. Dr.Thasana Swaengsakdi.

The purposes of this research were to: 1) study outstanding local wisdoms in Nakhon Si Thammarat in 4 matters, i.e. nielloware, Yan Lipao wickerwork handicrafts, Nora, and Nang Talung (shadow show); 2) study viewpoints regarding local wisdoms applications in learning and teaching to transmit the local wisdoms as well as the roles of concerned persons. A qualitative research method employing the study of related documents, observations of learning and teaching, and interviews 8 school administrators, 6 teachers and 4 local experts in 4 school areas in the province. Then 9 experts were asked to verify the correctness of the content.

Findings of the study were presented in 2 sections as follows.

Section 1 : The outstanding local wisdoms under the study in Nakhon Si Thammarat. The wisdoms were the body knowledge created through intelligence, continually passed to later generations through the accumulating, filtering, and developing processes for a long time. Most of the wisdoms involved with the way of life within natural surroundings. Using raw materials from local natural resources in the applications of local wisdoms in handicrafts yielded beautiful daily life local utensils and plays. Nielloware of the villagers in Nakorn Si Thammarat made local very well known. They were different from others in 2 aspects: niello coat was true black, the drawings were very delicate, coated densely and well-polished. At least 95 percent of genuine silver was used to produce the nielloware and all drawings were hand-made which made them art-value. Yan Lipao was counted as an identity of Nakhon Si Thammarat. They were very elaborate, having tied patterns in themselves. However, their popularity was limited because of their complicated production processes and rather high cost. Nora was an original ancient performance. Its identity was seen in the garment, dancing styles, singing and drama-like performances. Nang Talung was a true southern local entertainment, full of intelligence and instructions. Besides providing fun, Nang Talung also, from the old times up to present, provided ideas on social issues, local and national news.

Section 2 : The introduction of local wisdoms into schools.

1. The viewpoints concerning introducing local wisdoms into schools. School administrators, teachers and local experts had corresponding opinions regarding supporting and encouraging applications of local wisdoms in learning and teaching so as to conserve and maintain the value of local wisdoms and intelligence.

2. Learning and teaching to transmit the local wisdom. Schools had various ways of teaching such as activities in curriculum and extra curriculum activities; arranging meetings to have concerned persons such as school administrators, teachers, local experts, parents and students brainstormed and searched for local wisdoms corresponding to students' and community's needs; inviting local experts to participate in the development of local curriculum and local wisdom transmission activities to students; sending students to be trained at local experts' home or local enterprise.

3. The roles of concerned persons in introducing local wisdoms into schools. Schools had proper supports from communities, parents and local organizations in applying local wisdoms in learning and teaching. Local experts also provided much cooperation in the development of curriculum and the transmission of local wisdoms to students.

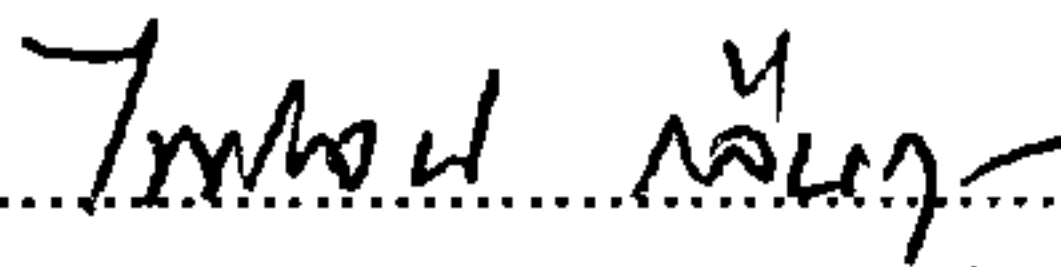
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศวรงค์ศักดิ์)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

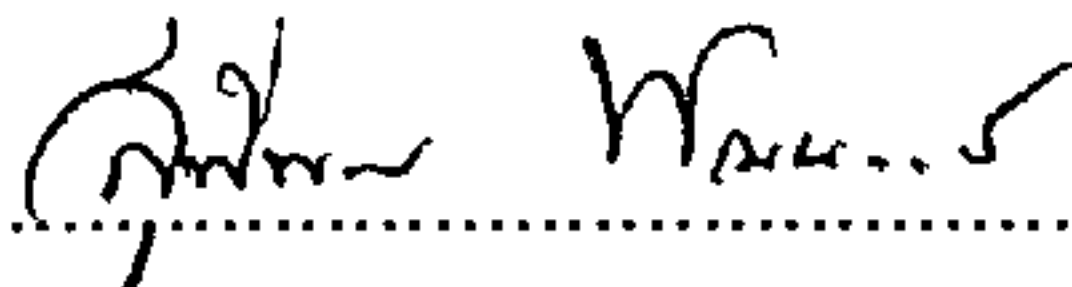

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศวรงค์ศักดิ์)

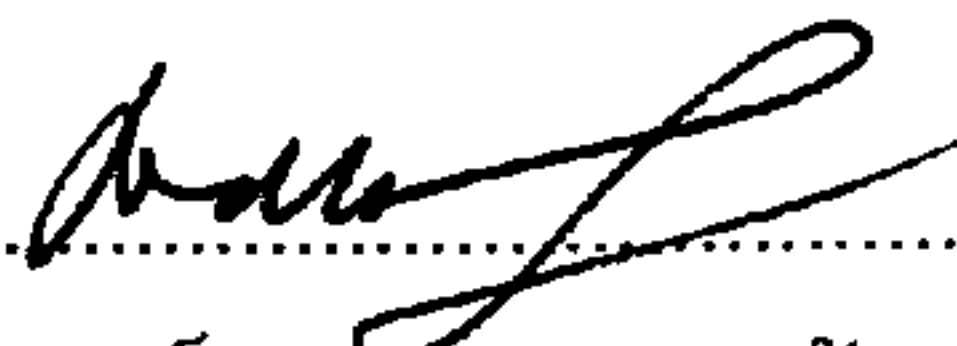

.....กรรมการสอบสารนิพนธ์
(อาจารย์สุพีพรรณ พัฒนพานิชย์)

.....กรรมการสอบสารนิพนธ์
(อาจารย์ ดร. มารศรี สุธานี)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. คมเพชร จิตรสกุล)

วันที่ ๑๕ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๗

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศาสตร์ แสงศักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆเป็นอย่างดีตลอดมา จนกระทั่งสารนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ อาจารย์สุพิพรรณ พัฒนพานิชย์ ประธานกรรมการพิจารณาโครงการสารนิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงรัตน์ เกษรแพทย์ อาจารย์ ดร.ราชันย์ บุญธิมา กรรมการพิจารณาโครงการสารนิพนธ์ ที่ได้ให้ความรู้และข้อคิดในการปรับปรุงโครงการสารนิพนธ์

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศาสตร์ แสงศักดิ์ อาจารย์ ดร.มารศรี สุธานี อาจารย์ สุพิพรรณ พัฒนพานิชย์ คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์และคณาจารย์ทุกท่านของภาควิชาการบริหารการศึกษาที่ให้ความเมตตา ให้ความรู้ และแนวทางในการจัดทำสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ อาจารย์ ดร.ราชันย์ บุญธิมา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไมตรี จันทรา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกศริน มณูญผล และ อาจารย์ ดร.มะลิวรรณ สมศักดิ์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ระวี สุดเฉลย ผู้ทรงภูมิรู้และผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องดนตรี นางจารุวรรณ บุญซึก ประธานศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนครศรีธรรมราช ผู้ทรงภูมิรู้ด้านหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น ผู้ทรงภูมิรู้ด้านด้านหนังตะลุง นายเคลื่อน แก้วถาวร นายหนูกลิ่น เสนะระนาถ ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นผู้ทรงภูมิรู้ด้านโนรา ที่กรุณาให้ความรู้ และข้อมูลสำคัญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แอบ ชามทอง ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไมตรี จันทรา อาจารย์ระวี สุดเฉลย นางจารุวรรณ บุญซึก นายสุชาติ ทรัพย์สิน อาจารย์วรรณ นาคเพชรพล ผู้อำนวยการวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช อาจารย์ สถิตย์ ทองวิจิตร ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดหมอน อาจารย์มณูญ ชูเกลี้ยง ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนห้วยไทรบำรุงราษฎร์ อาจารย์ณรงค์ จงบุรี ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ ที่กรุณาตรวจแก้ไขเนื้อหาที่ศึกษาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ พี่ และเพื่อนๆนิสิตปริญญาโทการบริหารการศึกษา ภาคพิเศษ รุ่นที่ 14 ที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจในการศึกษาและการทำสารนิพนธ์ด้วยความอบอุ่นเสมอมา

พิกุล ชูสกุล

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	5
ขอบเขตการศึกษา	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
2 ภูมิหลังของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช	10
สภาพทั่วไปของจังหวัดนครศรีธรรมราช	11
ลักษณะภูมิประเทศ	12
ลักษณะภูมิอากาศ.....	13
แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ.....	13
สภาพทรัพยากรของจังหวัดนครศรีธรรมราช	14
ป่าไม้.....	14
แร่ธาตุ.....	15
ประชากร	15
สภาพทางสังคม วัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช	16
การปกครอง	16
การศึกษา	16
การสาธารณสุข.....	17
ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช	18
ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน	18
การแบ่งกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	20
เครื่องดนตรีนครศรีธรรมราช	26
ประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรี.....	26

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ) หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา.....	29
ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา.....	30
การแบ่งชนิดของย่านลิเภา.....	31
โนรา.....	32
ประวัติความเป็นมาของโนรา.....	32
ส่วนประกอบของโนรา.....	35
หนังตะลุง.....	37
ประวัติความเป็นมาของหนังตะลุง.....	38
การสร้างตัวหนังตะลุง.....	40
บุคคลสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช.....	41
นายเหงะ โสภาพงศ์.....	41
นายชุม สุวรรณทิพย์.....	43
ร้อยเอกเผื่อน คงเอี้ยง.....	43
โนราคล้าย ชี้นอน.....	44
โนรามดลัน.....	45
นายสุชาติ ทรัพย์สิน.....	46
การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน.....	47
แนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน.....	47
การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	53
บทบาทผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน.....	61
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	64
คัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช.....	65
วางแผนดำเนินการ.....	66
การดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	66

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ) เก็บรวบรวมข้อมูล	67
การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช	67
การศึกษาบุคคลสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช	69
การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน	70
การสร้างเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้า	72
ขั้นตอนการเก็บข้อมูล	74
การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงาน.....	75
สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	76
ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา	76
4 การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลที่ได้จากการศึกษา.....	78
ตอนที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช.....	78
เครื่องมือ	79
ความเป็นมาของเครื่องมือ	79
การเปลี่ยนแปลงของเครื่องมือ	85
สภาพปัจจุบันของเครื่องมือ	86
หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา.....	87
ความเป็นมาของหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา.....	87
การเปลี่ยนแปลงของหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา.....	92
สภาพปัจจุบันของหัตถจักสานย่านลิเภา.....	93
โนรา.....	94
ความเป็นมาของโนรา	94
การเปลี่ยนแปลงของโนรา.....	96
สภาพปัจจุบันของโนรา.....	97

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ) หนังสือ 97	97
ความเป็นมาของหนังสือ 97	97
การเปลี่ยนแปลงของหนังสือ 102	102
สภาพปัจจุบันของหนังสือ 103	103
ตอนที่ 2 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน 104	104
แนวคิดของผู้เกี่ยวข้อง 104	104
วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน 106	106
การจัดการเรียนการสอน 107	107
บทบาทของผู้เกี่ยวข้อง 108	108
5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ 112	112
วัตถุประสงค์การศึกษา 112	112
วิธีดำเนินการศึกษา 112	112
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา 113	113
การเก็บรวบรวมข้อมูล 114	114
การวิเคราะห์ข้อมูล 115	115
สรุปผลการศึกษา 115	115
ตอนที่ 1 การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช 115	115
ตอนที่ 2 การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน 116	116
ข้อเสนอแนะ 118	118
ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้า 118	118
ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป 119	119
	
บรรณานุกรม 120	120

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	จำนวนประชากรในการศึกษาจำแนกตามสถานภาพ	72
---	---	----

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 พระบรมธาตุ ศูนย์รวมใจและสัญลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช.....	10
2 แผนที่จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	11
3 ภาพถ่ายดาวเทียมจังหวัดนครศรีธรรมราช	11
4 ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราช.....	12
5 ต้นน้ำแม่น้ำปากพนังช่วงที่ไหลจากเทือกเขานครศรีธรรมราช.....	13
6 ความสมบูรณ์ของสภาพป่าไม้แห่งเทือกเขานครศรีธรรมราช	14
7 ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ส่งผลให้ประชากรประกอบอาชีพทางการเกษตร	15
8 สารทเดือนสิบ ประเพณีสำคัญของชาวไทยพุทธในนครศรีธรรมราช	17
9 เครื่องถม หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนราและหนังตะลุง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช	18
10 พิธีกรรมอันเกี่ยวกับคติความเชื่อ	21
11 ผลงานศิลปกรรมพื้นบ้านกับสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน.....	24
12 วิถีชีวิตที่เกี่ยวพันกับการเกษตรของคนนครศรีธรรมราช	25
13 เครื่องถม งานศิลปะชั้นสูงที่มีชื่อเสียงลือเลื่องของเมืองนครศรีธรรมราช.....	26
14 ลวดลายที่นิยมใช้ในการทำเครื่องถมนครศรีธรรมราช.....	27
15 วัสดุสำคัญในการทำเครื่องถม	28
16 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา.....	29
17 ศิลปะการแสดงโนรา นาฏลักษณะที่สำคัญของชาวดั	32
18 การแต่งกายของโนราในอดีต.....	33
19 การแสดงโนราที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย	34
20 เครื่องแต่งกายโนรา	36
21 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงโนรา	37
22 หนังตะลุงมหรสพของภาคใต้.....	37
23 รูปหนังตะลุงตัวสำคัญที่ใช้ในการแสดง	41
24 นำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน	47
25 การจัดการเรียนการสอนในลักษณะกลุ่มสนใจ.....	50

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
26 การถ่ายทอดความรู้โดยผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น.....	53
27 ส่งเสริมการจัดงานวิชาการ ห้องนิทรรศการ และการแสดงด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน	58
28 แผนผังการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน.....	60
29 ขั้นตอนในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า	65
30 ส่วนหนึ่งของรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องดนตรีธรรมราช.	80
31 ขั้นตอนการทำเครื่องดนตรี	82
32 ขั้นตอนการทำเครื่องดนตรี (ต่อ)	83
33 ผลิตภัณฑ์เครื่องดนตรีประเภทต่างๆ	84
34 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานย่านลิเภาชนิดต่างๆ.....	88
35 ขั้นตอนการผลิตหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา	89
36 ขั้นตอนการผลิตหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา (ต่อ)	90
37 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานย่านลิเภาที่พัฒนารูปด้วยการผสมผสาน เครื่องดนตรีเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่กำลังได้รับความนิยม.....	91
38 ทำรำต้นแบบทั้ง 12 ท่าของโนรา.....	95
39 บรรยากาสด้านหน้าจอและหลังจอหนังตะลุง	98
40 การแสดงหนังตะลุงใช้คนพากษ์ตัวหนังเพียงคนเดียว	100
41 จากมหรสพสู่ของที่ระลึกระดับโลก พัฒนาการตามยุคสมัยของหนังตะลุง.....	101

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ปัจจุบันปรากฏการณ์ของโลกได้เปลี่ยนไป อันเนื่องมาจากกระบวนการสร้างความทันสมัย ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากสังคมด้อยพัฒนาไปสู่สังคมพัฒนา บางสังคมได้เปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการดำรงชีวิต จากแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบเทคโนโลยีก้าวหน้า ระบบการเกษตรเปลี่ยนจากระบบเพื่อยังชีพไปสู่ระบบการค้า ระบบอุตสาหกรรมเปลี่ยนจากใช้พลังงานของคนและสัตว์ไปสู่การใช้เครื่องจักรกล และระบบสังคมเปลี่ยนจากการรวมศูนย์ไว้ที่หมู่บ้านหรือชุมชน มาสู่การรวมศูนย์ไว้ที่เมือง (นิสาร์ตน์ วรางคณากิจกุล. 2546 : 3)

สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและด้านอื่นๆ ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชากรทั้งโลกอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประเทศไทย วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเปิดกว้างขึ้น ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในประเทศอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง (จำเริญ คำหวาน. 2544 : 1) เมื่อวัฒนธรรมเมืองไหลบ่าเข้าสู่ชุมชนชนบท กระทั่งชาวชนบทไม่สามารถปรับเปลี่ยนระบบความรู้และเทคโนโลยีให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจนเกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural lag) และ ส่งผลเสียหายตามมามากมาย อาทิ การสูญเสียที่ดินทำกินของเกษตรกรจากระบบทุนนิยม หนุ่มสาวละทิ้งบ้านเดิมสู่เมืองหลวง ความเชื่ออารีต่อกันของคนชนบทลดลง ชนบทธรรมเนียนพื้นบ้านถูกละทิ้งไปจากวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ จนเกิดความสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามมา

นอกจากปรากฏการณ์ดังกล่าวแล้ว สังคมไทยในปัจจุบันยังได้รับอิทธิพลด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนวัฒนธรรมจากชาติตะวันตกเป็นอย่างมากและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างไม่หยุดยั้ง ผลกระทบดังกล่าวก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปโดยไม่รู้ตัว ในที่สุดอาจเลือนวัฒนธรรมและค่านิยมของไทย อันเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมไทยสูญเสียเอกลักษณ์หรือความเป็นตัวของตัวเอง (อัญชลี เตชะโกมล. 2540 : 1) ในขณะเดียวกันก็สร้างค่านิยมและทัศนคติ ที่ขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ สภาพวิถีชีวิตไทย เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมถูกเบียดเบียนและเปลี่ยนแปลง จนตกอยู่ในภาวะกระแสทุนนิยม พาณิชย์นิยมและวัตถุนิยม กระทั่งขาดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ขาดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น การยอมรับในภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากเหง้าไทยแต่เดิมน้อยลง แต่หันไปรับวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาผ่านสื่อต่างๆ โดยปราศจากการเลือกสรร กลั่นกรอง จนเกิดการซึมซับและละทิ้งวัฒนธรรมเดิม แล้วรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาเป็นของตน กระทั่งเกิดการครอบงำทางวัฒนธรรม (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ 9. 2544 : 10) นำมาซึ่งปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม คุณธรรมและปัญหาต่างๆอีกนานัปการ ในที่สุด ภูมิปัญญาไทยที่เคยใช้เป็นแกนนำในการดำเนินชีวิตก็ถูกละเลย ไม่นำมาศึกษาหรือถ่ายทอดอย่างเป็นระบบและละทิ้งไปทีละน้อยๆ จนเกือบหมดสิ้น (นิสาร์ตน์ วรางคณาภิจุล. 2546 : 3)

ดังจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้คุณลักษณะความเป็นไทยลดน้อยลง การเห็นคุณค่าและความภูมิใจในภูมิปัญญาไทย ศิลปะและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทยก็ยิ่งลดน้อยถอยลงไปด้วย (จรัสรัตน์ วรรณรัตน์. 2546 : 1) ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากการรับภูมิปัญญาสากลเข้ามาโดยปราศจากการ เลือกสรร และละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทย การกระทำดังกล่าวนี้ ได้ก่อให้เกิดมหันตภัยร้ายแรงที่คุกคามต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมตลอดจนมีการทำลายวัฒนธรรมและธรรมชาติไปเป็นจำนวนมาก จนเป็นปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคมระดับชาติ (รุ่ง แก้วแดง. 2541 : 216)

อย่างไรก็ตาม ยังไม่สายเกินไปที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์ มีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมเป็นปึกแผ่นมายาวนาน มีความสมานฉันท์ เอื้ออาทรและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นเครื่องช่วยค้ำจุนให้สถาบันหลักของสังคม ทั้งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ตลอดจนสถาบันครอบครัวสามารถยึดเหนี่ยวจิตใจคนในชาติอย่างเข้มแข็ง และต่อเนื่อง การเป็นสังคมที่ยืดหยุ่นเปิดกว้าง สามารถประสานประโยชน์ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมที่หลากหลาย และเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญในการลดความเสี่ยงจากกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้นการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่ายในสังคมให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาคนให้มีความรู้ ทักษะและมีความพร้อมที่จะปรับตัวให้รับกับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมจึงเป็นเรื่องสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544 : 9-10) ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวจะบรรลุได้นั้นจำเป็นจะต้องอาศัยกระบวนการที่สำคัญมากระตุ้นและทำให้วิถีชีวิตไทย วัฒนธรรมไทย ค่านิยมไทย และภูมิปัญญาไทยฟื้นกลับมาอีกครั้ง นั่นคือกระบวนการทางการศึกษา

กระบวนการทางการศึกษานับเป็นกระบวนการที่มีบทบาทสำคัญอันเป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาคนและประเทศชาติ ซึ่งกล่าวได้ว่าการศึกษาคือรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเกี่ยวพันโดยตรงกับการพัฒนาคุณภาพของคนทั้งในด้านจิตสำนึก ภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถของคนในการจัดการกับปัญหาและเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาในมิติต่างๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน (อุทัย ดุลเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2540 : 3) ในขณะเดียวกันการศึกษาก็เป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม เมื่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาจึงจำเป็นต้องทบทวนบทบาท กำหนดทิศทางและ กิจกรรมที่จะดำเนินการเพื่อเตรียมพัฒนา

ประชากรของประเทศ ให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยให้เป็นไปตามแนวทางที่พึงประสงค์
เหมาะสมตามกาลเวลาและบริบทของสังคมไทย (ศิริพงษ์ นวลแก้ว. 2540 : 1)

ในอดีตที่ผ่านมาการจัดการศึกษาของไทยเป็นภาระหน้าที่ของชุมชนในการให้การศึกษา
แก่ลูกหลานและสมาชิกของชุมชนทั้งด้านวิชาการและอาชีพโดยมีพ่อแม่ คนเฒ่าคนแก่ และช่างฝีมือ
เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก การจัดการศึกษาในลักษณะนี้จึงมีรูปแบบที่หลากหลายและสอดคล้องกับ
พื้นฐานหรือวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน แต่ความหลากหลายของรูปแบบการศึกษาที่เคยมีในชุมชน
ได้สูญหายไป เมื่อรัฐเข้ามาควบคุมการศึกษาและนำเอาระบบการศึกษาของประเทศทาง ตะวันตกมา
ใช้แทนระบบการศึกษาที่เคยมีมาแต่เดิม การจัดการศึกษาที่มีการกำหนดนโยบาย หลักการ และแนว
ปฏิบัติจากหน่วยงานที่อยู่ในส่วนกลางมากเกินไป ทำให้หลักสูตรที่นำมาสอน ห่างไกลจากชีวิตจริง
ของชุมชน ผู้เรียนรู้เรื่องไกลตัวมากกว่าที่จะรู้เรื่องตัวเอง ทำให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตและช่วยตัว
เองไม่ได้ (อังกูล สมคะเนย์. 2535 : 1) ดังนั้นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการจัดการศึกษาไทยจากการ
เน้นความรู้สากลเพียงอย่างเดียว ไปสู่การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา ในฐานะเป็นรากเหง้าของ
ความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นและของสังคมไทย นับเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน ซึ่งจะเป็นฐานในการพัฒนา
องค์ความรู้ที่จำเป็นเพื่อให้สังคมไทยก้าวไปสู่ความเป็นสากลได้อย่างสมศักดิ์ศรี (สำนักงานคณะ
กรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : ก : 2) การจัดการศึกษาจึงไม่สามารถแยกแยกไปจากท้องถิ่น
เพราะการศึกษาจะต้องเอาประเด็นในท้องถิ่นนั้นๆ มาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนเพื่อ
ให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตน สามารถ ทำให้เด็กที่จบการศึกษาออกไปมีส่วนร่วมรับ
ผิดชอบและมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์สังคม (เกษมวรรณ ณ อยุธยา. 2539 : 5)

จึงกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง ต้องเป็นการจัดการ
ศึกษาโดยการนำภูมิปัญญาที่สอดคล้องเกื้อกูลต่อชีวิตจริงมาพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจและสังคม
ของแต่ละท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจท้องถิ่นของตนเอง อันจะก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน
ความหวงแหน และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา ท้องถิ่นของตนให้
ยั่งยืนต่อไป

จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอีกจังหวัดหนึ่งของประเทศที่มีการสั่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มี
ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะไว้มากมาย เนื่องจากนครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์
ความเป็นมายาวนานนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ไม่น้อยกว่า 1,000 ปี มีประชากรหลากหลาย
เชื้อชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งปัจจุบันได้หลอมรวมให้ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชมีศิลปวัฒนธรรม
ที่ทรงคุณค่า สั่งสม สืบทอดไว้มากมาย จนนับได้ว่า จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นอู่วัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาไทยที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป เช่น การละเล่นพื้นบ้าน ทั้งเพลงบอก หนังตะลุง หรือโนรา ล้วนมิได้เป็นเพียงมหรสพเพื่อความบันเทิง หากยังแฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาและคติธรรมที่ล้ำลึก โดยเฉพาะหนังตะลุงและโนรา ถือว่าเป็นศิลปะชั้นยอด เพราะต้องใช้ความรู้ความสามารถและสติปัญญาอย่างยิ่งยวด งานช่างฝีมือของ นครศรีธรรมราชก็มีอยู่มากมาย เช่น เครื่องถมนครศรีธรรมราช หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา เครื่องเงินและเครื่องทอง อันเป็นงานประณีตศิลป์ที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไป บรรยากาศทาง วัฒนธรรมเหล่านี้ ล้วนสร้างเสริมให้ชาวนครศรีธรรมราชเป็นผู้รักการศึกษาหาความรู้ เจ้าปัญญา ช่างคิดช่างพูด จนมีชื่อเสียงอยู่ในหลายวงการ (สำนักพิมพ์สารคดี. 2537 : 23-51)

เป็นที่น่าเป็นห่วงที่ในระยะเวลาหลายสิบปีมานี้ภูมิปัญญาต่างๆ ของนครศรีธรรมราชได้ถูกละเลยไป เยาวชนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจเนื่องจากเห็นว่าเป็นสิ่งล้าสมัย ไม่มีคุณประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน จนกระทั่งภูมิปัญญาหลายชนิดของจังหวัดนครศรีธรรมราชใกล้จะสูญหายไป เต็มที่ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2536 : 119-120) และก่อนที่ภูมิปัญญาเหล่านี้จะเลือนหายไปจนหมดสิ้น กระบวนการจัดการศึกษาได้เข้ามามีบทบาทอีกครั้ง โดยบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 7 ที่กล่าวว่าในกระบวนการ เรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่มาตรา 23 (3) กล่าวว่า ให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเช่นเดียวกับมาตรา 27 ที่กล่าวว่าให้สถาน ศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญา ท้องถิ่น และมาตรา 29 ได้ระบุว่าให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพและสถาบันสังคมอื่นๆ ส่งเสริมความ เข้มแข็งของชุมชนโดยการจัดการกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่างๆ ในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2546 : 5-17)

ผลจากพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าว ทำให้โรงเรียนหลายแห่งในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนโดยเฉพาะหลักสูตรท้องถิ่น ด้วยการให้ความสนใจในการนำ ภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าของท้องถิ่นเข้ามาสู่ระบบการจัดการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงขาดการ ศึกษาถึงแนวคิด วิธีการ การจัดการเรียนการสอน และบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาเข้า มาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนไว้เป็นหมวดหมู่ ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการ ศึกษาที่กำหนดให้การจัดการศึกษาภายในท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และเพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลทางภูมิปัญญา

ท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไปของจังหวัดนครศรีธรรมราชไว้เป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าของชนรุ่นหลังต่อไป ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเลือกเฉพาะภูมิปัญญาที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติของ ท้องถิ่นในการผลิต และมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาเป็นเวลานาน กระทั่งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและความภาคภูมิใจของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้มีแนวโน้มว่าจะสูญหายไปหากไม่ได้รับการ สืบทอดหรืออนุรักษ์ไว้ ได้แก่ เครื่องดนตรี ที่ถือว่าเป็นศิลปะชั้นสูงเหมาะจะเป็นเครื่องราชูปโภคของกษัตริย์ หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา งานหัตถกรรมที่มีความละเอียดประณีต โนรา และ หนังสือตะลุง การละเล่นที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นของภาคใต้ ภูมิปัญญาทั้ง 4 ชนิดนี้ นับเป็นสมบัติทางวัฒนธรรม และเป็นมรดกที่ล้ำค่าของชาติ ที่คนไทยควรภาคภูมิใจ ทั้งในด้านการวรรณกรรมและหัตถกรรม อันเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านมาหลายร้อยปี และหากขาดการสืบทอดก็จะสูญหายไปในที่สุด

ดังนั้นการนำภูมิปัญญาดังกล่าวมาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อถ่ายทอดให้กับเยาวชนลูกหลานของชาวนครศรีธรรมราช จึงเป็นอีกวิธีทางหนึ่งที่จะอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าของจังหวัดนครศรีธรรมราชให้ยั่งยืนต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษา

ในการศึกษารั้งนี้ผู้ศึกษาได้ตั้งความมุ่งหมายไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ เครื่องดนตรี หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนรา และหนังสือตะลุง
2. เพื่อศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนเกี่ยวกับแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและบทบาทผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

ขอบเขตการศึกษา

ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้

1. ศึกษาสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช เกี่ยวกับความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสภาพปัจจุบันของภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 เรื่อง ของจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ เครื่องดนตรี หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนรา และหนังสือตะลุง
2. ศึกษาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดนครศรีธรรมราช เกี่ยวกับแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และบทบาท

ของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนกับ ผู้บริหาร ครูผู้สอนของโรงเรียนที่จัดการศึกษาในระบบ ประกอบด้วยโรงเรียน 4 แห่งในจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

2.1 วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช ซึ่งได้นำภูมิปัญญาเครื่องถมเข้าสู่โรงเรียน

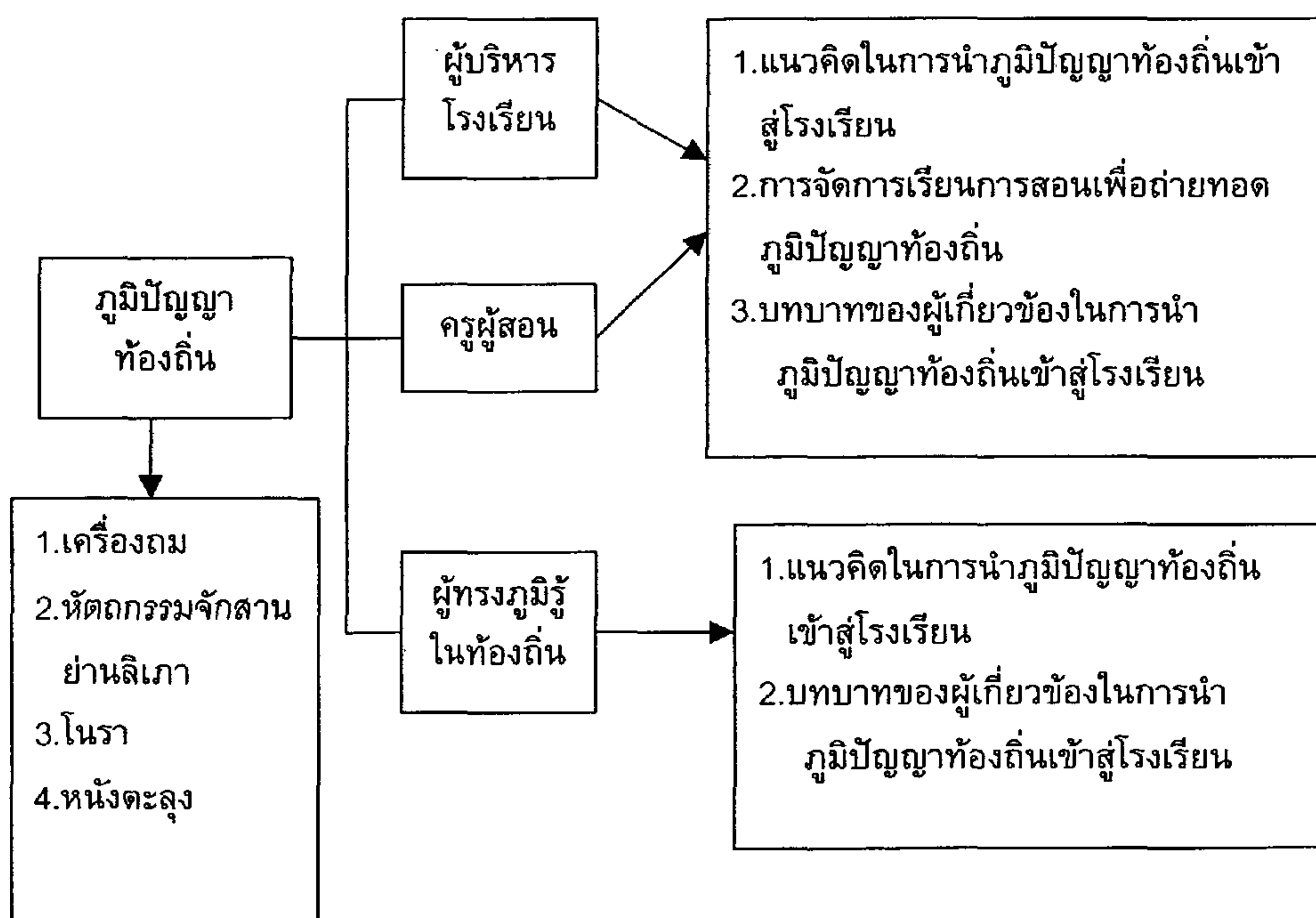
2.2 โรงเรียนชุมชนวัดหม่น ซึ่งได้นำภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานย่านลิเภาเข้าสู่โรงเรียน

2.3 โรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ ซึ่งได้นำภูมิปัญญาโนราเข้าสู่โรงเรียน

2.4 โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์ ซึ่งได้นำภูมิปัญญาหนังตะลุงเข้าสู่โรงเรียน

3. ศึกษาผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ถึงแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน และบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

ซึ่งสามารถนำเสนอขอบเขตการศึกษาค้นคว้าในรูปแบบแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพประกอบ 1 แสดงขอบเขตการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิยามศัพท์เฉพาะของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะที่ชาวบ้านคิดขึ้นมาจากสติปัญญาและความสามารถของชาวบ้านที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิต โดยได้รับการ สืบสม ประสพการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การเลือกสรร พัฒนา ประยุกต์ใช้และถ่ายทอดกันมา ยาวนานตลอดจนผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้อง และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สังคม และ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามยุคสมัย โดยกำหนดให้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช และมีการสืบทอดต่อเนื่องเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 50 ปี รวมถึงภูมิปัญญาที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นในการผลิต และนำเข้า ไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนในโรงเรียน

2. การศึกษาสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนศึกษาการเปลี่ยนแปลง และสภาพปัจจุบันของภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 เรื่องของจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่

2.1 เครื่องถม หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ทำโดยใช้ผงยาถม ผสมน้ำประสานทองถมลงบนลวดลายที่แกะสลักบนภาชนะหรือเครื่องประดับแล้วขัดผิวให้เงางาม ถือเป็นงานศิลปะชั้นยอดที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งได้นำเข้าไปถ่ายทอดให้แก่ นักเรียนวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช

2.2 หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา หมายถึง ภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ ที่ทำขึ้นจากการจักสานด้วยย่านลิเภา พืชประเภทเถาวัลย์ที่มีลักษณะเป็นเถายาวและมีมากในภาคใต้ ลำต้นมีความเหนียวทนทานใช้ผูกมัดสิ่งของหรือนำมาจักสานเป็นภาชนะเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้นำเข้าไปถ่ายทอดให้แก่ นักเรียนโรงเรียนชุมชนวัดหมอน

2.3 โนรา หมายถึง ศิลปะการแสดงที่มีทั้งการรำ การร้อง และการแสดงเรื่องอย่างละครของภาคใต้ ตัวแสดงทั้งชายหญิงมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งเครื่องประดับที่ศีรษะ เรียกว่าเทริด เครื่องลูกปิดที่สวมท่อนลำตัวแทนเสื้อ ปีกนกแอ่นหรือปิ่นหนึ่ง สวมเหนือระดับเอว ซ้ายขวา ปีกหรือหางหงส์สวมคาดทับผ่านงอคล้ายหางกิ้งก่า แสดงประกอบเครื่องดนตรี 6 ชิ้น คือ ทับ กลอง ปี่ โหม่ง ฉิ่ง และเกราะ ซึ่งได้นำเข้าไปถ่ายทอดให้แก่ นักเรียนโรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ

2.4 หนังสือตาล หมายถึง ตัวหนังสือที่มีขนาดประมาณ 30 เซนติเมตร มหรรสพของไทยที่ขึ้นชื่อว่าหนังสืออยู่ 2 ประเภท คือ หนังสือตาล และหนังสือใหญ่ ที่เรียกว่าหนังสือเพราะใช้แผ่นหนังวัวมาฉลุสลักลายเป็นตัวละครต่างๆ มีการต่อเติมแขนขาและอวัยวะส่วนที่ต้องการให้เคลื่อนไหวได้ โดยใช้ไม้ไผ่ขึ้น

เล็กๆเป็นก้านขีดเป็นเรื่องราวที่สนุกสนาน มีทั้งรัก โศก เสียสละ การรบทัพจับศึก และเสียสละสังคมา
ตัวหนึ่งในเรื่องมีทั้งตัวพระ ตัวนาง เจ้าเมือง ยักษ์ ใจ ตัวตลกซึ่งเป็นตัวชูโรง อันเป็นเอกลักษณ์ของ
หนังตะลุง ซึ่งได้นำเข้าไปถ่ายทอดให้แก่นักเรียนโรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์

3. โรงเรียน หมายถึง สถานศึกษาซึ่งจัดการเรียนการสอนในระบบ หลักสูตรการจัดการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน รวม 12 ปี ประกอบด้วยสายสามัญ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
และสายอาชีพ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

4. ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง หัวหน้าสถานศึกษา หรือผู้รักษาการ และ ผู้ช่วยหัวหน้าสถาน
ศึกษาของโรงเรียนที่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

5. ครูผู้สอน หมายถึง ผู้ที่มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำหน้าที่หลักด้านการเรียนการสอน
ในโรงเรียน

6. ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่มีประสบการณ์ในการเรียนรู้หรือสืบทอดมรดกของ
ท้องถิ่น เช่น ช่างแกะหนังตะลุง ช่างทำเครื่องถม ช่างฝีมือจักสานย่านลิเภา และครูโนรา บุคคลเหล่านี้
เข้ามาร่วมถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียน

7. ผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทต่อการนำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เฉพาะ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน
และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น

8. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน หมายถึง วิธีการที่ผู้บริหาร และครูผู้สอนปฏิบัติ
เพื่อให้มีการอบรม สั่งสอน และการถ่ายทอดความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักเรียนในโรงเรียนโดย
ทำการศึกษาใน 3 ประเด็นคือ คือ

8.1 แนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน หมายถึง แนวความคิดของผู้บริหาร
ครูผู้สอนและผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสู่ระบบการเรียนในโรงเรียน

8.2 การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง วิธีดำเนินการ
การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

8.3 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน หมายถึง บทบาท
และการให้การสนับสนุนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของ
ผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

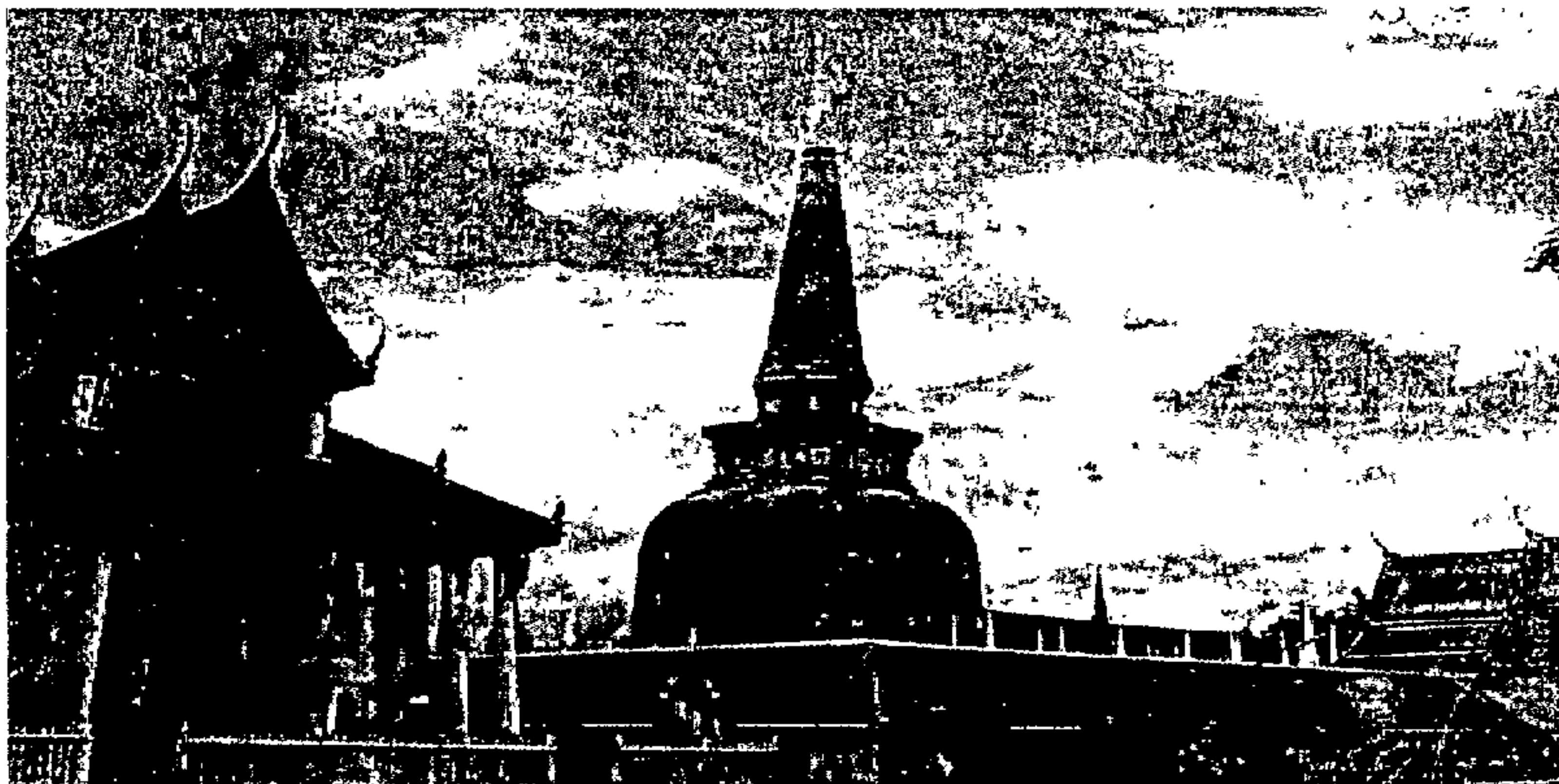
ผลจากการศึกษาในครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัด นครศรีธรรมราช ตลอดจนทราบถึงแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน การจัดการเรียน การสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ตลอดจนบทบาทของ ผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน ทั้งนี้เพื่อผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และผู้ที่ เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผน และกำหนดนโยบายด้านการจัดการศึกษา ตลอดจนเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอื่นๆ เข้ามาจัดการ เรียนการสอนในโรงเรียนต่อไป

บทที่ 2

ภูมิหลังของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ศึกษาได้จัดลำดับแนวทางในการศึกษาดังนี้

1. สภาพทั่วไปของจังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช
 - 2.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 2.2 การแบ่งกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 2.3 เครื่องถม
 - 2.4 หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา
 - 2.5 โนรา
 - 2.6 หนังตะลุง
3. บุคคลสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช
4. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน
 - 4.1 แนวความคิดของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน
 - 4.2 การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.3 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

ภาพประกอบ 1 พระบรมธาตุ ศูนย์รวมใจและสัญลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช
ถ่ายเมื่อ วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

1. สภาพทั่วไปของจังหวัดนครศรีธรรมราช

1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ 9,942.502 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6,214 ล้านไร่ นับเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับสองของภาคใต้รองจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี และเป็นอันดับที่ 16 ของประเทศ คิดเป็นร้อยละ 14.1 ของพื้นที่ภาคใต้ หรือร้อยละ 1.94 ของพื้นที่ประเทศ ตั้งอยู่ในบริเวณภาคใต้ตอนกลางของประเทศไทยระหว่างสองมหาสมุทรใหญ่คือทะเลจีนใต้ด้านตะวันออก และด้านตะวันตกมีทะเลอันดามัน หรือระหว่างละติจูด 8 องศา 9 ลิปดาเหนือ ถึง 8 องศา 25 ลิปดาเหนือ และระหว่างลองจิจูด 99 องศา 15 ลิปดาตะวันออก ถึง 100 องศา 15 ลิปดาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 780 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 1-2) ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดสุราษฎร์ธานีและอำเภอบ้านดอน

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดตรัง พัทลุงและสงขลา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอ่าวไทย โดยมีชายฝั่งทะเลรวมแล้วยาวที่สุดในประเทศ คือ 225 กิโลเมตร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดกระบี่

ภาพประกอบ 2 แผนที่จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา : กวี วรกวิน. (2546). แอดลาล

ประเทศไทยกายภาพรายจังหวัด. : 54.

ภาพประกอบ 3 ภาพถ่ายดาวเทียมจังหวัด
นครศรีธรรมราช

ที่มา : พิพิธภัณฑ์เมือง นครศรีธรรมราช

1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราชแบ่งได้เป็นสามเขต คือ เขตเทือกเขา เขตที่ราบ ตะวันออกและเขตที่ราบตะวันตก โดยมีเทือกเขานครศรีธรรมราชทอดยาวติดต่อกันเป็นแกนของแผ่นดินในบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ตรัง และพัทลุง อันเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำปากพนัง แม่น้ำตาปี และแม่น้ำตรัง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราชและภาคใต้ตอนกลาง ทำให้พื้นที่มีความเหมาะสมในการเพาะปลูกการประมงน้ำจืด และการเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนการอุปโภคบริโภคและการคมนาคมทางน้ำ นอกจากนี้สภาพดินที่มีความสมบูรณ์ทำให้ประชากรส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก อีกทั้งสภาพภูมิประเทศ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างสองมหาสมุทรสำคัญ ได้ส่งผลให้จังหวัดนครศรีธรรมราชมีลักษณะเป็นสันทราย ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อาศัยของสัตว์ทะเลมากมาย (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 1-15)

ภาพประกอบ 4 ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ถ่ายเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในแถบศูนย์สูตร และมีทะเลขนานข้างอยู่ทั้ง 2 ด้าน กล่าวคือ ภาคตะวันออกมีทะเลจีนใต้ และด้านตะวันตกมีทะเลอันดามัน ทำให้อุณหภูมิสูงตลอดปี เฉลี่ย ประมาณ 27 – 28 องศาเซลเซียส และได้รับอิทธิพลจากลมพัดผ่านตลอดปี ได้แก่ ลมมรสุม ตะวันตกเฉียงใต้ ในช่วงเดือนพฤษภาคม – ตุลาคม ทำให้ฝนตกชุกในพื้นที่ภาคใต้ฝั่งตะวันตก และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงพฤศจิกายน – มกราคม ทำให้ฝนตกชุกในพื้นที่ภาคใต้ฝั่งตะวันออกรวมทั้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังมีพายุเขตร้อน มีลักษณะเป็นพายุดีเปรสชัน พายุโซนร้อน และพายุไต้ฝุ่นในช่วงเดือนตุลาคม – มกราคมของทุกปี จังหวัดนครศรีธรรมราชจึงเป็นจังหวัดที่ฝนตกยาวนาน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีวัดได้ 2,450.6 มิลลิเมตร

1.4 แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ

น้ำและแหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่เกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราชและเทือกเขาบรรทัด สามารถจำแนกได้ 4 สาย คือ

ภาพประกอบ 5 ต้นน้ำแม่น้ำปากพนังช่วงที่ไหลจากเทือกเขานครศรีธรรมราช
ถ่ายเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

แม่น้ำปากพนัง มีต้นกำเนิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราช ไหลผ่านอำเภอชะอวด อำเภอเชียรใหญ่ แล้วไหลลงทะเลอ่าวไทยบริเวณอำเภอปากพนัง สายหนึ่งและออกสู่ทะเลสาบสงขลา อีกสายหนึ่ง แม่น้ำปากพนังนับเป็นแม่น้ำที่สำคัญยิ่งทางเศรษฐกิจของจังหวัด โดยเฉพาะการเกษตร บริเวณลุ่มแม่น้ำปากพนังและสาขาซึ่งเป็นที่ยึดทำนามีเนื้อที่ประมาณ 800,000 ไร่ เคยเป็นแหล่ง

ปลูกข้าวขนาดใหญ่ของภาคใต้เมื่อร้อยปีที่ผ่านมา ปัจจุบันเสื่อมโทรมลง ซึ่งกำลังได้รับการฟื้นฟูให้กลับคืนมาด้วยโครงการพระราชดำริต่างๆ

แม่น้ำตาปี (แม่น้ำหลวง) มีต้นกำเนิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราช ในอำเภอลานสกา และอำเภอพิปูน ไหลลงทะเลที่อ่าวบ้านดอนจังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมความยาวประมาณ 200 กิโลเมตร นับเป็นแม่น้ำสายยาวที่สุดของภาคใต้

แม่น้ำปากพูน มีต้นน้ำเกิดจากเขาหลวง ก่อนจะไหลผ่านท้องที่อำเภอเมือง แล้วออกสู่ทะเลอ่าวไทยที่ตำบลปากพูนในเขตอำเภอเมือง แม่น้ำสายนี้เป็นลำน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงตัวเมืองนครศรีธรรมราชให้อุดมสมบูรณ์

แม่น้ำปากพญา หรือแม่น้ำนครศรีธรรมราช เป็นลำน้ำโบราณปัจจุบันตื่นขึ้นไปเกือบหมดแล้ว แต่เดิมเป็นเส้นทางสัญจรสำคัญของเรือสำเภาที่เข้ามาค้าขายในมณฑลนครศรีธรรมราชซึ่งเรือใหญ่สามารถเทียบท่าบริเวณท่าเรือเมืองนครศรีธรรมราชได้เลย (ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. 2532 : 42)

ด้วยความสมบูรณ์ของแม่น้ำลำธารเหล่านี้ส่งผลให้พื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมีความอุดมสมบูรณ์ในด้านสภาพทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะพืชพรรณไม้ชนิดต่างๆ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรเป็นอย่างยิ่ง

1.5 สภาพทรัพยากรของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ป่าไม้

พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดนครศรีธรรมราชมีอยู่ประมาณ 1,925,689 ไร่ จำแนกได้เป็น 3 ชนิด คือ ป่าไม้เพื่อการอนุรักษ์ ร้อยละ 51.44 ป่าไม้เพื่อเศรษฐกิจ ร้อยละ 38.85 และป่าไม้เพื่อการเกษตร ร้อยละ 9.71 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 5)

ภาพประกอบ 6 ความสมบูรณ์ของสภาพป่าไม้แห่งเทือกเขานครศรีธรรมราช
ที่มา : สารคดี. (2537). เพื่อความเข้าใจในแผ่นดินนครศรีธรรมราช. : 117.

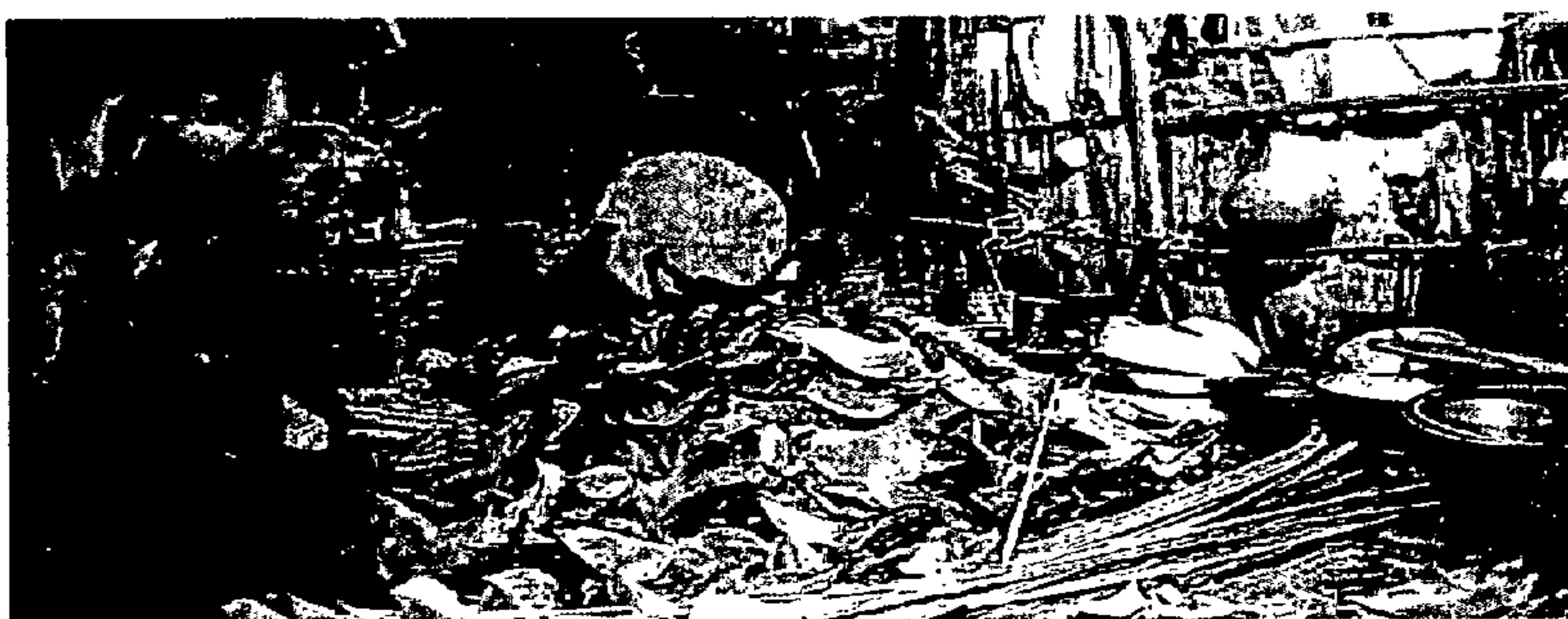
แร่ธาตุ

จังหวัดนครศรีธรรมราชมีแร่ธาตุอยู่ 15 ชนิด แต่ที่เปิดทำเหมืองมีเพียง 10 ชนิด โดยแต่ละปีทำรายได้เข้าสู่จังหวัดเป็นจำนวนมาก แร่ธาตุที่สำรวจพบได้แก่ ดีบุก วุลแฟรม โคโลไบต์ เฟลด์สปาร์ ยิปซัม หินปูน หินดาน บอลเคลย์ เหล็ก แบริต์ หินขาว เป็นต้น เหมืองแร่ที่เคยมีชื่อเสียงในอดีต ได้แก่ เหมืองแร่เถลิง เหมืองแร่หนองเป็ด และเหมืองแร่ม่วงงาม ซึ่งเป็นเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอร่อนพิบูลย์ เหมืองแร่เขาศูนย์ ซึ่งเป็นเหมืองแร่วุลแฟรมในอำเภอฉวาง เหมืองแร่เขาเหล็ก ซึ่งเป็นเหมืองแร่เหล็ก และแบไรต์ในอำเภอท่าศาลา และเหมืองแร่ยิปซัมในอำเภอทุ่งใหญ่ ปัจจุบันเหมืองแร่เหล่านี้ คลายความสำคัญลง บางเหมืองปิดกิจการเพราะแร่ธาตุเหลือน้อยไม่คุ้มทุน ส่วนนอกชายฝั่งยังมีก๊าซธรรมชาติที่ยังไม่ได้นำมาใช้อีกประมาณ 28,800 ล้านลูกบาศก์เมตรอีกด้วย

ประชากร

จำนวนประชากรของจังหวัดนครศรีธรรมราช (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2546 : 11) มีประชากรจำนวน 1,531,072 คน นับเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากเป็นลำดับที่ 6 ของประเทศ และมากที่สุดในภาคใต้ เฉลี่ยมีความหนาแน่น 154 คนต่อตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อชาติไทย เชื้อชาติอื่นมีปะปนอยู่บ้าง เช่น จีน มลายู อินเดีย ชาวจีนและอินเดีย มักตั้งถิ่นฐานอยู่ในตัวเมือง มีอาชีพเป็นพ่อค่านักธุรกิจ ส่วนชาวมุสลิมเชื้อสายมลายูส่วนใหญ่จะอยู่ในชนบทโดยเฉพาะแถบชายฝั่งทะเล

ประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยพืชที่ปลูกมีทั้งข้าว และผลไม้ โดยมีเนื้อที่การเกษตรทั้งหมดประมาณ 3,160.964 ไร่ เป็นพื้นที่นา 1,283,629 ไร่ พื้นที่นาส่วนใหญ่อยู่ในเขตที่ราบอำเภอหัวไทร เขียวใหญ่ ชะอวด ปากพนัง ร่อนพิบูลย์ และทุ่งสง ประชากรร้อยละ 90.1 ตั้งถิ่นฐานอยู่ในชนบท ส่วนที่เหลืออยู่ในเขตเมืองหรือเขตเทศบาล ประชากรร้อยละ 94 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 5.94 นับถือศาสนาอิสลาม (ศรียรรณ คุ่มให้. 2547 : 127-129)

ภาพประกอบ 7 ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ส่งผลให้ประชากรในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นสำคัญ

ที่มา : สารคดี. (2537). เพื่อความเข้าใจในแผ่นดินนครศรีธรรมราช. : 76.

1.6 สภาพทางสังคม วัฒนธรรม ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

การปกครอง

นครศรีธรรมราช เป็นเมืองที่มีอายุเก่าแก่มากที่สุดเมืองหนึ่ง ส่วนการบริหารราชการปัจจุบัน แบ่งการปกครองออกเป็น 21 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอพรหมคีรี อำเภอลานสกา อำเภอฉวาง อำเภอพิปูน อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอชะอวด อำเภอท่าศาลา อำเภอทุ่งสง อำเภอนาบอน อำเภอทุ่งใหญ่ อำเภอปากพนัง อำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอลิขิต อำเภอขนอม อำเภอหัวไทร อำเภอบางขัน อำเภอฉ่ำพรรณรา อำเภอจุฬาภรณ์ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอพระพรหม กิ่งอำเภอนบพิตำ และกิ่งอำเภอช้างกลาง โดยได้แบ่งเขตการปกครองส่วนท้องถิ่นออกเป็น 165 ตำบล 1,426 หมู่บ้าน (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2546 : 10-13)

สัญลักษณ์ของจังหวัดเป็นภาพพระบรมธาตุเจดีย์เปล่งรัศมีเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความ เป็นเมืองพระที่พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้เข้ามาตั้งมั่น และสืบทอดต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายร้อยปี โดยรอบองค์เจดีย์นั้นมีดวงตราสิบสองนักษัตริย์ล้อมรอบ หมายถึงหัวเมืองน้อยใหญ่จำนวน 12 เมืองที่ ขึ้นกับอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชเมื่อครั้งยังรุ่งเรืองในอดีตคือ เมืองสาบบุรี ใต้ตราหนู (ชวด) เมืองปัตตานี ใต้ตราวัว(ฉลู) เมืองกลันตัน ใต้ตราเสือ(ขาล) เมืองปะหัง ใต้ตรากระต่าย(เถาะ) เมืองไทรบุรี ใต้ตรางูใหญ่(มะโรง) เมืองพัทลุง ใต้ตรางูเล็ก(มะเส็ง) เมืองตรัง ใต้ตราม้า(มะเมีย) เมืองชุมพร ใต้ตราแพะ(มะแม) เมืองบันทายสมอ ใต้ตราลิง(วอก) เมืองสระอุเลา ใต้ตราไก่(ระกา) เมืองตะกั่วป่า ใต้ตราหมา(จอ) และเมืองกรบุรี ใต้ตราหมู(กุน)

โดยมีคำขวัญประจำจังหวัดความว่า เราชาวนครฯ อยู่เมืองพระ มั่นอยู่ในสัจจะ ศีลธรรม กอปรกรรมดี มีมานะพากเพียร ไม่เบียดเบียนทำอันตรายผู้ใด (สารคดี. 2537 : 231)

การศึกษา

การศึกษาของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชมีพัฒนาการควบคู่มากับการตั้งถิ่นฐานและ การสร้างบ้านแปงเมืองในระยะแรกรูปแบบการศึกษาและการเรียนรู้เป็นไปในลักษณะการเรียน นอกกระบบ โดยการถ่ายทอดจากบุคคลในครอบครัว เช่น จากบิดาสู่บุตร จากพี่สู่น้อง

ปัจจุบันสภาพการศึกษาแบ่งพื้นที่การศึกษา ออกเป็น 4 เขต มีสถานศึกษาทั้งจังหวัด รวม 1,036 แห่ง ครู – อาจารย์ 19,065 คน จำนวนนักเรียน, นักศึกษา 364,830 คน

การศึกษานอกโรงเรียน มีศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียน (ศบอ.) รวม 23 อำเภอ โรงเรียน ผู้ใหญ่ 5 แห่ง ศูนย์จังหวัด 1 แห่ง รวม 29 แห่ง จำนวนผู้เข้ารับการศึกษาศึกษา 70,026 คน

การจัดการศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้พัฒนาก้าวหน้าทั้งด้านปริมาณและด้าน คุณภาพ เนื่องจากภาวะปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมมีมากขึ้น ทำให้การจัด การศึกษาได้รับความสนใจและความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้นำท้องถิ่นมากตามไป

ด้วย การศึกษาขั้นพื้นฐานได้ขยายกว้างขวางขึ้น ครอบคลุมพื้นที่เป้าหมายได้ครบถ้วนและสามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นและชุมชนมากยิ่งขึ้น (สำนักงานจังหวัด. 2547 : 11-15)

ภาพประกอบ 8 สารทเดือนสิบ ประเพณีสำคัญของชาวไทยพุทธในนครศรีธรรมราช
ที่มา : สารคดี. (2537). เพื่อความเข้าใจในแผ่นดินนครศรีธรรมราช. : 150.

การสาธารณสุข

จังหวัดนครศรีธรรมราชได้ออกบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาทรักษาทุกโรครวม 1,434,013 ราย คิดเป็น 94.55 % ของผู้มีสิทธิ โดยมีสถานพยาบาลดังนี้

มีโรงพยาบาลของรัฐ	22	แห่ง
ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาล	8	แห่ง
สถานีอนามัยเอกชน	251	แห่ง (ขนาดใหญ่ 35 แห่ง)
โรงพยาบาลเอกชน	4	แห่ง
ผดุงครรภ์	180	แห่ง
คลินิกแพทย์	90	แห่ง
ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	112	แห่ง
คลินิกทันตกรรม	24	แห่ง
ร้านขายยาแผนโบราณ	48	แห่ง

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

2.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญา (Wisdom) เป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมจะดำรงอยู่ได้ ยาวนานย่อมต้องมีด้วยกันทุกสังคม สังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งจึงปรากฏภูมิปัญญาเช่นนี้ อยู่จำนวนมาก ภูมิปัญญาเหล่านั้นนอกจากแสดงความเป็นไทยและเป็นเอกลักษณ์ไทยที่สำคัญอย่างหนึ่งแล้ว ยังเป็นสิ่งละเอียดอ่อน ชาติที่เจริญมีสังคมที่สงบสุขร่มเย็นไม่ระส่ำระสายและมีความเป็นอิสระจึงจะสามารถสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้ ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน นั้นผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายในแนวเดียวกันโดยสามารถรวบรวมและสรุปได้ดังนี้

ภาพประกอบ 9 เครื่องดนตรี ฆ้องวง จักสานย่านลิเภา ในรา และหนังตะลุง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของนครศรีธรรมราช

ถ่ายระหว่างวันที่ 3 – 5 สิงหาคม พ.ศ. 2547

ประเวศ วะสี (2536 :21-22) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นสะสมมาจากประสบการณ์ชีวิต สังคมและในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันและสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมโดยมีลักษณะสำคัญ คือ

1. มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
2. มีการบูรณาการสูง

3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง

4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

ส่วนเรื่องเดช ปันเชื่อนัตถ์ (2542 : 1-5) กล่าวว่า ในเรื่องของภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะหมายถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมส่วนยอด และส่วนปลายสุดของสถาบันสังคม (Social Institution) ซึ่งเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมแต่ละสังคม และสถาบันสังคมนั้นจะต้องดำรงอยู่คู่กับกลุ่มคน ซึ่งเรียกว่าองค์การทางสังคม (Social Organization) องค์การทางสังคมนี้อาจดำรงตนเป็นเอกเทศไม่ได้จำเป็นต้องมีสถาบันสังคมเป็นองค์ประกอบที่เหนียวแน่น สถาบันสังคมและองค์การทางสังคมนี้นี้ เมื่อผนึกเข้าด้วยกันเป็นหน่วยรวมอันเดียวกันแล้ว จะมีชื่อเรียกว่า โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ดังนั้นภูมิปัญญาจึงเป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันทั้งหมดในโครงสร้างทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษาและวัฒนธรรม ในขณะที่เสรี พงศ์พิศ (2539 : 252) ได้ให้ความหมายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ของชาวบ้านซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน ของท้องถิ่น รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ส่วนคณะกรรมการสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 17) กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาการจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบค้นหา เพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถวายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

นอกจากนี้ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2542 : 11-12) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างขวางลึกซึ้ง เป็นเรื่องของความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศน์ หรือสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ที่ได้พัฒนาการสืบสานกันมาหลายชั่วอายุคน ด้วยการใช้ สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่ชุมชนนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่

ในขณะที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544 : 170-171) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลา และในภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จึงอาจเรียกได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น Situated Knowledge หมายความว่า เป็นความรู้ที่ขึ้นอยู่กับการ

ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ หากในสังคมต่างๆ ปราศจากกระบวนการเรียนรู้ ถึงแม้จะมีปัญญา ก็ใช้ไม่ได้กับการพัฒนา หมายถึงสถานการณ์ที่ไม่คงที่ สถานการณ์ที่ผันแปรตลอดเวลา มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ถ้าหากความรู้มิได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ไม่สามารถที่จะเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพราะภูมิปัญญามีระบบความรู้ที่ผสมผสานอยู่ อันนี้เป็นลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการให้ความหมายของนักการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ฐานความรู้ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อ และองค์ความรู้ของชาวบ้าน ที่เกิดจากสติปัญญาและความสามารถของชาวบ้านเอง เพื่อใช้แก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสมกับกาลสมัย โดยมีกระบวนการสั่งสม สืบทอด และกลั่นกรองกันมาเป็นระยะเวลานานภายในสังคมและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตให้อยู่รอด โดยให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพทางสังคม วัฒนธรรม ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่ง

2.2 การแบ่งกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการสะสมประสบการณ์ของชีวิตสังคม ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี. 2534 : 82) ของแต่ละท้องถิ่นอันมีความหลากหลายตั้งแต่อยู่บนพื้นฐานเดียวกัน นั่นคือ ความเชื่อ ศาสนาและวิถีชีวิตของอาชีพเกษตรกรรม ให้สามารถจำแนกภูมิปัญญาออกมาได้เป็นกลุ่มๆ ดังที่ อังกุล สมคะเนย์ (2535 : 37-48) ได้จำแนกสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้อันเกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา

กลุ่มที่ 2 ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

กลุ่มที่ 3 การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย

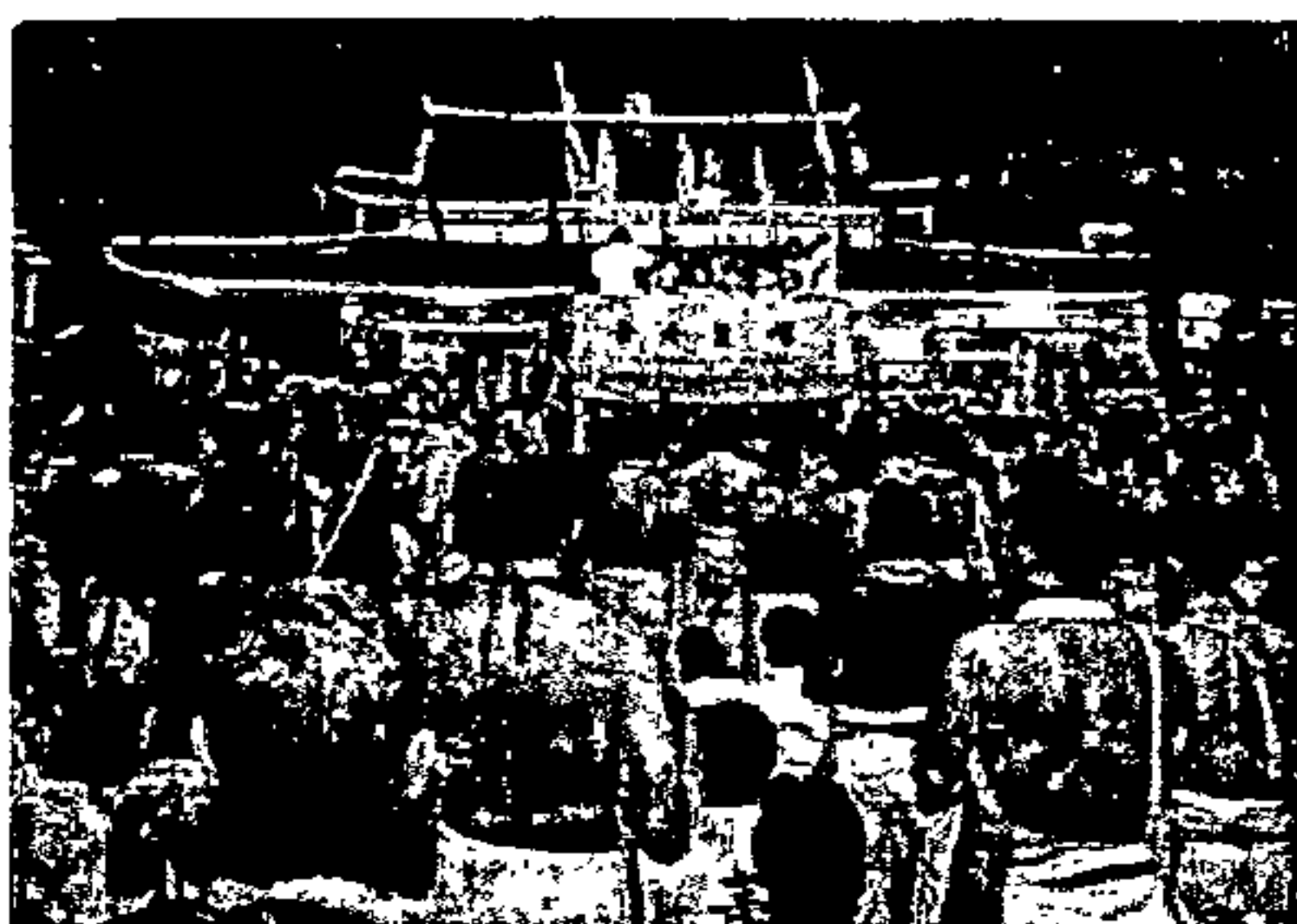
กลุ่มที่ 4 แนวคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ภูมิปัญญาชาวบ้านทั้ง 4 กลุ่มนี้จะปรากฏให้เห็นได้ในเรื่องของการประกอบอาชีพ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ ทางด้านการอบรมสั่งสอนถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลังที่ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้อันเกิดจากการ สั่งสมถ่ายทอดกันมาและปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของแต่ละท้องถิ่น บ่อเกิดแห่งความเชื่อต่างๆ สืบเนื่องมาจากความเป็นอยู่ในอดีตนั้นดำรงชีวิตด้วยการ

ปลูกพืชไว้กินเอง เลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานและใช้เป็นอาหารผสมผสานกับการหาผลผลิตต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ความรู้สึกจึงผูกพันกับธรรมชาติ ประกอบกับลัทธิทางศาสนา พราหมณ์ ศาสนาพุทธเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย จึงก่อให้เกิดความเชื่อแบบผีพราหมณ์ ผีพุทธขึ้นมา ซึ่งการผสมผสานของความเชื่อเหล่านี้จะมีส่วนไหนมากกว่ากันนั้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานและพัฒนาการของชุมชนแต่ละแห่งแต่ละบุคคล กอปรกับระบบครอบครัวไทยในชนบทเป็นครอบครัวขยายจึงทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านี้สืบสานต่อกันมา ความเชื่อดั้งเดิมที่เกิดขึ้นสืบทอดและมีพัฒนาการมานาน อันเป็นผลจากการพึ่งพาธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นความเชื่อที่ให้คุณค่ากับธรรมชาติ ให้ความเคารพบรรพบุรุษในสิ่งที่บรรพบุรุษสั่งสม และถ่ายทอดไว้ให้ในระบบต่างๆ ของการดำเนินชีวิต ดังที่ สรุเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533 : 14) ได้สรุปไว้ว่า

1. ระบบการผลิต และ ระบบการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน อันประกอบด้วยครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และความสัมพันธ์กันระหว่างชุมชน
3. ระบบความเชื่ออันประกอบด้วยศาสนา คุณค่าและพิธีกรรม

ภาพประกอบ 10 พิธีกรรมอันเกี่ยวกับคติความเชื่อ

ที่มา : The National Identity Board. (2000). *Thailand into the 2000's* : 61-69.

กลุ่มที่ 2 กลุ่มศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นมรดกสืบทอดที่บ่งบอกเอกลักษณ์ความเป็นชนชาติและเป็นตัวบ่งชี้ต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชุมชนต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมไว้ดังนี้

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (2532 : 88) ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งเจริญหรือการทรงไว้ซึ่งความเจริญงอกงาม อันหมายถึงเฉพาะสิ่งที่มนุษย์กระทำขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2532 : 136) ที่กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า เป็นผลรวมของการสั่งสม สร้างสรรค์ ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาของสังคมนั้นๆ หรือกล่าวสั้นๆ ได้ว่า วัฒนธรรมคือ ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่

นอกจากนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2539 : 757) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า หมายถึงสิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามและเป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะ นอกจากนี้พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต) (2532 : 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์ภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมได้รวมไปถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน ค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิดและสติปัญญามาจนถึงแนวทางและวิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของตน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจ ทำที่ การมองและปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติแวดล้อม

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตของกลุ่มชนที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงามกระบวนการถ่ายทอดปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง

ส่วนประเพณีหมายถึง ความประพฤติที่สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ ในหมู่คณะ เป็นนิสัยสังคมซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ต้องเอาอย่างบุคคลอื่นๆ ที่อยู่รอบๆตน หากจะกล่าวถึงประเพณีไทยก็หมายถึงนิสัยสังคมของคนไทย ซึ่งได้รับมรดกตกทอดมาตั้งแต่ดั้งเดิมและมองเห็นได้ในทุกภาคของสังคมไทย เช่น ประเพณีทำบุญและประเพณีแต่งงานเป็นต้น (ราชันกร เศรษฐ. 2532 : 149) นอกจากนี้ ประเพณียังหมายถึงความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบ แบบแผนและวิธีการกระทำหรือประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ซึ่งเชื่อถือและปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนกลายเป็นแบบอย่างของความคิด ความเชื่อ และการกระทำนั้นๆ (พระยาอนุมานราชธน. 2531 ; อ้างอิงจาก สุจิต บัวพิมพ์ 2538 : 41) ซึ่งบ่งบอกถึงความประพฤติของกลุ่มชนนั้นๆ ด้วยสามารถจัดแบ่งประเภทได้ดังนี้

1. จารีตประเพณี จะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและสวัสดิภาพของส่วนรวมไม่มีการบังคับให้ทำ

2. ขนบธรรมเนียม จะมีลักษณะเป็นแบบแผนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมคือมีระเบียบ กฎเกณฑ์กำหนดไว้ชัดเจนและโดยการบอกเล่าสืบต่อกันมา

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาจนเกิดความเคยชิน

ซึ่งสอดคล้องกับประสิทธิ์ ศรีสมุทร (2542 : 2-3) ที่ได้แบ่งประเภทของประเพณีไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1. จารีตประเพณี คือประเพณีที่เป็นเสมือนข้อบังคับทางจรรยาหรือศีลธรรมทางสังคม หากใครฝ่าฝืน ไม่กระทำตามถือว่าเป็นความชั่วเป็นความผิด ถ้าข้อบังคับทางจรรยาหรือศีลธรรมเป็น คำสั่งของรัฐก็จะกลายเป็นกฎหมายทันที

2. ขนบประเพณี คือ ประเพณีที่วางเป็นแบบแผนไว้จะโดยตรงหรือโดยอ้อม โดยตรงคือ กำหนดเป็นระเบียบพิธีไว้อย่างชัดเจน ขนบประเพณีได้แก่ การเกิด การบวช การแต่งงาน เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องสามัญทั่วไป ใครฝ่าฝืนก็ไม่ถือว่าเป็น เรื่องสำคัญหรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกิจกรรมารยาท อริยาบถต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องอบรมและประพฤติ ปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้ใหญ่หรือของสังคมนั้นๆอันเป็นสิ่งที่ยอมรับว่าดี วางามและถูกต้อง

นอกจากนี้ยังมีงานศิลปะ หรือ ศิลปกรรมพื้นบ้าน ซึ่งหมายถึงสื่อที่แสดงถึงวัฒนธรรม ของชาติหนึ่งๆ ในลักษณะของการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วรรณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงความชาญฉลาดของชาวบ้านที่สามารถแก้ปัญหา ในชีวิต อีกทั้งยังเป็นผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากสิ่งที่เป็นเครื่องใช้ไม้สอยที่จำเป็นในชีวิต ประจำวันและความสวยงามจนก่อให้เกิดเป็นศิลปกรรมพื้นบ้านที่มีลักษณะสมบูรณ์สืบทอดกันมา หลายชั่วอายุคน โดยศิลปกรรมพื้นบ้านเหล่านี้สามารถจำแนกได้ 7 ประเภท (ภารดี มหาจันทร์. 2532 : 168) คือ

1. งานถัก งานสาน และงานทอ เช่น ปลอกรัดคอวัว-ควาย โดยใช้เส้นใยมะพร้าว กระเป๋า ย่านลิเภาของนครศรีธรรมราช เป็นต้น

2. งานจักสาน เช่น ลอบ สุ่ม ตุ่ม กระชัง เป็นอุปกรณ์จับสัตว์และตะกร้า กระบุง กระดัง กระจาด เป็นอุปกรณ์บริโภค ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ไผ่และหวายเป็นวัสดุ

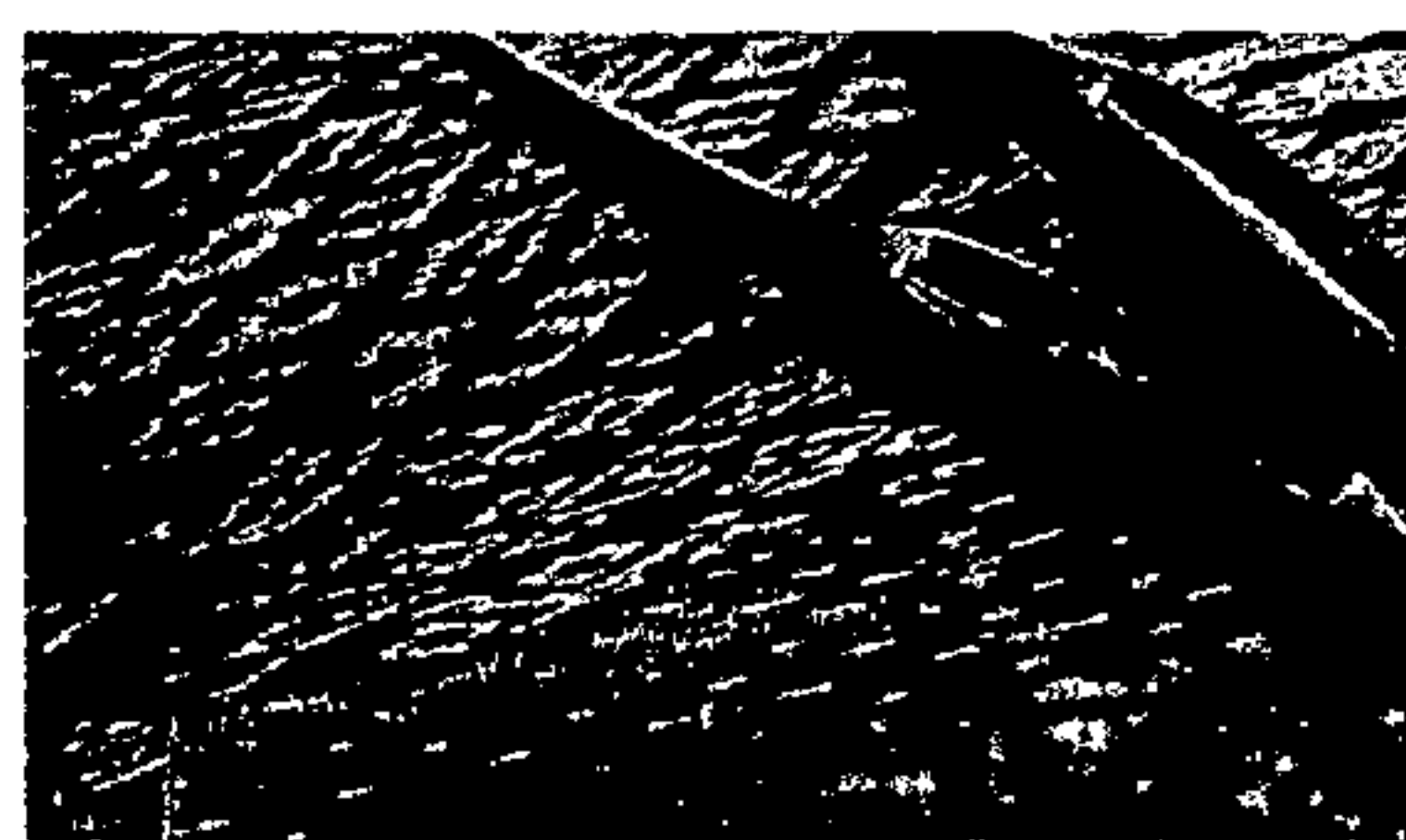
3. เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ หม้อดิน โอ่ง อ่าง กระถาง ที่ใช้ดินเป็นวัสดุสำคัญในการผลิต ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านปากพะยั้ง อำเภอท่าศาลา แหล่งเครื่องปั้นดินเผาโบราณของ นครศรีธรรมราช หรือ เครื่องปั้นดินเผาที่เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

4. งานแกะสลัก เช่น การแกะสลักหนังตะลุง งานแกะสลักไม้ประกอบสถาปัตยกรรม โดยใช้หนังวัวและไม้เป็นวัสดุ เป็นต้น

5. งานโลหะ ได้แก่ การปั้นรูปด้วยการตี การหล่อ เช่น การหล่อพระพุทธรูปต่างๆ

6. การก่อสร้าง ได้แก่ การก่อสร้างที่อยู่อาศัย อาคารทางศาสนา และอาคารอื่นๆ ที่ใช้ไม้ดินเผา อิฐ เป็นโครงสร้าง

7. ภาพเขียน ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดวาอารามต่างๆ อาทิ ที่วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน วัดม่วง จังหวัดอุทัยธานี โดยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวทางศาสนาและลวดลายไทยวิจิตรที่ใช้อีกจะเป็นสิ่งที่ได้จากธรรมชาติ

ภาพประกอบ 11 ผลงานศิลปกรรมพื้นบ้านกับสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน
ที่มี : สารคดี. (2537). เพื่อความเข้าใจในแผ่นดินนครศรีธรรมราช. : 132-146.

กลุ่มที่ 3 กลุ่มการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ในอดีตนั้นวิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตโดยอาศัยธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยมีอาชีพเกษตรเป็นอาชีพหลัก ไม่ว่าจะเป็นการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไปเพื่อการดำรงชีพมากกว่าการหวังผลกำไรทางธุรกิจ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนด และมีอิทธิพลในการผลิต จึงเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยก่อนนั้นสงบและมีความสุขตามอัตภาพ นั้นอาจจะเป็นเพราะได้รับอิทธิพลของศาสนาที่สอนให้มีความพอใจในสิ่งที่มีอยู่

แต่ในปัจจุบันการดำเนินชีวิตของคนไทยเริ่มเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมของสังคม จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ความสุขของธรรมชาติเริ่มถูกทำลายลงเพื่อเพิ่มพื้นที่ในการผลิตให้มีจำนวนเพียงพอับความต้องการของตลาด เนื่องจากรัฐมีแผนพัฒนาประเทศจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ มีการจัดระบบการผลิตที่แตกต่างไปจากเดิม เน้นในเรื่องของปริมาณและให้ทันต่อความต้องการของตลาด มากกว่าจะคำนึงถึงความสุขทางธรรมชาติ

นอกจากนั้นสินค้าอุปโภคบริโภค ความสะดวกสบายต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทกับวิถีชีวิตของคนไทยมากขึ้น จึงเกิดสินค้าระบบเงินผ่อน มีหนี้สิน ล้นพ้นตัว เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดความล้มละลายทางเศรษฐกิจในชนบทมากขึ้น เหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้คนในชนบทมุ่งหน้าเข้าสู่เมืองเพื่อประกอบอาชีพ เหลือเพียงเด็กและคนแก่ไว้ในชนบทเท่านั้น (ชัยชนา ดอนทอง. 2544 : 73-74)

ภาพประกอบ 12 วิถีชีวิตที่เกี่ยวพันกับการเกษตรของคนนครศรีธรรมราช

ที่มี : สารคดี. (2537). เพื่อความเข้าใจในแผ่นดินนครศรีธรรมราช. : 119.

ผลพวงของความล้มเหลวในการเข้าสู่วิถีชีวิตระบบเกษตรแผนใหม่ หลายคนที่เป็นหนี้สินแทบล้มละลาย แต่ในขณะเดียวกันยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งเก็บเอาความผิดพลาดดังกล่าวเข้ามาพิจารณา แล้วพบว่า การพึ่งพาตนเองและการเข้าสู่การเกษตรที่อาศัยความสมดุลทางธรรมชาติซึ่งกันและกันทำมาหากินโดยไม่หวังความร่ำรวยเป็นวิถีชีวิตที่สงบสุขที่แท้จริง (กฤษฎา ยศขจร. 2546 : 29)

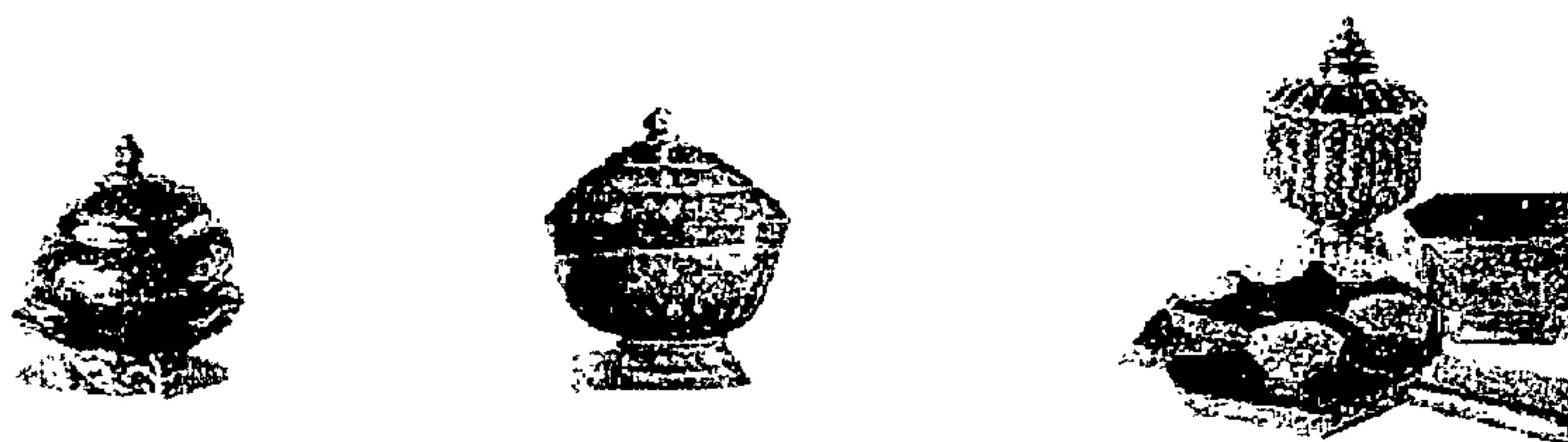
กลุ่มที่ 4 กลุ่มแนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเริ่มเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้การดำเนินชีวิตค่อยๆ เปลี่ยนจากสภาพพอกินไปสู่การประกอบอาชีพเพื่หารายได้ให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และสามารถอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนไปได้อย่างมีความสุข จึงได้เกิดการนำแนวความรู้และหลักการที่เคยปฏิบัติกันมา ผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำมาใช้ในการเพิ่มผลผลิตหรือประกอบกิจกรรมในการ ดำเนินชีวิตในครอบครัวและชุมชน จึงนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความรู้ความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองและช่วยเหลือสังคมได้ (ชัยชนา ดอนทอง. 2544 : 76)

จากกระแสดังนั้นเพื่อการดำรงชีวิตของบุคคลในแต่ละท้องถิ่นตามสภาพของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เคลื่อนไหวในช่วงที่ผ่านมา พอจะสรุปได้ว่า ศักยภาพของสถาบันต่างๆ วัด พระ ผู้นำอาวุโส

เครือข่ายต่างๆ ที่ยังมีบทบาทอยู่ บุคคลและสถาบันเหล่านี้ทำให้สังคมชนบทยังไม่แตกสลายทางด้านจิตใจ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ระบบวัฒนธรรมที่วัด พระ ผู้นำของชุมชน ระบบความเชื่อทางศาสนาที่เป็นองค์รวมของหมู่บ้าน นับเป็นค่ามหาศาลที่เป็นหลักประกันของการพัฒนาคนทางด้านจิตวิญญาณ ความเป็นคนของชุมชน เป็นประเทศที่มีศักดิ์ศรี มีอิสรภาพ มีอธิปไตย ตามวิถีชีวิตของชาวไทยเอง

2.3 เครื่องถม

เครื่องถมจัดเป็นงานศิลปะชั้นสูงที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่คู่จังหวัดนครศรีธรรมราชมาเป็นเวลานาน กระทั่งกลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของการทำเครื่องถมที่ประณีตงดงามซึ่งไม่มีชาติใดทำได้เหมือน เครื่องถมนคร จึงเป็นที่รู้จักกันดีทั้งชาวไทยและต่างประเทศจนกลายเป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช

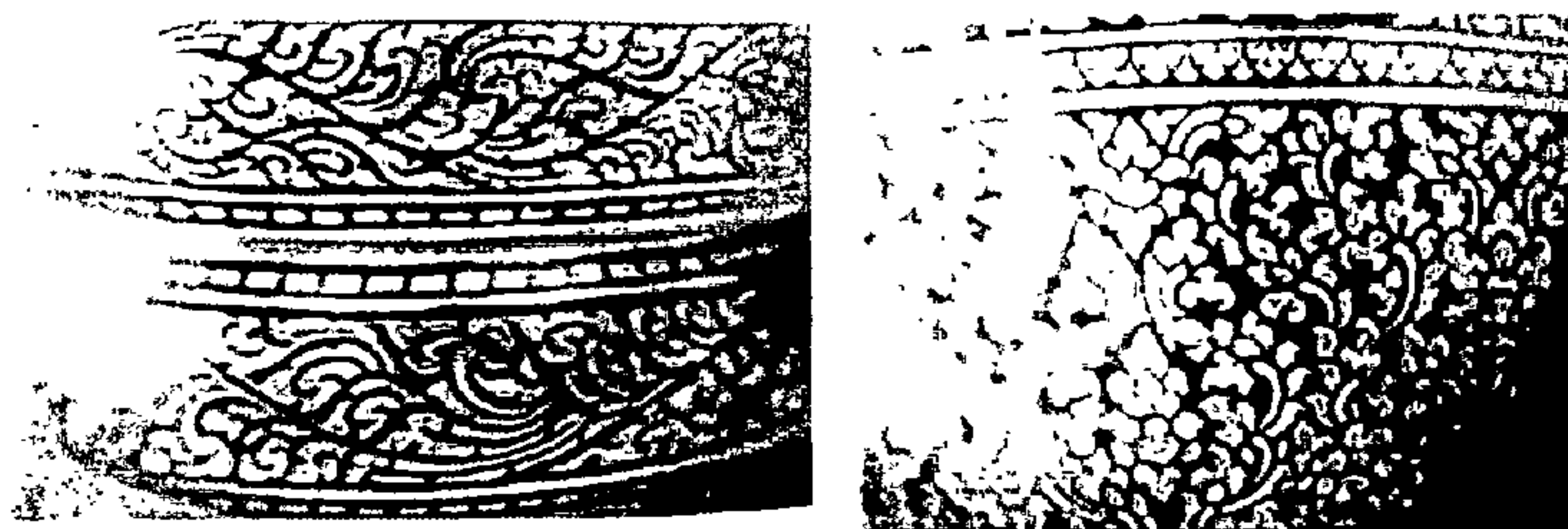

ภาพประกอบ 13 เครื่องถม งานศิลปะชั้นสูงที่มีชื่อเสียงลือเลื่องของเมืองนครศรีธรรมราช
ที่มา : www.geocities.com. วันที่สืบค้น 2 กรกฎาคม 2547

2.3.1 ประวัติความเป็นมาของเครื่องถม

เครื่องถมคือภาชนะหรือเครื่องประดับที่ทำโดยใช้ผงยาดำผสมน้ำประสานทอง ถมลงบนลวดลายที่แกะสลักบนภาชนะหรือเครื่องประดับนั้นแล้วนำมาขัดผิวให้เงางาม เส้นห์ของงานหัตถศิลป์ประเภทนี้อยู่ที่ความปราณีตและลวดลายอันวิจิตรที่ช่างบรรจงแต่งแต้มไว้อย่างลงตัว

เมื่อกล่าวถึงเครื่องถมในประเทศไทย เครื่องถมเมืองนครศรีธรรมราชนั้นนับว่ามีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในอดีตนั้นเครื่องถมถือเป็นเครื่องราชูปโภคของกษัตริย์ และเป็นเครื่องยศของขุนนางชั้นสูง ทั้งยังเป็นเครื่องราชบรรณาการ เช่น ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ทรงใช้เครื่องถมเมืองนครนี้ส่งไปบรรณาการพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และพระสันตปาปาแห่งกรุงโรม ในสมัยรัตนโกสินทร์เจ้าพระยามนทรยังได้ส่งเครื่องถมมาถวายพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลต่างๆ ซึ่งงานแต่ละชิ้นนั้นล้วนมีความงดงามทางศิลปะเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันเครื่องถมจังหวัดนครศรีธรรมราชยังคงความงามด้วยฝีมือที่ละเอียดปราณีต และได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นเครื่องประดับ เครื่องใช้ของผู้คนทั่วไป (พรเพ็ญ พันธุ์ประดิษฐ์. 2546 : 10-11)

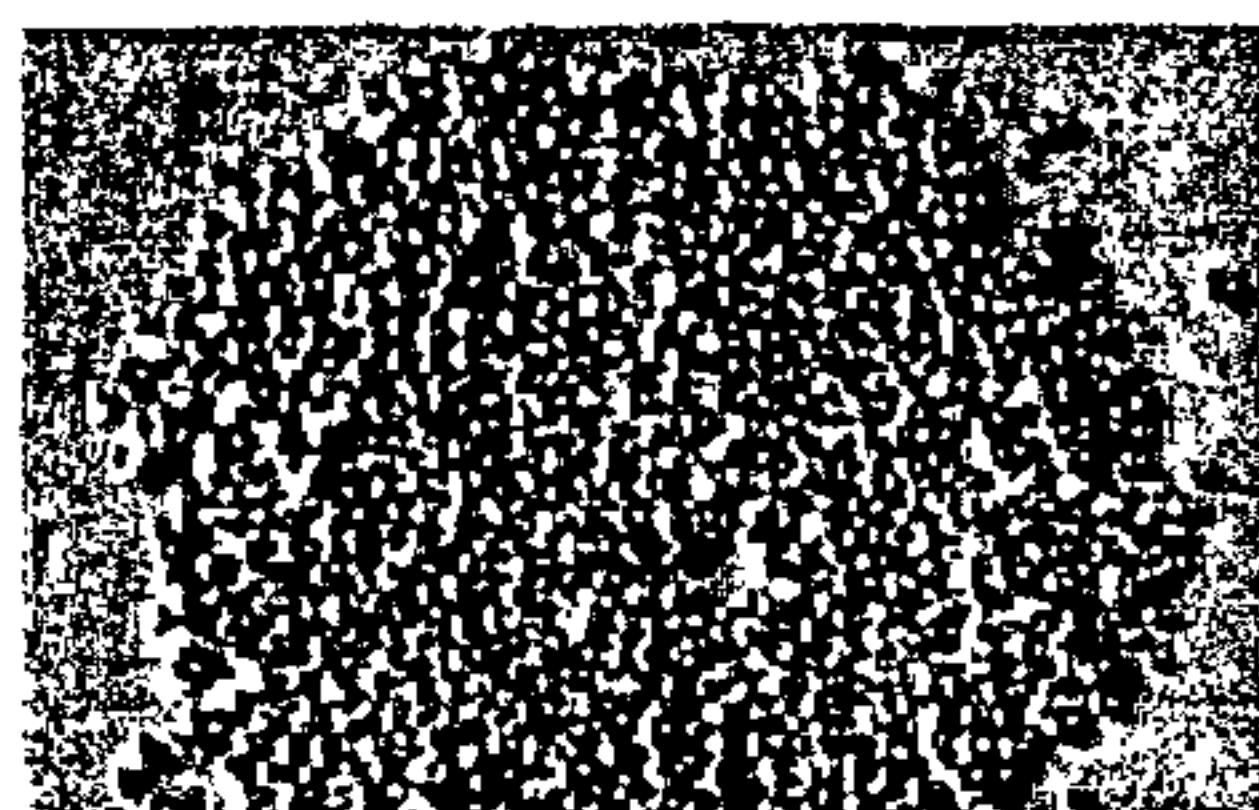
ภาพประกอบ 14 ลวดลายที่นิยมใช้ในการทำเครื่องถมนครศรีธรรมราช
ถ่ายเมื่อ วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547

ความเป็นมาของเครื่องถมในประเทศไทย นับว่ามีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานคู่กับความเจริญของงานของจังหวัดนครศรีธรรมราช และคำว่า “ถม” นั้นมีผู้ศึกษาความหมายเอาไว้ว่าเป็นภาษาไทยมาจากคำว่า “ถมก” เป็นธาตุในภาษาบาลี หรือ “สทมก” เป็นธาตุในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่าทำให้แน่น อัด ดัด หรือทำให้เต็ม ส่วนคำภาษาอังกฤษใช้คำว่า “niello” ในเอ็นไซโคลพีเดียบีเทนนิกา อธิบายไว้ว่าเป็นคำแบบอิตาลี (Italy) จากคำละติน nigellum แผลงมาจากคำว่า niger ซึ่งแปลว่าดำ (สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2508 : 3316) ตามลักษณะของเครื่องถมที่เป็นโลหะผสม สีดำ ระหว่าง กำมะถัน เงิน ทองแดงหรือตะกั่ว เพื่อนำไปใช้เติมทับรอยสลักที่ผิวโลหะ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พ.ศ. 2493) วิธีทำภาชนะ โดยลงยาตะกั่วทับหรือถมรอยเป็นลวดลายต่างๆ เรียกภาชนะชนิดนั้นว่า เครื่องถม

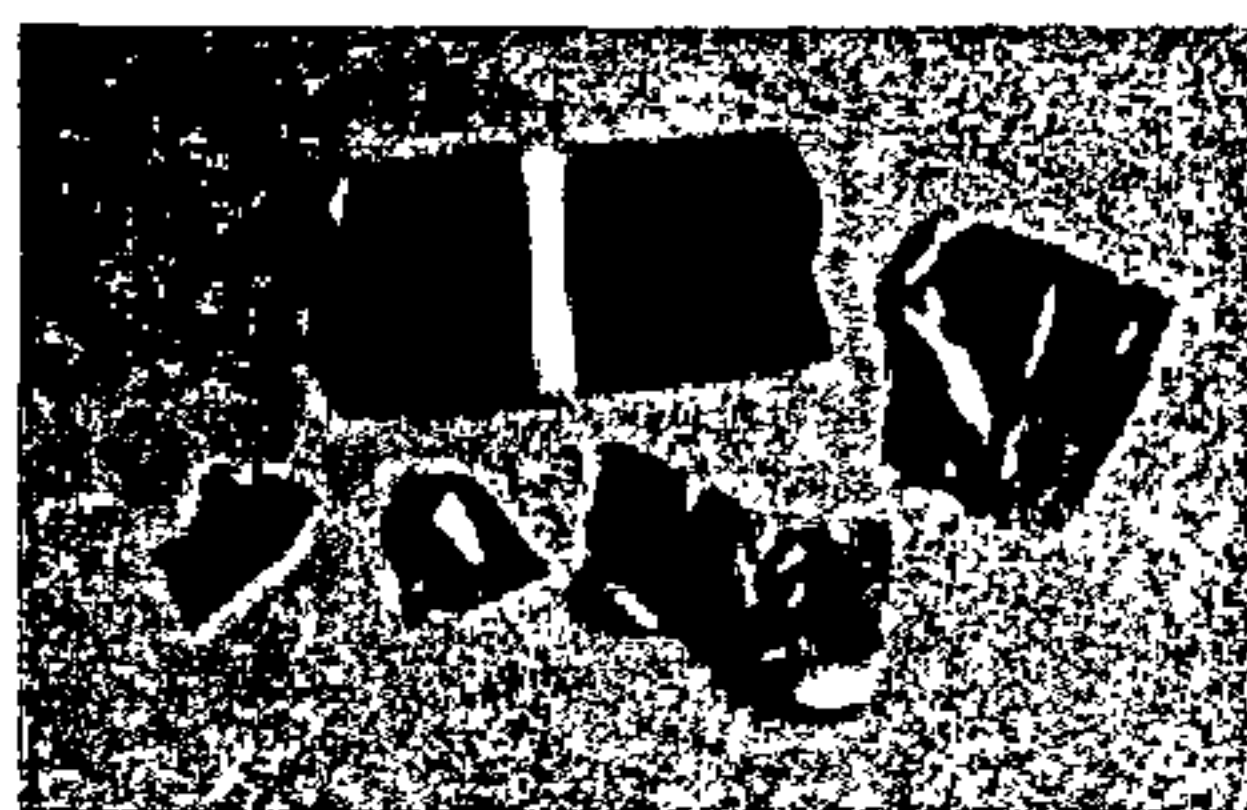
เครื่องถม จากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “ถม” เรียกภาชนะหรือเครื่องประดับที่ทำโดยใช้ผงยาถมผสมน้ำประสานทอง ถมลงบนลวดลายที่แกะสลักบนภาชนะหรือเครื่องประดับนั้น แล้วขัดผิวให้เงางาม เรียกว่า เครื่องถม หรือถม เช่น ถมนคร ถมเงิน ถมทอง นอกจากนี้พจนานุกรมศัพท์ศิลปะอังกฤษ-ไทย (2530 : 126) ให้ความหมายของเครื่องถม (Nielloware) ว่าเป็นเครื่องใช้และเครื่องประดับ ตลอดจนวัสดุที่ทำให้มีลวดลายโดยการลงยาทับหรือถมรอยเป็นลวดลายต่างๆ บนพื้นเงินหรือทองเท่านั้น

ราชบัณฑิตให้คำนิยาม “เครื่องถม” โดยเริ่มที่คำว่า “ถม” เป็นเบื้องต้น และเพื่อให้รู้จักและเข้าใจเครื่องถมดีขึ้น โดยยึดตามมาตรฐานเครื่องเงินไทย กระทรวงพาณิชย์ได้ออกประกาศเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2509 ซึ่งเกิดขึ้นจากความร่วมมือของสมาคมเครื่องถมและเครื่องเงินไทย ภายหลังจากที่คุณภาพของเครื่องถมได้ตกต่ำลง โดยได้กำหนดมาตรฐานของเครื่องถมไว้ว่า เครื่องถมคือ วัตถุที่ทำหรือประกอบขึ้นด้วยโลหะเงินและลงยาถม คำว่า โลหะเงิน หมายความว่า โลหะเงินที่อนุญาตให้มีโลหะอื่นเจือปนได้ไม่เกินร้อยละ 7.5 ของน้ำหนักโลหะที่ใช้เจือปนโลหะเงิน ได้แก่ ทองแดง เพื่อให้เนื้อเงินแข็งและเหมาะสมที่จะนำมาทำเครื่องถม ในน้ำหนัก 100 กรัม ของเนื้อเงินผสมตาม

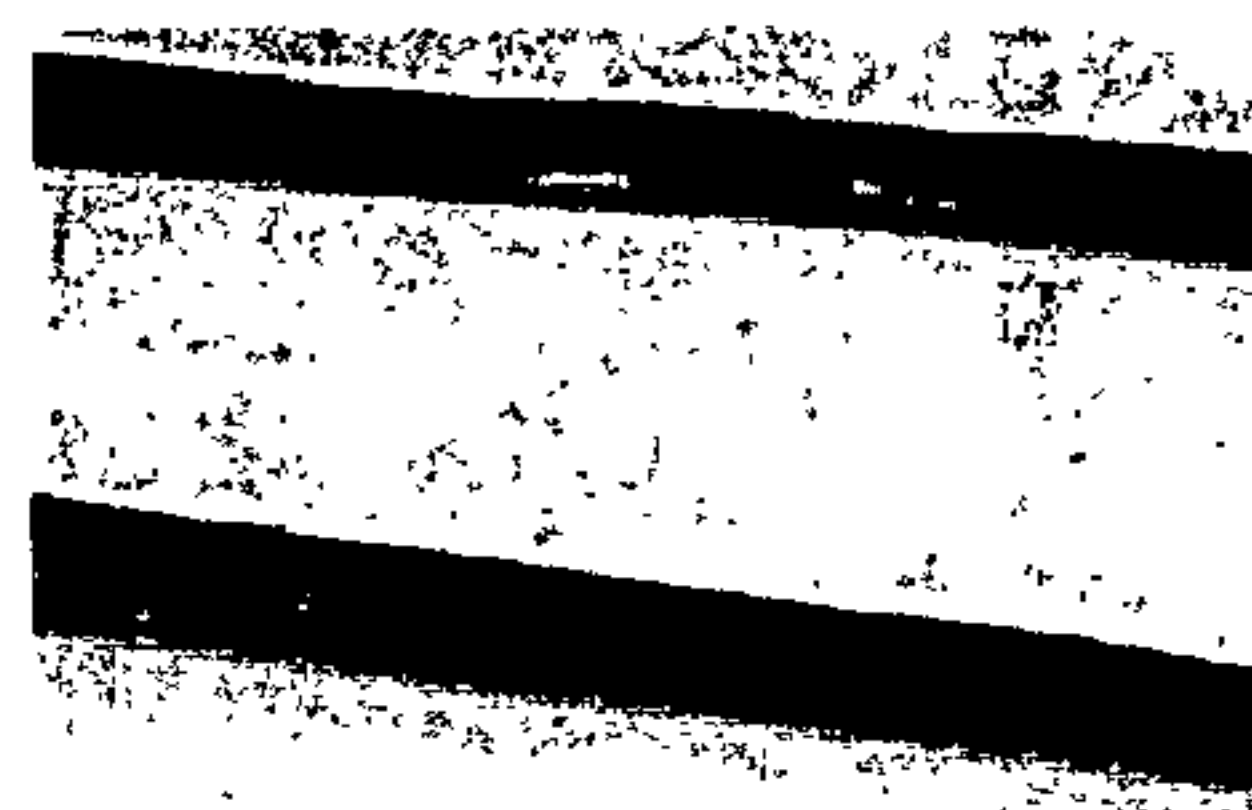
มาตรฐานจะเป็นเนื้อเงินบริสุทธิ์ 92.5 กรัม เนื้อทองแดง 7.5 กรัมเป็นอย่างน้อย เนื้อเงินผสมมาตรฐานที่เรียกว่า เงินสเตอร์ มีเนื้อเงิน 95 เปอร์เซ็นต์ และมีโลหะอื่นคือ ทองแดงผสมอีก 5 เปอร์เซ็นต์

เงิน 100 เปอร์เซ็นต์

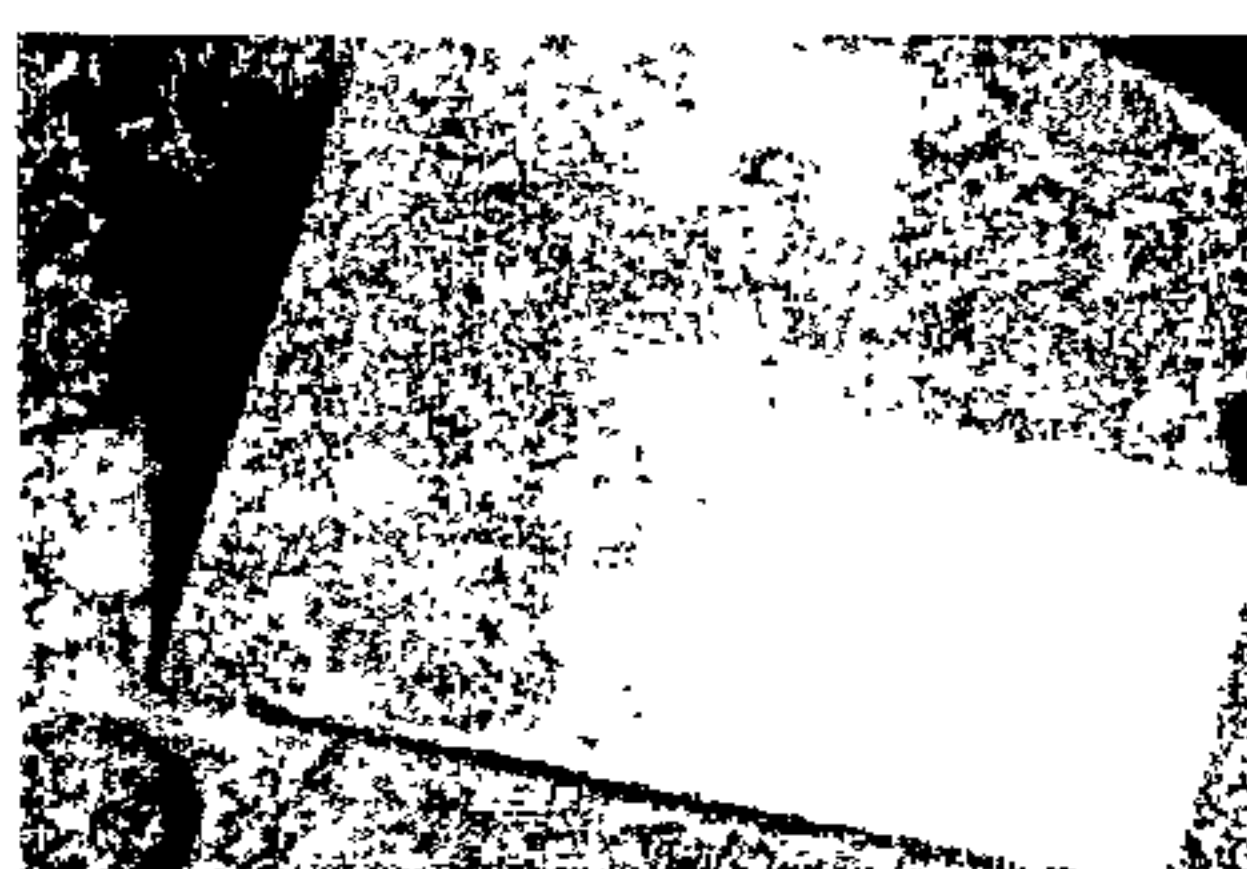
ทองคำบริสุทธิ์

ตะกั่วดำ

ทองแดง

ทองเหลือง

ปรอท

ภาพประกอบ 15 วัสดุสำคัญในการทำเครื่องถม
ถ่ายเมื่อ วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547

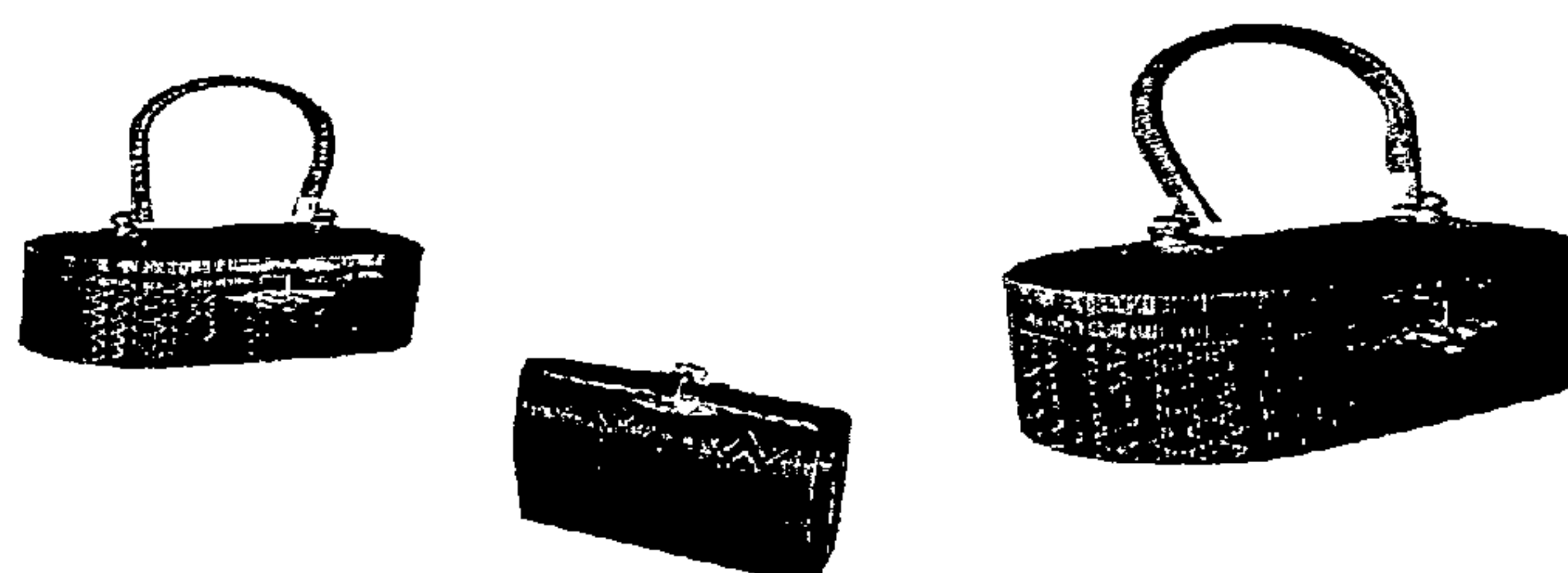
สำหรับประเทศไทยจะคิดกรรมวิธีทำเครื่องถมขึ้นเอง หรือได้มาจากทางใดและเมื่อใดนั้น หนังสือเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปกรรมไทย ของ นายตรี อมาตยกุล (พิมพ์ที่โรงพิมพ์สมผล พ.ศ. 2493) กล่าวไว้ว่า "...ในกฎมณเฑียรบาลซึ่งตราขึ้น ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีแห่งหนึ่งกล่าวว่าขุนนางศักดินา 10,000 กินเมือง กินเจียดเงินถมยาดำรองตะลุ่ม ดังนี้ เป็นต้น จึงทำให้คิดว่าเครื่องถมดำเนินเป็นของไทย เราคิดทำได้ตั้งแต่ในสมัยอยุธยาตอนต้นแล้ว หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่ยืนยันได้เป็นอย่างดีก็คือ ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ส่งเครื่องถมไปเป็นบรรณาการแก่พระเจ้า หลุยส์ที่ 14 แห่งประเทศฝรั่งเศส เป็นเครื่องถมดัลลายอรหัน ซึ่งปรากฏในจดหมายเหตุฝรั่งว่า เจ้าพระยาวิชาเยนทร์เป็นผู้ออกแบบ..." ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 18 เรื่องจดหมายเหตุในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231) มีในเรื่องทูตานุทูตของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชออกไปกรุงฝรั่งเศส ครั้งสุดท้ายกล่าวไว้ว่า ทูตานุทูตสยามไปถวายพระราชสาส์นต่อพระสันตปาปา กรุงโรมด้วย และในการที่ราชทูตสยามเข้าเฝ้าพระสันตปาปา ณ กรุงโรมนั้น "...ราชทูตเชิญพานแว่นฟ้าทองคำรับราชสาส์น... ม้วนบรรจุไว้ในผอบทองคำลงยาราชาวดีอย่างใหญ่ ผอบนั้นตั้งอยู่ในหีบถมตะทองหีบถม ตะทองตั้งอยู่บนพานแว่นฟ้าทองคำ อุปทูตเชิญเครื่องมงคลราชบรรณาการ... ตริทูตเชิญของถวายของ

เจ้าพระยาวิชาเยนทร์... มีถุงเข็มขามพื้นเขียวหุ้ม 1 ถุง ตั้งบนพานถมตะทอง..." นอกจากนี้หมอชาวยุโรปชื่อ เอนเยลเบิร์ตแกมปีเฟอร์ ซึ่งได้เข้ามาอยู่ในเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระเพทราชาใน พ.ศ. 2233 เป็นเวลา 23 วัน ก็ได้เขียนบรรยายสภาพของกรุงศรีอยุธยาไว้ตอนหนึ่ง มีว่า "...ถนนสายกลาง ซึ่งแล่นเหนือขึ้นไปยังพระราชวังนั้นมีผู้คนอยู่คับคั่งที่สุด แน่นขนัดไปด้วยร้านค้า ร้านช่างศิลป์ และหัตถกรรมต่างๆ." ดังนั้นก็อาจจะเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า อย่างน้อยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1991-2031) นั้น ไทยก็มีเครื่องถมแล้ว ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็รุ่งโรจน์จนกระทั่งใช้เครื่องถมเป็นของกำนัลไปถวายเจ้านายต่างประเทศ "แม้ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ก็ยังทำกันอยู่หนาแน่นในกรุงศรีอยุธยา.." (สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชนเล่ม 21. 2539 : 139-143)

เครื่องถมที่เรารู้จักกันแพร่หลายในเมืองไทย และแม้ในปัจจุบันเรารู้จักกันในนามถมเมืองนคร หรือ "ถมนคร" ที่เรียกกันเช่นนี้ เพราะแม้ในปัจจุบันที่นครศรีธรรมราชก็ยังมีการผลิตเครื่องถมอย่างมากมาย เป็นการสืบต่อมาหลายชั่วอายุ และเป็นสินค้าที่ขึ้นหน้าขึ้นตาอย่างหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช

2.4 หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

ในบรรดาภาชนะเครื่องจักสานของภาคใต้ที่ถือว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีความละเอียดประณีตที่สุด ได้แก่ ภาชนะเครื่องใช้ที่สานขึ้นจากย่านลิเภา ซึ่งมีอยู่หลายชนิด เช่น กระเชอกุบหมาก ก่องยาเส้น พาน กระเป๋า เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภานั้นนับเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นและมีชื่อเสียงของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศิลปหัตถกรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของ ชนชาวไทย อีกทั้งยังเป็นงานฝีมือที่บรรจงสร้างสรรค์ด้วยความประณีต ละเอียดอ่อน สืบทอดสายใยแห่งฝีมือของบรรพบุรุษไทยต่อเนื่องกันมาช้านาน

ภาพประกอบ 16 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

ถ่ายเมื่อ วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2547

2.4.1 ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

จากลักษณะภูมิประเทศของภาคใต้ชายฝั่งทะเลตะวันออกคือตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ไปจนถึงปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ราษฎรที่ตั้งหลักแหล่งตามชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกมีการสร้างงานหัตถกรรมเครื่องจักสานขึ้นใช้อย่างมาก จนกลายเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวที่ทำรายได้ให้กับราษฎรเป็นอย่างมาก และเนื่องจากวัสดุทางภาคใต้มีไม่เหมือนภาคอื่นๆ ย่อมเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของเครื่องจักสานในภาคนี้ ที่มีชื่อเสียงมากคือ เครื่องจักสานย่านลิเภา ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของภาคใต้และมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ภูมิภาคอื่นไม่มี เครื่องจักสานย่านลิเภาจึงจัดเป็นงานฝีมือชั้นเยี่ยมของชาวภาคใต้ โดยเฉพาะที่นครศรีธรรมราช ถือเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงในการผลิตหัตถกรรมชนิดนี้มากที่สุด (กระทรวงอุตสาหกรรม. 2532 : 11)

งานหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา นั้นสันนิษฐานว่าคงเริ่มทำกันมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ภาชนะที่ชาวนครโบราณทำด้วยย่านลิเภา นั้นมีตั้งแต่กระเชอ กุบหมาก กล่องยาเส้น พาน เขียนหมาก ปันชา กล่อง ชันดอกไม้รูปเทียน กรงนก และเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน งานจักสานชนิดนี้เคยได้รับความนิยมอยู่ในท้องถิ่นและในวังเจ้าพระยามาก่อน เล่ากันว่าเจ้าพระยานครเคยนำเข้าถวายพระมหากษัตริย์และเจ้านายในสมัยรัตนโกสินทร์หลายครั้ง แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายนัก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2534 : 44-45) จนเมื่อเจ้าพระยามรราช (ปิ่น สุขุม) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งพระยาสุขมณีนายวินิต สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นผู้ซึ่งมองเห็นความสำคัญของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และได้ทรงฟื้นฟูขึ้นมาใหม่หลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งรวมทั้งการจักสานย่านลิเภาด้วย เพราะเห็นว่าย่านลิเภาเป็นของหาง่ายมีอยู่ทั่วไปในภาคใต้ ทั้งชาวบ้านชาวเมืองก็มีฝีมือในการจักสานอยู่มาก ควรที่จะฟื้นฟูให้ชาวบ้านได้ยึดถือเป็นอาชีพรองและดำรงวิชาการจักสานนี้ไว้สืบไป

อย่างไรก็ตามแม้ว่าย่านลิเภาจะหาได้ง่ายในภาคใต้และชาวบ้านจำนวนมากจะสานได้ก็ตาม แต่เมื่อภาวะทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป การทำเครื่องจักสานย่านลิเภา ก็ซบเซาไปอีก เพราะการทำเครื่องจักสานเป็นงานที่ต้องใช้เวลาและความประณีตมาก ทำให้ผู้ทำมีรายได้ไม่คุ้มค่ากับเวลา และภาชนะเครื่องใช้ย่านลิเภา ยังมีความนิยมอยู่ในวงจำกัด ทำให้จำนวนผู้ผลิตเครื่องจักสานย่านลิเภา ลดน้อยลงไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2485 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี สมัยนั้น ได้ฟื้นฟูการจักสานย่านลิเภา ในเมืองนครศรีธรรมราช ขึ้นอีกครั้ง โดยจัดให้มีการประกวดหมวกที่สานด้วยย่านลิเภาขึ้นซึ่งทำให้การสานย่านลิเภาได้รับความสนใจจากประชาชนขึ้นอีกครั้ง

ต่อมา พ.ศ. 2513 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีผู้สานย่านลิเภาถวาย ทำให้

เครื่องจักสานย่านลิเภาได้รับความนิยมในหมู่ประชาชนทั่วไปมากยิ่งขึ้นมาอีกจนถึงปัจจุบัน(วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. 2519 : 23-25)

2.4.2 การแบ่งชนิดของย่านลิเภา

ย่านลิเภา เป็นพืชล้มลุกอยู่ในตระกูลเฟิร์น มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Lygodium flexuosum* อยู่ในวงศ์ Schizaceae ชอบขึ้นในดินทรายบริเวณที่ลุ่มที่มีความชื้นสูง ใบมีลักษณะเล็กยาว ปลายมีแฉกคล้ายตีนจิ้งจก ในภาษามลายูจึงเรียกว่า “ลิบู” ซึ่งแปลว่าตีนจิ้งจก (สารคดี. 2537 : 143) พบเห็นได้ทั่วไปในป่าละเมาะแถบจังหวัดภาคใต้ เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา ยะลา ปัตตานี มักจะงอกงามอยู่ระหว่างแถวต้นยางพารา มีอยู่ 3 ชนิด คือ

1. ย่านลิเภาเขา ลักษณะเป็นเส้นใหญ่มากคล้ายหวาย ชอบขึ้นอยู่ตามเทือกเขาไม่ค่อยมีใครนำมาใช้ประโยชน์
2. ย่านพองหยอง (ย่านลิเภายุง) มีลักษณะใบเล็กดก และลำต้นคด ใบหยักถี่ คล้ายฟันเลื่อย ชอบขึ้นแถบดินดำ ดินเค็ม และมักจะเกี่ยวพันกับไม้อื่นยุ่งเหยิง ดึงแก้แล้วมักจะขาด หากจะใช้ก็ใช้ทั้งลำต้นสำหรับการผูกมัดเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ
3. ย่านลิเภาใหญ่ ย่านลิเภาชนิดนี้มีลำต้นโตประมาณก้านไม้ขีดไฟ เวลาเจริญเต็มที่มีความยาวประมาณ 2 เมตร ใบยาวประมาณ 14 เซนติเมตร กว้างประมาณ 1.5 เซนติเมตร ลำต้นตรง ชอบขึ้นอยู่ตามริมรั้ว ป่าละเมาะและสุ่มทุมต้นไม้ ถ้าหากขึ้นปะปนอยู่กับไม้อื่นจะเลื้อยเกี่ยวเกาะอยู่เหนือสุด คุณสมบัติของย่านลิเภาชนิดนี้คือลำต้นเหนียว ชาวบ้านจึงนิยมเอามาทำจักสานเป็นภาชนะเครื่องใช้สอยต่างๆ สามารถนำเอาย่านลิเภาชนิดนี้มาผูกมัดอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี เพราะมีความทนทานเหนียวแน่นมาก ตากแดดตากฝนก็ไม่เป็นไร มีความทนทานอยู่ได้เป็นร้อยๆ ปี (วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. 2519 : 23-24)

แหล่งผลิตหัตถกรรมย่านลิเภาที่สำคัญที่สุดของจังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบันคือที่บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ดังที่ อุดม หนูทอง (2529 : 2974) ได้กล่าวไว้ว่าที่ตำบลท่าเรือซึ่งเป็นชุมชนทำหัตถกรรมย่านลิเภาที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ งานนี้ก็เพิ่งได้รับการฟื้นฟูขึ้นอย่างจริงจังเมื่อ พ.ศ. 2518 โดยมีนายดาบตำรวจสมบุรณ์ เสนะสุขุม เป็นต้นคิด และได้เชิญ นายเคลือบ คำอ่อน มาเป็นผู้ฝึกสอน ณ โรงเรียนชุมชนวัดหมน ครั้งแรกมีผู้สนใจเข้าฝึกอบรมประมาณ 60 คน ครั้นผู้เข้ารับการอบรมสามารถจักสานได้ก็ได้อายุทอดวิชาจักสานให้แก่คนในครอบครัวและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ประกอบกับผลงานที่ทำขึ้นมีราคาดี จึงทำให้หัตถกรรมประเภทนี้ขยายตัวออกไปโดยเร็ว จนมีผู้ประกอบการในปัจจุบันรวม 1,000 คน

จะเห็นได้ว่า เครื่องจักสานย่านลิเภาเป็นหัตถกรรมของภาคใต้ที่มีมาแต่อดีต ซึ่งบางสมัยอาจจะชบเซาไปบ้างบางสมัยก็ได้รับความนิยมฟื้นฟูขึ้นมาอีก แต่เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแม้ว่า

หัตถกรรมจักสานย่านลิเภาจะได้รับความนิยมและได้รับการส่งเสริมฟื้นฟูก่อนข้างจะกว้างขวางก็ตาม แต่ที่มีความประณีตงดงามจริงๆ นั้นค่อนข้างจะหายาก เพราะขาดช่างฝีมือที่ดี ในขณะที่ย่านลิเภายังมีอยู่อีกมากมายในจังหวัดนครศรีธรรมราช

2.5 โนรา

โนรา เป็นศิลปะการแสดงที่นิยมกันมากทางภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ ตรัง พัทลุง และสงขลา ไม่ว่าจะเป็นงานเทศกาล งานมงคลใดๆ มักจะมีโนรามาแสดงด้วยเสมอและมักจะแสดงคู่กับหนังตะลุงเกือบทุกครั้งที่การแสดงของโนราเป็นการรำรำที่สวยงาม มีบทร้อง บทเจรจา และการแสดงเป็นเรื่องราว

ภาพประกอบ 17 ศิลปะการแสดงโนรา นางอุลักษ์ณที่สำคัญของชาวดำ
ถ่ายเมื่อ วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2547

ศิลปะการแสดงโนราแต่เดิมน่าจะเป็นการฟ้อนรำประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวภาคใต้มากกว่า ต่อมาจึงเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการฟ้อนรำมาเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง สนุกสนาน และกลายเป็นมหรสพพื้นบ้านที่ใครๆ รู้จักกันดีในขณะนี้

2.5.1 ประวัติความเป็นมาของโนรา

โนรา หรือ โนห์รา (เขียนเป็นมโนราและมโนราห์ก็มี) เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่สืบทอด กันมานาน และนิยมกันอย่างแพร่หลายในภาคใต้ เป็นการละเล่นที่มีทั้งการร้อง การรำ บางส่วนเล่น เป็นเรื่อง และ บางโอกาสมีบางส่วนแสดงตามคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรม

เรื่องราวของโนรานั้น พบหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรว่า มีการเรียกชาตรีเป็น “มโนห์ราชาตรี” ในวรรณกรรมท้องถิ่น เรื่อง “มโนหรานิบาดคำกาพย์” ฉบับวัดมณีมาวาสฯ สงขลาซึ่งบ่งว่าเขียนเสร็จในปี พ.ศ. 2511 ในตอนที่กล่าวถึงการมหรสพในพิธีสมโภชพระสุธน นางมโนห์ราว่า “มโนราชาตรี ร้องบทเมธี ชมสวนชมสมร จำเมื่อกินเกล้า เค้าคลอชวนนอน ลักยาพาจร เมรีมัวเมา” ซึ่งบ่งชัดว่าแม้จะเล่นเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องนางมโนห์รา ก็เรียกการละเล่นชนิดนี้ว่า “มโนราชาตรี”

ภาพประกอบ 18 การแต่งกายของโนราในอดีต

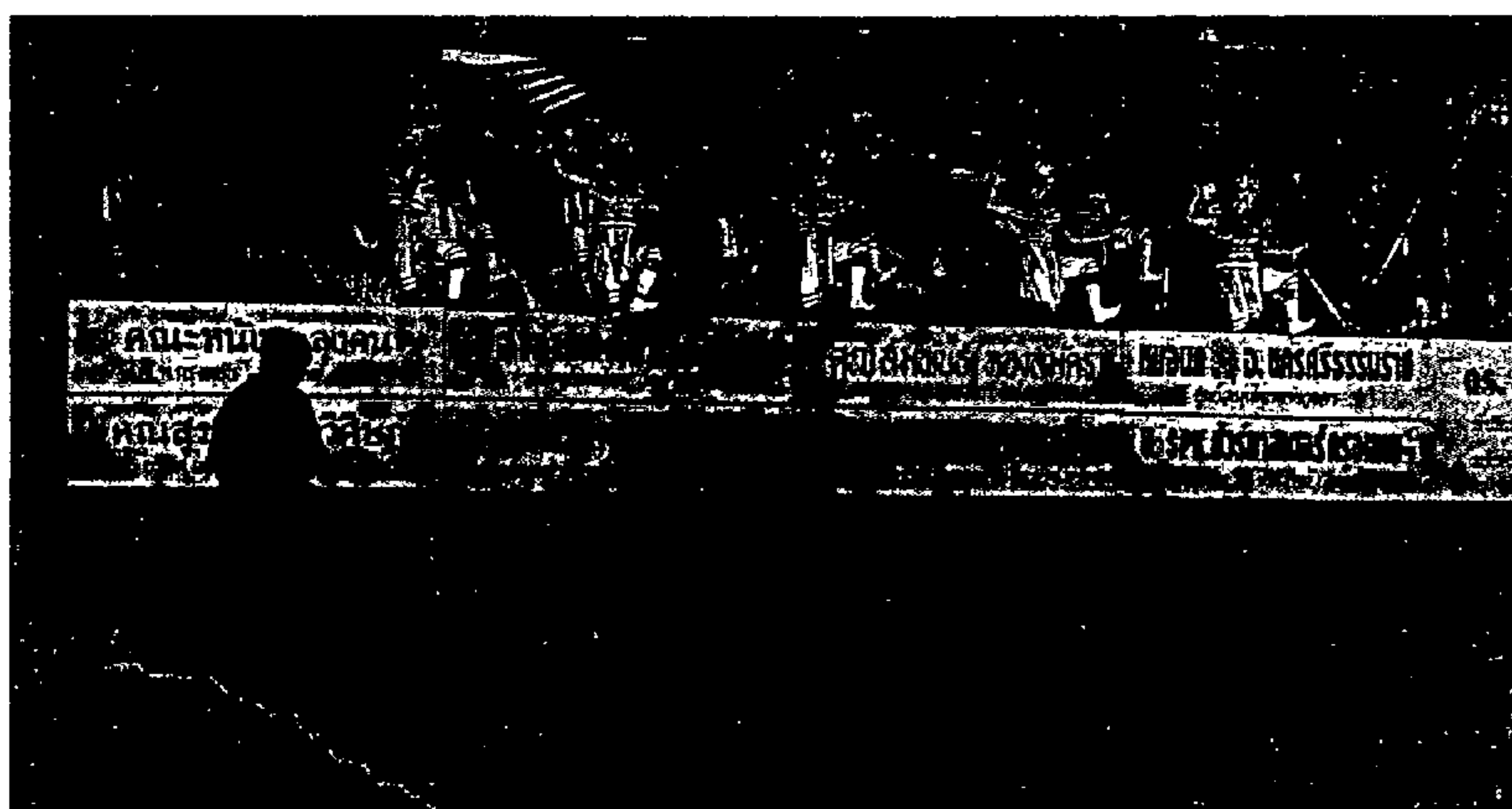
ที่มา : พิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช

จากสาระสำคัญในตำนานชาตรีและบทไหว้ครูโนราที่สืบทอดต่อๆ กันมา ประกอบกับสถานที่และชื่อบุคคลที่เอ่ยถึงในตำนานและบทไหว้ครูเหล่านั้น พอที่จะเชื่อได้ว่า “ชาตรี” ของภาคใต้ ได้มีการพัฒนาศิลปะชั้นสูง จนกลายเป็นนาฏกรรมของราชสำนักและของท่านพระยามหากษัตริย์ ในภาคใต้มาแล้ว ตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นอย่างน้อย และโดยเฉพาะชื่อสถานที่ต่างๆ ที่เอ่ยไว้นั้นบ่งบอกว่า จุดที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเป็นศิลปะชั้นสูงอยู่ที่บริเวณเมืองพัทลุงโบราณ ได้แก่ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ทั้งฝั่งตะวันตก (อยู่ในเขตพัทลุงปัจจุบัน) และฝั่งตะวันออก (เมืองพัทลุงโบราณ คือ เขตอำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด และอำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา) เช่นที่เอ่ยถึง “ขุนศรีทธาท่าแค” (บ้านท่าแคอยู่เขตอำเภอเมืองพัทลุง) เอ่ยถึง “เกาะกะรัง” หรือ “เกาะลิซัง” (คือแหลมชัน หรือแหลมกะรัง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ ในทะเลสาบสงขลา) (สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 2544 : 2-8)

ในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งเป็นช่วงที่โปรดให้รับทำนุบำรุงนาฏดุริยางค์เพื่อความครึกครื้นของบ้านเมืองโดยเร็ว จนมีการละเล่นและเครื่องเล่นเจริญรวดเร็วทันความต้องการของบ้านเมืองนั้นทางนครหลวงได้อาศัยเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองเอกของปักษ์ใต้เป็นแหล่งสอบสวนวัฒนธรรมทั้งทางด้านศาสนาและศิลปะ เพราะไม่ถูกภัยสงครามพม่าทำลาย จนได้ทั้งเอกสารและที่เห็นจากการถือปฏิบัติกลับไปยังนครหลวงหลายอย่าง และต่างฝ่ายต่างสืบสิ่งดังามสู่กันและกัน การปรับประสานระหว่างชาติของภาคใต้ กับโชนละครของนครหลวงก็มีเค้าว่าเริ่มขึ้นในช่วงนี้

นอกจากนี้ จากเรื่อง “*Le Lakhon Nora ou Lakhonchatri Classique Siamois*” ของ *Rene Nicolas* ซึ่งพิมพ์ในวารสารสยามสมาคม เล่มที่ 18 ปี พ.ศ. 2467 กล่าวถึงเครื่องแต่งกายของละครชาตรีเมืองนครศรีธรรมราชว่า มีอินทรีและทับทรวง เป็นต้น อันแสดงว่าคล้ายกับเครื่องโชนละครของนครหลวง และที่กล่าวถึงเพลงหน้าพาทย์ของละครชาตรีว่ามี 9 เพลง คือ ละครรำชุด เพลงเร็วเสมอ เชิด โอต ลงสรง โลม เชิดฉิ่ง และเพลงฉิ่ง เหล่านี้ยังแสดงถึงอิทธิพลจากโชนและละครของภาคกลางที่ซึมแทรกเข้าไปในละครชาตรี เพราะครูละครชาตรีในกรุงเทพฯ เป็นต้นเหตุ

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าประวัติความเป็นมาของโนรานั้นแบ่งเป็น 2 กระแส กล่าวคือ กระแสหนึ่งกล่าวว่าโนราเกิดขึ้นทางภาคใต้แล้วแพร่ขึ้นภาคกลางเป็นต้นแบบของละครไทย ในขณะที่อีกกระแสเห็นว่าแหล่งที่เกิดโนรานั้นจะเกิดทางภาคกลางและแผ่อิทธิพลไปยังภาคใต้ (อุดม หนูทอง. 2538 :18)

ภาพประกอบ 19 การแสดงโนราที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย
ถ่ายเมื่อ วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547

การแสดงโนราในสมัยก่อนและปัจจุบัน มีความแตกต่างกันบ้างตามความเปลี่ยนแปลงของวันเวลา สังคม และความนิยม แต่ก็ยังมีหลายส่วนที่คงรักษาของเก่าเอาไว้ เป็นต้นว่า ท่ารำแบบโบราณ การแต่งกาย การเบิกโรง การโหมโรง ส่วนที่เปลี่ยนไป คือ เครื่องดนตรี บางคณะมีการแสดงอย่างวงดนตรีลูกทุ่งเพิ่มเข้ามาด้วย และแสดงเรื่องนิยายสมัยใหม่มีการขับกลอนสลับการพูด ลักษณะคล้ายลิเก มีการจัดฉาก เปลี่ยนฉากประกอบการแสดงจนผิดแปลกไปจากโนราสมัยก่อน

2.5.2 ส่วนประกอบของโนรา

การแสดงโนราจะต้องรวมตัวเป็นคณะ มีโรงหรือเวทีในการแสดง มีเครื่องแต่งกายเฉพาะ และเครื่องดนตรีประกอบ แยกได้เป็น 4 ส่วน ใหญ่ๆ ดังนี้

1. คณะโนรา แต่เดิมโนราคณะหนึ่งๆ ประกอบด้วยสมาชิกประมาณ 14-20 คน ปัจจุบัน บางคณะอาจมีถึง 50-60 คน รวมทั้งวงดนตรีประจำคณะด้วย

แต่เดิมตัวแสดงสำคัญอาจมีเพียง 3 ตัว คือ นายโรง หรือโนราใหญ่ 1 ตัว นางหรือนางรำ 1 ตัว และตัวตลกหรือพรวาน 1 ตัว ต่อมาเพิ่มนางรำเข้าไปอีก 3-7 คน ลูกคู่ 5-7 คน และมีพวกติดตามที่เรียกว่า พวกตาเสือ อีกจำนวนหนึ่ง บางคณะอาจมีหมอประจำคณะที่เรียกว่า หมอเต่า และบางคณะก็มีนางรำรุ่นเด็กๆ เรียกว่า หัวจุกโนราเพิ่มเข้ามา

การเรียกชื่อคณะของโนรา มักเรียกตามชื่อนายโรง (ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย) เช่น โนราวัน โนราอ่วม โนราหนูเขียน โนราเพ็ญศรี โนรายก โนราปรีชา เป็นต้น

2. โรงหรือเวทีแสดง แต่เดิมนิยมปลูกเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีขนาด 4-5 เมตร ไม่ยกพื้น เปิดโล่งทั้งสี่ด้าน หลังคาหน้าจั่วมุงจาก มีเสาอยู่ตรงกลางเรียกว่า เสามหาชัย เชื่อว่าเป็นที่ประทับของพระเวสสุวรรณหรือพระวิษณุกรรม โรงโนราสมัยปัจจุบันมักทำเป็นโรงใหญ่สี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูง 1-2 เมตร กั้นข้าง ส่วนหลังคาทำด้วยใบมะพร้าวสานหรือไม้กระดาน หลังคาเป็นแบบทรงหมาแหงน มุงด้วยสังกะสีหรือผ้าเตนท์ มีม่านกั้นเพื่อแบ่งสัดส่วนที่รำกับที่แต่งตัว

3. เครื่องแต่งกาย ในยุคแรกๆ แต่งกายอย่างง่ายๆ โดยเอาของพื้นบ้านมาประดิษฐ์เป็นเครื่องประดับ เช่นเอาเปลือกหอยร้อยเป็นลูกปัด บางทีจึงเรียกว่า โนราโกลนก็มี ยุคต่อมาเปลี่ยนเป็นลักษณะเครื่องทรงกษัตริย์ซึ่งประกอบด้วยสิ่งสำคัญดังนี้

3.1 เทริด เป็นเครื่องประดับศีรษะ เป็นรูปมงกุฎอย่างเตี้ย มีกรอบหน้า มีด้านมงคล

3.2 เครื่องลูกปัด จะร้อยด้วยลูกปัดสีเป็นลายดอกดวง ใช้สวมท่อนบนลำตัวแทนเสื้อ ประกอบด้วยชิ้นสำคัญ 5 ชิ้น คือ บ่า 2 ชิ้น ปีกคอ 2 ชิ้น และพานอก 1 ชิ้น

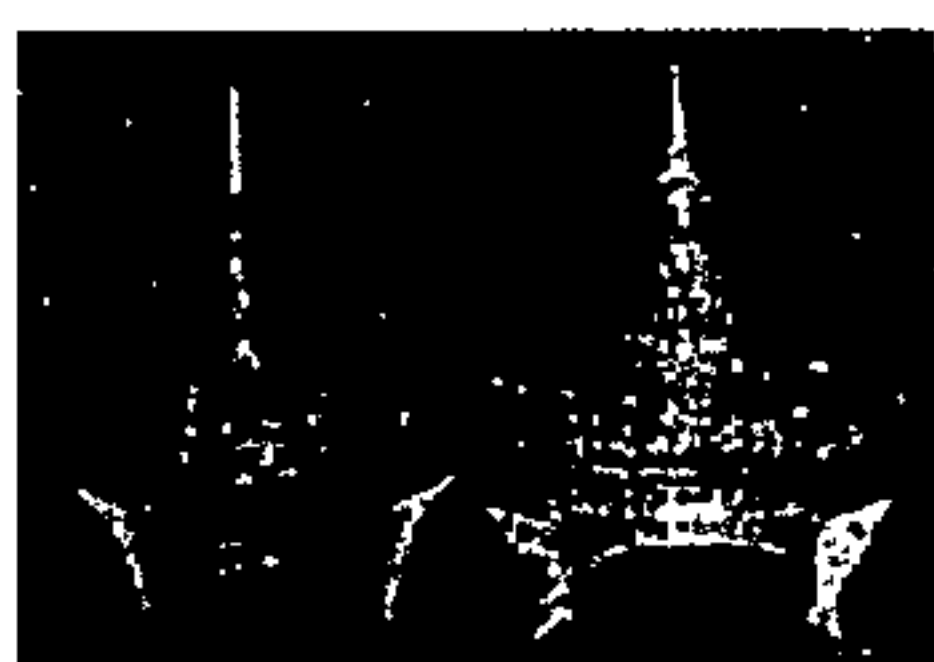
3.3 ปีกนกแอ่นหรือปั้นเหน่ง มักทำด้วยแผ่นเงินเป็นรูปคล้ายนกนางแอ่น กางปีกใช้สวมเหนือระดับเอวซ้ายขวา

3.4 ทับทรวง หรือทับทรวง ใช้สวมห้อยทรวงอก เป็นรูปคล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

3.5 ปีกหรือหางหงส์ นิยมทำด้วยเขาควายเป็นรูปคล้ายปีกนก 1 คู่ใช้สวมคาดทับผ้านุ่งคล้ายหางกิ้งก่า

3.6 เล็บ นิยมทำด้วยโลหะ ส่วนใหญ่เป็นเงิน มีลักษณะเรียวแหลมโค้งงอนเวลาร้ายรำทำให้ดูเหมือนเล็บกิ้งก่าส่วนใหญ่ใช้ 8 เล็บไม่นิยมสวมนิ้วหัวแม่มือ

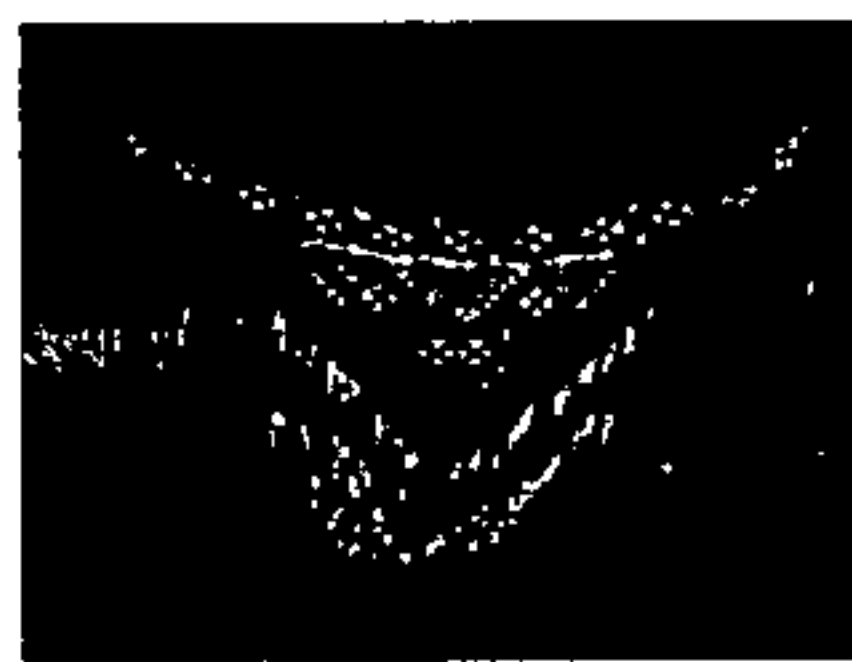
นอกจากนี้ก็มี ผ้านุ่ง ผ้าห้อยหน้า ผ้าห้อยข้าง หน้าพราน กำไลมือ และ กำไลปลายแขน

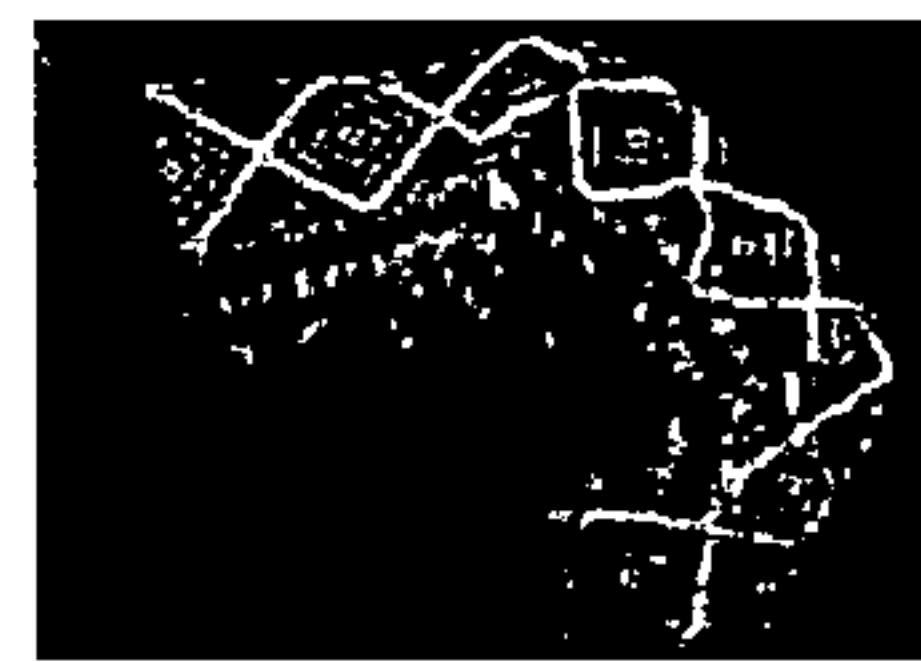
เทริด

บ้า

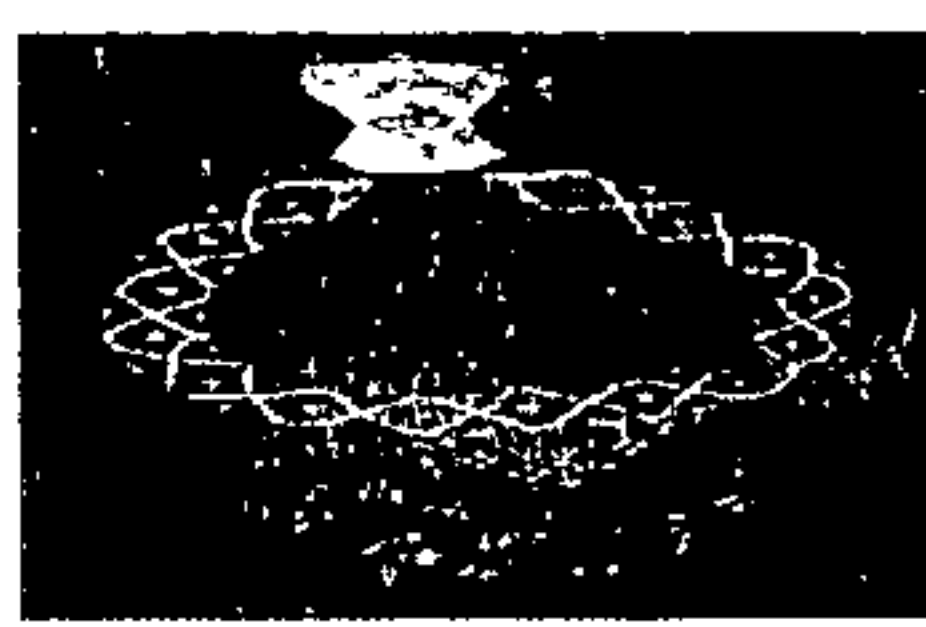
ปังคอก

พานอก

ปีกนกแฉ่นหรือปิ่นหนึ่ง

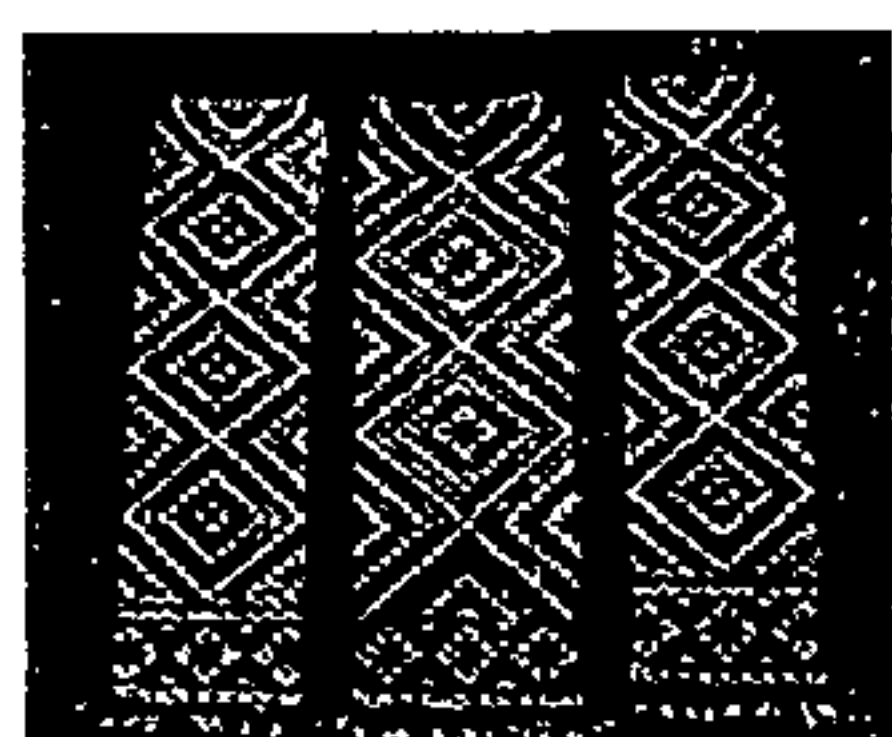
ซิปทรงหรือทับทรง

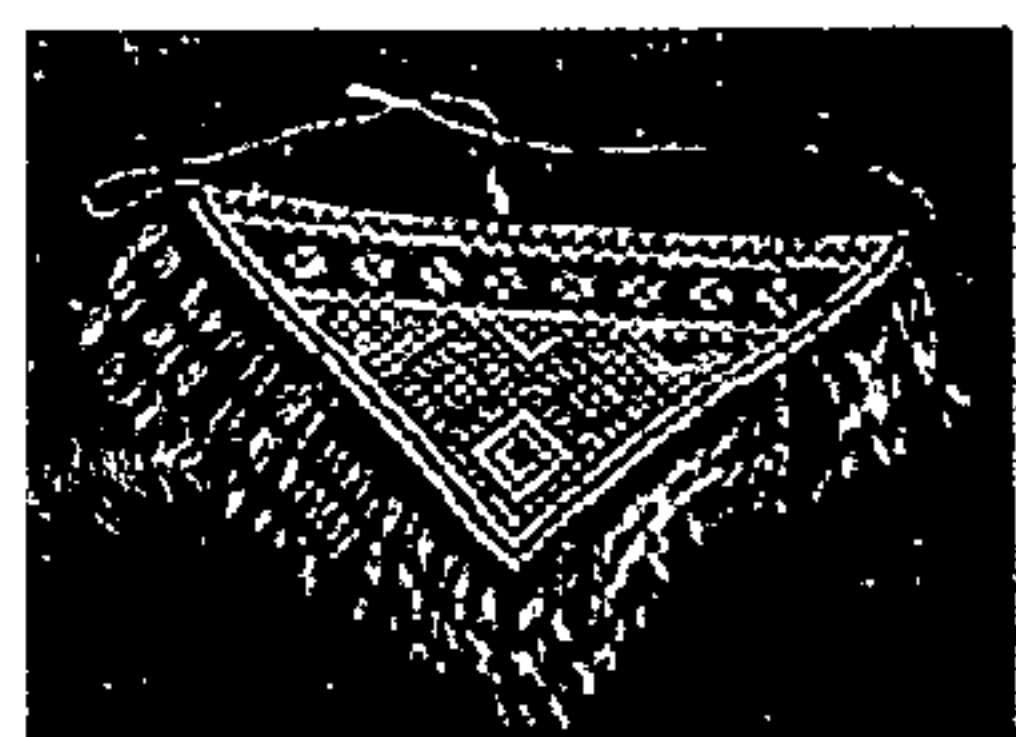
หางหงส์

หน้าเพล

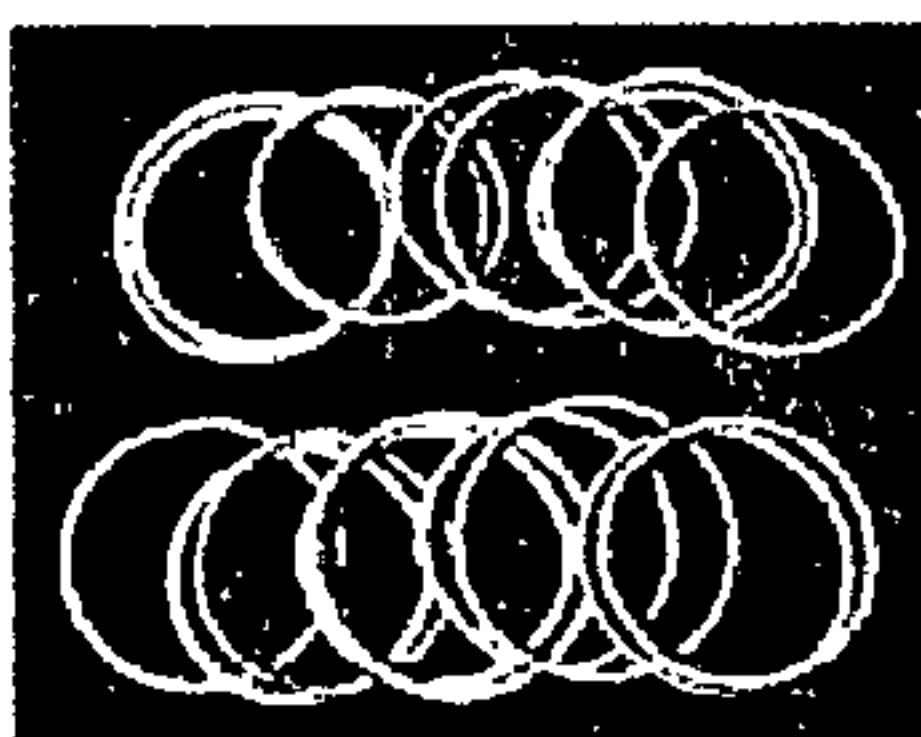
ผ้าน้ำ

ผ้าห้อย

เล็บ

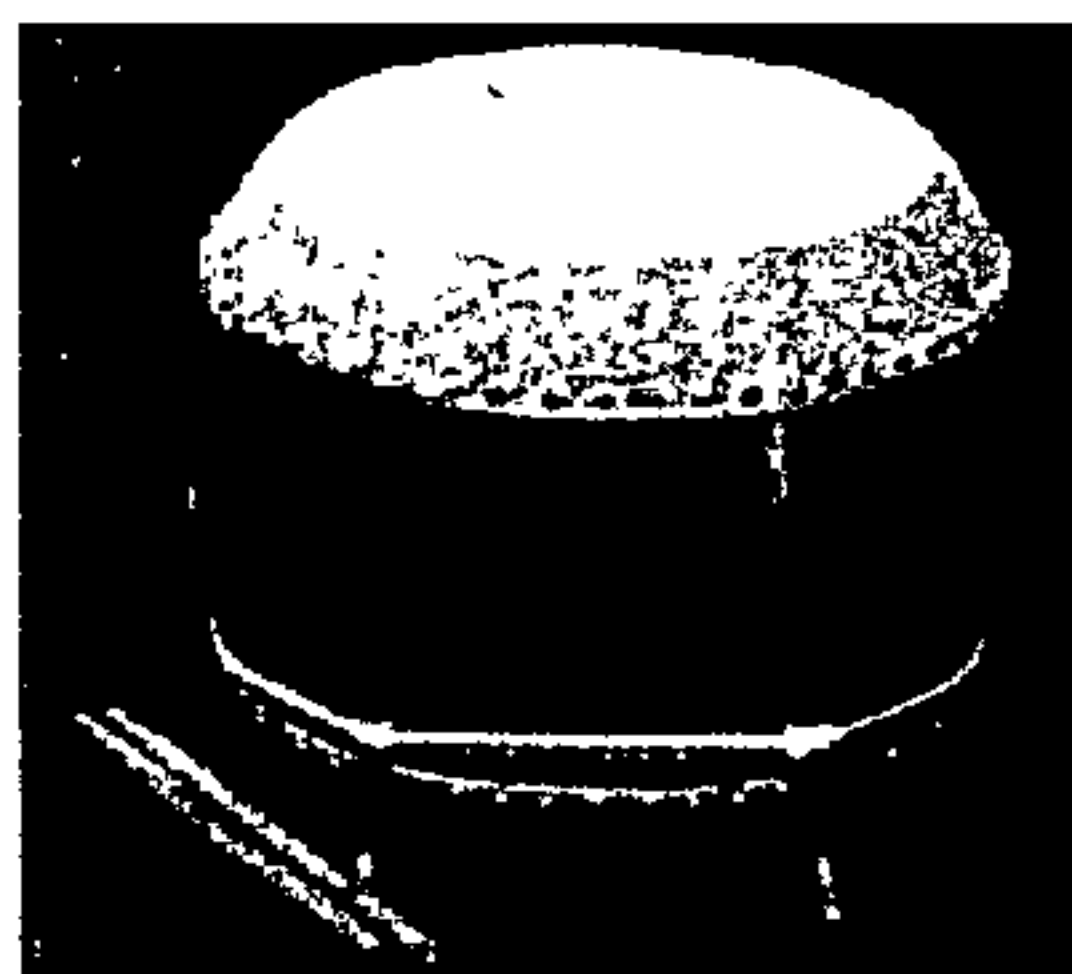
กำไล

ภาพประกอบ 20 เครื่องแต่งกายในรา

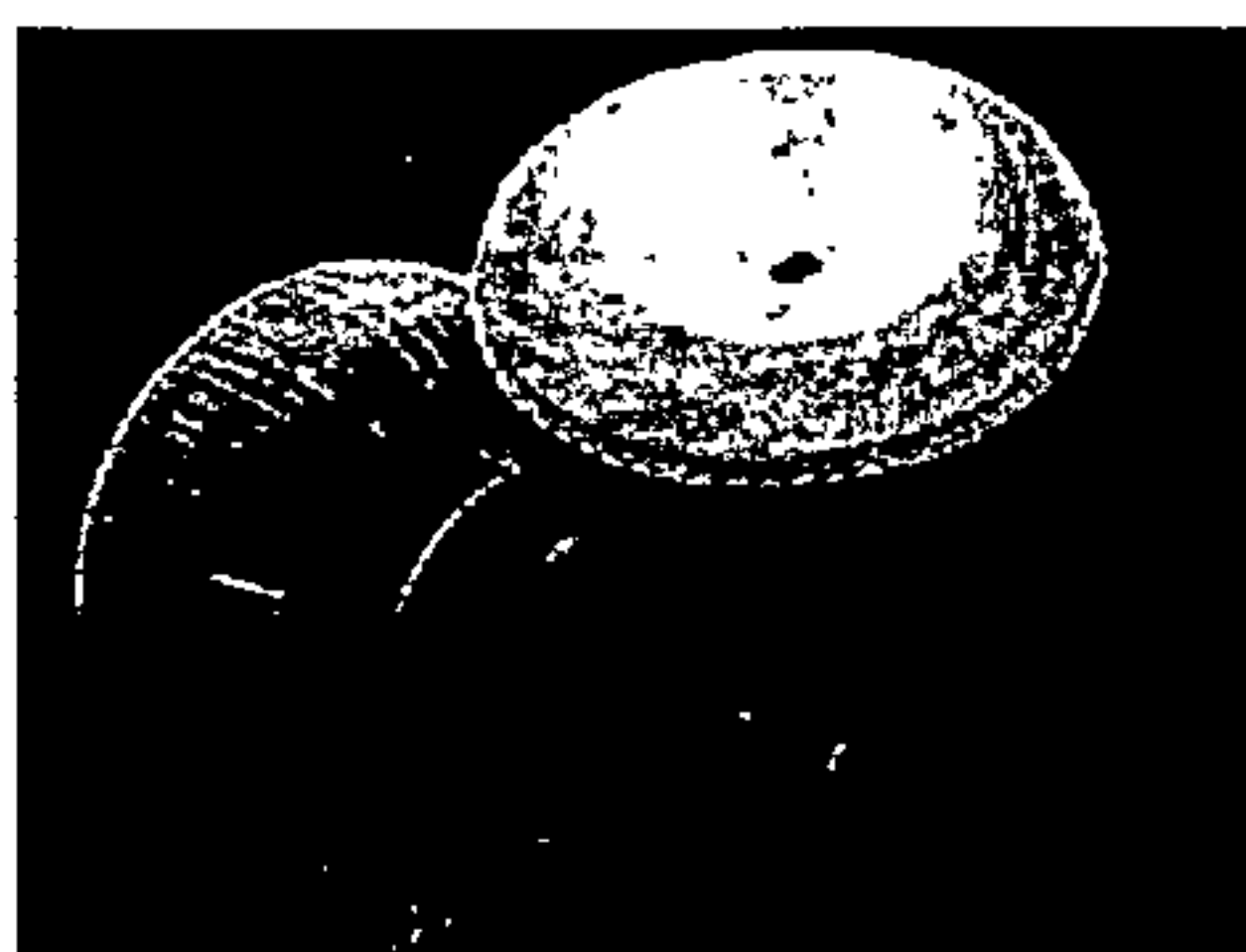
ที่มา : www.geocities.com. วันที่สืบค้น 2 กรกฎาคม 2547

4. เครื่องดนตรี แต่เดิมมี 6 ชิ้น คือ ทับ 2 ลูก กลอง 1 ใบ ปี่ 1 เล้า โหม่ง 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ และเกราะ 1 คู่

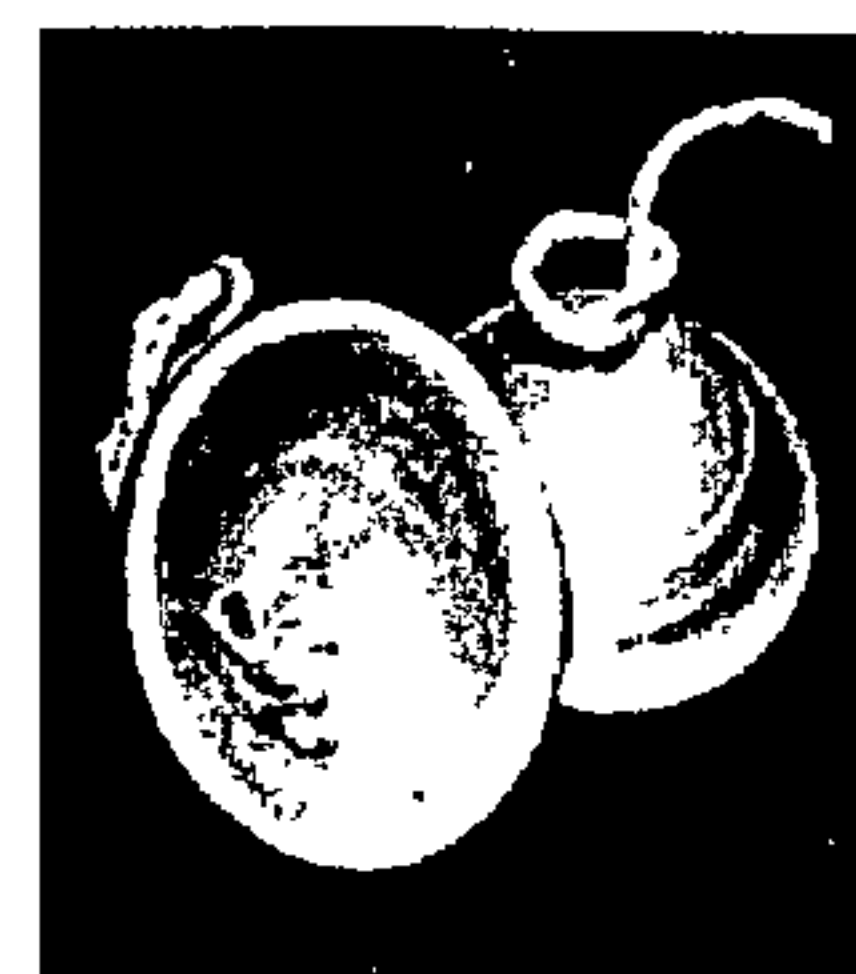
เครื่องดนตรีทั้ง 6 ชิ้นดังกล่าวนี้ยังมีใช้กันอยู่ แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเพราะในราหลายคนเห็นว่าผู้ชมกำลังนิยมการแสดงดนตรีลูกทุ่งและดนตรีสตริงสมัยใหม่ จึงเอาเครื่องดนตรีสากลมาผสม บางคนใช้ออร์แกนไฟฟ้าแทนปี่ ใช้กลองทอมบ้าแทนกลองชาตรีและเล็กใช้เกราะ

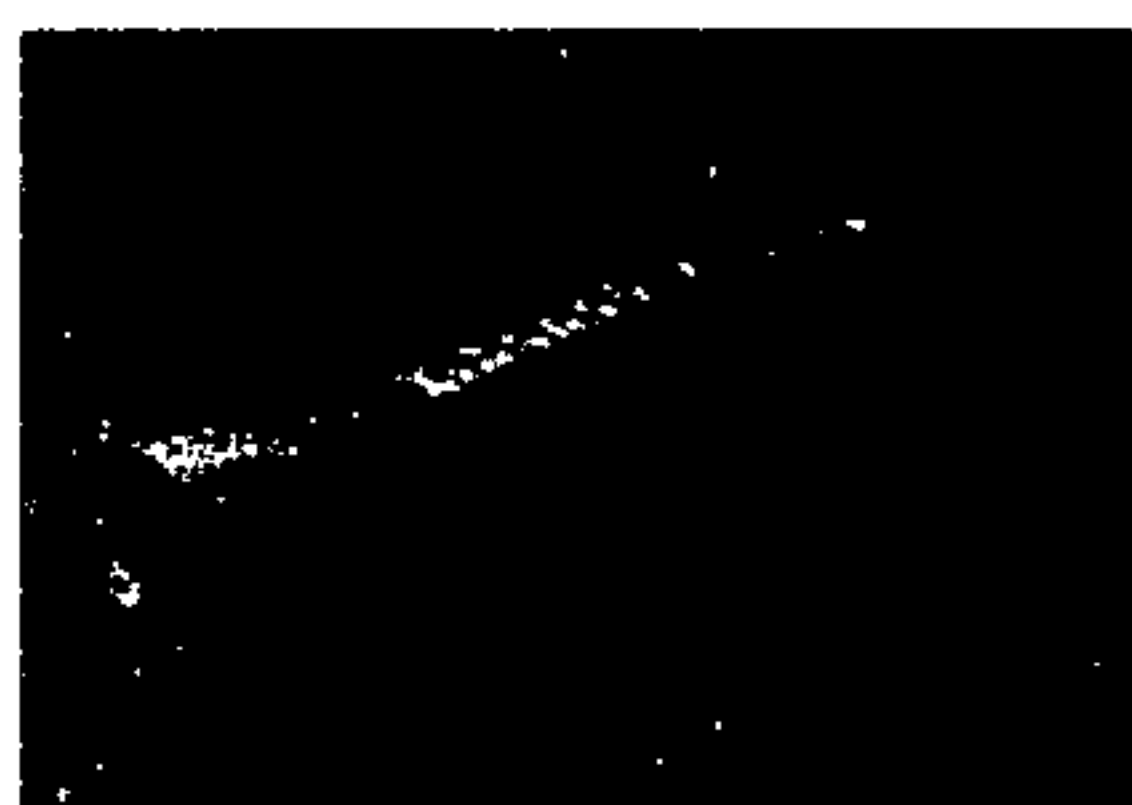
กลอง

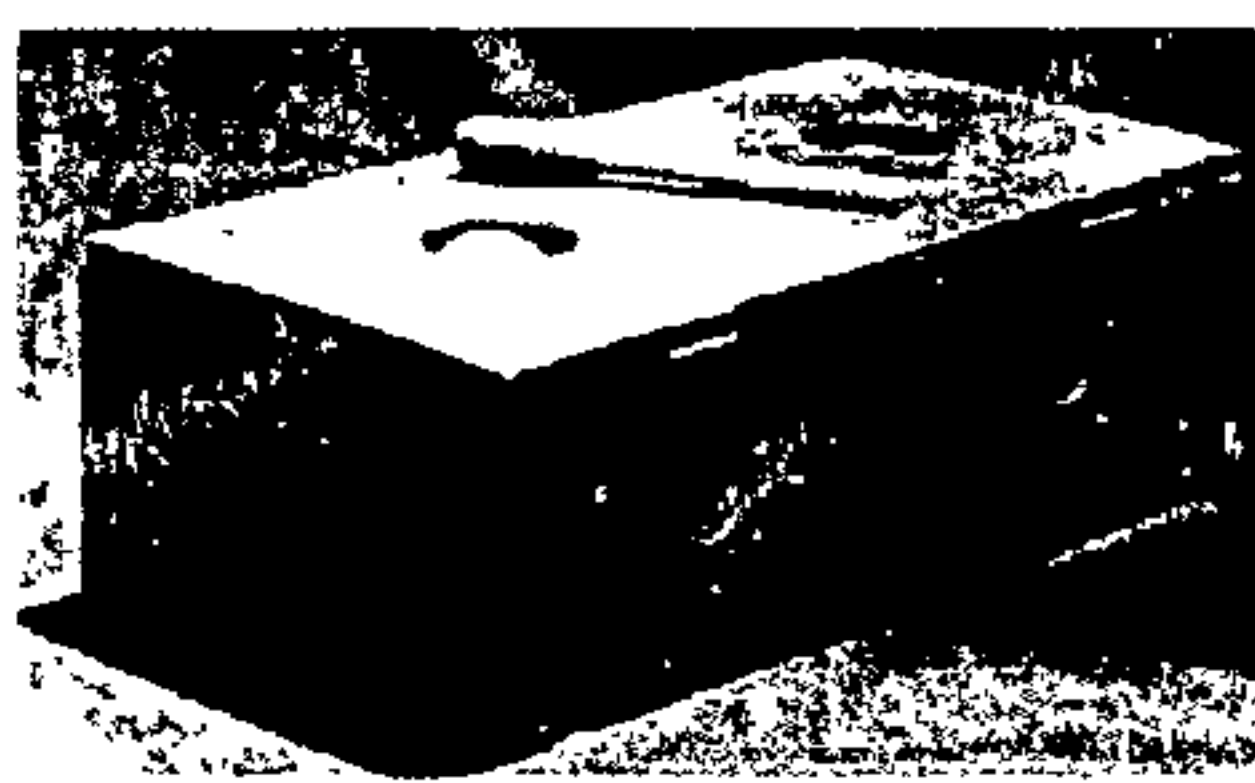
ทับ

จิ้ง

ปี่

หม่อง

แตระหรือแกระ

ภาพประกอบ 21 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงโนรา

ที่มา : www.geocities.com. วันที่สืบค้น 2 กรกฎาคม 2547.

2.6 หนังสติ๊ก

ในบรรดาการเล่นพื้นบ้านต่างๆ ของภาคใต้ นั้น “หนังสติ๊ก” เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งที่ชาวภาคใต้นิยมกันแพร่หลายมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น หนังสติ๊กจึงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของภูมิภาคนี้

ภาพประกอบ 22 หนังสติ๊กมหรสพของภาคใต้

ถ่ายเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547

หนังตะลุงเป็นศิลปะ การแสดงซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในภาคใต้ เกือบจะเรียกได้ว่าเป็นสัญลักษณ์เด่นของวัฒนธรรมไทยภาคใต้อย่างหนึ่ง ซึ่งหนังตะลุงมักจะได้นิยมนับคู่กับโนราและเพลงบอกเสมอ สำหรับในปัจจุบันนี้เกือบจะกล่าวได้ว่าศิลปะการแสดงของชาวภาคใต้อย่างแพร่หลาย และเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในหมู่บ้านชาวเมืองภาคใต้แทบทุกจังหวัด คือหนังตะลุง จังหวัดภาคใต้โดยเฉพาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี สงขลา ตรัง พัทลุง และชุมพร ยังคงพบเห็นค่อนข้างสูง แสดงว่าการแสดงชนิดนี้ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด (ชวน เพชรแก้ว. 2526 : 1)

2.6.1 ประวัติความเป็นมาของหนังตะลุง

หนังตะลุงเป็นการละเล่นที่มีมาแต่โบราณ จึงไม่ทราบประวัติความเป็นมาที่แน่ชัด แต่มีผู้รู้ได้ตั้งข้อสันนิษฐานต่างกันหลายกระแส ซึ่งยังหาข้อยุติไม่ได้ดังนี้

สุทธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2523 : 1-2) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมการเล่นหนังหรือละครเงา (Shadow Plays) ปรากฏอยู่ในแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ของโลกมาแต่โบราณ เช่นอียิปต์ จีน อินเดีย และเกือบทุกประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปหนังที่ใช้เล่นมี 2 แบบคือ ชนิดที่ส่วนแขนติดกับลำตัว มีขนาดใหญ่ เช่น หนังใหญ่ของไทย หนังสเบกของชวา และชนิดที่ส่วนแขนมีรอยต่อกับลำตัว ทำให้สามารถเคลื่อนไหวได้ คือ หนังตะลุงของไทย

พงศ์พันธ์ ทินนิมิตร (2534 : 2-6) ได้กล่าวถึงบทบาทครุหนังตะลุง หลายสำนวนกล่าวถึงความเป็นมาของหนังตะลุงไว้ทำนองเดียวกันว่า ตาหนักทอง (บางสำนวนว่า ตาฟักทอง) ตาก่อนทอง(บางสำนวนว่าตาน้อย) ทหารประจำกองข้างเมืองนครศรีธรรมราช ได้เห็นหนังแขกที่เมืองยะโฮร์ (ปัจจุบันอยู่ในประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย) เกิดชอบใจจึงนำมาเล่นในกองข้าง ซึ่งเรียกกันในสมัยนั้นว่าตะลุงหรือหลุง

นอกจากนี้สุทธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2523 : 38-43) ยังค้นพบว่า หนังตะลุงคงได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างชาติมากกว่าจะคิดขึ้นเอง และคงเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มที่มีวัฒนธรรมอินเดียปนอยู่ด้วยโดยยกเหตุผลประกอบดังนี้

1. การออกรูปฤาษี และรูปพระอิศวรของหนังตะลุง มักขึ้นต้นด้วยโอม ซึ่งเป็นคำแทนเทพพระเจ้าสามองค์ของพราหมณ์
2. รูปหนังตัวสำคัญๆ มีชื่อเป็นคำสันสกฤต เช่น ฤาษี อิศวร ยักษ์ นุต (มนุษย์ = รูปที่เป็นพระโอรสของเจ้าเมือง) ชื่อตัวประกอบที่เป็นภาษาบาลี สันสกฤตก็มีเช่น ทาสี เสนา(เสนา)
3. ลักษณะรูปหนังตัวสำคัญๆ มีสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมอินเดีย เช่น พระราชาทรงศร หรือไม่ก็ทรงพระขรรค์ เครื่องทรงของกษัตริย์ก็เป็นอินเดีย รูปประกอบกับเอกลักษณ์วัฒนธรรมอินเดีย เช่นปราสาท ราชวัง ต้นรัง (ต้นสาระ)

4. ลักษณะนิสัยตัวละครบางตัวมีสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมอินเดีย เช่น พระอินทร์ คอยช่วยเหลือผู้ตกยาก มียักษ์เป็นตัวมาร ตัวละครบางตัวมีความรู้ทางไสยศาสตร์

5. เนื้อเรื่องแบบโบราณจริงๆ นิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์ ตอนหลังแม้จะเล่นเรื่องอื่นๆ แต่ในพิธีแก้บนจะเล่นเรื่องรามเกียรติ์

ส่วนการค้นพบคำว่าหนังตะลุงที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุดก็คือการเดินทางของหนังจากเมืองพัทลุง ที่เข้ามาแสดงในเมืองหลวงเป็นครั้งแรกในรัชกาลที่ 3 ซึ่งก่อนหน้านี้ในรัชกาลที่ 2 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดตั้งคณะแสดงหนังตะลุงโดยเชิญครูหนังตะลุงมาจากพัทลุงเพื่อให้มาถ่ายทอดวิชาให้คณะหนังในเมืองหลวง แรกเริ่มยังคงเรียกกันว่า หนังพัทลุงก็ได้รับการยอมรับโดยแพร่หลาย (สุจิตา มาถาวร. 2541 : 71) ในขณะที่ อุบลศรี อรรถพันธ์ (2528 : 28) ได้กล่าวถึงหนังตะลุงไว้ว่า หนังตะลุงเป็นวิวัฒนาการขั้นสุดท้ายของการละเล่นแบบแสดงเงาของภาคใต้ที่รับเอาอิทธิพลจากหนังชวา และจากหนังใหญ่ของภาคกลางบางส่วนมาผสมผสานเข้ากับหนังแบบดั้งเดิมแล้วพัฒนาขึ้นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อาทิ มีการ "ว่าบท" หรือ "ขับบท" เป็นร้อยกรองมีลีลาและจังหวะประสานดนตรี เพิ่มขึ้นจากเชิดรูปและการเจรจาว่าเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของหนังตะลุงภาคใต้ ที่ทำให้มีลักษณะต่างไป หนังชวา หนังใหญ่ และหนังชาติอื่นๆ ในเครือเดียวกันประกอบกับหนังตะลุงของภาคใต้มีบทหลักแทรกอยู่ด้วย การละเล่นชนิดนี้จึงเป็นที่นิยมแพร่หลายตลอดมา

จึงกล่าวได้ว่าหนังหรือละครเงา (Shadow Plays) เป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของมนุษยชาติ เมื่อครั้งพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชได้ชัยชนะแก่อียิปต์ ก็ใช้หนังเป็นเครื่องเฉลิมฉลองความสำเร็จและประกาศเกียรติคุณของพระองค์ในอินเดียสมัยพุทธกาล พวกพราหมณ์ใช้หนังที่อินเดียเรียกว่า "ฉายานาฏกะ" เล่นบูชาเทพเจ้า และสวดดีวีรบุรุษตามเค้าเรื่องมหากาพย์รามายณะ ในจีน สมัยจักรพรรดิยวนตี้ พวกนักพรตลัทธิเต๋าได้เล่นหนังสวดดีคุณธรรมความดีของสมณผู้หนึ่งแห่งจักรพรรดิพระองค์นี้ในวาระที่นางวายชนม์ สมัยหลังๆ มาหนังแพร่หลายมาก โดยเฉพาะในเอเชียอาคเนย์มีเกือบทุกประเทศ ซึ่งจำแนกได้ 2 แบบ แบบหนึ่งรูปหนังมีขนาดใหญ่ ส่วนแขนติดกับลำตัวเคลื่อนไหวไม่ได้ คือ หนังสเบก(Sbek) ของเขมรและหนังใหญ่ของไทย อีกแบบหนึ่งรูปหนังมีขนาดเล็กกว่าแบบแรก แขนมีรอยต่อกับลำตัวเคลื่อนไหวได้คือ หนังยอยง (Ayong) ของเขมร สิงคโปร์ ลาว และหนังตะลุง ที่เล่นอยู่ในภาคใต้ของประเทศ (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ 10 . 2538 : 342)

ส่วนหนังตะลุงเข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกเมื่อใดนั้น ยังหาข้อยุติที่แน่ชัดไม่ได้ แต่คงไม่เกินพุทธศตวรรษที่ 17 เพราะตามคำบอกเล่าซึ่งนายหนังตะลุงรุ่นเก่าถ่ายทอดไว้ในบทไหว้ครูหนังต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า หนังมีมาแต่ครั้งสมัยศรีวิชัย แต่ขั้นแรกรูปแบบการเล่นจะเป็นอย่างไรไม่ทราบได้ เท่าที่ปรากฏในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ดังความเล่าต่อๆ กันมาว่า เดิมหนังเล่นบนพื้นดินในลานเตียนโล่งแจ้ง ไม่ยกโรงซึ่งจ่ออย่างทุกวันนี้ เล่นทั้งกลางวันและกลางคืน หนังที่เล่นกลางคืนจะใช้วิธี

สุ่มไฟหรือใช้ไต้ขนาดใหญ่เรียกว่า “ไต้หน้าช้าง” สำหรับให้แสงสว่าง รูปหนังแกะด้วยหนังวัว หนังควาย ขนาดรูปใหญ่สูงแคออก ไม่ใช่ไม้ตักคืบตัวหนังสำหรับจับเชิด แต่จะใช้เชือกร้อยตรงส่วนหัวของตัวหนัง สำหรับจับถือ (Kosint Shitamara. 1993 : 78-83)

ต่อมาหนังแขก(หนังชวา) เข้ามาเล่นในภาคใต้และเลยขึ้นไปถึงกรุงเทพฯ ครั้งแรกในสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 2 โดยพระยาพัทลุง (เผือก) นำไปเล่นแถวนางเลิ้ง หนังที่เข้าไปครั้งนั้นมาจากคนกรุงเทพฯ จึงเรียก “หนังพัทลุง” แล้วเสียงเพี้ยนเป็น “หนังตะลุง” ในภายหลังคณะหนังที่เข้าไปเล่นครั้งนั้นเข้าใจว่าจะเป็น “หนังทองเกือ” เป็นหนังคณะที่ 3 สืบจากหนังนุ้ย ซึ่งตามตำนานหนังตะลุงระบุว่าเป็นผู้คิดค้นหนังแบบนี้ขึ้น (สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 2544 : 3-5)

2.6.2 การสร้างตัวหนังตะลุง

กรรมวิธีในการสร้างหนังตะลุงเริ่มด้วยการนำหนังสัตว์ (นิยมใช้หนังวัว) ไปแช่น้ำปูนขาว หรือน้ำเกลือ เพื่อให้หนังนิ่มแล้วนำไปใส่ตะตึงซึ่งให้ตึง เมื่อแผ่นหนังจวนแห้งสนิทจึงใช้เหล็ก หรือกะลามะพร้าวขูดเอาพังผืดและขนออกทั้งสองด้านให้มองดูโปร่งแสง เมื่อหนังแห้งดีแล้ว ก็จะใช้ถ่านกะลามะพร้าว หรือถ่านใบลำโพงตำละลายน้ำข้าวทาให้ทั่ว แผ่นหนังจะมีสีดำ แล้วจึงเริ่มร่างภาพตัวหนังที่ต้องการ ซึ่งอาจร่างแบบบนผ้าขาว หรือกระดาษ และไปปิดบนแผ่นหนังแกะสลัก ตามรอยร่างโดยใช้ ตูดตู่สลักไปจนทั่ว เมื่อได้ตัวหนังตะลุงแล้วต้องใช้ไม้ไผ่ประกอบสำหรับจับเชิด และไม้ชักให้แขนหมุน เคลื่อนไหว ถ้าเป็นตัวตลกจะมีไม้ชักสำหรับอำปากพูด ตัวหนังตะลุงตัวหนึ่งมีขนาดประมาณ 1-2 ฟุต

สำหรับรูปตัวสำคัญบางตัวอาจใช้หนังฝ่าเท้าของผู้ที่เคารพนับถือ หรือหนังวัวที่ตายอย่าง ผิดปกติ เช่น ฟ้าผ่าตาย หรือออกลูกตายมาประดิษฐ์ ส่วนตัวตลกนิยมใช้หนังอวัยวะเพศชายมาติดริม ฝีปากล่างตามเคล็ดว่าให้ตลกถูกใจคนดู

รูปหนังตะลุงในปัจจุบันหากเป็นตัวไม่สำคัญจะนิยมใช้เชลุลอย หรือพลาสติกแทน หนังสัตว์ ลวดลายจึงไม่ละเอียดสวยงามเท่าหนังจริง การประดิษฐ์รูปหนังมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับ สมัยนิยมของชาวบ้าน จึงมีการสร้างรูปหนังใหม่ๆ ขึ้นอีกมากมาย เช่น รูปเจ้าเมือง มนุษย์ ยักษ์ ใจร ดันไม้ เรือ รถไฟ ปราสาท และสัตว์ต่างๆ เป็นต้น สีของหนังตะลุงมีหลายสี ทั้งขาว ดำ เหลือง เขียว แดง ซึ่งแต่เดิมใช้สีธรรมชาติทำจากครั่ง มะเกลือ ขมิ้น และชาด ปัจจุบันใช้สีและน้ำยาเคลือบที่ผลิตจาก โรงงานและนิยมภาพเงา สีสดใน โดยเอารูปหนังแช่น้ำยาฟอกขาว แล้วใช้สีน้ำมันระบายซึ่งเป็น วิวัฒนาการของการประดิษฐ์ตัวหนัง (ภัทรภรณ์ สำราญสุข. 2539 : 39)

รูปฤาษี

รูปพระ

รูปนาง

รูปพระอิศวร

รูปยักษ์

อ้ายเท่ง

อ้ายพูน

อ้ายนุ้ย

ภาพประกอบ 23 รูปหนังตะลุงตัวสำคัญที่ใช้ในการแสดง
ที่มา : www.geocities.com. วันที่สืบค้น 2 กรกฎาคม 2547.

3. บุคคลสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช

3.1 เครื่องถม

3.1.1 นายแห่ง โสภาพงศ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (เครื่องถม) ปี 2529

นับเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะ "เครื่องถม" เป็นผลผลิตของงาน ประณีตศิลป์อันทรงคุณค่า และเป็นสัญลักษณ์ของชาติไทย ที่ได้แพร่หลายไปทั่วโลก "เครื่องถมนคร" หรือ "ถมนคร" จากฝีมือของช่างชาวนครศรีธรรมราช เป็นศิลปกรรมพื้นบ้านชิ้นหนึ่งที่จะถูกมอบให้เป็น ของที่ระลึกแก่ประมุขและบุคคลสำคัญของประเทศต่าง ๆ "ถมนคร" จึงเป็นเสมือนทูตทางวัฒนธรรม ที่สำคัญของชาติไทยเรา ตลอดระยะเวลากว่า 500 ปี ที่ช่างชาวนครได้สร้างสรรค์ผลงานอันเต็มไปด้วย สุนทรียภาพ โดยสืบทอดสายใยแห่งฝีมือต่อเนื่องกันมา หนึ่งในจำนวนนั้น คือนายแห่ง โสภาพงศ์ ผู้ได้ รับการยกย่องว่าเป็นช่างถมฝีมือเยี่ยมของจังหวัดนครศรีธรรมราช ท่านได้ใช้ชีวิตอยู่กับเครื่องถม มากกว่า 60 ปี ด้วยความสนใจยิ่ง ได้สร้างผลงานด้วยความประณีต และพัฒนาอยู่เสมอ พร้อมทั้งจะ

เผยแพร่และถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ศิษย์ผู้สนใจตลอดเวลา สมควรแก่การยกย่องไว้ในฐานะศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (เครื่องถม) อย่างแท้จริง

นายแห่ง โสภาพงศ์ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2455 ที่บ้านหน้าวัดพระบรมธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นบุตรของนายสี นางนุ้ย โสภาพงศ์ เมื่ออายุ 8 ปี ได้เข้าเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนพระเลื้อเมือง (โรงเรียนวัดพระมหาธาตุในปัจจุบัน) จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เมื่อพ.ศ. 2466 แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนช่างถม วัดวังตะวันออก ซึ่งได้พัฒนามาเป็นวิทยาลัยศิลปหัตถกรรม นครศรีธรรมราชในปัจจุบันจนจบหลักสูตรช่างถม เมื่อพ.ศ. 2471 ได้ปฏิบัติงานอยู่ที่ โรงเรียนนี้ถึง 3 ปี แล้วจึงออกไปทำงานเป็นช่างถมอย่างเต็มตัว เมื่ออายุ 22 ปี โดยประจำอยู่ที่ ร้านสุพจน์ (เป็นโรงงานและร้านที่ผลิตและจำหน่ายเครื่องถมที่มีชื่อเสียงของนครศรีธรรมราช) ณ ที่นี้นายแห่งได้รับการฝึกทำเครื่องถมเป็นพิเศษจากนายรุ่ง สิ้นรุ่งรงค์ ช่างถมฝีมือเยี่ยมยุคนั้น จนทำให้นายแห่ง โสภาพงศ์มีฝีมือเข้าชั้นเป็นช่างถมยอดเยี่ยมของเมืองนครศรีธรรมราชตามไปด้วย

นายแห่ง โสภาพงศ์ มีบุตรธิดากับนางตั้น โสภาพงศ์ 8 คน(ชาย 5 หญิง 3) ในจำนวนนี้มีผู้ชายสองคน คือ นายโสฬส โสภาพงศ์และนายจรวัย โสภาพงศ์ ที่ได้สืบทอดวิชาการทำเครื่องถมและนำไปประกอบอาชีพสืบแทนบิดา

เครื่องถมที่นายแห่ง โสภาพงศ์ ประดิษฐ์ มีตั้งแต่สิ่งของเล็กๆ เช่น แหวน ล็อกเก็ต กำไล ไปจนถึงสิ่งของชิ้นใหญ่ๆ เช่น ชัน พาน ถาด การประดิษฐ์ ทำด้วยมือทั้งสิ้น นับตั้งแต่ ขึ้นรูป การเขียน ลวดลาย การสลัก การถม การขัด โดยใช้ความชำนาญชำนาญ และความละเอียดลออและความวิริยะอุตสาหะเป็นสำคัญ เครื่องถมเหล่านี้ได้ถูกจำหน่ายแจกและเปลี่ยนมือไปหลายต่อหลายแห่งที่มีสะสมและตกทอดอยู่บ้างในเวลานี้ พอจะหาได้ในวิหารเขียน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช

ผลงานที่นายแห่ง โสภาพงศ์ ภาคภูมิใจก็คือ ชุดน้ำชาถมทอง ซึ่งตนร่วมกับช่างถมชาวนครหลายคนประดิษฐ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2502 ชุดน้ำชาถมทองชุดนี้ เป็นชุดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงนำไปพระราชทานแด่ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์แห่งสหรัฐอเมริกา ในคราวเสด็จประพาสสหรัฐอเมริกา และยุโรปครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2503 นอกจากนั้นในช่วง 50 ปีเศษ ของการเป็นช่างถม นายแห่ง โสภาพงศ์ ได้ทำเครื่องถมเพื่อจำหน่ายบ้าง ทำตามที่ถูกคำสั่งบ้างรวมหลายร้อยชิ้น ในจำนวนนี้เคยส่งเข้าประกวดในงานศิลปหัตถกรรมที่กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมจัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2514 โดยได้รับรางวัลที่ 3

นายแห่ง โสภาพงศ์ ได้สร้างผลงานด้วยความประณีตและพัฒนาอยู่เสมอ พร้อมทั้งจะเผยแพร่และถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ศิษย์และผู้สนใจตลอดเวลา จึงสมควรยกย่องไว้ในฐานะศิลปินประจำชาติ ด้วยเหตุนี้คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงได้ประกาศยกย่องให้นายแห่ง โสภาพงศ์

เป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น ประจำปี 2528 ในสาขาเครื่องถม เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2529 และต่อมา เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2530 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติก็ได้ประกาศยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2529 สาขาทัศนศิลป์(เครื่องถม) จึงนับเป็นเกียรติคุณอย่างยิ่ง

3.1.2 นายชุม สุวรรณทิพย์

เกิดเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2460 ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เข้าเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนสุขุมมาภิบาล แล้วเรียนต่อวิชาชีพที่โรงเรียนช่างถมจนสำเร็จชั้นต้นเมื่อ พ.ศ. 2486

เริ่มสนใจงานศิลปะ และเป็นช่างถมมาตั้งแต่อายุได้ 18 ปี ทำงานช่างถมครั้งแรกที่ร้านวิโรจน์พาณิชย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สามปีต่อมาถูกเกณฑ์ให้ไปรับราชการทหารเมื่อพ้นจากการเกณฑ์ทหารแล้ว จึงกลับมาทำงานช่างถมอีกครั้งหนึ่งที่ร้านสุพจน์รัตนกร เจ้าของร้านวิโรจน์พาณิชย์ ได้ติดต่อขอให้กลับไปทำงานช่างถมที่ร้านวิโรจน์พาณิชย์เหมือนเดิม แต่ได้สัญญาสุภาพบุรุษกับร้านสุพจน์เสียแล้ว จึงต้องทำงานช่างถมเป็นการส่วนตัวจนกระทั่งปัจจุบัน

นายชุม สุวรรณทิพย์ได้สร้างสรรค์งานถมเงินถมทองเป็นเครื่องใช้ และเครื่องประดับต่างๆ เช่น พานโตก ชันน้ำพานรอง คนโทกรวดน้ำ กระเป๋าทอง ก่ำไล ชันดักน้ำ กรอบรูปและชุดน้ำชา เป็นต้น ฝีมือการทำถมเงินถมทองของนายชุม สุวรรณทิพย์ยอดเยี่ยมเป็นที่ยอมรับของช่างถม ผลงานที่เด่นมักปรากฏในนามของร้านวิโรจน์พาณิชย์และร้านสุพจน์ตลอดมา ในระยะต่อมาเมื่อนายชุม สุวรรณทิพย์ ออกทำงานส่วนตัว ผู้ที่รู้จักฝีมือและผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องถม เป็นต้นว่า ดร.ไสว สุทธิพิทักษ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ได้ขอร้องให้นายชุม สุวรรณทิพย์ ทำเครื่องถมเงินถมทองในลักษณะและรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นของที่ระลึกแก่ ผู้ใหญ่และแขกชาวต่างประเทศของท่านอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังแนะนำให้เพื่อนฝูงและข้าราชการชั้น ผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ มาขอให้ นายชุม สุวรรณทิพย์ซ่อมเครื่องถมเงิน เครื่องถมทอง และทำเครื่องถมเงิน เครื่องถมทองอีกมากมาย ต่อมาพระบรมวงศานุวงศ์ก็สนพระทัยในฝีมือช่างถมของนายชุม สุวรรณทิพย์มากเช่นกัน

นอกจากนี้นายชุม สุวรรณทิพย์ยังเคยเป็นตัวแทนช่างถมประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช ไปสาธิตในพระตำหนักทักษิณราชินิเวศน์ ผลงานในนามของร้านวิโรจน์พาณิชย์และร้านสุพจน์ได้รับรางวัลชนะเลิศในโอกาสต่างๆ นับขึ้นไม่ถ้วน

3.2 หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

ร้อยเอกเผื่อน คงเอี้ยง ผู้มีผลงานดีเด่นสาขาทัศนศิลป์ (หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา)

ร้อยเอกเผื่อน คงเอี้ยง เกิดเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2479 ที่หมู่ที่ 4 ตำบลตะเคียน อำเภอร่อนนุช จังหวัดสงขลา เริ่มฝึกหัดสอดสายย่านลิเภากับนายวิจิตร เจริญธานี ที่โรงฝึกอาชีพกองทัพภาคที่ 4 จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2517 ต่อจากนั้นก็ผลิตผลงานจักสานย่านลิเภาตลอดมา ผลผลิตเป็นที่ชื่นชอบของคนทั่วไป กองทัพภาคที่ 4 ได้นำผลผลิตฝีมือร้อยเอกเผื่อน คงเอี้ยง ทูลเกล้าฯ

ถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ หลายชิ้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยและมีพระราชเสาวนีย์ให้ขอตัวร้อยเอกเผื่อน คงเอียง เป็นครูสอนจักสานย่านลิเภา ที่พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ พระตำหนักสวนจิตรลดา และศูนย์ศิลปาชีพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา ขณะปฏิบัติหน้าที่ครูประจำแผนกจักสานย่านลิเภา ร้อยเอกเผื่อน คงเอียงได้ถ่ายทอดศิลปะสาขานี้ไว้ให้ศิษย์รุ่นต่างๆ เป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างสรรค์งานมิได้หยุดยั้ง ที่เป็นพิเศษคือ การทำพานที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยด้วยย่านลิเภา

3.3 โนรา

3.3.1 โนราคล้าย ชี้นอน หรือ หมิ่นระบำบันเทิงชาติตรี

หมิ่นระบำบันเทิงชาติตรี หรือโนราคล้าย ชี้นอน เป็นศิลปินโนราคนแรกและคนเดียวที่มีบรรดาศักดิ์เนื่องด้วยการแสดงโนราโดยตรง ท่านได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ ปี พ.ศ. 2451 แต่คนทั่วไปสมัยนั้นมักเรียกว่า หมิ่นระบำ หรือหมิ่นระบำบรรเลง

โนราคล้าย ชี้นอน หรือ นายคล้าย พรหมเมศ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2396 ที่บ้านคลองเขแปล ตำบลชะมาย อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาได้ไปหัดโนรากับโนราเดช บ้านหูด่าน อำเภอร่อนพิบูลย์ ได้สมรสกับนางปราง มีบุตร 2 คน คือ นายคล้าย พรหมเมศ และนางแคล้ว (พรหมเมศ)พิบูลย์

โนราคล้าย พรหมเมศ ได้ออกโรงรำโนราอยู่หลายปี จนมีชื่อเสียง โดยเฉพาะทำรำ และการรำที่สวยงามของท่าน คือ ทำตัวอ่อน และทำกิन्नรเลียบถ้ำ จึงทำให้มีสมญานามต่อมาว่า คล้าย ชี้นอน

โนราคล้าย ชี้นอนมีคู่แข่งสำคัญในสมัยนั้นคือ คณะโนราช่วยรามสูร คณะโนราเย็นใหญ่ และคณะโนราคล้าย ชี้นอน เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โนราคล้าย ชี้นอนเข้าไปรำโนราถวายหน้าพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

โนราคล้าย ชี้นอน มีศิษย์โนราในจังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวนมาก เช่น โนราเย็น โนราครั้นแห่งอำเภอนาวัง โนราไชรื่องแร่ บ้านทุ่งโพธิ์ อำเภอร่อนพิบูลย์ (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอจุฬาภรณ์) โนราคลื่น บ้านเตาปูน อำเภอร่อนพิบูลย์ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอจุฬาภรณ์) โนราคลี ชูศรี (พระครูชั้นพระทวน ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาภิมุข หรือวัดดอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์

หมิ่นระบำบันเทิงชาติตรี หรือโนราคล้าย ชี้นอนเป็นโนราที่มีชื่อเสียงของนครศรีธรรมราชมานาน ท่านมีชีวิตอยู่ถึงสี่แผ่นดิน คือ เกิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล

ที่ 4 และถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2476 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 สิริรวมอายุได้ 80 ปี

3.3.2 โนรามดลัน ยอดระบำ

ในบรรดาโนราที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนครศรีธรรมราช โนรามดลัน (มดชลัน) ยอดระบำ เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมากอีกคนหนึ่ง เป็นที่รู้จักแพร่หลายโดยทั่วไปทั้งที่เมืองนครศรีธรรมราชและจังหวัดอื่นๆ แม้แต่ในกรุงเทพมหานคร โนรามดลัน ยอดระบำ เคยเข้าไปรำหน้าพระที่นั่งหลายครั้ง เนื่องจากความสามารถในการรำโนราตัวเอง ท่านผู้นี้จึงได้รับพระราชทานนามสกุลจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "ยอดระบำ"

โนรามดลัน ยอดระบำ เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ.2421 เป็นบุตรนายทอง นางนุ้ม เป็นหลานปู่ของนายจันทร์ และนางซุม เกิดที่บ้านหัวสะพานขอย หมู่ที่ 4 ตำบลควนเกย อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกันสี่คน คือ นางปิ้ง นายมดชลัน นางลิบ และนางลม

โนรามดลัน ยอดระบำ ได้ฝึกหัดรำโนราเมื่ออายุ 14 ปี โดยฝึกหัดกับโนราเดช บ้านหาดด่าน อำเภออ่อนพิบูลย์ ซึ่งเป็นอาจารย์เดียวกับโนราหมื่นระบำบรรเลง (คล้าย พรหมเมศ หรือ คล้าย ชื่นนอน) เมื่อรำเป็นแล้วได้เที่ยวรำกับหมื่นระบำบรรเลงและโนราเถื่อนบ้านทุ่งโพธิ์ อำเภออ่อนพิบูลย์ ในสมัยก่อนโนราส่วนมากไม่ค่อยจะมีสตรีร่วมแสดงเช่นเดียวกับสมัยนี้ เมื่อจะแสดงเรื่องก็ใช้ผู้ชายแสดงแทน โนรามดลัน ยอดระบำ ซึ่งกล่าวได้ว่าสมัยนั้นรูปหล่อ สุภาพอ่อนโยน ก็ทำหน้าที่แสดงเป็นตัวนางเอกแทบทุกครั้ง และแสดงได้ถึงบทบาทจนกระทั่งคนดูสงสารหลังน้ำตาร้องไห้เมื่อถึงบทโศก

โนรามดลัน ยอดระบำ เทียวแสดงในงานต่างๆ แทบทั่วทั้งภาคใต้ จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลาย นอกจากนี้เคยไปแสดงในงานสำคัญๆ ในกรุงเทพฯ หลายครั้ง อาทิ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2451 ได้ไปรำถวายในพระบรมมหาราชวัง หน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ มีโนรา พรหมเมศเป็นหัวหน้าคณะ ไปทางเรือรวมทั้งหมด 13 คน ในการรำถวายครั้งนี้ นายคล้าย พรหมเมศแสดงเป็นตัวพระ ส่วนผู้แสดงเป็นตัวนางคือโนรามดลัน ยอดระบำ หลังจากแสดงเสร็จ นายคล้าย พรหมเมศได้รับพระราชทานนามเป็นหมื่นระบำบรรเลง โนรามดลันได้รับพระราชทานนามสกุลให้เป็นยอดระบำ และในโอกาสเดียวกันเจ้าหน้าที่ฝ่ายศิลปในสำนักพระราชวังได้จดบทกลอนทำรำโนรา และบทต่างๆ ไว้หลายบท เพื่อถือเป็นแบบฉบับสำหรับศึกษาต่อไป

นอกจากนี้ โนรามดลัน ยอดระบำ ได้เคยนำคณะไปรำในงานของทางราชการบ้านเมืองที่สำคัญอีกหลายต่อหลายครั้ง เช่น รำถวายรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อคราวเสด็จประพาสภาคใต้ ซึ่งได้เสด็จในงานยกข่อฟ้าพระวิหารหลวง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช โนรามดลัน ยอดระบำ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2511 รวมอายุได้ 92 ปี

3.4 หนังสือตลิ่ง

นายสุชาติ ทรัพย์สิน

นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นนายหนังสือตลิ่งและช่างแกะหนังสือตลิ่งฝีมือดีคนหนึ่งของเมือง นครศรีธรรมราช เกิดเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2481 ที่ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา ขณะที่ นายสุชาติเรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ 3 โรงเรียนวัดสระแก้ว ทางวัดได้จ้างนายต่วน ช่างจากกรุงเทพฯ มาทำ พระประธาน นายสุชาติได้ไปเฝ้าดูด้วยความสนใจ เมื่อนายต่วนมีเวลาว่างจึงสอนให้หัดเขียนลายไทย จุดนี้เอง ที่ได้เพาะความรักงานศิลปะขึ้นในใจ ครั้นเรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 จึงได้ฝากตัวเป็นศิษย์ นายทอง หนูขาว ช่างแกะหนังสือตลิ่งตำบลสระแก้ว นายทองผู้นี้เป็นช่างฝีมือดีได้แกะรูปหนังสือตลิ่งให้กับ หนังสือเยี่ยม ทองคำ ซึ่งเป็นหนังสือดีคณะหนึ่งของเมืองนครศรีธรรมราชสมัยนั้น นอกจากนายทองจะมีฝีมือ ในการแกะสลักหนังแล้ว ยังมีความสามารถทางด้านภาพลักษณ์ด้วย

ผลงานที่นายสุชาติ ทรัพย์สิน ภูมิใจมากที่สุด เป็นงานที่ชนะการประกวดครั้งแรก ซึ่งจัด โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ณ สนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราช งานดังกล่าวเป็นรูปช้างเอราวัณหลังจากชนะการประกวดแล้วได้นำทูลเกล้าฯถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้นนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตรัสว่า “ขอบใจนะที่รักษาของเก่าไว้ให้ อย่าหวงวิชา”

นายสุชาติ ทรัพย์สิน มีความรู้เกี่ยวกับการแกะหนังสือและเรื่องหนังสือตลิ่งเป็นอย่างดี ทั้ง เป็นคนที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ความคิดและมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีจิตใจกว้างขวาง ชอบช่วยเหลืองานสาธารณะ จึงได้รับเชิญจากหน่วยงานให้เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้น เช่น งานของกอง ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราชนั้น ได้ฝากฝีมือที่น่าภูมิใจ อีกชิ้นหนึ่ง คือ การจัดแสดงลักษณะและประวัติของรูปตลกหนังสือตลิ่งทั้งหมดไว้ในอาคารศูนย์ วัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ผลงานชิ้นนี้ได้รับความสนใจจากผู้เข้า เยี่ยมชมศูนย์เป็นอย่างมากผลงานของนายสุชาติ ทรัพย์สิน ไม่เพียงแต่ทำให้มีชื่อเสียง มีฐานะทาง เศรษฐกิจดีขึ้นยังทำให้ต่างชาติปรารถนาจะเข้าไปถ่ายทอดความรู้ ดังปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2523 ได้มี ฝรั่งเศสติเยอรมันมาติดต่อกว่าจ้างให้ไปสอนการแกะหนังสือที่เยอรมัน โดยเสนอค่าจ้างให้ปีละ 1,500,000 บาท จ้างเป็นเวลา 5 ปี เมื่อได้รับข้อเสนอ นายสุชาติ ทรัพย์สิน ตอบว่า “งานแกะหนังสือเป็นสมบัติของ ชาติ ถ้าต้องการตัวเขาให้ติดต่อกับรัฐบาล”

บุคคลสำคัญทางภูมิปัญญาเหล่านี้ ล้วนเป็นบุคลากรที่ทรงคุณค่าของประเทศชาติที่ ควร แก่การยกย่องเชิดชู และสนับสนุนให้ท่านได้เป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาในแต่ละ ด้าน แก่ลูกหลาน นักเรียน นักศึกษาหรือผู้ที่สนใจทั่วไป ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจใน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนแล้ว ยังจะเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ให้คงอยู่คู่กับ ประเทศสืบไป

4. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

การศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเกี่ยวพันโดยตรงกับการพัฒนาคุณภาพของคนในด้านจิตสำนึก ภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถของคนในการจัดการกับปัญหาต่างๆ และเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาในมิติต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน (อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. 2540 : 3) การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งกระบวนการหนึ่งที่จะสามารถรักษาภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าให้อยู่รอด ยั่งยืนตลอดไปนั้น คือ การนำภูมิปัญญาเข้ามาสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน ทั้งนี้นอกจากจะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติแล้ว ยังจะเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาให้ยั่งยืนตลอดไปด้วย

4.1 แนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ผู้คนจำนวนมากในสังคมไทย ตลอดจนชุมชนได้ทุ่มเททรัพยากรให้กับการพัฒนาทางการศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนจะเป็นศูนย์กลางของความรู้และสติปัญญาเพื่อพัฒนาประชาชนและประเทศชาติให้ทัดเทียมกับประเทศต่างๆ จนกระทั่งลืมที่จะสนใจภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน เป็นผลให้เกิดปัญหานานับประการในสังคมจนเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง

ภาพประกอบ 24 นำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ถ่ายระหว่างวันที่ 10-17 สิงหาคม พ.ศ. 2547

พร้อมทั้งเรียกร้องให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงของชุมชนมากยิ่งขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 64)

ซึ่งสอดคล้องกับประเวศ วะสี (2536 : 78) ที่ได้กล่าวถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติว่ามีแนวทางดังนี้

1. รัฐบาลประกาศเป็นนโยบาย โดยให้ระบบการศึกษาทั้งหมดศึกษาค้นคว้าเรียนรู้และทำนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น
 2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือและสื่อในรูปแบบอื่นที่วาดด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีจำนวนมาก และคุณภาพที่เหมาะสมและให้นำมาใช้ในการศึกษา
 3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ระบบการศึกษาทุกระดับทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
 4. ให้มีการสร้างตำราท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ครูในท้องถิ่นสร้างตำราจากความรู้ท้องถิ่นและใช้ในท้องถิ่นของตนเอง
 5. ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาที่มีอยู่ในชุมชน อย่างน้อยส่วนหนึ่งให้เป็นโรงเรียนชุมชน โดยทำหน้าที่ 3 อย่างคือ
 - 5.1 ศึกษาให้เข้าใจชุมชน
 - 5.2 เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน
 - 5.3 ให้การศึกษาทุกรูปแบบเพื่อชุมชนและดึงเอาทรัพยากรจากชุมชนหรือจากหน่วยงานราชการอื่นๆ จากภาคธุรกิจ และจากองค์กรพัฒนาส่วนเอกชน เข้ามาใช้เพื่อพัฒนาให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นทั่วประเทศ
 6. ปรับระบบการศึกษาโดยทั่วไปรวมทั้งในมหาวิทยาลัย ให้เป็นการศึกษาที่สร้างรากฐานของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อย่างมีบูรณาการ และโดยเรียนจากประสบการณ์ความเป็นจริงในสังคมไทย
 7. รัฐบาลควรจัดงบประมาณอุดหนุนทั่วไป โดยให้หน่วยงานต่างๆ ตัดสินใจการใช้เอง ส่วนรัฐประเมินผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง
 8. ส่งเสริมกลไกการทำงานอย่างเป็นทางการและสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อให้อยู่ในรูปกลุ่มหรือรูปอื่นใดที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งจะทำให้มีอิสระ คล่องตัว มีความต่อเนื่องและมีพลังมากกว่า
 9. ภาคธุรกิจควรใช้ทุนทรัพย์สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน หรือจัดตั้งมูลนิธิหรือสถาบันในรูปเอกชน เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย
- เช่นเดียวกับสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติที่ได้เล็งเห็นความสำคัญในเรื่องนี้เป็นอย่างมากมาก่อน จึงได้มีนโยบายที่จะสนับสนุนให้โรงเรียนประถมศึกษา พัฒนาหลักสูตรให้

สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้นาเอามรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับจุดเน้นของหลักสูตรโดยเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นจัดทำรายละเอียดในส่วนที่เป็นของท้องถิ่นได้ตามเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ทั้งนี้ให้ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาพัฒนาเป็นหลักสูตรเพื่อให้นักเรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นของตน อันจะเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและผูกพันกับท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาพัฒนาหลักสูตรได้มีหลายประเภทตามสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพสังคม และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น (กรมวิชาการ. 2539 : 1-10)

นอกจากนี้คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 183) ยังได้กล่าวว่าในปัจจุบันมีหน่วยงานและสถาบันการศึกษาพยายามนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนมากยิ่งขึ้น โดยมีความเชื่อว่าการจัดการศึกษาไม่สามารถแยกแยะไปจากท้องถิ่น เนื่องจากผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นย่อมเข้าใจความเป็นมาและพัฒนาการของสังคมที่ตนอาศัยและสามารถนำความรู้นั้นมาใช้ในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน และได้วางแผนดำเนินงานในอนาคตได้เป็นอย่างดี (Sujin Butdisuwan.2002) ดังนั้นการจัดการศึกษาจะต้องนำประเด็นในท้องถิ่นนั้นๆ มาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กนักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของตน สามารถทำให้เด็กที่จบการศึกษาออกไปมีส่วนรับผิดชอบและมีความสามารถสร้างสรรค์สังคมได้

นอกจากนี้ กฤษฎา ยศขรรค์ (2546 : 118-127) ยังได้เสนอแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนไว้ว่าผู้บริหารและครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญที่สุดโดยผู้บริหารต้องให้การสนับสนุน ส่งเสริม มีความเชื่อมั่น และเห็นความสำคัญขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น อีกทั้งต้องเชื่อมั่นว่าผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเป็นผู้ที่รู้คุณค่าภูมิปัญญาที่สั่งสมอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ดีกว่าผู้อื่น ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นสามารถถ่ายทอดได้สอดคล้องกับอาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น และการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำให้โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 181) เชื่อว่าการจัดการศึกษาไม่สามารถแยกไปจากท้องถิ่น ดังนั้นบุคคลหลักคือผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดขึ้นก่อน จึงจะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้แก่บุคลากรในโรงเรียน โดยมีวิธีการดำเนินการ

2 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1 จัดกิจกรรมในหลักสูตร โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การรวบรวมความรู้ในท้องถิ่น โดยครูและนักเรียนหรือนักเรียน สอบถามสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในชุมชนและท้องถิ่น
2. การเสาะหาผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ผู้บริหารและครูผู้สอนใช้การสอบถามจากผู้นำชุมชน กรรมการโรงเรียนและผู้ปกครอง

3. การติดต่อประสานงานกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ผู้บริหารและครูผู้สอนใช้การสอบถามจากผู้นำชุมชน กรรมการโรงเรียนและผู้ปกครอง

4. การพัฒนาหลักสูตรร่วมกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ใช้การประชุมร่วมกันระหว่างผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น สิ่งที่พิจารณาคือ เรื่องที่จะสอนและเนื้อหาสาระ หลังจากนั้นครูผู้สอนจึงนำข้อมูลมากำหนดเป็นโครงการสอนประกอบไปด้วย คำอธิบายรายวิชา วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดการเรียนการสอน และการวัดผล

5. ส่งเสริมให้นักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการที่สอดคล้องกับหลักสูตร

6. เชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอน โดยครูผู้สอนมีการวางแผนกิจกรรมร่วมกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น

รูปแบบที่ 2 จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีดังนี้

1. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในรูปแบบกลุ่มสนใจ

2. จัดทำโครงการเสริมการเรียนการสอนโดยการเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาถ่ายทอด

ความรู้ร่วมกับครู เป็นต้น

ภาพประกอบ 25 การจัดการเรียนการสอนในลักษณะกลุ่มสนใจ

ถ่ายระหว่างวันที่ 10-17 สิงหาคม พ.ศ. 2547

การจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งให้นักเรียนได้รู้จักท้องถิ่นเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองได้นั้น นอกจากการจัดกระบวนการเรียนการสอน ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นแล้ว จะต้องมีการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนด้วย เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงกับชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่แท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2536 : 3-4) โดยต้องจัดให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้

จากประสบการณ์ตรงของตนเองและการถ่ายทอดประสบการณ์มาจากผู้อื่น ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ท้องถิ่นของตนโดยใช้ทรัพยากรสารสนเทศที่มีอยู่มากมายในท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์ สิ่งแวดล้อม สถานที่สำคัญ และการละเล่นต่างๆในท้องถิ่น โดยรูปแบบการเรียนรู้ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว และสามารถยืดหยุ่นได้ตามความสนใจของผู้เรียน (Jayocx Rebecca. 2001) จึงจะสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรฉบับปรับปรุงที่กำหนดไว้ว่า "การศึกษาเพื่อชีวิตที่ทำให้ประโยชน์ต่อสังคม" โดยเฉพาะสังคมในท้องถิ่นของตน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537 : 7-8) ได้เสนอแนะแนวทางในการสอนอาชีพให้นักเรียนโดยกำหนดแนวทางให้โรงเรียนดำเนินกิจกรรมดังนี้

1. สำรวจ ค้นหา แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และคัดเลือกส่วนที่สามารถนำมาใช้เป็นเนื้อหาจัดการเรียนการสอนหรือใช้ตัวบุคคลที่เป็นผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร
2. ติดต่อวิทยากรเพื่อขอรับการสนับสนุน
3. กำหนดแผนปฏิบัติงาน ปฏิทินการทำงาน ค่าตอบแทนที่จะให้แก่วิทยากร จัดข้อตกลงหรือระเบียบการปฏิบัติที่ชัดเจนร่วมกับวิทยากร
4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามข้อตกลง โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในรูปแบบการสอนในชั้นเรียน หรือส่งนักเรียนไปฝึกปฏิบัติงานกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น
5. ติดตามสนับสนุนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน
6. เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติงาน ยกย่องเชิดชูเกียรติ ประกาศเกียรติคุณผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นที่สนับสนุนโรงเรียนจนเกิดผลดี

กรมอาชีวศึกษากระทรวงศึกษาธิการได้ปรับปรุงหลักสูตร เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนที่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้เรียนต่อในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพได้กว้างขวางยิ่งขึ้น กระทรวงศึกษาธิการให้ใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2538 โดยมีหลักการดังนี้

1. เป็นหลักสูตรช่างฝีมือระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพหลังมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อพัฒนากำลังคนให้มีความชำนาญเฉพาะด้าน มีคุณธรรม บุคลิกภาพ และเจตคติที่เหมาะสมออกไปประกอบอาชีพตามความต้องการสอดคล้องกับเศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ
2. เปิดโอกาสให้เลือกเรียนได้อย่างกว้างขวาง สามารถถ่ายโอนผลการเรียนเทียบความรู้และประสบการณ์จากแหล่งวิทยากร สถานประกอบการและสถานประกอบอาชีพอิสระได้
3. เป็นการสนับสนุนความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

4. เปิดโอกาสให้ สถานศึกษา ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้ตรงตามความต้องการสอดคล้องกับสภาพชุมชนและท้องถิ่นนั้นๆ

แนวทางการดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น วิทยาลัยสังกัดกรมอาชีวศึกษา จัดให้นักเรียนทุกคนต้องผ่านการฝึกงานหรือฝึกปฏิบัติในแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการหรือสถานประกอบอาชีพอิสระอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์วิชาชีพเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพรับจ้างหรืออาชีพอิสระ ตามความสนใจของนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2538 : ก-จ)

การจัดหลักสูตรสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 28) เสนอแนวทางให้โรงเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สร้างหลักสูตรสถานศึกษาโดยดำเนินการดังนี้

1. กำหนดวิสัยทัศน์ โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้เรียน ภาคธุรกิจ ภาครัฐในชุมชน ร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษากำหนดงานหลักที่สำคัญของสถานศึกษา
2. จัดหลักสูตรสถานศึกษา จากวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้จัดทำสาระการเรียนรู้จากช่วงชั้นให้เป็นรายปี หรือรายภาค พร้อมกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้ให้ชัดเจน
3. กำหนดสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคทั้งนี้ต้องพยายามกำหนดให้สอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ตามเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา
4. ออกแบบการเรียนการสอน จากสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคมอบหมายให้ผู้สอนทุกคนออกแบบการเรียนการสอนโดยคาดหวังว่าผู้เรียนสามารถทำอะไรได้
5. กำหนดเวลาเรียนและจำนวนหน่วยกิต ในการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปีสถานศึกษาต้องจัดสาระการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
6. แนวทางการจัดหลักสูตรสถานศึกษา กำหนดให้ดำเนินการดังนี้

- 6.1 การจัดทำสาระของหลักสูตร
- 6.2 กำหนดสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค
- 6.3 กำหนดเวลาและจำนวนหน่วยกิต
- 6.4 จัดทำคำอธิบายรายวิชา
- 6.5 จัดทำหน่วยการเรียนรู้
- 6.6 จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้
- 6.7 กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์

แนวทางการวัดและประเมินผลด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เป็นไปตามสถานศึกษา กำหนด (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 27-32)

4.2 การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การที่ชนชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่รอดได้ถึงทุกวันนี้ เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต สามารถรักษาสอดคล้องระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์ สภาพแวดล้อมกับผู้คนในสังคมเดียวกันและกับสังคมอื่นๆ ความสมดุลดังกล่าวยังคงอยู่และสืบทอดกันต่อ บางส่วนนั้นอาจหายไป แต่ก็มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นทดแทน การถ่ายทอด สืบสานมีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ปฐม นิคมานนท์ (2535 : 279 – 281) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพที่แทบจะทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำนา ทำไร่ เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักรสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี คุ่นเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน
2. การสืบทอดภายในครัวเรือนเป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่เป็นลักษณะ

ภาพประกอบ 26 การถ่ายทอดความรู้โดยผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น

ถ่ายระหว่างวันที่ 10-17 สิงหาคม พ.ศ. 2547

เฉพาะคือเป็นความสามารถเฉพาะของบุคคลหรือเฉพาะครัวเรือน เช่น ความสามารถในการช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้เหล่านี้จะได้รับการถ่ายทอดกันภายในครอบครัวและเครือญาติ บางอย่างมีการ หวงแหนและเป็นความลับในสายตระกูล

3. การฝึกความรู้ความชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการ ถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือมิใช่ญาติหรืออาจเป็นนอกชุมชนก็ได้เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย เป็นต้น

4. การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยการ คิดค้น ดัดแปลง การสังเกตและการพัฒนาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน แกะสลักหนัง ไม้ ช่างซ่อม เป็นต้น

5. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ บางอย่าง เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจ หรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน เป็นต้นว่าวิญญาณหรืออำนาจลึกลับเข้าสิง มาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรค หรือความสามารถในการทำนายทายทักได้

ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปีพ.ศ. 2535 ที่ได้กระจาย อำนาจออกไปสู่ท้องถิ่น โดยการสนับสนุนการศึกษาชุมชน เพื่อให้สถานศึกษามีความคล่องตัวในการ บริหารและการจัดการภายในสถานศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้บุคคลและองค์กรในชุมชนมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจ และการจัดการศึกษาของชุมชน ซึ่งการจัดการศึกษาให้สอดคล้องและเกื้อกูลต่อการ พัฒนาชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่น นั้นกรมวิชาการได้เสนอแนวทางในการพิจารณาไว้ อย่างน้อย 3 ประการคือ

1. การจัดทำและพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้ นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิตของตนเอง เรียนรู้สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคมไทยในแต่ละท้องถิ่นของ ตนเองจากใกล้ตัวไปสู่ไกลตัวออกไป แต่ไม่ละเลยที่จะเรียนรู้ท้องถิ่นของตนเองให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น สามารถแก้ปัญหาพัฒนาชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นของตนเองได้

2. การจัดกระบวนการเรียนการสอน โดยการส่งเสริมให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้พบเห็น สัมผัสได้ กระทำจริง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริง อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมของ ท้องถิ่นของตนเอง กิจกรรมเหล่านี้จัดเป็นกระบวนการเรียนของนักเรียน นั่นคือการดึงสภาพนอก โรงเรียนเข้าสู่การเรียนของนักเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนออกไปเรียนรู้ชีวิตจริงในท้องถิ่น

3. กระบวนการเรียนการสอน โดยให้ใช้ทรัพยากรจากท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมช่วยการจัดการ เรียนการสอนอย่างใกล้ชิด ทรัพยากรท้องถิ่นนั้นคือ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ โรงเรียน สถาน ประกอบการ ทรัพยากรมนุษย์ คือ วิทยากร วิทยาการต่างๆ อาชีพต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมตามโครงการ

ตามแผนพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้นชุมชนในท้องถิ่นจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการเรียนการสอน(กรมวิชาการ. 2540 :20-25)

นอกจากนี้กระบวนการจัดการศึกษา และการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสภาพความต้องการของท้องถิ่นเป็นสำคัญโดยได้กำหนดแนวทางการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2542 : 20-25)

1. กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นโดยตรง โดยเนื้อหาที่ได้กำหนดให้เรียนนี้อาจจัดเป็นหน่วยหรือรายวิชาโดยเฉพาะหรืออาจแทรกอยู่ในเนื้อหาเรื่องอื่นๆก็ได้

2. เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้สามารถจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

ดังนั้นการนำเอาวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาประจำท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและพัฒนาหลักสูตรจึงต้องให้ความสำคัญกับการกำหนดแผนการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตร เพื่อที่จะให้นักเรียนได้เรียนและเกิดผลสัมฤทธิ์ในการเรียนสูง นักเรียนจะได้มีความรู้ ความเข้าใจในสังคม และสิ่งแวดล้อม สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข รู้คุณค่าของตนเองและสิ่งแวดล้อม และมีค่านิยมที่ถูกต้อง โดยครูผู้สอนจะต้องทำความเข้าใจกับหลักสูตร จัดทำแผนการสอนและกิจกรรมให้สอดคล้องและสอดคล้องกับหลักสูตร (Douglass : 1967)

นอกจากนี้สามารถ จันทรสุรีย์ (2534 : 50 – 51) มีความเห็นต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกได้ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่สนใจเรียนรู้โลกรอบๆ ตัวเอง กิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือเข้าร่วมปรากฏการณ์ต่างๆ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นและวิธีการถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง เช่น สอดแทรกในคำร้องของลิเก ลำตัด โนรา หนังตะลุงภาคใต้ และหนังใหญ่ เป็นต้น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตแบ่งตามรูปแบบใหญ่ๆ อาจแบ่งได้ 2 รูปแบบคือ ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ในปัจจุบันการสื่อสารมวลชน การคมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศเจริญก้าวหน้าทันสมัยมากขึ้น ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญามีประสิทธิภาพ

เกิดความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น มีการถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนต่างๆ เช่น หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ เทปคาสเซ็ท วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์และอื่นๆ

รัตนะ บัวสนธิ์ (2533: 110-115) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน แบ่งได้เป็น 2 วิธีการใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรม นั่นคือ ครูเป็นตัวแทนของผู้ทรงภูมิความรู้ในท้องถิ่นทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ผู้ทรงภูมิความรู้ในท้องถิ่นหรือปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้สอน ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนรวมทั้งให้ทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนการสอนของนักเรียนด้วย

ดังนั้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนมีหลายวิธีได้แก่

1. การถ่ายทอดความรู้โดยตรงต่อครูผู้สอน
2. การถ่ายทอดความรู้โดยตรงให้กับนักเรียน
3. การให้คำปรึกษาหารือ แนะนำให้ครูผู้สอน

นอกจากนี้ รัตนะ บัวสนธิ์ (2535 : 118-119) ยังได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ให้ปราชญ์ชาวบ้านช่วยเสนอความคิดเห็น ความต้องการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การให้ความรู้แก่นักเรียนว่าต้องการให้เด็กรู้และเรียนอะไร

2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาทำได้ 2 วิธีคือ

2.1 ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเป็นตัวแทนของปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว

2.2 ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านรวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย ครูเป็นผู้ดูแลสนับสนุนอยู่วงนอกเท่านั้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาเงื่อนไขความเหมาะสมในเรื่องเวลาและความสะดวกของปราชญ์ชาวบ้านด้วย

ซึ่งสอดคล้องกับ Douglass (1967) กล่าวว่า การนำเอาวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องให้ความสำคัญในการกำหนดแผนการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตร เพื่อที่จะให้นักเรียนได้เรียนและเกิดผลสัมฤทธิ์ในการเรียนสูง นักเรียนจะได้มีความรู้ ความเข้าใจในสังคมและสิ่งแวดล้อม สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข รู้คุณค่าของตนเองและสิ่งแวดล้อม และมีค่านิยมที่ถูกต้อง

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2537 : 15) ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทย สำหรับสถานศึกษาไว้ดังนี้

1. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้นักเรียนมีความรู้และตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทย
2. จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านภูมิปัญญาไทย มาให้ความรู้
3. จัดให้มีการบรรยาย อภิปราย หรือสัมมนาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมการนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในโอกาสที่เหมาะสม
4. จัดนิทรรศการ ประกวด หรือแข่งขันกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทย
5. ส่งเสริมให้สถานศึกษาเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทย
6. ส่งเสริมให้ครูอาจารย์ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการเผยแพร่

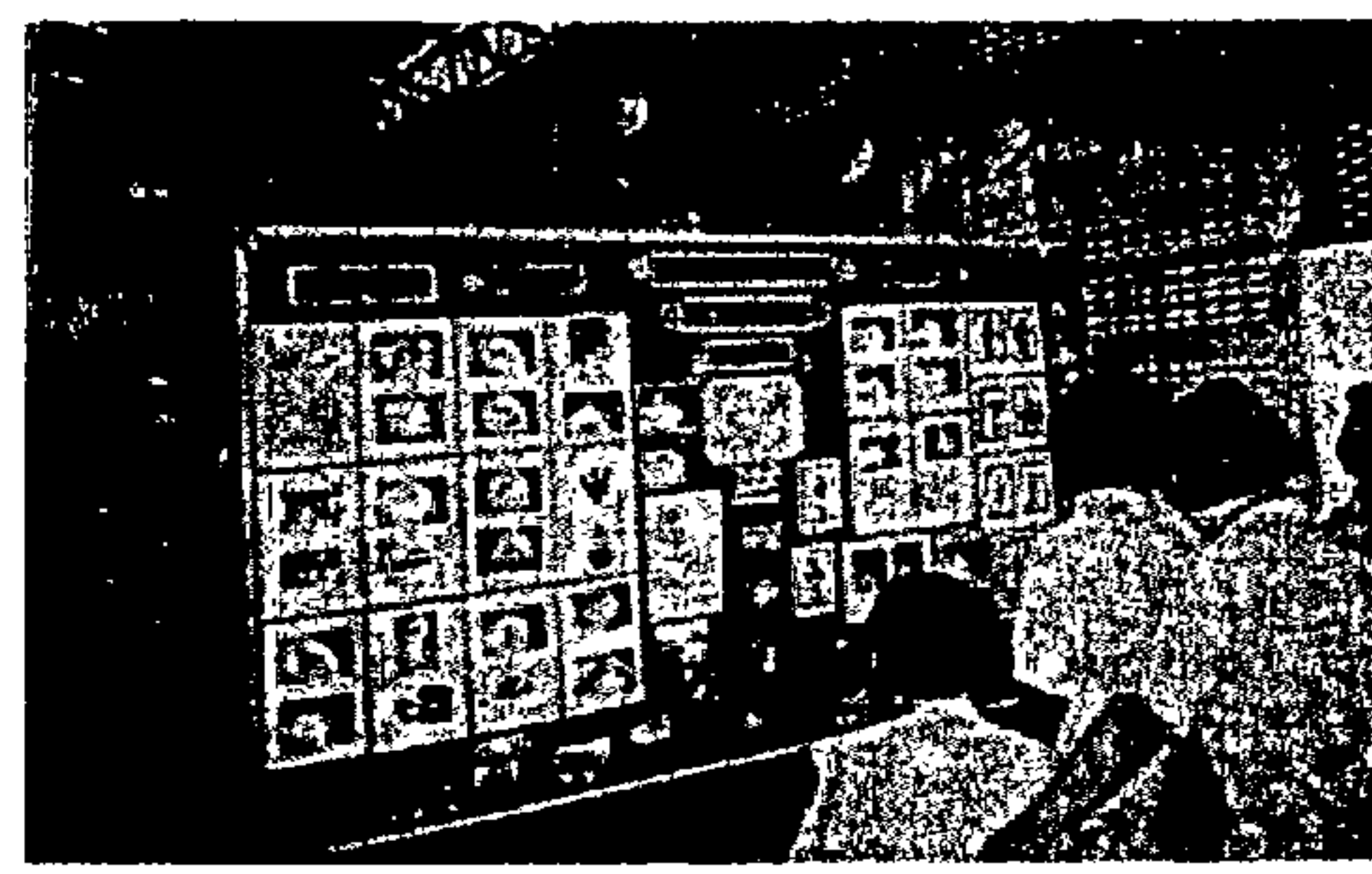
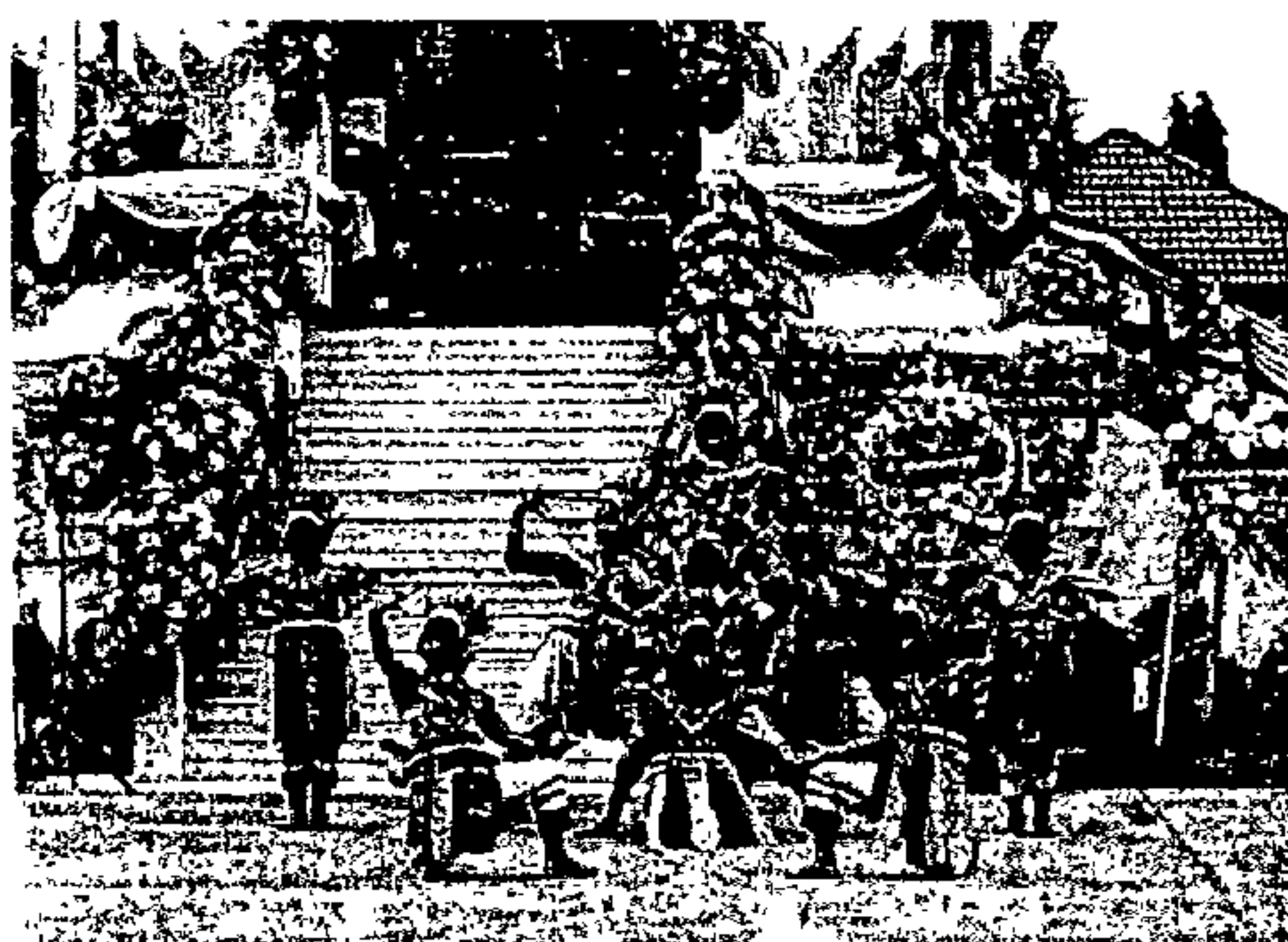
เช่นเดียวกับกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 3 – 5) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ศึกษาแนวทางเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เสนอแนะไว้ดังนี้

1. ควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูผู้สอนและปราชญ์ท้องถิ่น
2. เน้นการศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิถีชีวิตและความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. นำกระบวนการหรือแนวคิด แนวปฏิบัติของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดเป็นกระบวนการเรียนการสอน
4. เสริมสร้างกระบวนการคิดที่เป็นระบบและเป็นวิทยาศาสตร์
5. ฝึกให้ผู้เรียนคิดในหลายด้านหลายมุม คิดอย่างอิสระแล้วสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิต
6. ผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น
7. เน้นที่กระบวนการมากกว่าผลผลิต
8. ครูผู้สอนหรือปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

นอกจากนี้กรมวิชาการ (2538 : 10-12) และวิโรจน์ สารัตนะ (2541 : 57) ได้กำหนดแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนว่า

ครูจะต้องศึกษาชุมชน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากชุมชน ทั้งจากการสังเกต และสอบถาม ชาวบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่น ตลอดจนควรนำสิ่งที่อยู่รอบๆตัว ผู้เรียนหรือสิ่งที่ปัญหาของชุมชนนั้นมา กำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน

1. ครูจะต้องศึกษาศาสตร์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งศึกษาวิธีการดึงเอาสิ่งที่เป็น ศาสตร์สากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ครูควรหาโอกาสเพิ่มเติมความรู้และศึกษาวิธีการต่างๆจากการไปเยี่ยมโรงเรียนอื่นเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนและพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น

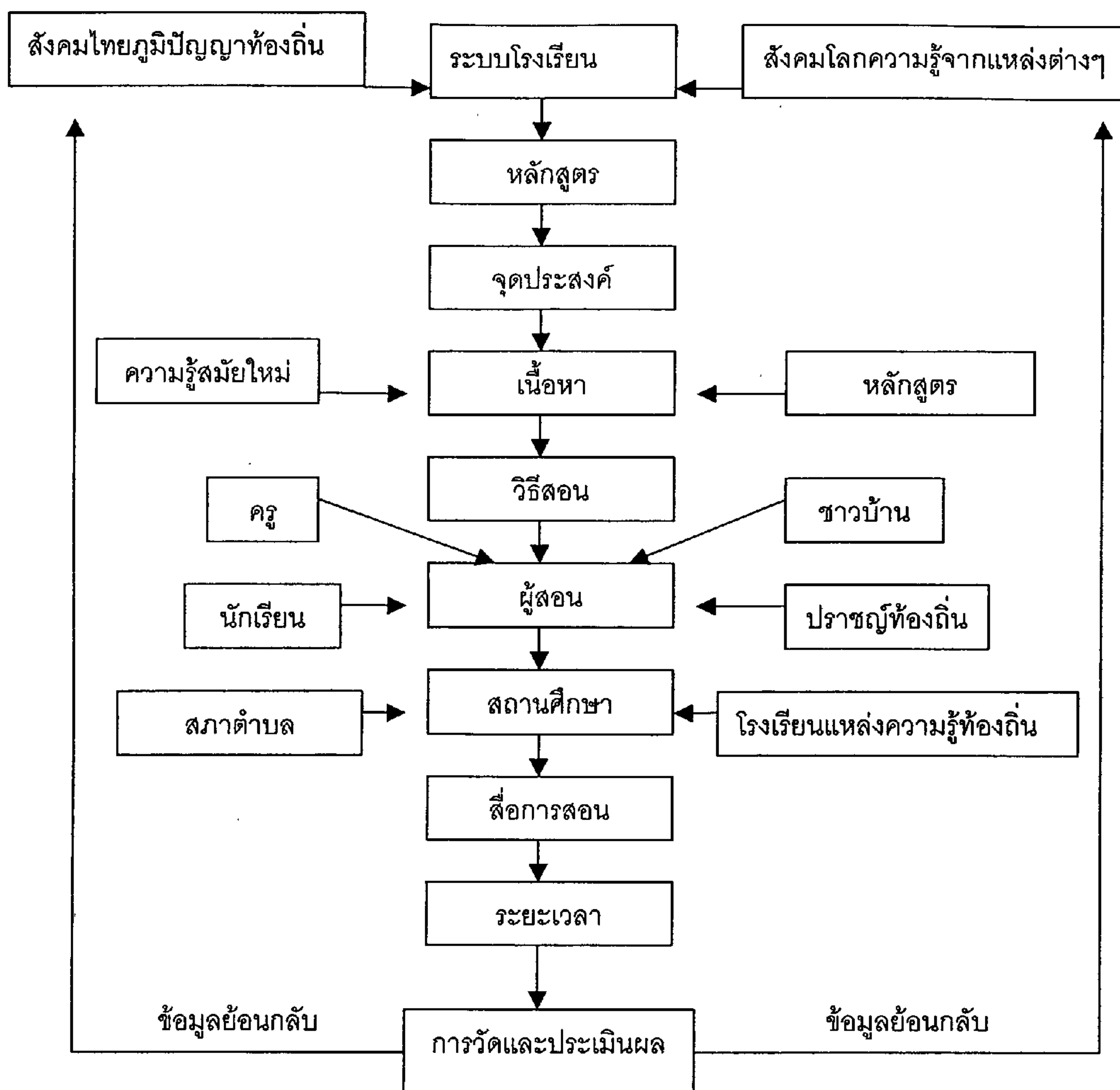
ภาพประกอบ 27 ส่งเสริมการจัดงานวิชาการ ห้องนิทรรศการและการแสดงด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นใน
โรงเรียน

ถ่ายระหว่างวันที่ 2 - 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547

3. ในการจัดการเรียนการสอนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ครูควรดึงเอาศักยภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาร่วมเป็นวิทยากร ระดมบุคลากร คณะบุคคลที่เข้าใจในการศึกษา เช่น พระสงฆ์ องค์กรท้องถิ่น วิทยากรท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่จะทำได้

4. ครูควรจัดให้มีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลายไม่ยึดหนังสือเรียนเท่านั้น

นอกจากนี้ สำเนียง สร้อยนาคพงษ์ (2535 : 29) ยังได้กล่าวถึงแนวทางการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนว่า การเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรมหรือส่วนราชการเจ้าสังกัด สถานศึกษาในตำบลจะต้องส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาในสถานศึกษาในตำบลให้สอดคล้อง และเป็นไปตามแนวดำเนินการนี้อย่างจริงจัง การจัดหลักสูตรท้องถิ่นควรจะมีการวิเคราะห์บทบาทของสถานศึกษาในด้านต่างๆ ดังนี้ กระบวนการเรียนการสอน ต้องมีข้อมูลและการศึกษาวิจัย และต้องมีโครงสร้างการพัฒนา ชาวบ้านกับนักวิชาการ จากสถาบันการศึกษาร่วมมือกัน ในการกลั่นกรองวิเคราะห์ วิจัยพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้(Learning network) เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ การกำหนด จุดประสงค์ เนื้อหา วิธีการสอน ที่เรียน เครื่องมือที่ใช้ในการเผยแพร่ ระยะเวลาเรียน การวัดผลและการประเมินผล ดังภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบ 28 แสดงแผนผังการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน

ที่มา : ทศนีย์ ทองไชย. (2542). สภาพและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี.

หน้า 45.

ส่วนกรมวิชาการ (2539 : 35) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การเรียนการสอน ควรเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรม สอดแทรกอยู่ด้วย และเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. กระบวนการเรียนการสอน เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น เน้นการศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิธีคิด และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ผู้เรียนได้คิดอย่างอิสระ คิดหลายด้านหลายมุม และสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต

3. การจัดการเรียนการสอน อาจจะทำให้ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม โดยนำความรู้และประสบการณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรืออาจให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนครูผู้สอน และทำหน้าที่ประเมินผลด้วย ส่วนสถานที่เรียนอาจจะเป็นโรงเรียนหรือให้นักเรียนไปเรียนที่บ้านของปราชญ์ท้องถิ่น

ดังนั้น แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน จึงสามารถนำมาใช้ได้หลายลักษณะ ที่สำคัญคือ

1. เชิญเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้กับนักเรียนโดยตรง
2. นำนักเรียนออกไปศึกษาหาความรู้จากเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.3 บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

ในปัจจุบัน องค์กรและหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งประชาชนทั่วไปได้ให้ความสำคัญ และสนใจในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่หลากหลาย และแนวโน้มสูงขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้เพราะกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ จึงต้องถือเป็นหน้าที่ของทุกคน ทุกองค์กร และหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน จะต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างจริงจังและต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างพลังของสังคมทางภูมิปัญญาในการปรับปรุงองค์กรและประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ให้เกิดการคล่องตัวโดยให้ผู้ทรงภูมิปัญญา และประชาชน มีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายภูมิปัญญาไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2452 : 214-217) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 ต้นสังกัด

ต้นสังกัดมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริม สนับสนุน กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 12-13) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนดังนี้

1. ส่งเสริมสนับสนุนครูผู้สอนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านการวิชาการและงบประมาณที่จะใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน
2. จัดให้มีเครือข่ายและศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่นในระดับต่างๆ และสามารถเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน
3. ส่งเสริมให้โรงเรียนนำชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาของโรงเรียน
4. ให้ความอิสระแก่โรงเรียนในเรื่องการเรียนและการสอน
5. นำผลการดำเนินงานของครูผู้สอนมาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาให้รางวัล

4.3.2 เขตการศึกษา จังหวัด อำเภอ

เขตการศึกษา จังหวัด และอำเภอ มีส่วนร่วมในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนี้

1. สร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ปกครอง ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องบทบาทในการร่วมจัดการศึกษา
2. ดำเนินการจัดทำศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นและให้เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน
3. ให้บริการและเผยแพร่ข้อมูลที่ได้จัดเก็บไว้
4. นิเทศ ติดตามและให้คำแนะนำแก่โรงเรียนเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

4.3.3 ผู้บริหารและครูผู้สอน

ผู้บริหารและครูผู้สอนนับว่ามีความสำคัญต่อสถานศึกษาเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการปฏิบัติการดังนี้

1. ตระหนัก เห็นความสำคัญและคุณค่าของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
2. ตระหนักในตนเองว่าไม่ใช่ผู้รู้หมดทุกอย่าง แต่เป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนการสอนเพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้
3. ศึกษา สืบค้นและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
5. เชิญวิทยากรในท้องถิ่น ร่วมวางแผนและจัดกิจกรรมร่วมกับครู

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไม่ใช่ภาระหน้าที่ของผู้บริหารแต่เพียงผู้เดียว ครูในโรงเรียนก็มีบทบาทสำคัญยิ่งในอันที่จะช่วยเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อชุมชน
ปรีชา คัมภีรปกรณ (2527 : 780-781) กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติไว้ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจอันดีต่อชุมชน คณะครูต้องถือเป็นภาระหน้าที่ในการที่จะช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

2. การสร้างความศรัทธาแก่ประชาชน ครูควรเป็นแบบฉบับที่ดีของนักเรียนและประชาชนในด้านความประพฤติวางตนให้เหมาะสม

3. การให้การศึกษาควรให้การศึกษาแก่ประชาชนและชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. การพัฒนาชุมชน ครูได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน ดังนั้นจึงควรเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์ชุมชนให้เจริญรุ่งเรือง

5. การใช้ชีวิตร่วมในชุมชน ครูควรพักในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่จะมีเวลาใกล้ชิดกับประชาชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนได้อย่างเต็มที่

6. การเป็นตัวแทนที่ดีของโรงเรียน ครูต้องคำนึงอยู่ตลอดเวลาที่จะช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ควรสนใจและตระหนักในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่

จึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถึงแม้ว่าจะเป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่มากมายทั่วไปทุกหมู่บ้าน แต่ถ้าหากถูกปล่อยปละละเลยขาดการยอมรับ สืบทอด ขาดการเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่แล้ว จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญสิ้นไปในอนาคต ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อสร้างจิตสำนึกในความภาคภูมิใจ ความรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเองและส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อเป็นการธำรงวัฒนธรรมของตนเองให้รอดพ้นจากการครอบงำจากสังคมภายนอก

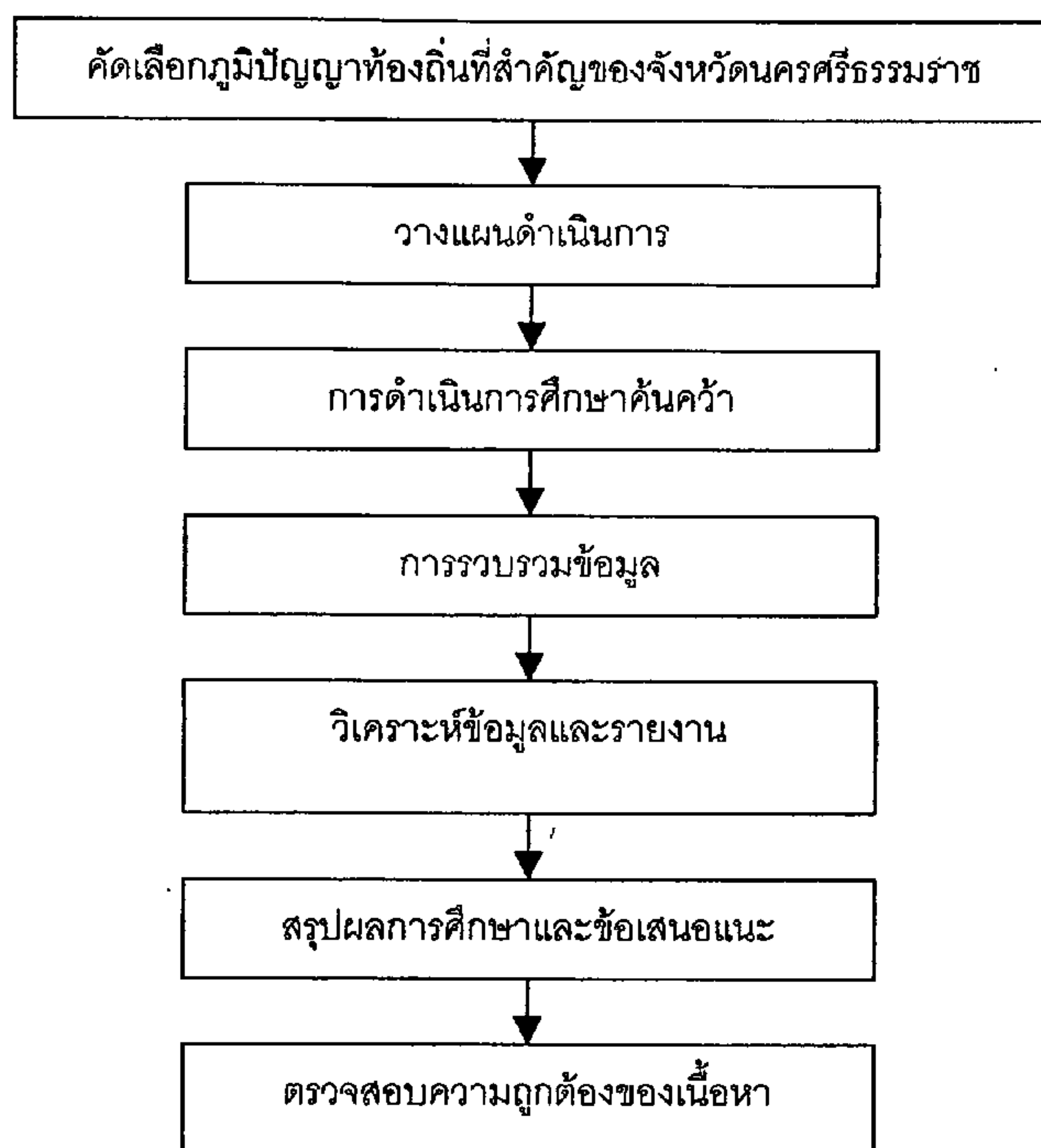
บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ไม่น้อยกว่า 1,000 ปี สังคมที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นเวลานานเช่นนี้ จะต้องมีภูมิปัญญาเฉพาะถิ่นของตนเอง ทั้งนี้เพราะภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ซึ่งจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นสังคมหนึ่งที่มีการดำรงความเป็นกลุ่มหรือชนชาติมาเป็นเวลานาน ย่อมมีภูมิปัญญาของกลุ่มหรือชนชาติที่เรียกรวมๆ ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) สังคม สืบทอดไว้มากมาย จนอาจนับได้ว่า เมืองนครศรีธรรมราช เป็นอู่วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกสั่งสมขึ้นจากประสบการณ์ของชีวิต สังคมและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญคือ ความเป็นเอกลักษณ์และจำเพาะกับท้องถิ่นนั้นๆ รวมถึงมีความเชื่อมโยงไปสู่อัตตประโยชน์ต่างๆ เช่น เครื่องดนตรีนครศรีธรรมราช หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนราและหนังตะลุง ล้วนมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีการสั่งสม พัฒนา และสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน การศึกษาข้อมูลด้านความรู้สึก โลกทัศน์ และวัฒนธรรม จึงเน้นการเข้าไปสัมผัสกับข้อมูลโดยตรง ไม่เน้นการใช้สถิติตัวเลขในการวิเคราะห์ข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช. 2534 : 13-15)

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) การรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่หน่วยราชการได้ศึกษาไว้แล้ว ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 29 แสดงขั้นตอนในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าผู้ศึกษาได้ดำเนินการ ดังนี้

1. คัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช คัดเลือกแบบเจาะจงโดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้

- 1.1.1 เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
- 1.1.2 เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช
- 1.1.3 เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดต่อเนื่องเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 50 ปี
- 1.1.4 เป็นภูมิปัญญาที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นในการผลิต
- 1.1.5 เป็นภูมิปัญญาที่นำเข้าไปถ่ายทอดในโรงเรียน

จากเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาค้นคว้าได้เลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 เรื่อง คือ เครื่องถนม
นครศรีธรรมราช หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนรา และหนังตะลุง มาใช้ในการศึกษาครั้งนี้

2. วางแผนดำเนินการ

ในการวางแผนดำเนินการ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าศึกษาข้อมูลจากนักวิชาการหลายท่าน จึงได้แนวทางในการดำเนินการดังนี้

เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การเตรียมตัวภาคสนามจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ที่เกี่ยวข้องให้เกิดความมั่นใจ ซึ่งการวิจัยจะลุล่วงไปด้วยดีนั้น ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. เลือกสนาม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของพื้นที่ และสามารถตอบปัญหาที่ต้องการได้ โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เป็นกรณีปัญหาในเรื่องที่ต้องการศึกษาโดยตรง
2. เมื่อเลือกสนามได้แล้ว ก็ลงพื้นที่ทำการแนะนำตัว และบอกถึงความต้องการศึกษาของผู้ศึกษาแบบเปิดเผยตรงไปตรงมา
3. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการศึกษา ด้วยการแสดงความจริงใจให้ความช่วยเหลือหากผู้เกี่ยวข้องต้องการความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ รวมถึงการมีสัมมาคารวะ ให้ความเคารพในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้าศึกษา รวมถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ลงไปศึกษาด้วยความจริงใจ ซึ่งจะก่อให้เกิดความไว้วางใจและเกิดมิตรที่ดี
4. เมื่อเริ่มทำงาน มีการนัดแนะ กำหนดเวลา อีกทั้งติดต่อประสานงานกับผู้ช่วยเหลือในพื้นที่ทางโทรศัพท์ก่อนลงพื้นที่จริงทุกครั้งและที่สำคัญคือต้องตรงเวลา

3. การดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ผู้ศึกษาไปพบผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ขอคำแนะนำในการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเป็นมาและกระบวนการผลิตจากแหล่งข้อมูลดังนี้

1. แหล่งข้อมูลเครื่องถม

ร้านวิโรจน์พาณิชย์	อำเภอเมือง	จังหวัดนครศรีธรรมราช
วิทยาลัยศิลปหัตถกรรม	อำเภอเมือง	จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. แหล่งข้อมูลหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

ชุมชนบ้านหมน	อำเภอเมือง	จังหวัดนครศรีธรรมราช
ศูนย์ถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้าน ตำบลท่าเรือ	อำเภอเมือง	จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. แหล่งข้อมูลโนรา

ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัด

นครศรีธรรมราช

คณะโนราเคลื่อน ศ.วันเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

4. แหล่งข้อมูลหนังสือ

พิพิธภัณฑ์หนังสือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้
เครื่องมือ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ นายระไว สุดเฉลย อาจารย์ 2 ระดับ 7 วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช ผู้เชี่ยวชาญและผู้สืบทอดวิชาการทำเครื่องถมนครศรีธรรมราช อดีตนายช่างทองหลวงและกำลังยื่นขอศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะ(เครื่องถม) ประจำปี 2547

หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ นางจรรววรรณ บุญซึก ผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานย่านลิเภาและประธานศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนครศรีธรรมราช

โนรา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ โนราเคลื่อน ศ.วันเฒ่า ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นจังหวัดนครศรีธรรมราช และ โนราหนูกลั่น เสนะทะระนาถ ศิลปินพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช

หนังสือ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นจังหวัดนครศรีธรรมราช และ นายวิชัย เกื้อมา นักวิชาการและนายหนังสือ

4. การรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ครั้งนี้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 เรื่อง ประกอบด้วย เครื่องถม หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนรา และหนังสือ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการหลากหลาย จากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุดมาคัดเลือก จัดหมวดหมู่ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสาระโดยวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

4.1 การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ใช้วิธีสังเกต บันทึก ถ่ายภาพ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และวิเคราะห์จากหนังสือ เพื่อความถูกต้องของข้อมูลประกอบด้วย

4.1.1 หนังสือ ได้แก่

- 1) ศิลปินพื้นบ้านนครศรีธรรมราช ของ สภาวัฒนธรรม จังหวัดนครศรีธรรมราช

2) วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด

นครศรีธรรมราช

3) ในรา นาฏลักษณะแห่งปักษ์ใต้ ของ สถาบันทักษิณคดี

4) มรดกพื้นบ้าน ของ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ

4.1.2 สังเกต บันทึก และถ่ายภาพ

ผู้ศึกษาเข้าไปศึกษาด้วยตนเอง บันทึก และถ่ายภาพเก็บข้อมูลการใช้ภูมิปัญญาในการผลิตผลิตภัณฑ์จากแหล่งภูมิปัญญา ดังนี้

1) เครื่องถม

(1) ร้านวิโรจน์พาณิชย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

(2) วิทยาลัยศิลปหัตถกรรม อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

2) หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

(1) ชุมชนบ้านหม่น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

(2) ศูนย์ถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้าน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัด

นครศรีธรรมราช

3) ในรา

(1) ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัด

นครศรีธรรมราช

(2) คณะโนราเคลื่อน ศ. วันเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

4) หนังตะลุง

(1) พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

(2) ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัด

นครศรีธรรมราช

4.1.3 การสัมภาษณ์

ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาด้วยตนเอง โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบบันทึกเทปเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) เครื่องถม

นายระไว สุดเฉลย ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องถมและ อาจารย์ภาควิชาโลหะรูป

พรรณ(ช่างถม) วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช

2) หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

นางจรรวณ บุญซึก ผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานย่านลิเภาและประธาน
ศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนครศรีธรรมราช

3) ในรา

นายเคลื่อน จันเฒ่า หัวหน้าคณะโนราเคลื่อน ศ.จันเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัด
นครศรีธรรมราช

4) หนังสืง

นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นจังหวัดนครศรีธรรมราช

4.2 การศึกษาบุคคลสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ศึกษาแนวคิดและผลงานของผู้ทรงภูมิปัญญา โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ และวิเคราะห์เอกสาร
ที่หน่วยราชการได้ศึกษาไว้ ดังนี้

4.2.1 เครื่องถม

1) หนังสือ ได้แก่

(1) วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด
นครศรีธรรมราช

(2) ศิลปินพื้นบ้านนครศรีธรรมราช ของ สภาวัฒนธรรม จังหวัดนครศรีธรรมราช

(3) ศิลปวัฒนธรรม ภาษา วรรณกรรม และประเพณีท้องถิ่น นครศรีธรรมราช

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายแปลก อินทวงศ์

2) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

นายระไว สุดเจดย ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องถมและ อาจารย์ภาควิชาโลหะรูป
พรรณ(ช่างถม) วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช

4.2.2 หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

1) หนังสือ ได้แก่

(1) วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด
นครศรีธรรมราช

(2) มรดกพื้นบ้าน ของ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ

2) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

นางจรรวณ บุญซึก ผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานย่านลิเภาและประธาน
ศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนครศรีธรรมราช

4.2.3 โนรา

1) หนังสือได้แก่

- (1) โนรา นาฏลักษณะแห่งปักข์ใต้ ของ สถาบันทักษิณคดี
- (2) ศิลปินพื้นบ้านนครศรีธรรมราช ของ สภาวัฒนธรรม จังหวัด

นครศรีธรรมราช

- (3) วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด

นครศรีธรรมราช

2) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- (1) นายเคลื่อน แก้วถาวร หัวหน้าคณะโนราเคลื่อน ศ.วันเฒ่า ศิลปินพื้นบ้าน

จังหวัดนครศรีธรรมราช

- (2) นายหนูกลิ่น เสนทระนาถ หัวหน้าคณะโนราหนูกลิ่น ศิลปินพื้นบ้าน

จังหวัดนครศรีธรรมราช

4.2.4 หนังสือ

1) หนังสือ ได้แก่

- (1) วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด

นครศรีธรรมราช

- (2) หนังสือ อธิบายลักษณะการเล่นแห่งเมืองใต้ ของ สถาบันทักษิณคดี.

2) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- (1) นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นจังหวัดนครศรีธรรมราช
- (2) นายวิชัย เกื้อมา นักวิชาการและศิลปินพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช

4.3 การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

ผู้ศึกษาใช้วิธี สังเกต บันทึก ถ่ายภาพและสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และผู้ทรง ภูมิรู้ในท้องถิ่นถึงแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนเพื่อ ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน ผู้ศึกษาเก็บข้อมูลต่างๆ ด้วยตนเองโดยใช้เครื่องมือตามขั้นตอนดังนี้

4.3.1 โรงเรียนที่เลือกศึกษา

เลือกเฉพาะโรงเรียนที่จัดการศึกษาในระบบ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของจังหวัด นครศรีธรรมราช ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่อง เครื่องดนตรีนครศรีธรรมราช หัตถกรรมจักสาน ย่านลิเภา โนรา และหนังสือ เข้าสู่โรงเรียน จำนวน 4 แห่งดังนี้

- 1) วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช กรณี เครื่องดนตรีนครศรีธรรมราช

- 2) โรงเรียนชุมชนวัดหม่น กรณี หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา
- 3) โรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ กรณี ในรา
- 4) โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์ กรณี หนึ่งตะลุง

4.3.2 ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน

ใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ในการบริหารการศึกษา และดำเนินการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน รวมทั้งสัมภาษณ์และสังเกตการเรียนการสอนของครูผู้สอนของโรงเรียนที่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนทั้ง 4 แห่ง จำนวน 14 คน คือ

- 1) ผู้บริหารและครูผู้สอน ของวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 3 คน
- 2) ผู้บริหารและครูผู้สอน ของ โรงเรียนชุมชนวัดหม่น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 3 คน
- 3) ผู้บริหารและครูผู้สอน ของ โรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ กรณี ในรา อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช จำนวน 3 คน
- 4) ผู้บริหารและครูผู้สอน ของ โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์ อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 5 คน

4.3.3 ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น

ใช้วิธีการสัมภาษณ์ ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 4 ท่าน ได้แก่

- 1) นายระไว สุดเฉลย นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบกิจการด้านเครื่องถม อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2) นางจรรุวรรณ บุญซึก ผู้ประกอบกิจการด้านหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา และประธานศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 3) นายเคลื่อน แก้วถาวร ศิลปินพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 4) นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นจังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สามารถแสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ตาราง 1 จำนวนประชากรในการศึกษา จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวนกลุ่มประชากรในการศึกษา (คน)
ผู้บริหารโรงเรียน	8
ครูผู้สอน	6
ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น	4
รวม	18

4.4 การสร้างเครื่องมือในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้มี 2 แบบ ดังนี้

4.4.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) มี 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร และครูผู้สอน มี 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ได้แก่

ตำแหน่งหน้าที่การงาน

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น

เข้าสู่โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอด

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 4 เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น มี 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชนิด

ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชี่ยวชาญ และประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น

เข้าสู่โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์

1. ศึกษาวิธีการสร้างเครื่องมือจากตำรา เอกสาร
2. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษารวบรวมข้อมูล 3 แบบคือ แบบสัมภาษณ์แบบสำรวจรายการ และแบบวิเคราะห์เอกสาร
3. นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปขอความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน (รายชื่ออยู่ในภาคผนวก) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและภาษา (content validity)
4. ผู้ศึกษาปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและนำไปใช้เป็นเครื่องมือต่อไป

4.4.2 แบบสังเกตแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

แบบสังเกตใช้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือแบบสังเกต

1. ศึกษาวิธีการสร้างเครื่องมือจากตำรา เอกสาร
2. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษารวบรวมข้อมูลแบบสำรวจรายการ
3. นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปขอความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน (รายชื่อปรากฏอยู่ในภาคผนวก) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง เชิงเนื้อหาและภาษา (Content validity)
4. ผู้ศึกษาปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเพื่อใช้เป็นเครื่องมือต่อไป

ในการสัมภาษณ์และสังเกตผู้ศึกษาดำเนินการด้วยตนเอง ด้วยวิธีการดังนี้

1. การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์เป็นรายบุคคล มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ ค้นหาแนวคิดและข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้บริหาร ครูผู้สอน และ ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น สัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถาม (Guide line) ที่ถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน วิธีการดำเนินการจัดการเรียนการสอน บทบาทหน้าที่ และปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยผู้ศึกษาไม่ชี้นำทั้งทางตรงและทางอ้อมกับผู้ให้ข้อมูล ตอบไปในแนวทางที่ผู้ศึกษาต้องการ แต่อาจขอข้อมูลเพิ่มเติมในบางประเด็นที่ผู้ศึกษาต้องการรายละเอียดเพื่อเชื่อมโยงการสัมภาษณ์ให้เข้าสู่ประเด็นที่ต้องการอย่างลึกซึ้งได้ และตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้ศึกษากับผู้ให้ข้อมูลเป็นการตรวจสอบและสรุปประเด็นตามแนวคำถามเป็นระยะ พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรมในการใช้ข้อมูลไปพร้อมกันเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษา

2. การสังเกต (Observation) ผู้ศึกษาใช้การสังเกตและจดบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์จริงโดยผู้ศึกษาสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ศึกษาสภาพแวดล้อมการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน โดยใช้แบบสำรวจรายการเพื่อศึกษา ค้นคว้า สังเกต สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

ขั้นตอนการตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้ศึกษานำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารการศึกษา นักวิชาการและผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น พิจารณาความน่าเชื่อถือของเครื่องมือจำนวน 5 ท่าน ดังนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ หัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. ดร. ราชันย์ บุญทิมา นักวิชาการสำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไมตรี จันทรา นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
4. ดร.มะลิวัลย์ สมศักดิ์ ภาควิชาวิจัยทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกศริน มนูญผล สำนักส่งเสริมวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

4.5 ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. นำหนังสือราชการขอความอนุเคราะห์เพื่อการวิจัย พร้อมแบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจรายการ ขอเก็บข้อมูลจากโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างและนัดหมายการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง
2. ตรวจสอบความพร้อมล่วงหน้า ด้วยการใช้โทรศัพท์
3. การเข้าสู่สนาม ถึงสถานที่นัดหมายก่อนเวลาและตรวจความพร้อมอุปกรณ์บันทึกภาพ บันทึกเสียง ให้พร้อมใช้งาน
4. ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างตามวิธีที่ตกลงไว้
5. เก็บข้อมูลด้วยแบบสำรวจรายการ และการสอบถามเพิ่มเติมจากครูผู้สอน

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงาน

หลังจากเก็บข้อมูลแล้วผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต เขียนรายละเอียดของข้อมูลทันทีที่ศึกษาข้อมูลเสร็จ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง การสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลคนต่อไป จนสามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษามีวิธีดำเนินการดังนี้

1. วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช และบุคคลสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช พิจารณาสาระและความคิดเห็นอันเกี่ยวเนื่องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

2. วิเคราะห์ แนวคิด วิธีการจัดการเรียนการสอน บทบาทของผู้เกี่ยวข้อง และปัญหาการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนโดยนำข้อมูลมาจำแนกข้อคิดเห็น ข้อคำถามแต่ละข้อให้ผู้ให้สัมภาษณ์ อาจตอบในหลายประเด็น เพื่อให้ข้อมูลเป็นหมวดหมู่ จึงแยกประเด็นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันตาม ความเหมาะสมกับข้อมูลด้วยแบบสรุปการสัมภาษณ์ และสรุปความคิดเห็นผู้ให้สัมภาษณ์โดยใช้วิธี เเชิงปริมาณ ผู้ศึกษาตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จัดหมวดหมู่ของคำตอบแล้วแจกแจงความถี่คิด เป็นร้อยละ เพื่อนำไปประกอบการอภิปรายผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช

3. หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้ศึกษาได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาเขียนบรรยายตาม ข้อมูลที่ได้ ซึ่งมีขั้นตอนการเขียนรายงานดังนี้

1. การเตรียมเนื้อหาของรายงาน ในการเตรียมเนื้อหาเพื่อเขียนรายงานเสนอผลการศึกษา ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ จัดเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 2 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบ ด้วย แนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น และบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

4. การเขียนรายงาน ในการเขียนรายงานผู้ศึกษามีความประสงค์นำเสนอข้อมูล 2 ประเภท คือ ตารางและภาพประกอบตามความเหมาะสมกับข้อมูลมีเลขที่ ชื่อภาพกำกับและข้อมูล ที่เป็นข้อความบรรยายสาระสำคัญตามลำดับดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 ภูมิหลังของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช

บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลที่ได้จากการศึกษา

บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

6. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาข้อมูล สภาพภูมิศาสตร์และสภาพทรัพยากรทั่วไปของจังหวัดนครศรีธรรมราช ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราชใน 4 เรื่อง คือ เครื่องดนตรีนครศรีธรรมราช หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนรา และหนังตะลุง เกี่ยวกับแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนและนำข้อมูลมาสรุปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาภูมิปัญญาที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 2 ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

6.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ศึกษาได้เสนอแนะแนวทาง เพื่อให้การวางแผนการศึกษา การกำหนดนโยบาย และการจัดการเรียนการสอนเกิดประสิทธิภาพ

7. ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

ผู้ศึกษานำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย 2 กลุ่ม จำนวน 9 คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

นักวิชาการ

1. นายแอบ ชามทอง ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
2. ดร. ไมตรี จันทรา ผู้เชี่ยวชาญด้านหนังตะลุงและโนรา อาจารย์คณะศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
3. นายระไว สุดเฉลย ช่างทองหลวง และอาจารย์ภาควิชาโละรูปพรรณ(ช่างถม) วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช
4. นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น(สาขาหนังตะลุง) จังหวัดนครศรีธรรมราช
5. นางจรรวณ บุญซึก ประธานศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้บริหารโรงเรียน

1. ผู้อำนวยการ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช
2. ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ

3. ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดหม่น

4. ผู้อำนวยการโรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์

การพิจารณาความถูกต้องของเนื้อหา ผู้ศึกษาได้ดำเนินการดังนี้

1. นำเนื้อหาฉบับร่างไปขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องและข้อเสนอแนะ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นนักวิชาการและผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 9 คน
2. สรุปความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 9 คน เพื่อปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลที่ได้จากการศึกษา

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ศึกษาใช้วิธีวิเคราะห์เอกสาร หนังสือ และแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งเป็นผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นที่เข้าร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักเรียน ในโรงเรียน ผลการศึกษาข้อมูลที่ได้ นำเสนอเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 2 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

ตอนที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราชเป็นอาณาจักรเก่าแก่มานาน ได้สร้างสรรค์และสั่งสมวัฒนธรรมจนแข็งแกร่ง แม้อาณาจักรสุโขทัยเมื่อมีความสัมพันธ์กับนครศรีธรรมราชก็ได้รับวัฒนธรรมจากนครศรีธรรมราชไปด้วย ดังจะเห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่ว่า...สังฆราชปราชญ์ เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา... (กระทรวงศึกษาธิการ. 2541 : 83) ในวรรณคดีอันยิ่งใหญ่อย่างเรื่องขุนช้างขุนแผน ขุนช้างเมื่อจะเข้าเฝ้าพระพันวษา ก็ยังนุ่งผ้ายกเมืองนคร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับเมืองนครมีหลากหลายมากมายและสืบเนื่องกันมายาวนาน ภาพลักษณ์ของเมืองนครจึงค่อนข้างโดดเด่นและชัดเจนมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475 นครศรีธรรมราชได้กลายเป็นจังหวัดหนึ่ง ภายใต้การบริหารของส่วนกลางแม้ฐานะทางการปกครอง เศรษฐกิจและศาสนาของนครศรีธรรมราชจะลดความสำคัญลง แต่มรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมมาจากอดีตที่เคยรุ่งเรืองและจิตวิญญาณของปัญญาชนและคนช่างชาวเมืองนครก็ยังคงอยู่และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน อาทิ การละเล่นพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นหนังตะลุงหรือโนรา ล้วนมิได้เป็นเพียงมหรสพเพื่อความบันเทิง แต่เป็นศิลปะชั้นยอดที่แฝงไว้ด้วย ภูมิปัญญาและคตินิยมที่ล้ำลึก ทั้งยังต้องใช้ความรู้ความสามารถและสติปัญญาอย่างยิ่งยวด ในการเชิดตัวหนังหรือรำรำ พร้อมๆ กับการบอกเรื่อง ผูกเรื่อง แก่เรื่องเสนอแก่ผู้ชมติดต่อกันตลอดคืนระหว่างการเดินเรื่อง นายหนังก็มักจะแทรกคำวิพากษ์วิจารณ์ เสียดสี ล้อเลียนการบ้านการเมืองอย่างถึงอกถึงใจผู้ชม

บรรยากาศทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้สร้างเสริมให้ชาวนครเป็นผู้รักการศึกษาหาความรู้
เจ้าปัญญา ช่างคิดช่างพูด จนมีชื่อเสียงอยู่ในหลายวงการ ไม่ว่าจะเป็นคณะสงฆ์ นักวิชาการ
นักการเมือง ข้าราชการ ตลอดจนศิลปิน

งานฝีมือเชิงช่างของเมืองนครที่มีชื่อเสียงก็มีอยู่มากมายโดยเฉพาะ เครื่องถม หัตถกรรม
จักสานย่านลิเภา ซึ่งจัดเป็นงานประณีตศิลป์ที่เคยได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจาก "สำนักเจ้านคร"
และยังคงมีผู้สืบทอดกันอย่างแพร่หลาย จนถึงวันนี้แม้เวลาจะผ่านมากกว่า 100 ปี ความเจ้าปัญญา
และฝีมือเชิงช่างที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวนครไว้อย่างเหนียว
แน่น นับได้ว่าเมืองนครเป็นอู่วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่สำคัญแห่งหนึ่ง

2.1 เครื่องถม

จากการศึกษาภูมิปัญญาที่สำคัญของนครศรีธรรมราชที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษา โดยการ
วิเคราะห์จากเอกสาร หนังสือ และสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องถม นั้นพบว่า

2.1.1 ความเป็นมาของเครื่องถม

เครื่องถมเป็นหัตถกรรมสำคัญของชาวนครศรีธรรมราช ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักแพร่หลาย
มากที่สุดมาแต่โบราณ ถือกันว่าเป็นประณีตหัตถกรรมชั้นสูงซึ่งชาวนครศรีธรรมราชได้รับการถ่ายทอด
ความรู้มาจากช่างชาวโปรตุเกสซึ่งเข้ามาตั้งหลักแหล่งค้าขายอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ครั้ง
กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในราวปี พ.ศ. 2061 ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แต่ บางท่าน
กล่าวว่าชาวนครศรีธรรมราชน่าจะรับวิธีการทำเครื่องถมมาจากอินเดียในระยะก่อนหน้านั้น ฝีมือการ
เขียนลวดลายและการสลักลงในเนื้อเงินงดงามจนเป็นยอมรับกันทั่วไปว่า จะหาช่างถมจากบ้านเมือง
ใดมาเทียบไม่ได้ จนเป็นที่แพร่หลายเลื่องลือในนามว่า "ถมนคร" ซึ่งต่อมาได้แพร่หลายไปสู่กรุงศรี
อยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เมื่อชาวนครศรีธรรมราชได้รับวิธีการทำเครื่องถมจากชาวโปรตุเกสมาในครานั้น ชาวเมือง
นครศรีธรรมราช ซึ่งมีความสามารถในทางนี้อยู่แล้วได้ดัดแปลงแก้ไขรูปพรรณและลวดลายต่างๆ ตาม
แนวนิยมของศิลปกรรมไทยให้ประณีตและสวยงามยิ่งขึ้น ประกอบกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทุกยุค
ทุกสมัยก็ได้เอาใจใส่ทำนุบำรุงอย่างดี และพยายามจัดให้มีการถ่ายทอดวิชานี้สืบต่อมา เครื่องถมนคร
จึงได้กลายเป็นศิลปหัตถกรรมประจำถิ่นที่มีชื่อเสียงของเมืองนครศรีธรรมราชในที่สุด

ในสมัยต่อมา เครื่องถมเมืองนครได้รับความนิยมทั่วไปเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะใน
ราชสำนักในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงสนพระทัยและนิยม
ชมชอบเครื่องถมเมืองนครเป็นอย่างยิ่ง และต่อมาในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เช่นเดียวกัน
พระองค์ได้จัดส่งเครื่องถมเมืองนครเป็นจำนวนไม่น้อยร่วมไปกับเรื่องราชบรรณาการซึ่งส่งไปถวายแด่

พระนางเจ้าวิคตอเรียแห่งประเทศอังกฤษ จึงนับได้ว่าเป็นเกียรติประวัติอันสูงส่งของช่างถมเมืองนคร
อีกครั้งหนึ่ง

ทั้งนี้สามารถแบ่งเครื่องถมนครศรีธรรมราชออกเป็น 3 แบบ คือ ถมเงิน (หรือถมดำ)
ถมทอง และถมตะทอง โดยแต่ละประเภทมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

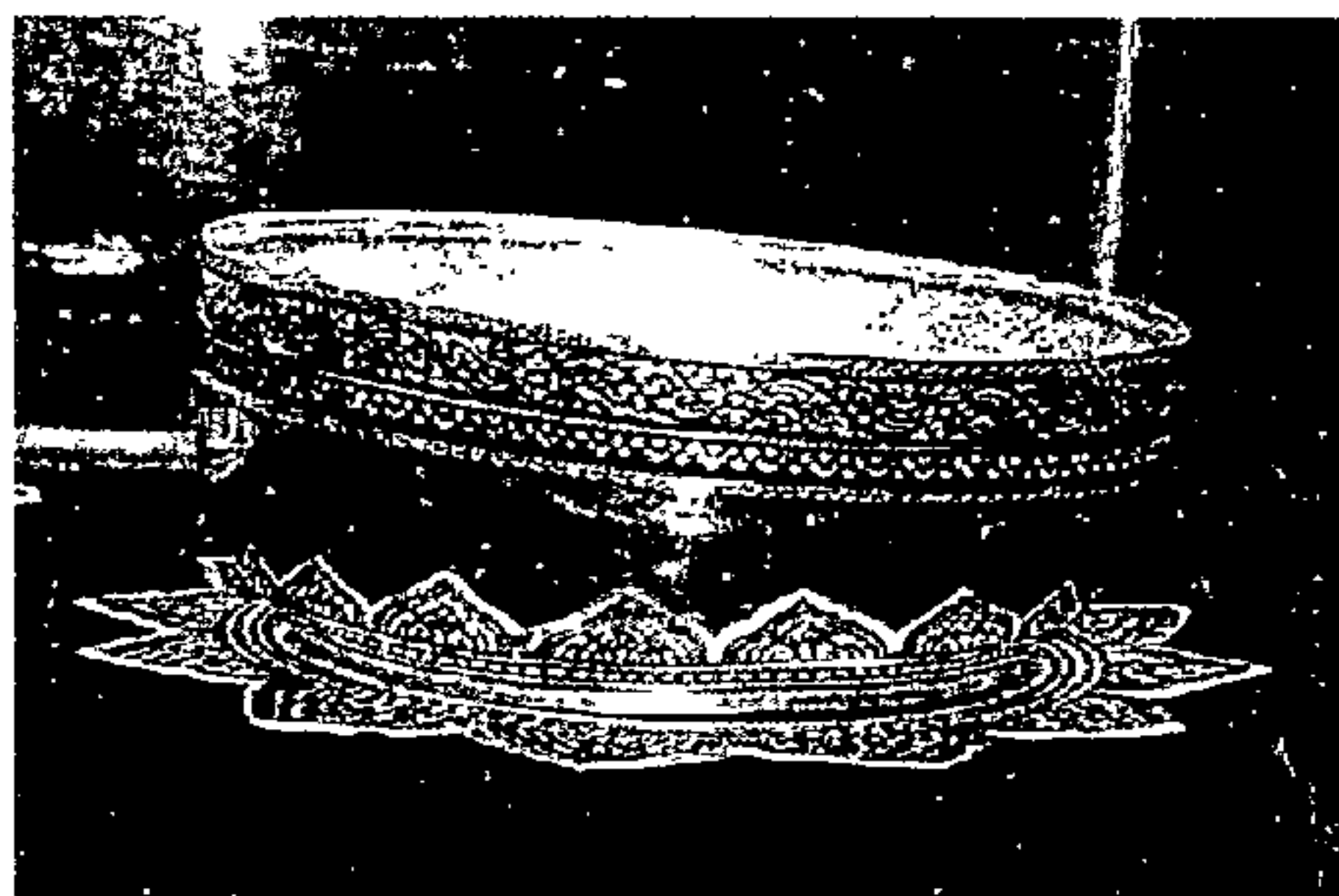
ถมเงินหรือถมดำ เป็นถมที่เก่าแก่ที่สุดตามความนิยม ถมที่ดีต้องมีสีดำสนิทไม่มี "ตามด"
(ตามดคือจุดขาวบนสีดำ) ถมเป็นกรรมวิธี ในการผสมของโลหะสามอย่างเข้าด้วยกัน คือ เงิน ตะกั่ว
และทองแดง นำมาป็นจนเป็นผงละเอียดเพื่อโรยลงบนพื้นแผ่นเงินที่ชุบร่อง หรือตอกเป็นลวดลายไว้
แล้ว การที่จะให้ผงถมเกาะแน่นอยู่กับการเหยียบพื้น (คือการแกะหรือตอกร่องลงบนเนื้อเงิน ที่เป็นพื้น
ของลายที่ตอก) ถ้าเหยียบพื้น ให้มีรอยขรุขระมากเท่าใด ผงถมก็เกาะได้มากเท่านั้น

ถมทอง ก็คือถมดำนั่นเอง แต่แตกต่างที่ลวดลาย คือลายสีเงินได้เปลี่ยนเป็นสีทอง ช่างถม
จะเปี๊ยกหรือละลายทองคำให้เหลวเป็นน้ำ โดยใส่ทองแท่งลงในปรอท ปรอทจะละลายทองแท่งให้เป็น
น้ำ ช่างถมจะชุบน้ำทองผสมปรอทด้วยพู่กันเขียนทับลงบนลวดลายสีเงิน

ถมตะทอง เป็นศัพท์ของช่างถม หมายถึง วิธีการระบายทองคำละลายปรอทหรือแถมทอง
เป็นแห่งๆ เฉพาะที่ มิใช่ระบายจนเต็มเนื้อที่อย่างเดียวกับการทำถมทอง โดยเอาทองคำแท่ง ใส่ลงใน
ปรอท ทองละลายอยู่ในน้ำปรอท เมื่อเอาน้ำปรอทที่มีทองคำละลายปนอยู่ไปแต้มตามจุดที่ต้องการให้
เป็นสีทองนั้น ในขั้นแรกปรอทจะยังคงอยู่ เมื่อไล่ด้วยความร้อนปรอทจะหนีทอง ก็จะติดแน่นอยู่บน
ตำแหน่งหรือลายที่แต้มทองนั้น การแต้มทองหรือ ระบายทองในที่บางแห่งของถมดำ เป็นการเน้น
จุดเด่น หรือต้องการแสดงอวดภาพหรือลายเด่นๆ ฉะนั้นเครื่องถมตะทองจึงเป็นของที่หายากกว่า
ถมเงินหรือ ถมทอง ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีความนิยมในถมตะทองมากกว่าถมทอง

เครื่องถมทอง

เครื่องถมเงิน

ภาพประกอบ 30 ส่วนหนึ่งของรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องถมนครศรีธรรมราช

ถ่ายเมื่อ วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547

อย่างไรก็ตามเครื่องถมเมืองนครที่เป็นที่นิยมนั้นมีอยู่ 2 ชนิด คือ ถมดำ และถมทองหรือถมทาทอง ถมดำนั้นมีลวดลายเป็นสีขาวซึ่งเป็นสีของเนื้อเงิน พื้นเป็นสีดำ ส่วนถมทองมีลวดลายเป็นสีทอง ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าใช้ทองคำบริสุทธิ์มาผสมกับปรอทเรียกว่า "เปียกทอง" ทาทับลงบนเครื่องถมนั้น เนื้อทองคำบริสุทธิ์จะติดเครื่องถมโดยมีปรอทเป็นสื่อ ต่อจากนั้นก็ใช้ความร้อนเครื่องถมจนปรอทหนีความร้อนไปหมด ทองคำก็จะติดเนื้อเงิน ซึ่งเป็นเครื่องถมทองแน่นไม่หลุดออก ดูสวยงามเป็นสีทอง ส่วนพื้นที่ถมลงไปก็จะมีสีดำอย่างเดิม ด้วยกรรมวิธีอันประณีตเหล่านี้ทำให้เครื่องถมนครเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เครื่องถมที่ทำจากเมืองนครศรีธรรมราชนั้นมีลักษณะพิเศษและแตกต่างไปจากเครื่องถมที่ทำมาจากที่อื่นๆ อยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก น้ำยาถมสีดำสนิทดี และประการที่สอง เนื้อถมแน่นมีมันเป็นเงามีลวดลายวิจิตร ลักษณะทั้งสองประการนี้เองที่ทำให้พระยาเพชรปราณีเจ้ากรมอำเภอนครบาล ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้ขอตำราทำน้ำยาถมจากช่างเมืองนครศรีธรรมราช ไปให้นายช่างหยูย ช่างถมบ้านพานถมใช้ปรับปรุงน้ำยาถมของกรุงเทพฯ ซึ่งดำเหมือนสีถ่านไม่เป็นมันเงาและพรุน ไปทำให้มีลักษณะดีขึ้นตั้งแต่นั้นมาก จึงนับได้ว่าเครื่องถมเมืองนครศรีธรรมราชเป็นต้นเค้าของถมชนิดดี ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปมาแต่โบราณ โดยกรรมวิธีดังกล่าวสามารถอธิบายเป็นขั้นตอนอย่างละเอียดได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การทำน้ำยาถม สำหรับน้ำยาถม มีวิธีทำคือ ขั้นแรกช่างถมจะต้องหลอมน้ำยาหรือที่ช่างถมเรียกกันว่า "กุ่มน้ำยา" ขึ้นก่อน ด้วยยาถม มีส่วนผสมของโลหะ 3 ชนิด คือ ทองแดงบริสุทธิ์ 1 ตะกั่วอย่างดี 1 และเงินแท้อีก 1 นำโลหะทั้ง 3 อย่างมาผสมกันตามส่วน ใส่ในเบ้าหม้อที่มีฝาปิดใส่ในเตาสูบ หลอมจนเนื้อโลหะผสมเข้ากันดี คือละลายเข้าเป็นเนื้อเดียวกันใช้ความร้อนประมาณ 3 องศาเซลเซียส เป็นเวลาประมาณ 4 ชั่วโมง อัตราส่วนผสมและเวลาที่หลอมของช่างแต่ละคน จะแตกต่างกันไปตามสูตรลับที่เป็นมรดกตกทอด หรือได้จากตำราโบราณที่จะต้องตีความหมาย เอาเอง เช่น "วัว 5 ม้า 6 บริสุทธิ์ 4 ผสมกันแล้วขัดด้วยกำมะถัน ได้ยาถมแล" เมื่อใช้เวลาหลอมพอสมควร แล้วเปิดฝาเบ้า ขัดด้วยน้ำกำมะถันเหลืองจนเห็น ว่าน้ำยาขึ้นสีดำใส มีคุณสมบัติพิเศษ ไม่มีฟอง ไม่มีฝ้า

ขั้นที่ 2 การทำรูปพรรณ การทำรูปพรรณ คือการนำแผ่นเงินมาทำเป็นรูปร่างตามต้องการ อาจเป็นภาชนะ เช่น ชันน้ำ พานใส่ของ หรือเครื่องประดับ เช่น กำไล เข็มกลัด ทรวดทรงจะงดงามเพียงไร อยู่ที่ฝีมือของช่างผู้ออกแบบให้เป็นรูปร่างอย่างไร

ขั้นที่ 3 การแกะสลักลวดลาย แบ่งเป็น

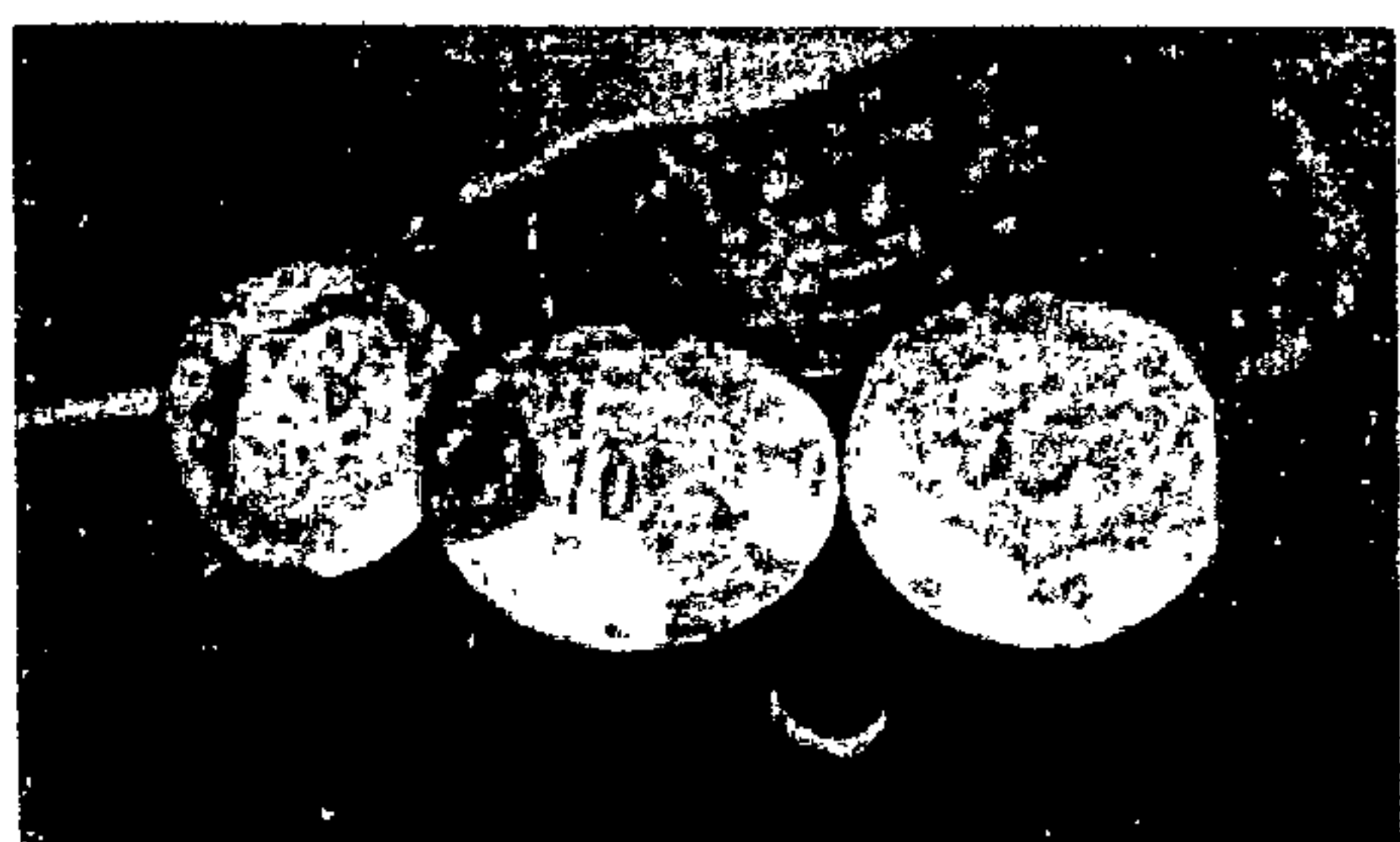
1. การแกะสลักลวดลาย ด้วยการใช้หมึกจีนเขียนลวดลายลงบนพื้นเงิน แล้วแกะสลักเป็นลวดลายต่างๆ ให้อ่อนช้อยงดงาม
2. การทำถม ได้แก่ การลงยาถม ลงไปบนพื้นที่เป็นร่องหรือราบต่ำ สีดำมันของยาถมจะทำให้ลวดลายเด่นงามตระการตา

การหล่อเงิน

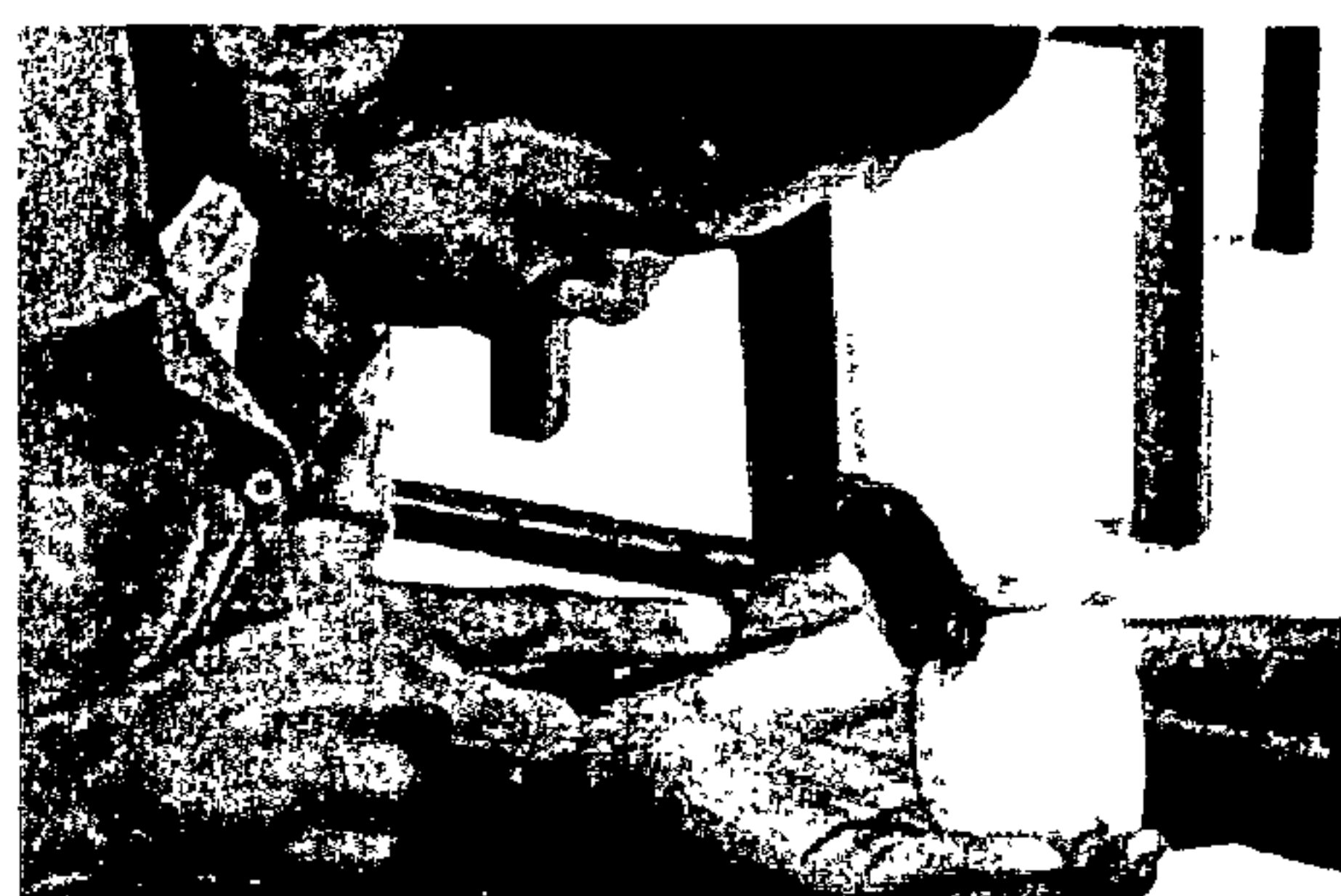
การเทเงินใส่ในรางเท

เงินที่ได้จากการหลอม

การเป่าร้อนเตรียมนำไปขึ้นรูป

การเคาะขึ้นรูป

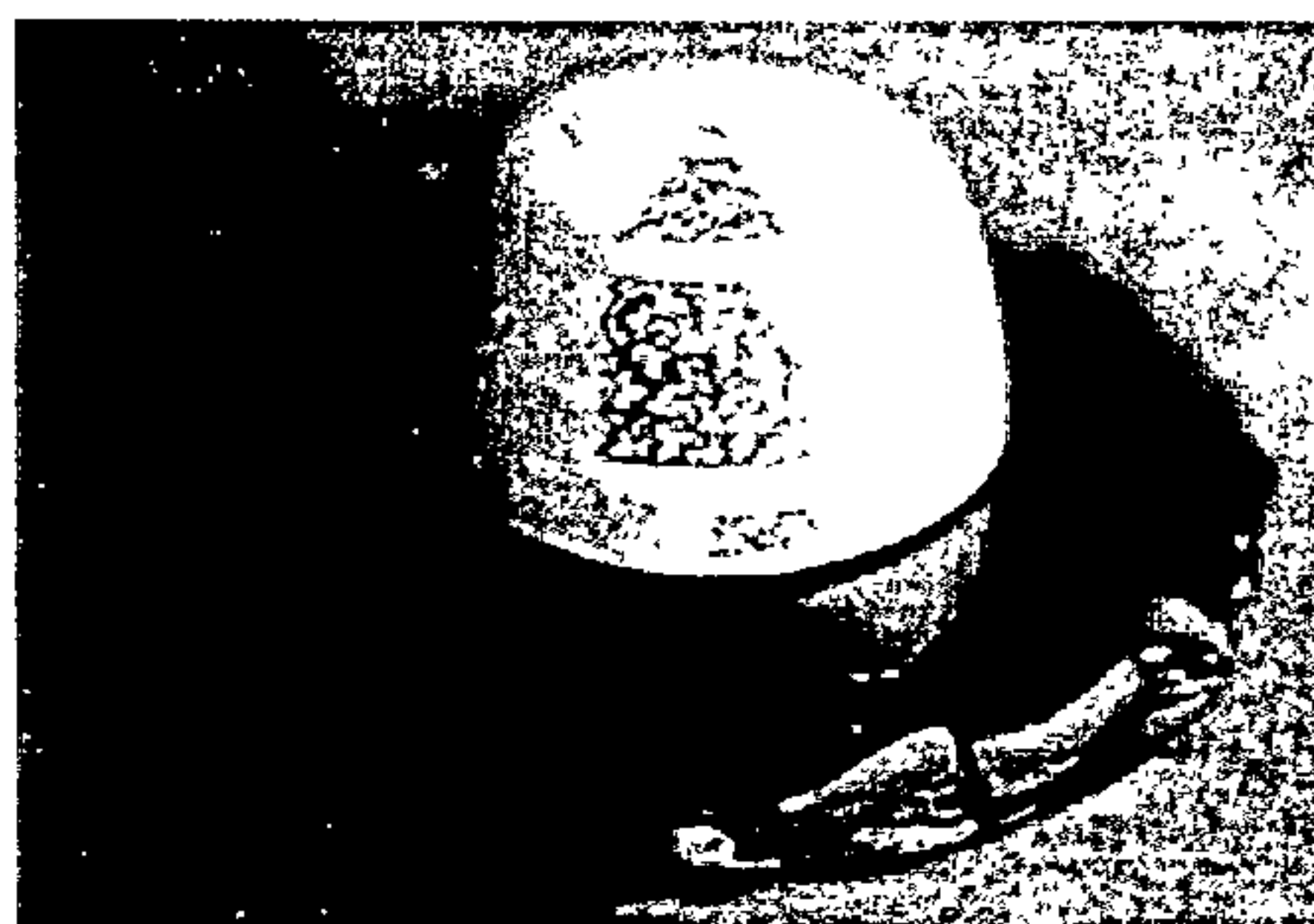

ชิ้นงานที่เคาะขึ้นรูปแล้ว

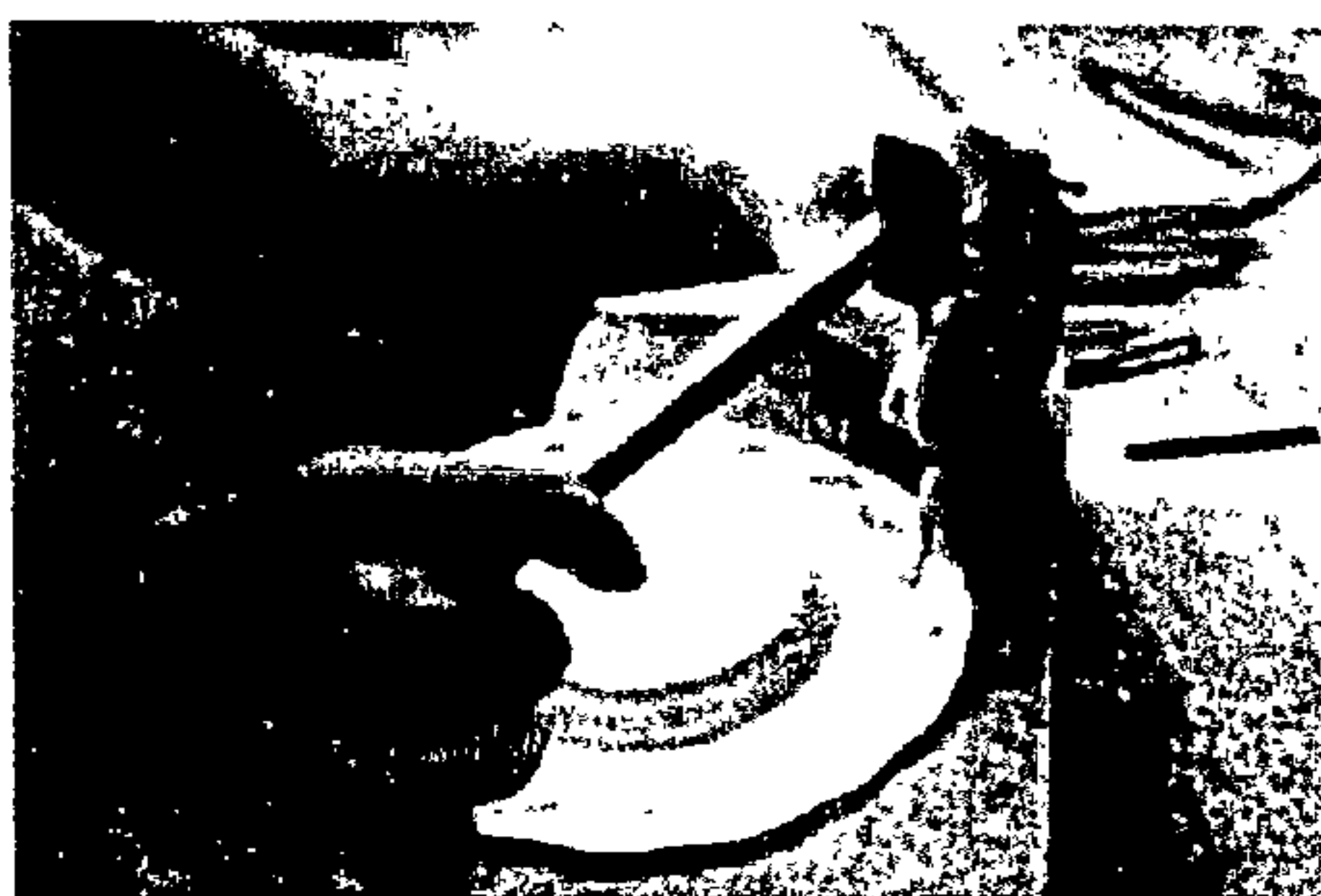
ภาพประกอบ 31 ขั้นตอนการทำเครื่องถม
ถ่ายเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547

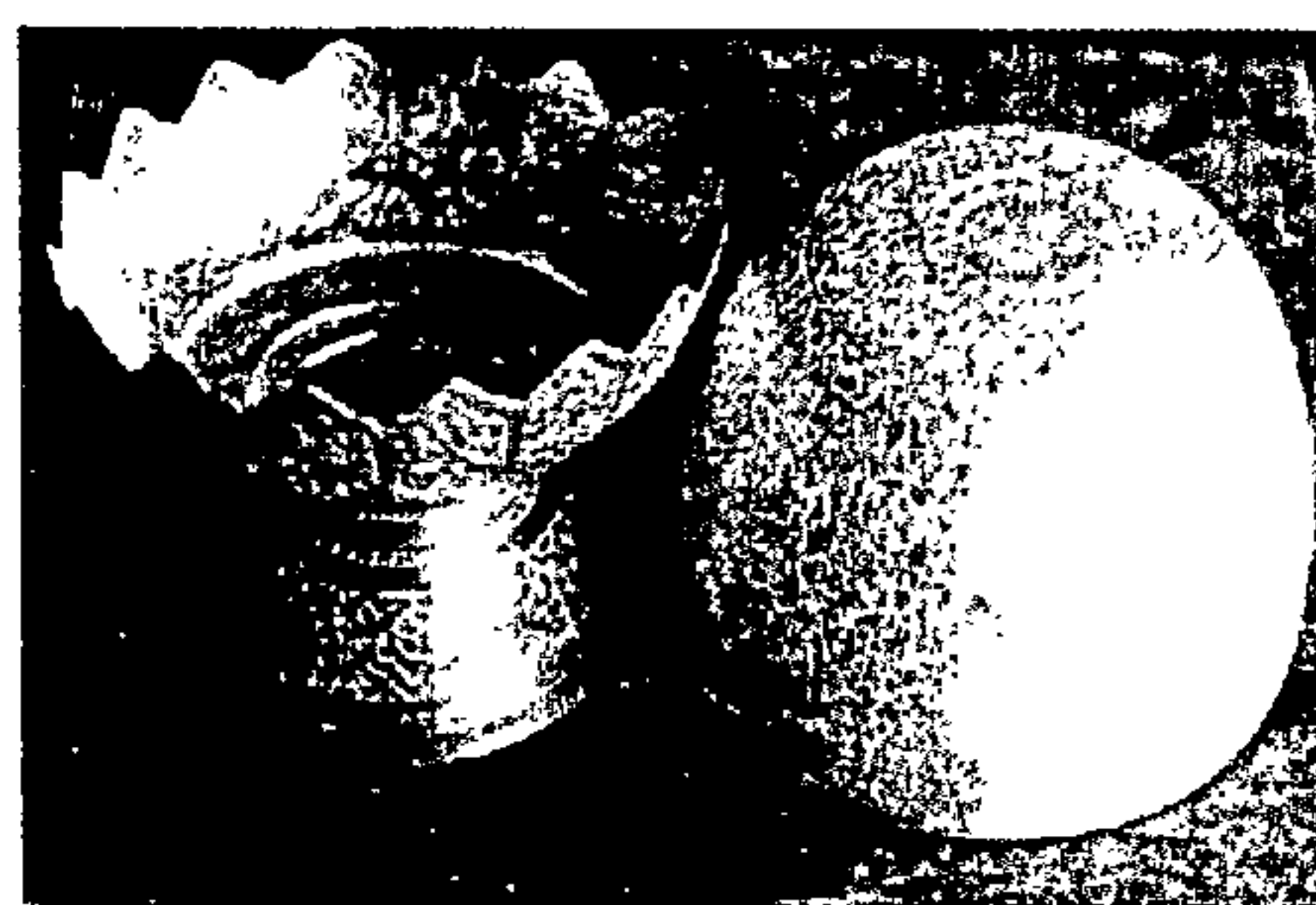
การลอกกลวดลาย

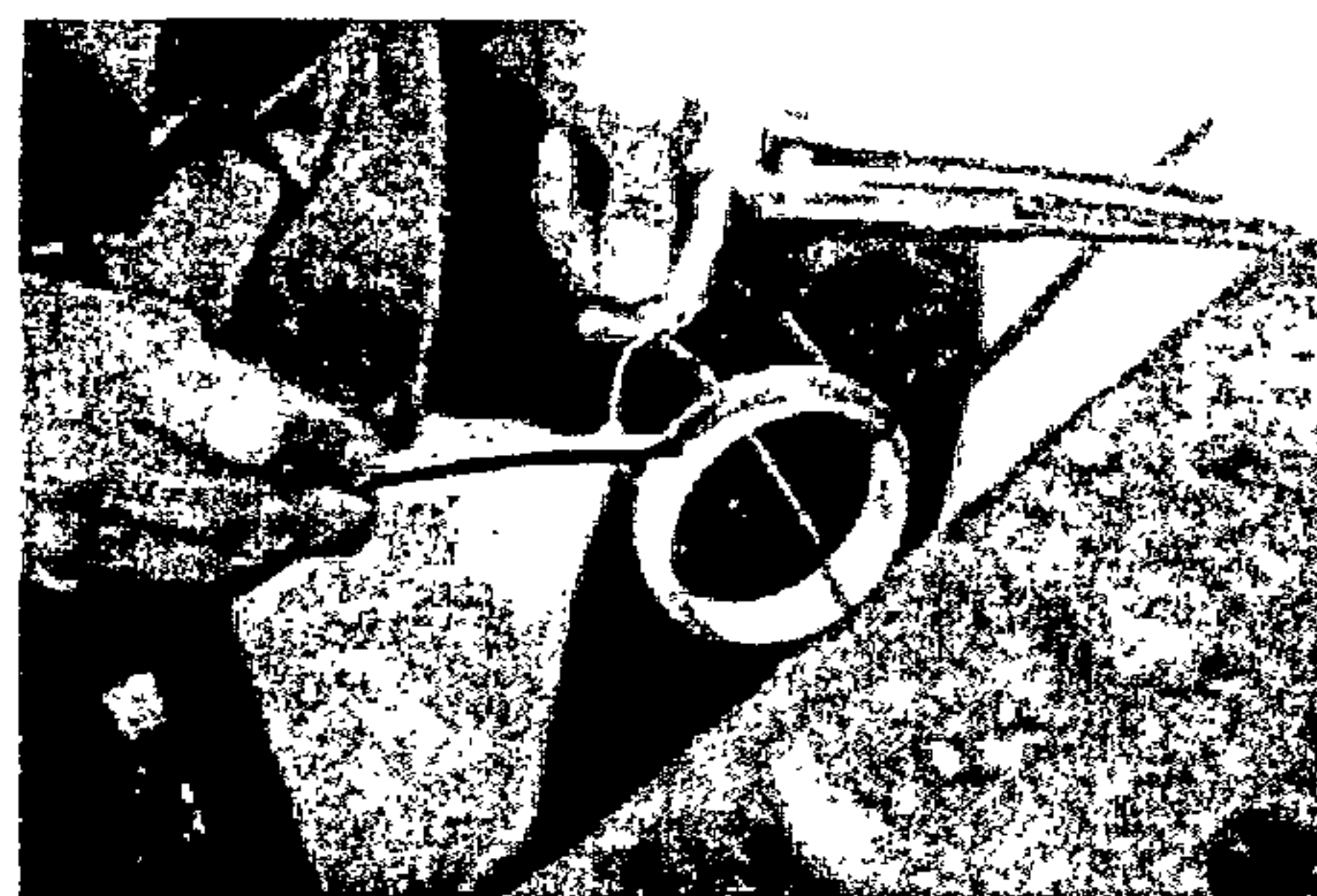
ชิ้นงานที่ลอกลายเรียบร้อย

การสลักดิน

ชิ้นงานที่ตกแต่งเรียบร้อยรอการลงถม

การลงยาถม

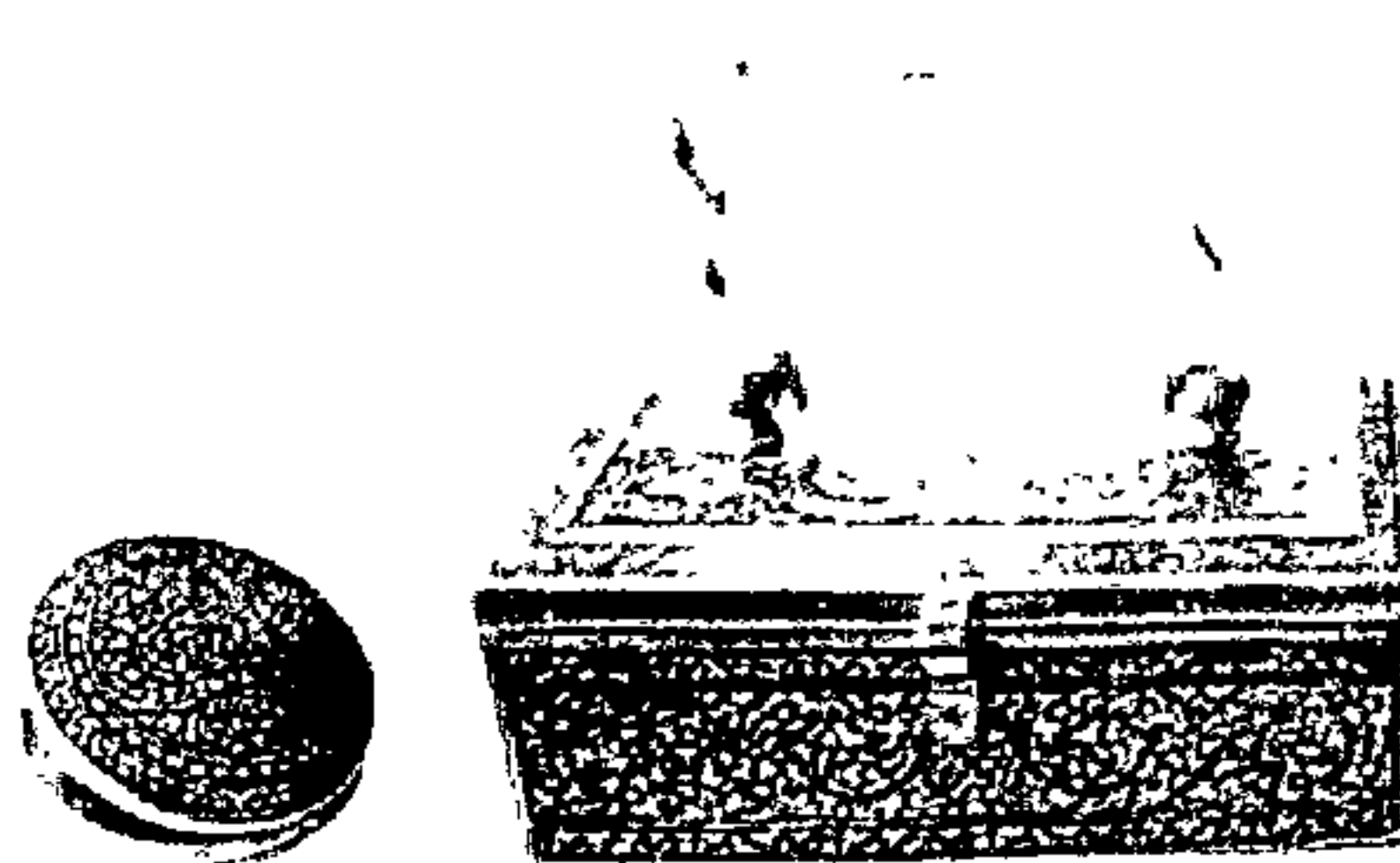
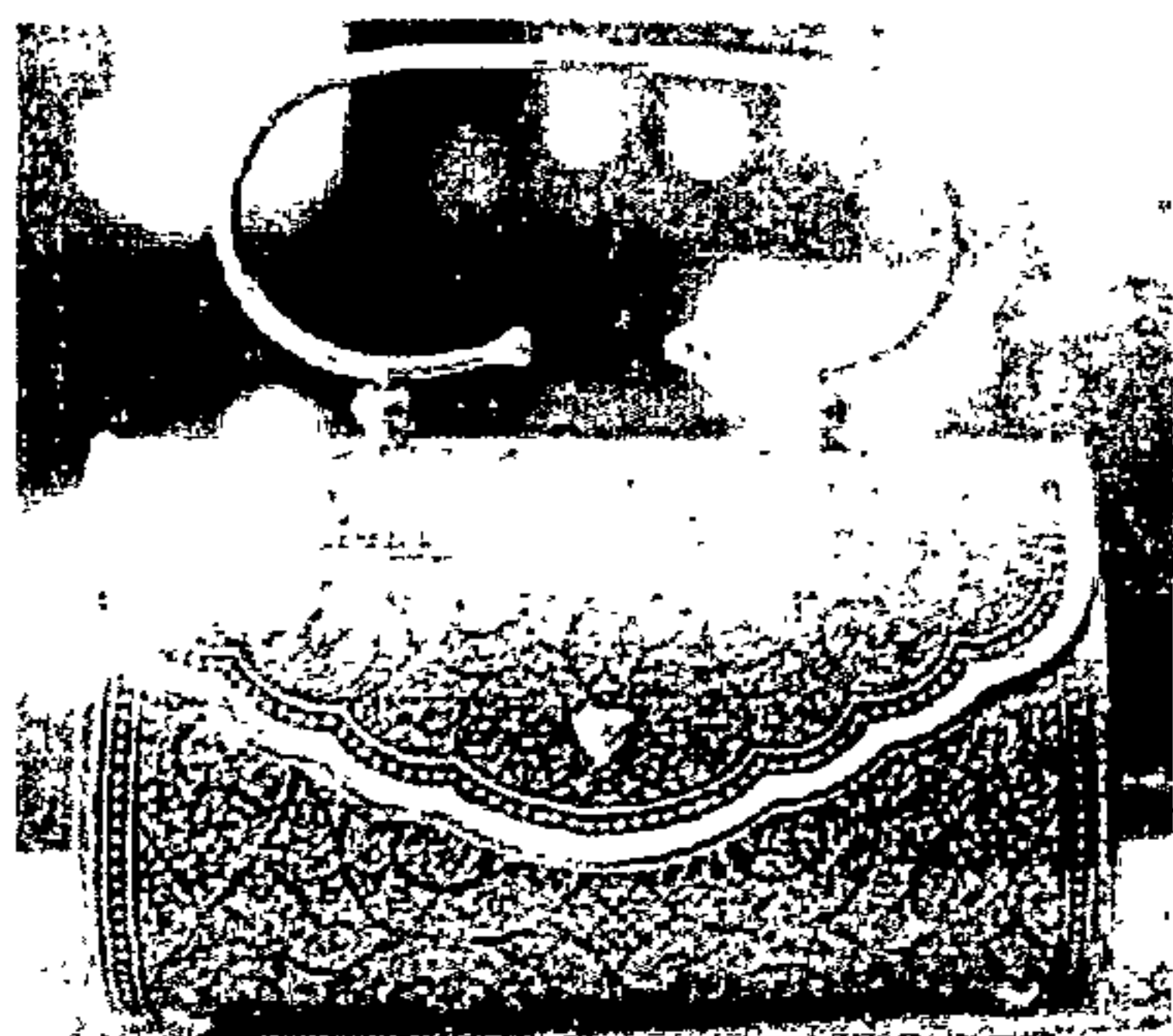
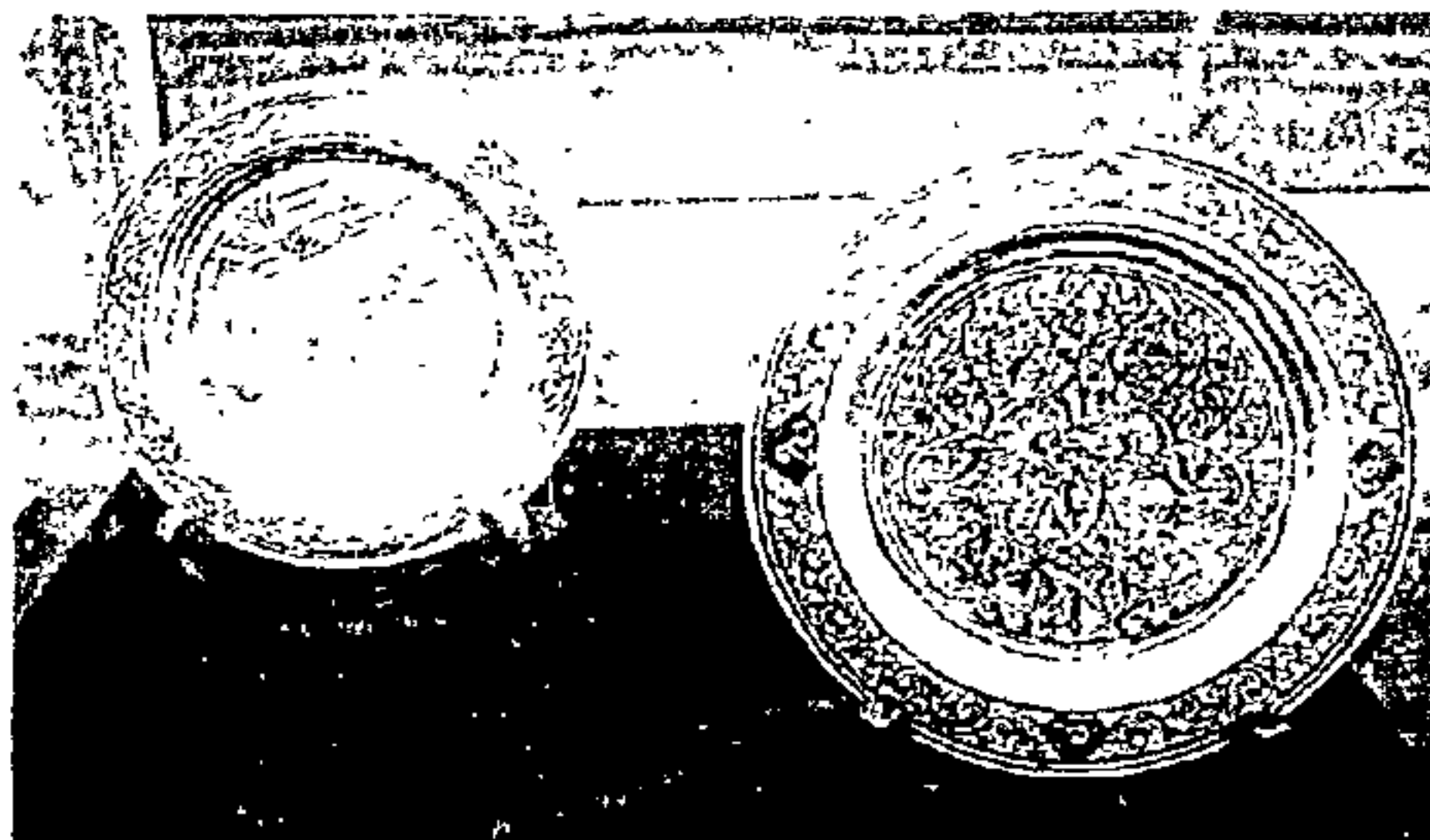
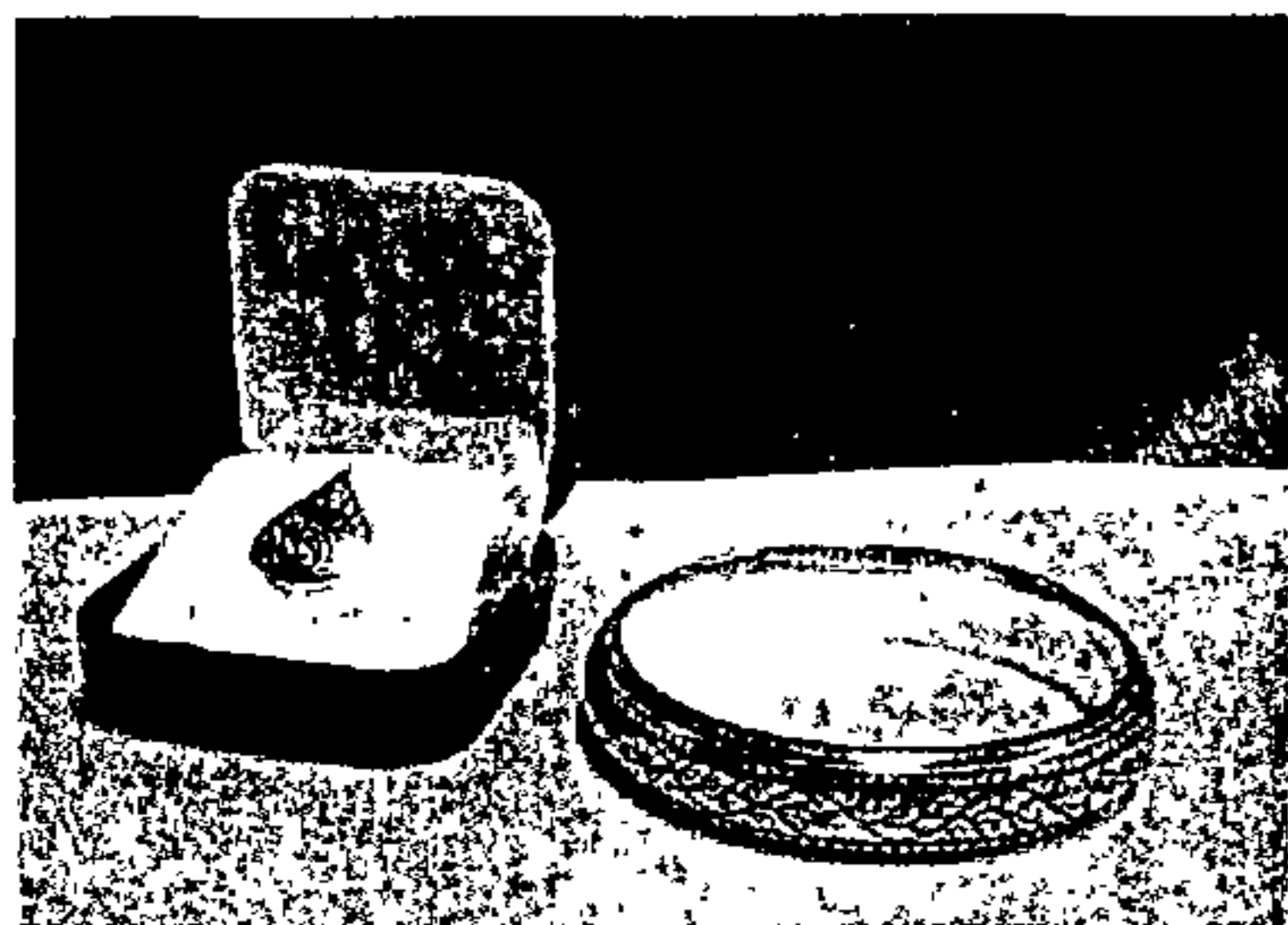

การแกะเร(เพลาลาย)

ภาพประกอบ 32 ขั้นตอนทำเครื่องถม(ต่อ)

ถ่ายเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547

จะเห็นได้ว่าการทำเครื่องถมนั้นเป็นงานที่ต้องใช้ความประณีตบรรจง ความละเอียดลออ ไม่น้อย ดังนั้นผู้เป็นช่างถมส่วนใหญ่จะมีใจคอเยือกเย็น มีความอดทนหาวิธีเป็นเยี่ยม เริ่มต้นด้วยการใช้พู่กันเคาะเงินให้มีลักษณะตามที่ต้องการเสียก่อน แล้วเขียนลวดลายไทยที่วิจิตรบรรจงลงในรูปพรรณต่อจากนั้นสลักลวดลายให้เป็นรอยลึกและคดโค้งไปตามลวดลายน้ำใช้น้ำยาถมที่มีสีดำอัน

ภาพประกอบ 33 ผลิตภัณฑ์เครื่องถมประเภทต่างๆ
ถ่ายเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547

เกิดจากการผสมของโลหะใช้ความร้อนละลายลงไปในนวลละลายจนทั่ว รุดน้ำยาที่ไม่ต้องการออกคงเหลือให้เห็นนวลละลายที่เป็นเนื้อเงินและพื้นซึ่งมีสีดำ และขัดจนขึ้นเงาก็เป็นอันสำเร็จการทำเครื่องถม แต่กระบวนการจริงๆ นั้นไม่ได้ง่ายเหมือนที่กล่าวมานี้ จะต้องอาศัยเวลานานเพราะทำยากและต้องมีความประณีตเป็นอย่างยิ่งด้วย

กิจการงานฝีมือเครื่องถมของเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่นั้นเป็นลักษณะของกิจการในครัวเรือน มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเรื่อยมา กระทั่ง พ.ศ. 2456 ท่านเจ้าคุณรัตนธัมม์ศรีธรรมราช (ม่วง) เจ้าคณะมณฑลในสมัยนั้นได้มองเห็นความสำคัญของศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองแขนงนี้ ต้องการให้การทำหัตถกรรมเครื่องถมมั่นคงเป็นล่ำเป็นสันมากขึ้น จึงได้ก่อตั้งโรงเรียนช่างถมขึ้นเป็นครั้งแรก โดยใช้ทุนส่วนตัว และต่อมาในปี พ.ศ. 2459 กระทรวงศึกษาธิการได้รับชวงโอนเข้าไปสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ กิจการของโรงเรียนนี้ได้มั่นคงและได้รับความนิยมขึ้นเป็นลำดับ ปัจจุบันนี้มีชื่อว่า วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และได้ผลิตบุคลากรด้านช่างถมสืบสานงานศิลปชิ้นนี้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

เครื่องถมนคร แม้จะผลิตได้ไม่มากแต่ก็ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้เพราะเครื่องถมยังคงรักษาคุณภาพของตัวเองโดยมีเนื้อเงินแท้ไม่ต่ำกว่า 95% นวลละลายต่างๆ ยังสลักด้วยมือ น้ำยาถมนครก็มีสีดำสนิทเป็นเงา นับเป็นงานคุณภาพที่คงคุณค่าทางศิลปะซึ่งชาวนครศรีธรรมราชควรภาคภูมิใจในและช่วยกันสนับสนุนให้ศิลปหัตถกรรมชนิดนี้อยู่คู่เมืองนครศรีธรรมราชและประเทศไทยตลอดไป

2.1.2 การเปลี่ยนแปลงของเครื่องถม

เครื่องถมเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่คนไทยภาคภูมิใจ ในฐานะเป็นประติมากรรมอันเกิดจากความประณีตและความคิดสร้างสรรค์ของคนท้องถิ่นที่สั่งสมมานานกว่า 500 ปี โดยมีแหล่ง กำเนิดจากนครศรีธรรมราช รูปพรรณเครื่องถมต่างๆ เช่น แหวน กำไล ล็อกเก็ต มีด กล่องใส่ไม้จิ้มฟัน นอกจากเป็นเครื่องใช้ประจำบ้านของผู้มีฐานะแล้ว ยังกลายเป็นของที่ระลึกหรือเครื่องราชบรรณาการสำหรับมอบแก่ราชอาคันตุกะของพระมหากษัตริย์มาหลายรัชสมัยที่ชาวนครศรีธรรมราชภาคภูมิใจมาโดยตลอด

เครื่องถมตั้งแต่โบราณกาลมาทำกันด้วยมือทั้งสิ้น ต่อมาในสมัยหลังๆ จึงได้เอากรรณวิธีทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรทุนแรงมาใช้บ้างในบางขั้นตอน โดยเฉพาะในการแกะสลักลายซึ่งมีการใช้กรดกัดอย่างวิธีทำแม่พิมพ์หนังสือขึ้นแทน การขึ้นรูปภาชนะก็มีเครื่องกระแทกพิมพ์รูป เรียกกันทั่วไปว่า “เครื่องปั๊มกด” การทำโลหะให้เป็นแผ่นก็ใช้เครื่องรีดแทนการใช้พะเนินและฆ้อนทุบแผ่ด้วยแรงคน การใช้เทคโนโลยีและเครื่องทุนแรงเข้าช่วยนี้ ทำให้เครื่องถมเกือบจะเรียกได้ว่าไม่เป็นศิลปหัตถกรรม ส่งผลให้คุณค่าและราคาซื้อขายเครื่องถมต่ำลงมาก โดยเฉพาะการใช้กรดกัดโลหะ แทนฝีมือสลักนั้น

ผู้ชำนาญในการเล่นเครื่องดนตรีและชาวต่างประเทศไม่นิยมแม้ว่าจะสามารถทำลวดลายได้ละเอียดจนฝีมือสลักไม่อาจจะทำได้ก็ตาม ถึงกระนั้น ผู้ผลิตงานในปัจจุบันก็ยังคงดัดแปลงงานเนื่องจากการทำเครื่องดนตรีต้องใช้ฝีมือ และเวลานานจึงทำให้ผลิตงานได้น้อยอีกทั้งยังมีราคาสูง ผู้ประกอบการจึงหันมาให้เทคโนโลยีช่วยในการผลิต โดยใช้สารเคมีและเครื่องจักรมาผลิต เน้นในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ ดังนั้นตามร้านรวงดนตรีต่างๆ ในนครศรีธรรมราช จึงหาเครื่องดนตรีได้น้อยมาก นอกจากผู้ที่มีความรู้และรักในเครื่องดนตรีเท่านั้นจึงจะรู้ว่าหากต้องการเครื่องดนตรีนครที่ๆ นั้นต้องไปซื้อที่ร้านใด ซึ่งปัจจุบันมีอยู่เพียง 2-3 ร้านเท่านั้นในเมืองนคร

2.1.3 สภาพปัจจุบันของเครื่องดนตรี

เนื่องจากเครื่องดนตรีไทยเป็นเอกลักษณ์ไทยทางรูปพรรณที่เป็นหนึ่งเดียวในโลกมีกำเนิดในประเทศไทยที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งไม่มีชนชาติใดทำได้เหมือน เป็นเครื่องราชูปโภค เป็นเครื่องราชบรรณาการ เป็นเครื่องประดับยศข้าราชการไทยโบราณ และเป็นของที่ระลึกชั้นสูงระดับโลกมาตั้งแต่ครั้งรัชสมัย รัชกาลที่ 5 ประมาณ พ.ศ. 2400 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีกระแสพระราชดำรัสไว้เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2508 ว่า “จงรักษาศิลปะของชาติอันนี้ไว้ให้ดี” และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้ทรงพระกรุณาอนุรักษและส่งเสริมงานเครื่องดนตรีไทยตลอดมา ได้ทรงเลือกเครื่องดนตรีทองเป็นของพระราชทานแก่พระราชอาคันตุกะที่มาเยือนประเทศไทยอยู่เสมอ นับเป็นการเชิดชูศิลปะเครื่องดนตรีไทยให้ปรากฏไปทั่วโลกอย่างมีเกียรติอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ช่างฝีมือดีของนครศรีธรรมราช เริ่มมีน้อยลงทุกขณะ อันเนื่องมาจากการที่เครื่องดนตรีนั้นเป็นงานศิลปะที่ต้องใช้ฝีมือที่ประณีต ความชำนาญ และผู้ทำต้องมีความอดทนสูงอีกทั้งยังต้องใช้เวลาในการผลิตชิ้นงาน ซึ่งมีขั้นตอน การผลิตที่ซับซ้อน ยุ่งยาก และทำด้วยมือทุกขั้นตอนจึงจะงดงาม ซึ่งช่างในปัจจุบันจะไม่ค่อยมีความอดทน อุสาหะเหมือนช่างในอดีต อีกทั้งได้รับความสนใจจากเยาวชนรุ่นใหม่มีน้อยเนื่องจากงานช่างอย่างอื่นทำได้ง่าย รวดเร็ว และมีรายได้ดีกว่า จึงแทบจะเรียกได้ว่างานช่างฝีมือกำลังจะขาดผู้สืบทอด

ปัจจุบันผู้ผลิตเครื่องดนตรีไทยที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ลดน้อยลงกว่าก่อน และคาดว่า จะลดจำนวนลงเรื่อยๆ โดยเฉพาะที่บ้านคูขวาง ในเขตเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช เดิมมีผู้ผลิตเครื่องดนตรีอยู่หลายครัวเรือน ขณะนี้เหลือเพียงสามครัวเรือนเท่านั้น แต่ตลาดแรงงานและตลาดการค้าผลิตภัณฑ์เครื่องดนตรีไทยยังมีอยู่มาก รวมทั้งยังมีการส่งไปจำหน่ายในตลาดต่างประเทศอีกหลายประเทศ ดังนั้นเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยอันสำคัญยิ่งนี้ให้คงอยู่คู่กับประเทศสืบไป หลายหน่วยงานจึงหันมาให้ความสำคัญและสนับสนุนการผลิตบุคลากรทางช่างดนตรีมากขึ้น โดยเฉพาะที่วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช แหล่งผลิตช่างฝีมือเยี่ยมเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

2.2 หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

จากการศึกษาภูมิปัญญาที่สำคัญของนครศรีธรรมราชที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษา โดยการวิเคราะห์จากเอกสาร หนังสือ และสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา นั้นพบว่า

2.2.1 ความเป็นมาของหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

ชาวเมืองนครศรีธรรมราชใช้ย่านลิเภาทำข้าวของเครื่องใช้มานานเท่าใดแล้วไม่มีใครทราบแน่ชัด แต่คาดว่าคงมีระยะเวลานานมาแล้ว ทั้งนี้เพราะมีของเก่าๆ ซึ่งมีผู้เก็บสะสมไว้หลายชิ้น แต่ละชิ้นประมาณอายุได้เกินกว่า 120 ปี ทั้งสิ้น

ย่านลิเภาเป็นพืชชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นเถา ขึ้นอยู่ทั่วไปในที่ดอน ขนาดของย่านแตกต่างกันตามชนิด ใบเล็กยาวและหนาแน่น ชอบขึ้นปะปนอยู่กับพืชชนิดอื่น และเลื้อยเกาะเกี่ยวอยู่เหนือพืชอื่นจนมองเห็นได้ง่าย ลำต้นเหนียวมีความทนทานดี ใช้ผูกมัดเครื่องใช้ต่างๆ และสานเป็นภาชนะต่างๆ แทนหวายได้ และได้ง่ายมาก

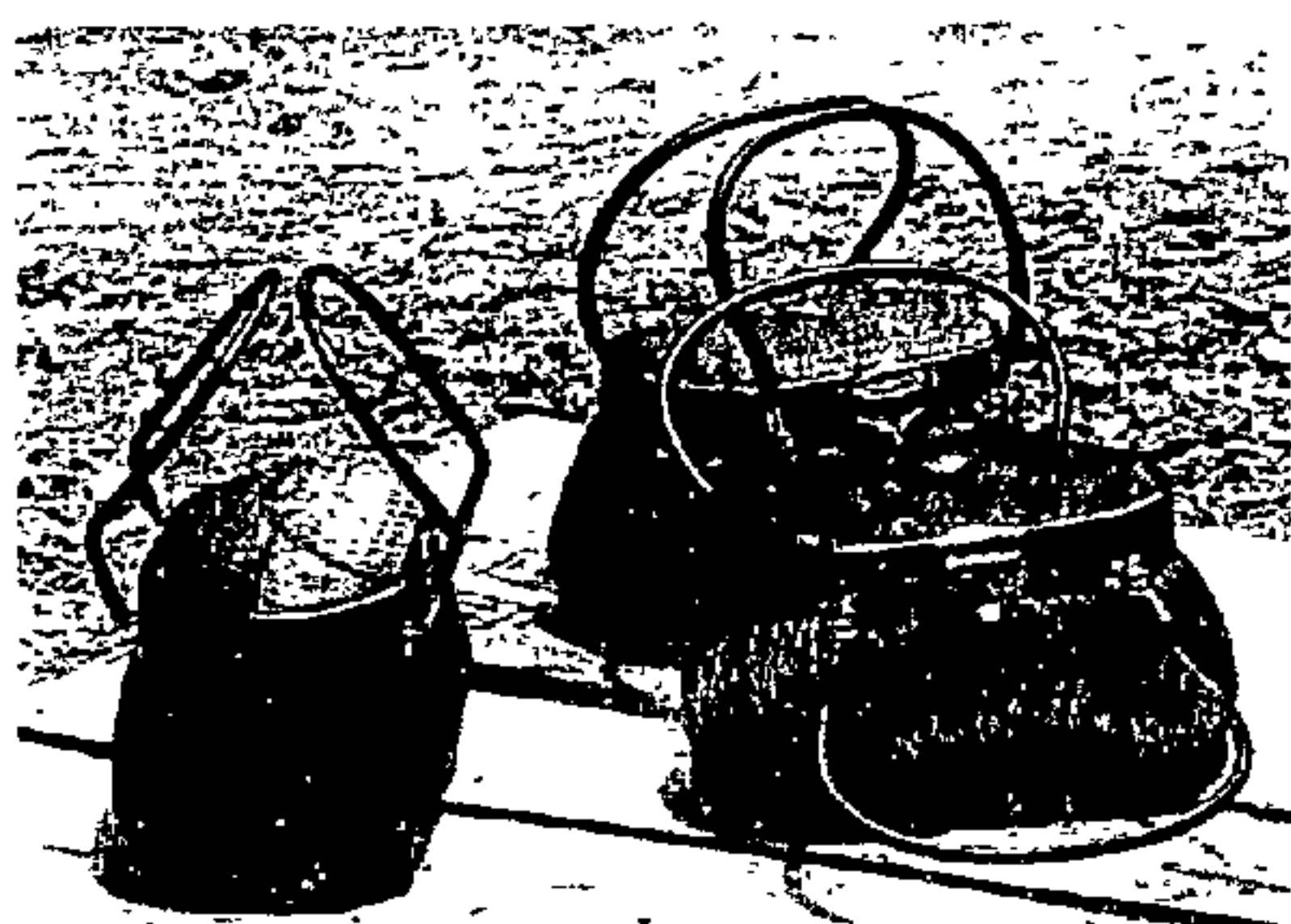
ย่านลิเภามีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น บางท้องถิ่นเรียกว่า ย่านนิเภา บางท้องถิ่นเรียกย่านยายเภาหรือย่านเพาก็มี ย่านลิเภาที่กล่าวนี้มีอยู่ 2 ชนิด คือ ย่านลิเภาใหญ่ และย่านลิเภาเล็ก หรือที่รู้จักกันในชื่อ ย่านลิเภาหยอง ย่านลิเภาหยองนี้มีใบดก ลำต้นเล็ก และหงิกๆ งอๆ พันเกี่ยวกันยุ่งเหยิง ริมใบทั้งสองข้างเป็นหยักคล้ายฟันเลื่อย ไม่สามารถนำมาทำเครื่องใช้ได้ นิยมนำมาใช้ผูกมัดเครื่องมือเครื่องใช้เท่านั้น ส่วนย่านลิเภาใหญ่มีลำต้นโตกว่า และไม่ค่อยคดงอเหมือนกับลิเภาหยอง จึงนิยมนำมาจักสานเป็นเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ

การนำย่านลิเภาใหญ่มาสานเป็นเครื่องใช้สอยนั้น ขั้นแรกจะต้องเลือกหาย่านลิเภาซึ่งเติบโตเต็มที่หรือที่ชาวบ้านเรียกว่ามีลำต้นแก่จัด มีขนาดยาวพองาม ถ้าเป็นย่านลิเภาซึ่งลำต้นยังอ่อนจะนำมาใช้การไม่ได้ เด็ดใบทิ้งแล้วฉีกย่านลิเภาออกเป็นสองซีกเอาแกนในออกทิ้งให้หมด การลอกเปลือก จะต้องระมัดระวังเพราะฉีกขาดได้ง่าย โดยเฉพาะตรงข้อหรือตาและต้องลอกออกขณะที่ยังสดๆ เพราะลอกออกได้ง่ายและไม่ค่อยฉีกขาด ย่านลิเภาที่ลอกเปลือกเสร็จแล้วนำไปแขวนไว้ในที่ร่มปล่อยให้ถูกลมจนค่อยๆแห้งไปเอง ห้ามนำไปตากแดดจัดเนื่องจากจะทำให้เสียรูป

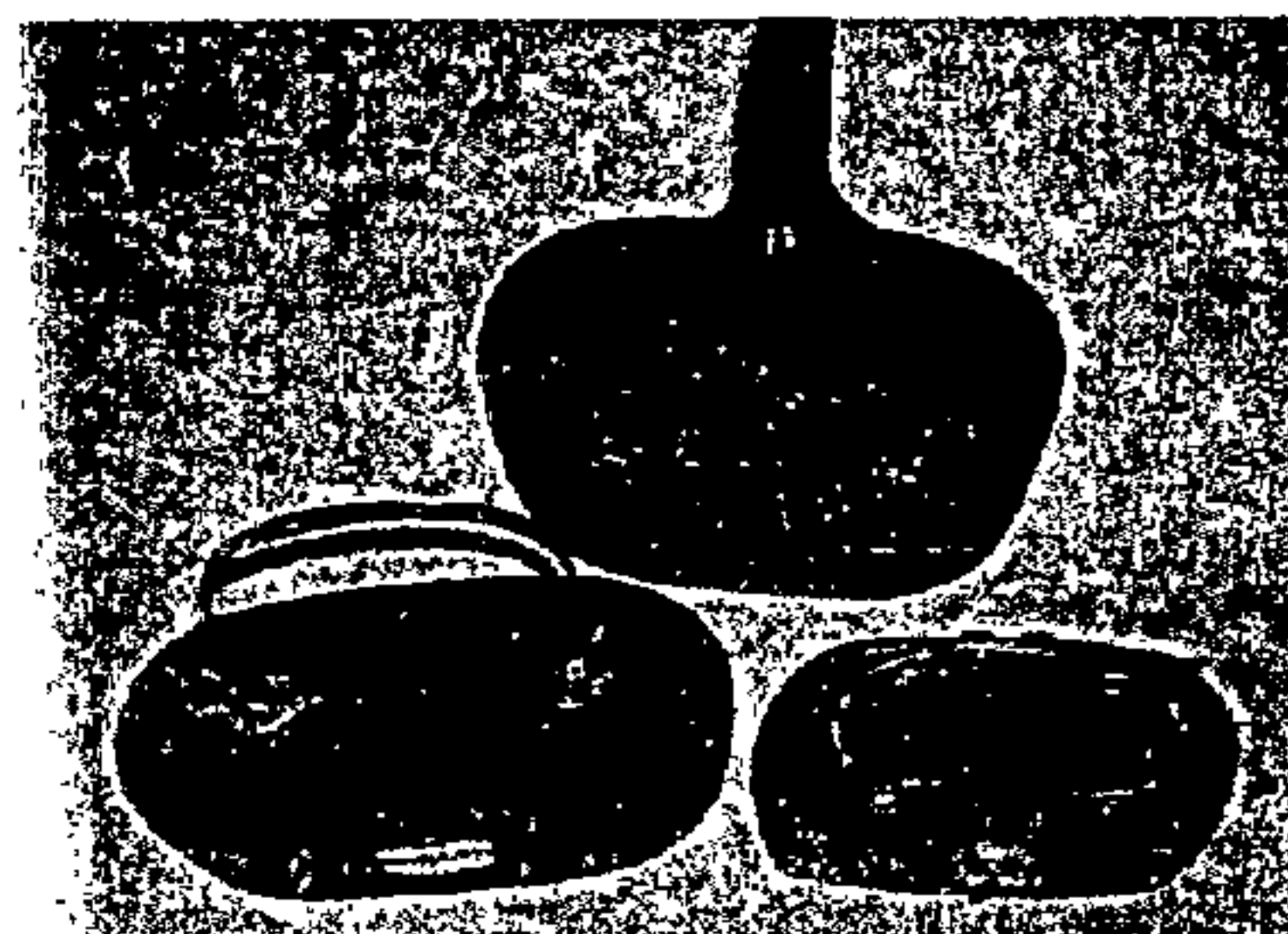
เมื่อย่านลิเภาที่ลอกเสร็จแห้งตามที่ต้องการแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็นำย่านลิเภาเหล่านั้นมาทำให้มีขนาดเท่ากันโดยชุดเหลาตกแต่งใหม่ การชุดแต่งก็มีวิธีทำง่ายๆ คือเจาะรูหลายๆ รู มีขนาดตามต้องการลงบนฝากระป๋องนมหรือแผ่นสังกะสี แล้วใช้ย่านลิเภาสอดเข้าไปในรู จากนั้นดึงเพื่อให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ การดึงจะต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษ เพราะไม่เช่นนั้นแล้วอาจขาดได้ง่าย โดยเฉพาะตรงที่ตานั่นเอง

เมื่อได้ย่านลิเภาไว้มากพอสมควรแล้ว ขึ้นต่อไปก็ลงมือสานภาชนะตามที่ต้องการแต่ก่อน ลงมือสานต้องนำย่านลิเภาไปชุบน้ำให้เปียกอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะจะทำให้การสานสะดวกขึ้น อย่างไรก็ตาม การสานย่านลิเภาก็ยังเป็นงานหนักพอสมควรอยู่นั่นเอง ทั้งนี้เพราะว่าเวลาสานใช้หวายเป็นเส้นตั้ง โครงภายใน การสานจึงยากอยู่ที่การขึ้นต้นนี้เอง เพราะจะต้องอาศัยความละเอียดลออ ความชำนาญ และอาศัยเวลานาน ต่อจากนั้นก็สานต่อขึ้นเป็นชั้นๆ ตามรูปทรงจนแล้วเสร็จ ทั้งนี้สามารถแบ่งประเภทของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานย่านลิเภาออกได้เป็น 2 แบบคือ

1. แบบทึบ ใช้วิธีสอดและพันโดยการพลิกด้านหน้าและด้านหลังของเส้นลิเภา เพื่อทำให้เกิดลายโดยใช้วัสดุเพียงย่านลิเภาและหวายเท่านั้น
2. แบบโปร่ง ใช้วิธีขัดและยกลายซึ่งจะมีลักษณะเดียวกับการทอผ้า คือจะมีตอกยืน และเส้นนอน ปัจจุบันมีการใช้ใบลานซึ่งเป็นสีขาวมาสานสอดแทรกให้เกิดลวดลายด้วย

หัตถกรรมจักสานย่านลิเภาแบบโปร่ง

หัตถกรรมจักสานย่านลิเภาแบบทึบ

ภาพประกอบ 34 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานย่านลิเภาชนิดต่างๆ

ถ่ายเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2547

งานจักสานย่านลิเภาเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นศิลปหัตถกรรมชั้นเยี่ยมของชาว ปักษ์ใต้โดยเฉพาะชาวเมืองนครศรีธรรมราช เป็นงานของผู้มีฝีมือ ผู้มีใจคอเยือกเย็นสุขุม รอบคอบและมีเวลาว่างทำ เพราะต้องการความประณีต ปัจจุบันนี้มีผู้สนใจฝึกหัดทำกันอย่างกว้างขวาง แต่ถ้าเปรียบเทียบกับสิ่งของรุ่นเก่าแล้วจะเห็นว่าฝีมือตกต่ำลงไปมาก สวยงามสู้ของเก่าไม่ได้ (จารุวรรณ บุญซึก. สัมภาษณ์. 2547)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตอกย่านลิเภามีขนาดเล็ก อ่อน และปลีงอได้ง่าย การจักสานจึงต้องใช้เท้าเป็นตัวกำหนดรูปทรง เค้าทำด้วยไม้เนื้ออ่อน มีรูปแบบต่างๆ กัน เช่น ทางกลม 4 เหลี่ยม

8 เหลี่ยม รูปไข่ ทรงหลังเต่า ฯลฯ ช่วงต้องการรูปทรงของผลิตภัณฑ์อย่างไร ก็ใช้แปรรูปทรงนั้นเป็นแบบ แล้วสานขึ้นรูปตามเบ้านั้น โดยใช้วัสดุอื่นๆ ที่แข็งและโตกว่าเป็นโครงที่นิยมมากคือ ไม้รังโร หวาย และไม้ไผ่

ดังนั้นวิธีการสานโดยเฉพาะเครื่องใช้ที่มีการขึ้นรูป เช่น กระเป๋า หมวก กล่องบุหรี ฯลฯ จึงมีเทคนิควิธีการอยู่ 2 แบบ คือ สานแบบขดขึ้นรูป และสานแบบขัดยกลาย

1. การสานแบบขดขึ้นรูป จะเริ่มสานจากส่วนก้นของภาชนะหรือเครื่องใช้นั้น โดยใช้หวายขดขึ้นรูปเป็นวงกลมแบบก้นหอย เวียนขึ้นไปตามเบ้าที่ใช้เป็นแบบ แล้วนำย่านลิเภามาสานขัดเป็นแบบ “ลายเปล้า” ลักษณะของงานจักสานวิธีนี้จะเป็นลวดลายแบบโปร่งหรือเป็นตาๆ

ย่านลิเภาที่ยังสด

การแบ่งย่านลิเภาเป็นเส้นๆ

การชักเลื่อยย่านลิเภาให้ได้ขนาด

ย่านลิเภาที่ผ่านการชักเลื่อยเตรียมจักสาน

ภาพประกอบ 35 ขั้นตอนการผลิตหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

ถ่ายเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2547

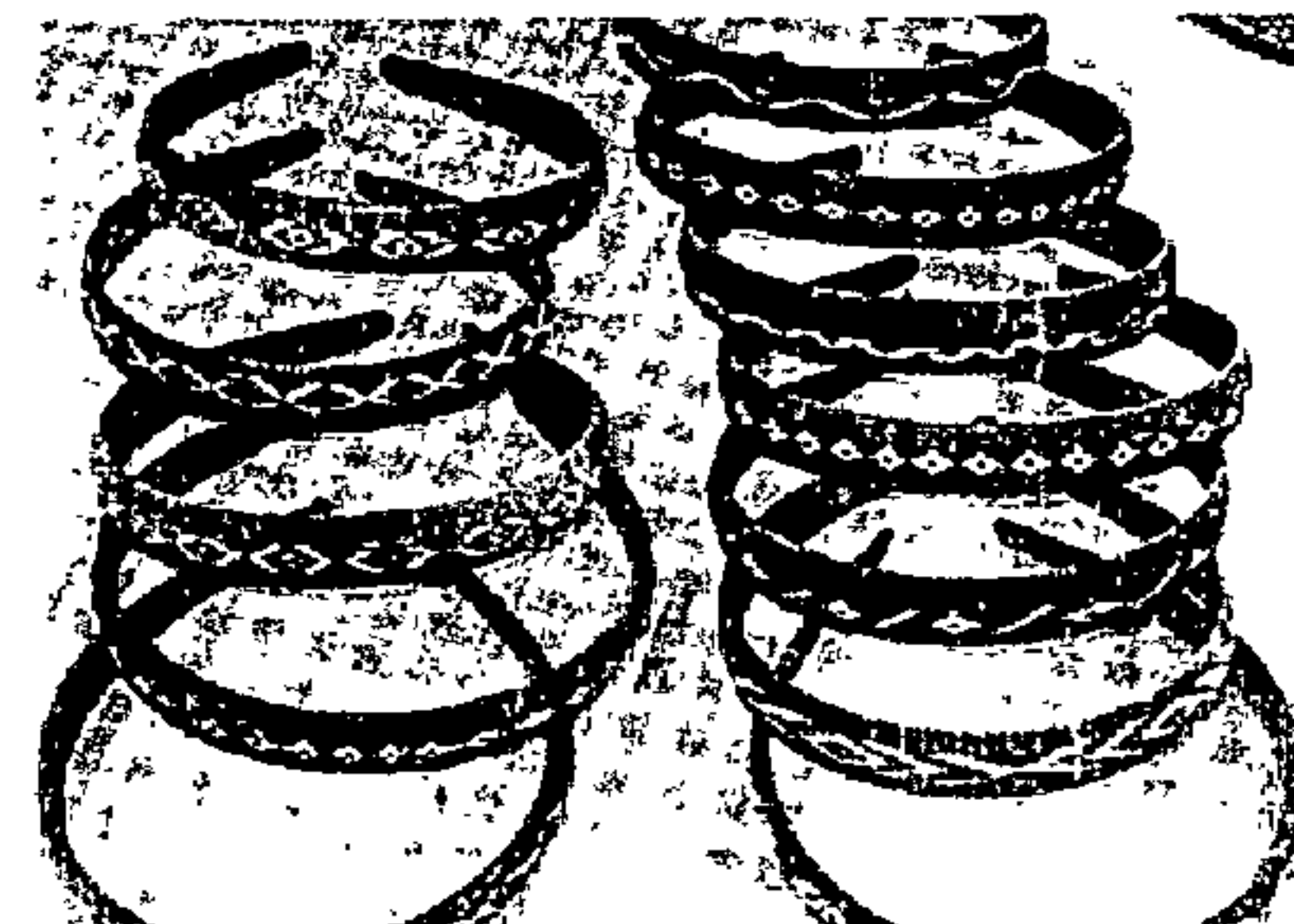
การจักสานย่านลิเภาเป็นผลิตภัณฑ์

การจักสานย่านลิเภาเป็นลวดลาย

สานลายด้วยความประณีต

สำเร็จเป็นผลิตภัณฑ์จักสานย่านลิเภา

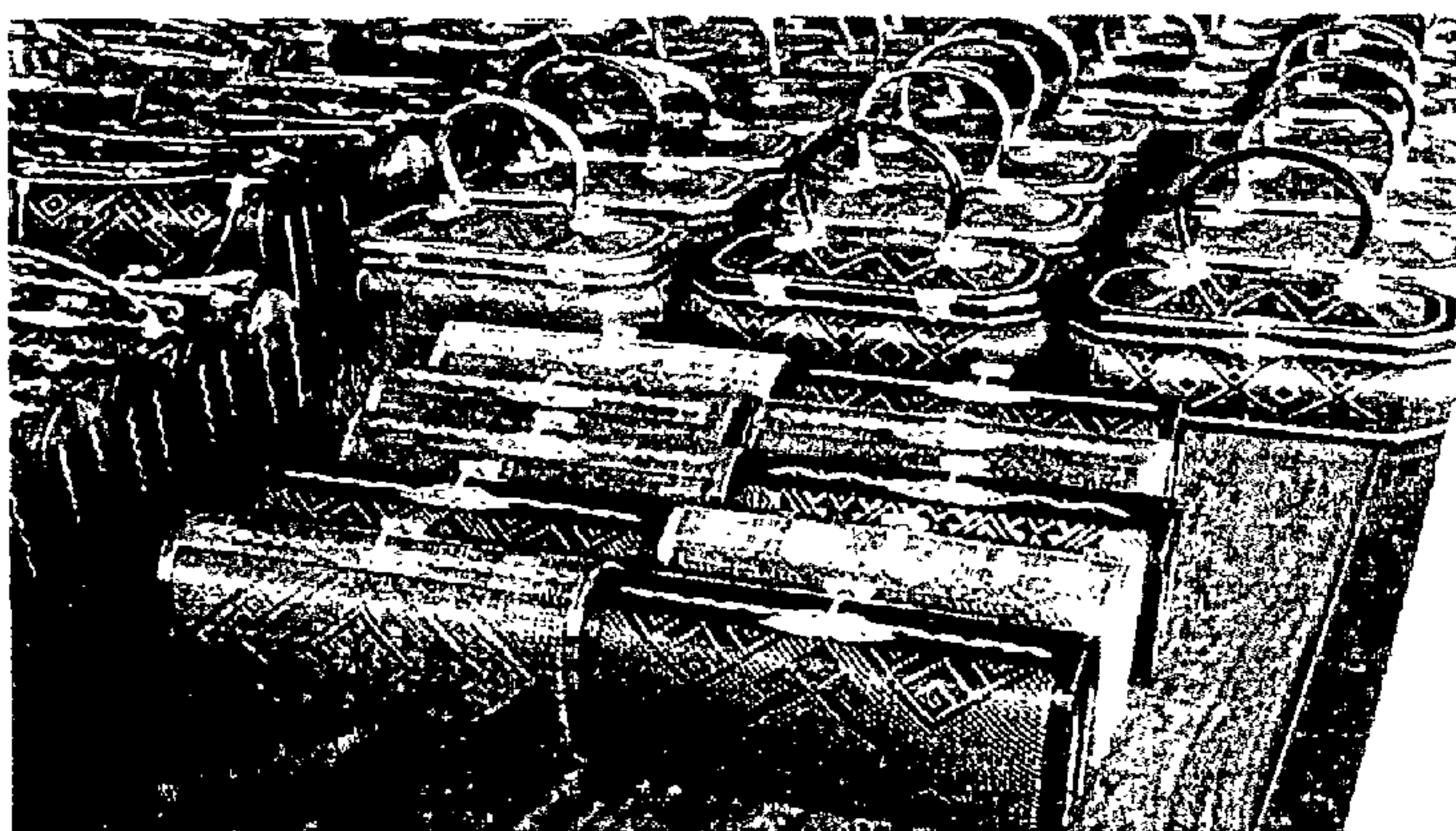
ภาพประกอบ 36 ขั้นตอนการผลิตหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา(ต่อ)
ถ่ายเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2547

2. การสานแบบขัดยกลาย จะแยกส่วนของเครื่องใช้ออกสานทีละส่วน ได้แก่ ก้น ตัว ฝา ขอบ และหูหิ้ว แล้วค่อยนำมาประกอบเป็นรูปทรงทีหลัง การสานจะใช้ไม้รังโร หรือไม้ไผ่เป็นโครง แล้วกรองเป็นพื้นด้วยเส้นด้ายหรือไม้ไผ่เล็กๆ จากนั้นจึงใช้ย่านลิเภามาสานขัดเป็นลายต่างๆ เช่น ลายดอกสี่เหลี่ยม ลายสอง ลายตาสับประรด ลายลูกแก้ว เป็นต้น ลักษณะงานจักสานวิธีนี้จะเป็นรูปทึบ

ในการประกอบส่วนต่างๆ ของเครื่องใช้ขึ้นเป็นรูปทรง ถ้าเป็นส่วนกันกับตัวและ ส่วนขอบ จะใช้ย่านลิเภาผูกยึดและอัดกาว แต่ถ้าเป็นส่วนฝาที่ต่อกับตัวและหูหิ้วที่ต่อกับฝาหรือต่อกับตัวโดย มุ่งจะให้ปิดเปิดหรือพับขึ้นลงได้จะใช้ลวดทองแดงร้อยยึดไว้

ปัจจุบันงานจักสานย่านลิเภา ได้พัฒนาก้าวไปมาก การจักสานเริ่มนำเอาวัสดุอื่นเข้ามา ประกอบเพื่อให้ได้สีสันธรรมชาติแปลกออกไป เช่น ในการสานแบบขัดขึ้นรูป ถ้าใช้เฉพาะย่านลิเภาขัด

ลายจะได้เพียง 4 สี เป็นอย่างมาก คือ ดำ น้ำตาล น้ำตาลแก่ และน้ำตาลอ่อน ช่างจึงนำไปลานเข้ามาเป็นดอกขัดด้วย จึงได้สีขาวเพิ่มขึ้นอีกชนิดหนึ่ง การกำหนดลายและให้สีเป็นไปโดยธรรมชาตินี้ ขึ้นอยู่กับช่างแต่ละคนจะคิดประดิษฐ์เล่นลาย อนึ่งเพื่อให้ผลิตภัณฑ์จักสานย่านลิเภา มีค่ายิ่งขึ้น ตรงจุดที่ใช้หลอดทองแดงผูกร้อยส่วนต่างๆ ให้ประกอบเข้าด้วยกัน ช่างได้นำเอาเครื่องมือ ซึ่งมีทั้งถมเงินและถมทองมาปิดทับในส่วนอื่นที่ต้องการให้เด่นขึ้น แม้จะมีใช้จุดเชื่อมต่อก็กปิดถมด้วย ตัวผลิตภัณฑ์ได้ลงน้ำมันชักเงา ถ้าเป็นกระเป๋านิดสานแบบขัดยกลาย นิยมบุด้วยสักหลาด ปิดกระຈกเงา กระเป๋บางแบบแทนที่จะใช้หูหิ้วก็พัฒนามาใช้สายสะพานโซโหละเคลือบเงินหรือเคลือบทอง

ภาพประกอบ 37 ผลิตภัณฑ์จักสานที่พัฒนารูปแบบด้วยการผสมผสานเครื่องมือ เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ซึ่งกำลังได้รับความนิยม
ถ่ายเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2547

สำหรับผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาที่จักสานโดยไม่ต้องขึ้นรูป เช่น ถักเป็นกำไล และด้ามปากกา สามารถทำได้ง่าย เพราะเพียงแค่ใช้ดอกลิเภาพันและขัดลายรอบแกน คือ ถ้าเป็นกำไลก็อาจใช้หวาย ขดเป็นวงกลมเป็นแกน ถ้าเป็นปากกาก็ใช้ด้ามปากกาถูกลื่นชนิดต่างๆ เป็นแกน ข้อสำคัญสำหรับการจักสานประเภทนี้ต้องพันให้เรียบเนียน เสร็จแล้วอาจขัดด้วยกระดาษทรายเล็กน้อยลงน้ำมันชักเงา ก็จะเสร็จสมบูรณ์

งานหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา จึงนับเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์อัน เชิดหน้าชูตาของชาวนครไม้น้อยหน้าไปกว่างานหัตถกรรมลือชื่อแขนงอื่นๆ ไม่ว่าเครื่องมือ การแกะ หนั่งตะลุง หรือผ้ายก งานจักสานย่านลิเภาทั้งระดับฝีมือชั้นครูและฝีมือชาวบ้าน เราอาจพบได้ทั่วไปใน เมืองนครศรีธรรมราช นับแต่กลุ่มร้านค้าของที่ระลึกด้านหลังสโมสรข้าราชการ(ใกล้กับสนามหน้าเมือง)

กลุ่มร้านผลิตภัณฑ์ย่านลิภาที่ตำบลท่าเรือ กลุ่มแม่บ้านทหารในกองทัพภาคที่ 4 และกลุ่มร้านค้าของที่ระลึกบริเวณวัดหน้าพระมหาธาตุวรวิหาร แต่อย่างไรก็ตามงานจักสานย่านลิภาในปัจจุบันนี้มิใช่ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไม้สอยประจำวันดังเช่นในสมัยก่อน แต่ได้เปลี่ยนบทบาทมาเป็นของสวยงามที่มีค่าสำหรับเป็นของฝากหรือของที่ระลึกที่ก่อให้เกิดความภูมิใจให้แก่ผู้เป็นเจ้าของอย่างยิ่ง

ผลิตผลจากย่านลิภามีความสวยงามอยู่ที่ความประณีตและการผูกลายหรือการทำลายในตัว ซึ่งเกิดจากการใช้ย่านลิภาสลับกัน การสร้างลายเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่อาศัยความชำนาญของผู้สาน ไม่ใช่ทำได้ง่ายๆ ด้วยเหตุนี้เองผลิตภัณฑ์จากย่านลิภาชิ้นหนึ่งๆ จึงมักใช้เวลาไม่น้อยต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความประณีตและการประดิษฐ์ประดอยลายให้เกิดความสวยงามเป็นสำคัญ บางชิ้นอาจจะใช้เวลาเป็นแรมเดือน ทั้งนี้เพราะใช้เส้นเล็ก เนื้อจึงละเอียดสวยงาม ส่วนบางชิ้นอาจจะใช้เวลาเพียง 10-12 วัน เพราะใช้เส้นใหญ่เนื้อจึงดูหยาบไม่งดงามประณีต ของเก่าๆ ที่มีหรือเหลืออยู่ส่วนใหญ่เท่าที่ สังเกตพบว่ามีความประณีตละเอียดลออกว่าของใหม่ๆ มาก อย่างไรก็ตามเป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่งที่ได้ มีการฟื้นฟูทำกันอย่างจริงจังมากขึ้น

ปัจจุบันแหล่งผลิตสิ่งของเครื่องใช้จากย่านลิภาที่จังหวัดนครศรีธรรมราช มีกระจายอยู่ไม่กีดตำบล อันเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มแม่บ้าน โดยมีแหล่งใหญ่อยู่ที่ชุมชนวัดหม่น ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.2.2 การเปลี่ยนแปลงของหัตถกรรมจักสานย่านลิภา

ในบรรดาภาชนะเครื่องจักสานของภาคใต้ที่ถือว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีความละเอียดประณีตที่สุด ได้แก่ ภาชนะเครื่องใช้ที่สานขึ้นจากย่านลิภา ซึ่งมีอยู่หลายชนิด เช่น กระเชอ กุบหมาก กล่องยาเส้น พาน กระเป่า เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์จากย่านลิภาชิ้นนั้นนับเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นและมีชื่อเสียงของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศิลปหัตถกรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชนชาวไทย อีกทั้งยังเป็นงานฝีมือที่บรรจงสร้างสรรค์ด้วยความประณีต ละเอียดอ่อน สืบทอดสายใยแห่งฝีมือของบรรพบุรุษไทยต่อเนื่องกันมาช้านาน

แม้ว่าย่านลิภาจะหาได้ง่ายในภาคใต้และชาวบ้านจำนวนมากจะสานได้ก็ตาม แต่เมื่อภาวะทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป การทำเครื่องจักสานย่านลิภา ก็ซบเซาไปอีก เพราะการทำเครื่องจักสานเป็นงานที่ต้องใช้เวลาและความประณีตมาก ทำให้ผู้ทำมีรายได้ไม่คุ้มค่า กับเวลา ประกอบกับภาชนะเครื่องใช้ย่านลิภา มีความนิยมอยู่ในวงจำกัด ทำให้จำนวนผู้ผลิตเครื่องจักสานย่านลิภาลดน้อยลงไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2485 จอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีสมัยนั้น ได้ฟื้นฟูการจักสานย่านลิภาในเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นอีกครั้ง โดยจัดให้มีการประกวดหมวกที่สานด้วยย่านลิภาขึ้นซึ่งทำให้การสานย่านลิภาได้รับความสนใจจากประชาชนขึ้นอีกครั้ง

ต่อมา พ.ศ. 2513 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีผู้สานย่านลิภาถวาย ทำให้เครื่องจักสานย่านลิภาได้รับความนิยมในหมู่ประชาชนทั่วไปมากยิ่งขึ้นมาอีกจนถึงปัจจุบัน

แหล่งผลิตหัตถกรรมย่านลิภาที่สำคัญที่สุดของจังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบันคือที่บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมชนทำหัตถกรรมย่านลิภาที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ งานนี้ก็เพิ่งได้รับการฟื้นฟูขึ้นอย่างจริงจังเมื่อ พ.ศ. 2518 โดยมีนายดาบตำรวจสมบุญ เสนะสุขุม เป็นต้นคิด และได้เชิญ นายเคลือบ คำอ่อน มาเป็นผู้ฝึกสอน ณ โรงเรียนชุมชนวัดหมน ครั้งแรกมีผู้สนใจเข้าฝึกอบรมประมาณ 60 คน ครั้นผู้เข้ารับการอบรมสามารถจักสานได้ก็ได้อพยพทอดวิชาจักสานให้แก่คนในครอบครัวและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ประกอบกับผลงานที่ทำขึ้นมีราคาดี จึงทำให้หัตถกรรมประเภทนี้ขยายตัวออกไปโดยเร็ว จนมีผู้ประกอบการในปัจจุบันรวม 1,000 คน อีกทั้งยังได้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายยิ่งขึ้นโดยคำนึงถึงการใช้สอยและความต้องการของตลาดเป็นหลัก ทั้งยังเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์โดยการนำเครื่องดนตรีเข้ามาประดับตกแต่งให้ผลิตภัณฑ์จากย่านลิภามีความงดงามและทรงคุณค่าและได้รับความนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า เครื่องจักสานย่านลิภาเป็นหัตถกรรมของภาคใต้ที่มีมาแต่อดีต ซึ่งบางสมัยอาจจะชบเซาไปบ้างบางสมัยก็ได้รับความนิยมฟื้นฟูขึ้นมาอีก แต่เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแม้ว่าหัตถกรรมจักสานย่านลิภาจะได้รับความนิยมและได้รับการส่งเสริมฟื้นฟูค่อนข้างกว้างขวางก็ตาม แต่ที่ีมีความประณีตงดงามจริงๆ นั้นค่อนข้างจะหายาก เพราะขาดช่างฝีมือที่ดี ในขณะที่ย่านลิภายังมีอยู่อีกมากมายในจังหวัดนครศรีธรรมราช

2.2.3 สภาพปัจจุบันของหัตถกรรมจักสานย่านลิภา

ปัจจุบันงานจักสานย่านลิภา ได้พัฒนาก้าวไปมาก การจักสานเริ่มนำเอาวัสดุอื่นเข้ามาประกอบเพื่อให้ได้สีสนธรรมชาติแปลกออกไป เช่น ในการสานแบบขดขึ้นรูป ถ้าใช้เฉพาะย่านลิภาขดลายจะได้เพียง 4 สี เป็นอย่างมาก คือ ดำ น้ำตาล น้ำตาลแก่ และน้ำตาลอ่อน ช่างจึงนำไปลานเข้ามาเป็นตอกขัดด้วย จึงได้สีขาวเพิ่มขึ้นอีกชนิดหนึ่ง การกำหนดลายและให้สีเป็นไปโดยธรรมชาตินี้ขึ้นอยู่กับช่างแต่ละคนจะคิดประดิษฐ์เล่นลาย อนึ่งเพื่อให้ผลิตภัณฑ์จักสานย่านลิภา มีค่ายิ่งขึ้นตรงจุดที่ใช้ลวดทองแดงผูกร้อยส่วนต่างๆ ให้ประกอบเข้าด้วยกัน ช่างได้นำเอาเครื่องถม ซึ่งมีทั้งถมเงินและ ถมทองมาปิดทับในส่วนอื่นที่ต้องการให้เด่นขึ้น แม้จะมีใช้จุดเชื่อมต่อก็ปิดถมด้วย ตัวผลิตภัณฑ์ได้ลงน้ำมันชักเงา ถ้าเป็นกระเป๋านิคมสานแบบขดยกลาย นิยมบุด้วยสักหลาด ปิดกระຈกเงา กระเป๋ียบางแบบแทนที่จะใช้หวีก็พัฒนามาใช้สายสะพานโซ่โลหะเคลือบเงินหรือเคลือบทอง

สำหรับผลิตภัณฑ์ย่านลิภาที่จักสานโดยไม่ต้องขึ้นรูป เช่น ถักเป็นกำไล และด้ามปากกาสามารถทำได้ง่าย เพราะเพียงแต่ใช้ตอกลิภาพันและขดลวดรอบแกน คือ ถักเป็นกำไลก็อาจใช้หวาย

ชุดเป็นวงกลมเป็นแกน ถ้าเป็นปากกาที่ใช้ด้ามปากกาลูกกลิ้งชนิดต่างๆ เป็นแกน ข้อสำคัญสำหรับการจักสานประเภทนี้ต้องพันให้เรียบเนียน เสร็จแล้วอาจขัดด้วยกระดาษทรายเล็กน้อยลงน้ำมัน ขัดเงาก็เสร็จเรียบร้อยออกจำหน่ายได้เลย

ปัจจุบันงานจักสานย่านลิเภานับเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์อันเชิดหน้าชูตาของชาวนครไม้น้อยหน้าไปกว่างานหัตถกรรมลือชื่อแขนงอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องถม การแกะหนังตะลุง หรือ ผ้ายกนคร งานจักสานย่านลิเภาทั้งระดับฝีมือชั้นครูและฝีมือชาวบ้าน เราอาจพบได้ทั่วไปในเมือง นครศรีธรรมราช นับแต่กลุ่มร้านค้าของที่ระลึกด้านหลังสโมสรข้าราชการ(ใกล้กับสนามหน้าเมือง) กลุ่มร้านผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาที่ตำบลท่าเรือ กลุ่มแม่บ้านทหารในกองทัพภาคที่ 4 และกลุ่มร้านค้าของที่ระลึกบริเวณวัดหน้าพระมหาธาตุวรวิหาร แต่อย่างไรก็ตามงานจักสานย่านลิเภาในปัจจุบันนี้มีใช้ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไม้สอยประจำวันดังเช่นในสมัยก่อน แต่ได้เปลี่ยนบทบาทมาเป็นของสวยงามที่มีค่าสำหรับเป็นของฝากหรือของที่ระลึกที่ก่อให้เกิดความภูมิใจให้แก่ผู้เป็นเจ้าของอย่างยิ่ง

2.3 โนรา

จากการศึกษาภูมิปัญญาที่สำคัญของนครศรีธรรมราชที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาโดยการวิเคราะห์จากเอกสาร หนังสือ และสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับโนรา นั้นพบว่า

2.3.1 ความเป็นมาของโนรา

ศิลปะการแสดงโนราแต่เดิมน่าจะเป็นการฟ้อนรำประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวภาคใต้มากกว่า ต่อมาจึงเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการฟ้อนรำมาเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง สนุกสนานและกลายเป็นมหรสพพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์อีกประการของชาวใต้ ซึ่งเป็นทั้งแบบแผน การร้อง การรำ และพิธีกรรมสำคัญที่เกิดจากความเชื่อบางประการ เช่น พิธีกรรมของกษัตริย์หรือผู้ปกครอง หรือเจ้าเมือง หรือชนชั้นสูงในแต่ละท้องถิ่น แต่ละชุมชนที่ยังคงความสุภาพความเจริญมาสู่ตน ดังความเชื่อในทางพิธีกรรมที่ว่า โนราสามารถเป็นผู้ปัดเป่าความทุกข์โศกเมื่อผู้ใดได้รับความเจ็บป่วย โดยการ บันบานให้หายจากการเจ็บป่วยแล้วรับโนรามาส่งแค้นหรือเรียกว่า"แก้เหมย" จึงจะสามารถหายจากการเจ็บป่วยได้ ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ว่า โนราเป็นผู้นำในแง่ของธรรมชาติที่สามารถช่วยบรรเทาความเจ็บป่วยและรักษาอาการทางจิตใจของผู้ที่มีความเชื่ออย่างเดียวกัน เพราะหากไม่มีโนรามาส่งแค้นให้ ผู้นั้นอาจมีจิตใจที่ไม่เป็นสุขรวมทั้งยังเป็นการผิดสัญญากับครุหมอโนรา ซึ่งเชื่อกันว่า ครุหมอโนราก็คือบุคคลผู้เป็นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ของทุกคนที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นการเล่นโนราจึงเท่ากับการรำลึกถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณเหล่านั้น

นอกจากนี้ โนรายังเป็นศิลปะพื้นบ้านที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมทางภาคใต้ด้วยว่า โนราเป็นสัญลักษณ์ของการให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน เมื่อคนว่างจากภารกิจก็สามารถหาความรื่นเริงบันเทิง โนรามีความโดดเด่น ทั้งการร้อง การรำที่อ่อนช้อย มีการแต่งตัวที่งดงามเป็น

เอกลักษณ์เฉพาะและยังทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอนหญิงไทยมาแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบัน เพราะในบทกลอนของโนรานั้น มีหลายแง่มุม หลายรูปแบบ มีการเปรียบเทียบเชิงสำนวนโวหารอย่างชัดเจน และเรียกได้ว่าเป็นศิลปะพื้นบ้านของชาวภาคใต้อย่างแท้จริง โดยมีองค์ประกอบสำคัญในการแสดงดังนี้

ท่าแม่ลายกนก

ท่าราหูจับจันทร์

ท่ากนิษฐหรือท่าซิ่นนอน

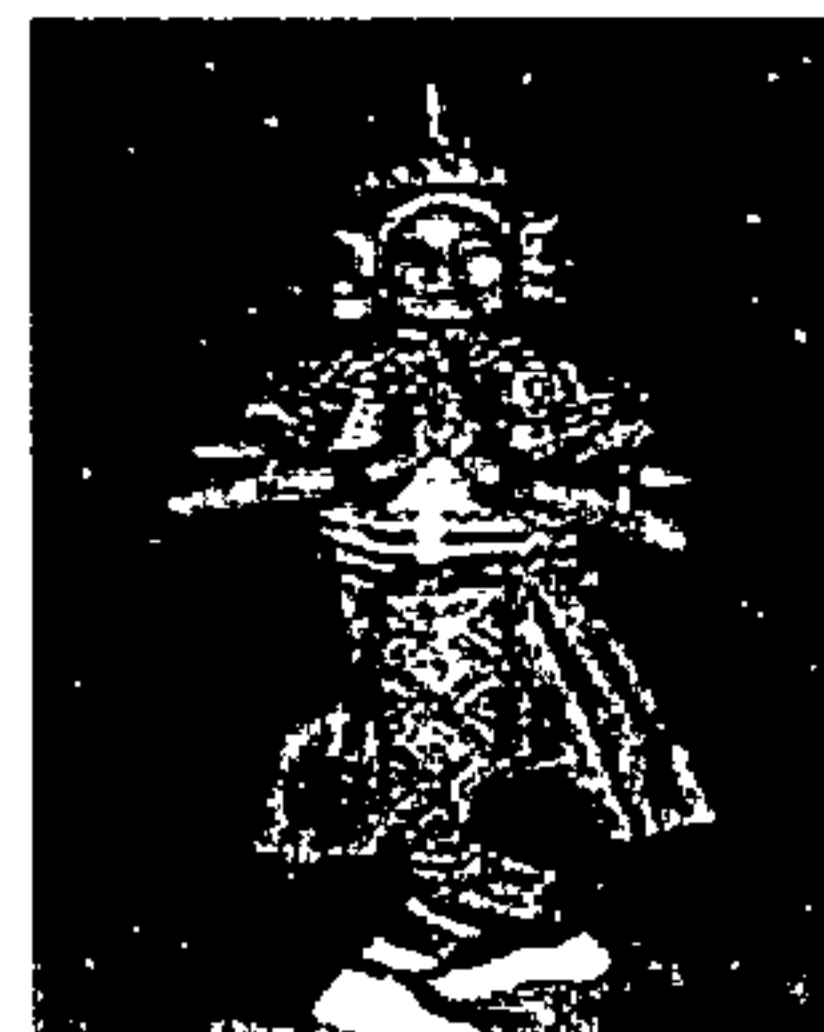
ท่ารำเทียมบ่า

ท่าช้างประดานงา

ท่าผาลา

ท่าบัวตูม

ท่าบัวบาน

ท่าบัวคลี่

ท่าบัวแย้ม

ท่าแมงมุมชักใย

ท่าหงส์ลีลา

ภาพประกอบ 38 ท่ารำต้นแบบทั้ง 12 ท่าของโนรา

ที่มา : www.geocities.com. วันที่สืบค้น 2 กรกฎาคม 2547.

1. การรำ โนราแต่ละตัวต้องรำผสมท่าต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่องและชำนาญ แต่ละท่าทางต้องถูกต้องตามแบบฉบับ

2. การร้อง โนราแต่ละตัวจะต้องร้องให้ไพเราะชัดเจน รั้าใจ และมีปฏิภาณในการคิดกลอนอย่างรวดเร็ว สามารถร้องโต้ตอบอย่างฉับพลัน

3. การทำบท คือการตีความบทร้องเป็นทำรำ ให้คำร้องกับทำรำสัมพันธ์กันและเข้าจังหวะดนตรี การทำบทถือว่าเป็นศิลปะชั้นยอดของโนรา

4. การรำเฉพาะอย่าง การแสดงโนราบางครั้งอาจแสดงเฉพาะโอกาส เช่น รำในพิธีไหว้ครู รำในการประชันโรง รำแก้บน เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องฝึกรำเฉพาะอย่างไว้

5. การเล่นเป็นเรื่อง มักแสดงเรื่องที่รู้จักกันดี เป็นต้นว่า พระสุธน พระรถ ใช้ผู้แสดง 2-4 คน ไม่เน้นการแต่งตัวตามเรื่อง แต่เน้นที่การขับบทกลอนแบบโนราให้ได้เนื้อความตามท้องเรื่อง และเน้นการตลกต้อมมานิยมแสดงโดยผูกโครงเรื่องให้เข้ากับเหตุการณ์สังคมปัจจุบัน เป็นแบบนิยายสมัยใหม่ ซึ่งมีลักษณะคล้ายลิเกหรือละครพูด มีการขับบทกลอนสลับการพูดบ้าง การแต่งกายเป็นแบบทันสมัยมีการจัดฉาก เปลี่ยนฉากให้แสงสีประกอบการแสดงจนผิดไปจากโนราสมัยก่อนมาก

นอกจากนี้โนราไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาแสดง ถ้าเป็นกลางวันนิยมแสดงเวลาประมาณ 10.00-14.00 น. ถ้าเป็นกลางวันจะเริ่มแสดงเวลาประมาณ 20.00-24.00 น. โนร่าก่อนจะทำการแสดงนั้นจะต้องมีการโหมโรงเพื่อบอกกล่าวคนดูให้รู้ว่าโนร่ากำลังจะเริ่มแสดงแล้ว จากนั้นก็จะมีการเชิญครูหมอลำมาเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการแสดง ก่อนตัวแสดงจะออกมารำก็ต้องกล่าวแนะนำตนเองอยู่หลังม่านเสียก่อน จากนั้นจึงออกมารำในท่าที่สวยงามเพื่ออวดทำรำ เสร็จแล้วก็มานั่งที่พนักหรือเก้าอี้หน้าโรงแล้วกล่าวบทกลอนที่เรียกว่า “ฉันทเข้ามานั่ง ทำท่า” ซึ่งเรียกกันว่าทำบท จากนั้นก็ลุกขึ้นมาว่ากลอนสี่ กลอนแปด โดยมีลูกคู่รับอย่างสนุกสนานเสร็จแล้วก็เข้าโรง ทำเช่นนี้หลายๆ ตัว จึงมีพรานออกมาบอกเรื่อง ตัวพรานเป็นผู้ชายสวมหน้ากากเรียกว่า “หน้าพราน” ทำด้วยไม้ทาสีดูตลก ลักษณะของหน้าพราน คือ จมูกใหญ่ แก้มป่อง ปลายจมูกและแก้มทาสีแดง โนราถือว่าหน้าพรานเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถป้องกันอันตรายได้ การเล่นเรื่องมีการเจรจาเป็นภาษาถิ่นบ้าง ภาษากลางบ้างสลับกับกลอน และใช้บทกลอนบรรยายเรื่องโดยตัวแสดงเป็นผู้ว่ากลอน เรื่องที่นิยมเล่นในสมัยก่อนคือเรื่องนางมโนราห์ แต่ในปัจจุบันนี้เล่นได้ทุกเรื่องไม่ค่อยได้อวดทำรำกันเหมือนในสมัยก่อน

2.3.2 การเปลี่ยนแปลงของโนรา

โนรา เป็นศิลปะการแสดงที่นิยมกันมากทางภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ ตรัง พัทลุง และสงขลา ไม่ว่าจะเป็นงานเทศกาล งานมงคลใดๆ มักจะมีโนรามาแสดงด้วยเสมอและมักจะแสดงคู่กับหนังตะลุงเกือบทุกครั้งที่การแสดงของโนราเป็นการรำว่าที่สวยงาม มีบทร้อง บทเจรจา และการแสดงเป็นเรื่องราว ศิลปะการแสดงโนราแต่เดิมน่าจะเป็นการฟ้อนรำประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวภาคใต้มากกว่า ต่อมาจึงเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการ

เพื่อนำมาเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง สนุกสนาน และกลายเป็นมหรสพพื้นบ้านที่ใครๆ รู้จักกันดีในขณะนี้

การแสดงโนราในสมัยก่อนและปัจจุบัน มีความแตกต่างกันบ้างตามความเปลี่ยนแปลงของวันเวลา ความนิยม ผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมต่างชาติ มีการลดบทบาทในการแสดงเพื่อการประกอบพิธีกรรมลง โดยมุ่งไปแสดงเพื่อความบันเทิงชุมชนมากขึ้น แต่ก็ยังมีหลายส่วนที่คงรักษาของเก่าเอาไว้ เป็นต้นว่า ท่ารำแบบโบราณ การแต่งกาย การเบิกโรง การไหมโรง ส่วนที่เปลี่ยนไป คือ เครื่องดนตรี บางคณะมีการแสดงอย่างวงดนตรีลูกทุ่งเพิ่มเข้ามาด้วย และแสดงเรื่องนิยายสมัยใหม่มีการขับกลอนสลับการพูด ลักษณะคล้ายลิเก มีการจัดฉาก เปลี่ยนฉากประกอบการแสดงจนผิดแปลกไปจากโนราสมัยก่อนมาก

2.3.3 สภาพปัจจุบันของโนรา

ในอดีตโนราเป็นศิลปะการแสดงที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานกว่าร้อยปี มีลีลาท่ารำที่สวยงามสง่าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตกาลเป็นวิถีชีวิตของคนภาคใต้และแสดงกันแพร่หลายทั่วทั้งภาคใต้

ปัจจุบันโนรายังคงเป็นที่นิยมแพร่หลายอยู่ทั่วไปในภาคใต้แม้ว่ารูปแบบจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็ยังเป็นเอกลักษณ์ของชาวภาคใต้ อีกทั้งยังมีหน่วยงานทางราชการที่รับผิดชอบคอยส่งเสริมให้มีการแสดงโนรา ตลอดจนอนุรักษ์ศิลปะการแสดงโนราแบบโบราณไว้เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป วิทยาลัยชุมชนตันตราตรนุคร ซึ่งตั้งอยู่ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ นครศรีธรรมราชก็ได้จัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้านโนราให้กับบุคคลภายนอก และครูประจำการที่สนใจการแสดงโนรา และโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโนราทั้งในและนอกหลักสูตรอีกด้วย ในอนาคตจึงคาดว่าโนร่าน่าจะเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายมากขึ้นกว่าเดิม

2.4 หนังสติ่ง

จากการศึกษาภูมิปัญญาที่สำคัญของนครศรีธรรมราชที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษา โดยการวิเคราะห์จากเอกสาร หนังสือ และสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับหนังสติ่ง นั้นพบว่า

2.4.1 ความเป็นมาหนังสติ่ง

หนังสติ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวปักษ์ใต้ ที่มีทั้งบทพากษ์และบทเจรจา ส่วนมากใช้กลอนตลาด เดิมทีเดิยเล่นเรื่องรามเกียรติ์เป็นพื้น ต่อมานายหนังเลือกเรื่องอื่นๆ จากวรรณคดีไทยบ้าง หรือแต่งขึ้นเองบ้างมาเล่น

การเล่นหนังสติ่งในประเทศไทยนั้น เชื่อว่ามีกำเนิดมาจากอินเดีย โดยผ่านทางชวาและแหลมมาลายูเข้าสู่ภาคใต้ของไทย โดยที่ชวาได้รับมาจากอินเดีย หลังการเผยแพร่วัฒนธรรมฮินดูในชวา

เพราะการเล่นหนังตะลุงมีคติอันดีเสมออยู่ ถึงกระนั้นการเล่นหนังตะลุงกลับเจริญแพร่หลายในภาคใต้ของไทยมากกว่า และยังคงรักษาการเล่นนี้ไว้จนถึงปัจจุบัน

หนังตะลุงได้แพร่กระจายเข้ามาทางใต้ก่อนแล้วจึงขยายอิทธิพลเข้ามาในเมืองหลวงในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้มีพระบรมราชโองการให้ยกกริธาทัพไปปราบหัวเมืองภาคใต้ที่คิดการกบฏครั้งนั้น บรรดาผู้คนในกองทัพได้มีโอกาสดูหนังชวหรือหนังแขกที่ชาวมาลายูแสดงในเทศกาลเกี่ยวข้าว จึงได้นำมาแสดงที่กรุงเทพฯ ซึ่งได้รับความสนใจจากชาวกรุงเพราะเป็นของแปลก อีกทั้งเพลงของหนังตะลุงจึงเป็นที่นิยมในเมืองหลวงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ทั้งนี้การแสดงหนังตะลุงในแต่ละครั้งนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. คณะหนังตะลุง คณะหนังตะลุงคณะหนึ่งเรียกว่า 1 โรง ในสมัยก่อนคณะหนังตะลุงมีประมาณ 9-12 คน ประกอบด้วย นายหนัง (ผู้เล่น) 2 คน นั่งทางหัวหยวก (ส่วนโคนของต้นกล้วยที่ใช้ปักรูปหนัง) สำหรับพากย์รูปพระ รูปนาง คนหนึ่งนั่งทางปลายหยวก สำหรับพากย์ยักษ์ ตัวตลกและตัวเบ็ดเตล็ดอื่นๆ นายหนังทั้งสองจึงเรียกวันในสมัยก่อนว่า หัวหยวก-ปลายหยวก มีลูกคู่ครบตามเครื่องดนตรี คือคนตีทับสองคน (ต่อมาใช้คนเดียวตีทับสองลูก) กลองหนึ่งคน ปี่หนึ่งคน โหม่งหนึ่งคน ฉิ่งหนึ่งคน กรับหนึ่งคน (ตอนหลังคนตีโหม่ง ตีฉิ่งคนเดียวกันและหมอทางไสยศาสตร์ประจำโรงอีกคนหนึ่งเรียกว่า "หมอกบโรง" ระยะเวลาต่อมา(ประมาณ 50-60 ปี ก่อน) หนังบังแห่งเมืองนครศรีธรรมราชเริ่มคิดเล่นคนเดียวคือทั้งพากย์และเชิดเอง หนังรุ่นหลังจึงเอาอย่างและปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้
2. เครื่องดนตรีของหนังตะลุง ซึ่งนิยมใช้เครื่องดีเป็นส่วนใหญ่ เครื่องดนตรีที่พบได้ทั่วไปคือ ทับ โหม่ง ฉิ่ง กรับ นอกจากนี้มีดนตรีที่พบได้ เฉพาะกลุ่ม เช่น ในกลุ่มชาวไทยมุสลิม พบว่านิยมเล่น กรือโต๊ะ บานอ ทน กลองแขก รำมะนา ในกลุ่มไทยพุทธนิยมเล่น โพน ปี่ด พ้อง เป็นต้น นอกจาก

ภาพประกอบ 39 บรรยากาศด้านหน้าจอและหลังจอหนังตะลุง
ถ่ายเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547

เครื่องดีแล้ว ปัจจุบันยังพบว่ามีเครื่องดำเนินทำนอง ที่ใช้เล่นกันทั่วไป เช่น ปี่ ขลุ่ย ซอด้วง ซออู้บะ ปี่ชวาและปี่ห่อ เครื่องดนตรีดังกล่าวรับมาจากภาคอื่นและประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเครื่องดนตรีเหล่านี้ เข้ามาสู่ภาคใต้เป็นเวลานานแล้วมีบทบาทในการบรรเลงประกอบการแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน

แต่ในระยะหลัง ดนตรีสากลบางอย่างเป็นดนตรีหลักในการบรรเลงประกอบการละเล่น พื้นบ้าน เช่น การใช้ไวโอลินประกอบรองเง็ง และการนำเครื่องดนตรีสากลอื่นๆ ประกอบการเล่นหนัง ตะลุง เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย ความครึกครื้น ดึงดูด ความสนใจจากคนดูและให้ได้รับการยอมรับจาก ชาวบ้านหรือสังคมนั้น ดนตรีก็ปรับเปลี่ยนไปเนื่องจากอิทธิพลของเพลงร่วมสมัย เช่น การนำคีย์บอร์ด ทรัมเป็ต เช็กโซโฟน กีตาร์ไฟฟ้า กีตาร์เบสมาดำเนินทำนองร่วมกับปี่ ทั้งนี้การเข้าไปของเครื่องดนตรีดังกล่าวก็ปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเล่นหนังตะลุงและปฏิบัติจนเป็นแบบ เฉพาะ

อย่างไรก็ตามบทบาทของดนตรีหนังตะลุงได้ถูกลดบทบาทลง เนื่องจากการเข้ามาของ สิ่งบันเทิงและสื่อแบบใหม่ ซึ่งสิ่งใหม่ๆ เหล่านี้ก็ได้รับการตอบรับอย่างล้นหลามในบรรดากลุ่มนัก ดนตรี หนังตะลุงทั้งหลายโดยไม่รู้ถึงผลเสีย ที่จะเข้ามาหลอม ครอบงำและกลืนวัฒนธรรม ซึ่งอาจทำ ให้เกิดการเสื่อมลงของดนตรีหนังตะลุงไปในที่สุด

3. โรงและอุปกรณ์ประกอบโรง โรงหนังตะลุงต้องยกเสาสี่เสา (ใช้ไม้ค้ำเพิ่มจากเสาได้ ขนาดโรงประมาณ 2.30 x 3 เมตร พื้นยกสูง เลยศีรษะผู้ใหญ่น้อย และให้ลาดต่ำไปข้างหน้า นิดหน่อย หลังคาเป็นแบบเพิงหมาแหงน กั้นด้านข้างและด้านหลังอย่างหยาบๆ ด้านหลังทำช่องประตู พาดบันไดขึ้นลง ด้านหน้าใช้ผ้าขาวบางซึ่งเป็นจอประมาณ 5x10 ฟุต ในโรงมีตะเกียงน้ำมัน ปัจจุบัน ใช้ไฟฟ้า นอกจากนี้ยังมีต้นกล้วยวางไว้ข้างฝาทั้งสองข้างของโรงไว้ปักรูปหนัง ส่วนเพดานมีเชือกไว้ สำหรับแขวนรูปหนังที่สำคัญเช่น รูปพระ-นาง เป็นต้น

4. รูปหนัง หนังตะลุงคณะหนึ่งๆ มีรูปหนังประมาณ 200-300 ตัวได้แก่ ฤาษี พระอิศวร ปราชญ์หน้าบท เจ้าเมือง พระ นาง ยักษ์ ตัวตลก เทวดา สัตว์ต่างๆ ต้นไม้ ภูเขา ภูตผี ยานพาหนะ อาวุธ รูปหนัง จะเก็บไว้ในแผง จัดรูปประกอบที่ไม่สำคัญ ซึ่งเรียกว่า "รูปกาก" ไว้ล่าง ส่วนรูปสำคัญและรูป คักดีสิทธิ์ไว้บน และจะจัดไว้เป็นพวกๆ ไม่ปนกัน เช่น พระพวกหนึ่ง นางพวกหนึ่ง และยักษ์อีกพวกหนึ่ง ทั้งนี้ฤาษีและรูปคักดีสิทธิ์ต้องเก็บไว้บนสุดของแผง

5. โอกาสที่เล่นหรือแสดงหนังตะลุง สมัยก่อนไม่นิยมเล่นในงานมงคล ส่วนใหญ่จะเล่น ในงานนักขัตฤกษ์ และงานสนุกทั่วไป หรือเล่นเพื่อประกอบพิธีสำหรับแก้บน เป็นต้น

ภาพประกอบ 40 การแสดงหนังตะลุงใช้คนพากษ์ตัวหนังเพียงคนเดียว
ถ่ายเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547

นอกจากนี้ในการแสดงหนังตะลุงยังมีขนบนิยม หรือประเพณีนิยมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ อยู่ 2 ลักษณะ ด้วยกันคือ เล่นเพื่อความบันเทิง และเล่นเพื่อประกอบพิธีกรรม โดยทั้งสองลักษณะมี ขนบนิยมที่ต่างกันหลายประการ อาทิ

1. ขนบนิยมในการเล่นเพื่อความบันเทิง

1.1 ตั้งเครื่องเบิกโรง เป็นการทำพิธีเอาฤกษ์ของที่ตั้งโรง ปิดเป่าเสนียดัจญ์ไร และเชิญครูหนังมาคุ้มครอง

1.2 โหมโรง เป็นการบรรเลงดนตรีล้วนๆ เพื่อเรียกคนดูและให้นายหนัง เตรียมพร้อมเพลงที่บรรเลงมี 12 เพลง ทั้งนี้ในแต่ละคณะจะใช้เพลงแตกต่างกันไปและในปัจจุบันนิยม เล่นเพียง 3-4 เพลง เพื่อเป็นพิธีการ นอกจากนั้นจะเล่นเพลงลูกทุ่งเป็นส่วนใหญ่

1.3 ออกสิงห์หัวดำ หรือออกสิงห์ขาว สิงดำ เป็นขนบนิยมในการเล่นหนังตะลุงใน สมัยก่อนปัจจุบันเลิกไปแล้ว เข้าใจว่าได้รับอิทธิพลจากหนังใหญ่ เพราะรูปที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปจับ คือมีฤาษีอยู่กลาง สิงขาว สิงดำ

1.4 ออกฤาษี เพื่อคาราวะครูและปิดเป่าเสนียดัจญ์ไรต่างๆ

1.5 ออกรูปฉะพระรามและทศกัณฐ์ต่อสู้กัน

1.6 ออกรูปพระอิศวร เพื่อบูชาพระอิศวรแห่งการบันเทิง

1.7 ออกรูปภาศ รูปภาศเป็นตัวแทนของนายหนัง ทำเป็นรูปชายหนุ่มถือดอกบัว

1.8 ออกรูปบอกเรื่อง หนังสือใหญ่ใช้รูปอ้ายขวัญเมือง เป็นรูปบอกเรื่อง ถือเป็นตัวแทนของนายหนัง

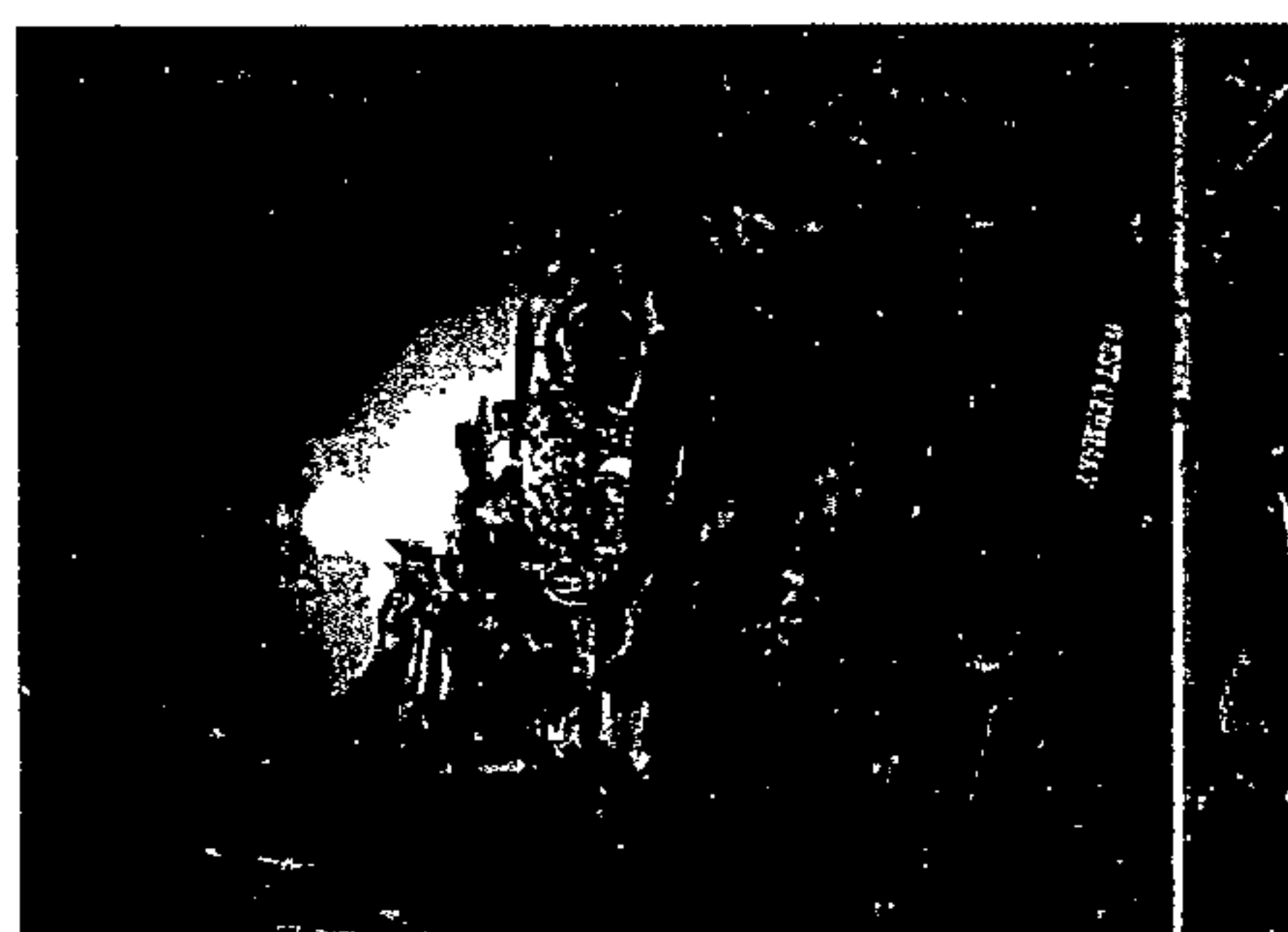
1.9 ขั้บตเกี้ยวจอ เป็นการร้องสั้นก่อน ตั้งนามเมือง กลอนส่วนใหญ่จะเน้นให้เป็นคติสอนใจแก่ผู้ชม

1.10 ตั้งนามเมือง เป็นการเปิดเรื่องหรือจับเรื่องโดยสมมุติขึ้นเป็นเมืองแห่งหนึ่ง ตามนิยามที่นำมาแสดง หลังจากตั้งนามเมืองแล้ว หนังสือจะเล่นดำเนินเรื่องไปตามนิยามที่นำมาแสดงลำดับขั้นตอนในการเล่นดังกล่าวมานี้ สมัยก่อนถ้าออกรูปจะก็ไม่ต้องออกรูปพระอิศวร

2. ขนบนิยมในการเล่นเพื่อประกอบพิธีกรรม มีสองอย่างคือ

2.1 วิธีครอบมือ เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อแสดงการยอมรับว่าผู้เข้าพิธีเป็นหนังสือโดยสมบูรณ์ และแสดงการยอมรับนับถือครูหนังเก่าก่อนของนายหนังผู้นั้น

2.2 พิธีแก้บน หรือแก้เหมรย หนังสือจะทำพิธีนี้ได้ต้องรอบรู้ในพิธีกรรมและที่สำคัญต้องผ่านพิธีครอบมือมาแล้ว

ภาพประกอบ 41 จากมหรสพของที่ระลึกระดับโลก พัฒนาการตามยุคสมัยของหนังสือ
ถ่ายระหว่างวันที่ 12-13 สิงหาคม พ.ศ. 2547

จะเห็นได้ว่าการแสดงหนังตะลุงนั้น ผู้พากษ์ เรียกว่า “นายหนัง” รูปหนังตะลุง และผู้ตีเครื่องครบเรียกว่า “ลูกคู่” คือ ผู้เป่าปี่ชวา 1 คน ตีกลอง 1 คน ตีโหม่ง 1 คน ตีทับ 2 คน ตีฉิ่ง 1 คน จัดเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุด ซึ่งก่อนการเล่นหนังตะลุงนั้น นายหนังจะมีการโหมเพื่อเรียกคนดู เมื่อโหมโรงพอสมควรแล้วนายหนังจะเข้าประจำที่จอ กระทำพิธีป้องกันตัวทางไสยศาสตร์ ระหว่างโหมโรงอาจจะมีรูปปราสาทปักที่หน้าจอ เอารูปฤาษีออกเชิด ต่อไปออกรูปพระอิศวรหรือรูปโค จากนั้นก็ออกรูปหน้าบทออกรูปตัวตลกมาบอกเรื่องที่แสดงใน คี้นั้น แล้วเริ่มแสดงเรื่อง โดยออกรูปเจ้าเมือง นางเมือง ดำเนินเรื่องไปจนเกือบสว่างหรือจนรุ่งสาง

การแสดงหนังตะลุงต้องใช้ศิลปะชั้นสูงในการเล่นเพราะต้องอาศัยแบบแผน ขั้นตอน และกรรมวิธีการเล่นโดยเฉพาะผู้เล่น หรือที่เรียกว่านายหนัง หรือนายโรง อาจเป็นผู้ที่ไม่มีการศึกษาสูง แต่จะมีความชำนาญ มีศิลปะ หรือปฏิภาณ มีเคล็ดลับและกรรมวิธีต่างๆ ทั้งยังต้องอาศัยความรู้รอบตัวหลายๆด้านเพื่อให้หนังตะลุงเป็นสื่อที่ให้ทั้งความรู้ ความบันเทิง ความสนุกสนานเพลิดเพลินใจ ในขณะเดียวกัน หากศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้วจะเห็นได้ว่า ไทยแม้จะรับหนังตะลุงมาจากชวา แต่คนไทยได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนหนังตะลุงสามารถสะท้อนเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม กลายเป็นการละเล่นประจำชาติที่มีแบบอย่างของตนเองได้อย่างน่าชื่นชม

2.4.2 การเปลี่ยนแปลงของหนังตะลุง

หนังตะลุงเป็นมรดกพื้นเมืองโบราณซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไปทางจังหวัดภาคใต้ การแสดงหนังตะลุง เข้าใจกันว่าไทยเราได้แบบอย่างการแสดงมาจากการแสดงหนังของพวกชวา ซึ่งแพร่หลายเข้ามาทางแหลมมลายูถึงภาคใต้ของประเทศไทย เดิมหนังตะลุงนิยมเล่นในงานสมโภชน์ หรืองานเฉลิมฉลองต่างๆ ส่วนงานมงคลเช่นงานแต่งงานจะไม่นิยมเล่น ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวคลี่คลายลง นอกจากนี้องค์ประกอบหลายๆประการในการแสดงหนังตะลุงก็ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ที่เห็นได้ชัดได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของเครื่องดนตรีซึ่งในระยะหลังได้หันมาใช้ดนตรีสากลบางอย่างเป็นดนตรีหลักในการบรรเลงประกอบการละเล่นพื้นบ้าน เช่น การใช้ไวโอลินประกอบรองเง็ง และการนำเครื่องดนตรีสากลอื่นๆ ประกอบการเล่นหนังตะลุง เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย ความครึกครื้น ดึงดูดความสนใจจากคนดูและให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านหรือสังคมนั้น ดนตรีก็ปรับเปลี่ยนไปเนื่องจากอิทธิพลของเพลงร่วมสมัย เช่น การนำคีย์บอร์ด ทรัมเป็ต เช็กโซโฟน กีตาร์ไฟฟ้า กีตาร์เบสมาดำเนินทำนองร่วมกับปี่ ทั้งนี้การเข้าไปของเครื่องดนตรีดังกล่าวก็ปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเล่นหนังตะลุงและปฏิบัติจนเป็นแบบเฉพาะดนตรีหนังตะลุงได้ถูกลดบทบาทลง เนื่องจากการเข้ามาของสิ่งบันเทิงและสื่อแบบใหม่ ซึ่งสิ่งใหม่ๆ เหล่านี้ก็ได้รับการตอบรับอย่างล้นหลามในบรรดากลุ่ม

นักดนตรี หนึ่งตะลุง ทั้งหลายโดยไม่รู้ถึงผลเสีย ที่จะเข้ามาหลอม ครอบงำและกลืนวัฒนธรรม ซึ่งอาจทำให้เกิดการเสื่อมลงของดนตรีหนึ่งตะลุงไปในที่สุด

2.4.3 สภาพปัจจุบันของหนึ่งตะลุง

ในบรรดาการเล่นพื้นบ้านต่างๆ ของภาคใต้ นั้น "หนึ่งตะลุง" เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งที่ชาวภาคใต้นิยมกันแพร่หลายมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น หนึ่งตะลุงจึงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของภูมิภาคนี้

หนึ่งตะลุงเป็นศิลปะ การแสดงซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในภาคใต้ เกือบจะเรียกได้ว่าเป็นสัญลักษณ์เด่นของวัฒนธรรมไทยภาคใต้อย่างหนึ่ง ซึ่งหนึ่งตะลุงมักจะได้นิยมนำมาคู่กับโนราและเพลงบอกเสมอสำหรับในปัจจุบันนี้เกือบจะกล่าวได้ว่าศิลปะการแสดงของชาวภาคใต้อย่างแพร่หลาย และเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในหมู่ชาวบ้านชาวเมืองภาคใต้แทบทุกจังหวัด คือหนึ่งตะลุง จังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี สงขลา ตรัง พัทลุง และชุมพร ยังคงพบเห็นค่อนข้างสูง แสดงว่าการแสดงชนิดนี้ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด

หนึ่งตะลุงถือเป็นศิลปะการแสดงประจำภาคใต้ที่ยังคงอยู่อย่างต่อเนื่อง นายหนังรุ่นใหม่ยังทำหน้าที่สืบสานวัฒนธรรมแขนงนี้ต่อไปอย่างไม่ขาดสาย ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการรวมตัวกันในนามสมาคมศิลปินพื้นบ้านนครศรีธรรมราช หนึ่งตะลุงนอกจากจะเป็นเครื่องให้ความบันเทิงแล้ว ยังเป็นสื่อมวลชนชาวบ้านสำหรับสังคมในอดีตด้วยการบรรจุนิทรรศการเรื่องราวทางสังคมและข่าวสารบ้านเมืองไว้ในเรื่องที่แสดง เป็นการให้ข่าวสารความรู้และสติปัญญาแก่ชาวบ้านได้อย่างดี คนสมัยก่อนจึงยกย่องนายหนังว่าเป็นคนฉลาด เป็นผู้นำสังคม ปัจจุบันหนึ่งตะลุงยังได้รับความนิยมจากชาวบ้านและเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวปักษ์ใต้

อย่างไรก็ตาม ภาวะของกระแสความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงเข้ามาทุกขณะนั้นมีผลกระทบ ต่อหนึ่งตะลุงไม่น้อยเช่นกัน กล่าวคือ หนึ่งตะลุงแทบจะไม่ได้ได้รับความนิยม เนื่องจากมีการแสดงมหรสพอื่นๆ ที่ตื่นเต้นเร้าใจเข้ากับยุคสมัยซึ่งเรียกร้องความสนใจได้มากกว่า และยังมีสาเหตุต่างๆ อีกมากมายที่ทำให้หนึ่งตะลุงเสื่อมความนิยมไป ไม่ว่าจะเป็น ภาวะทางเศรษฐกิจเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่สูงขึ้นส่งผลให้ผู้รับหนึ่งตะลุงไปแสดงต้องใช้งบประมาณมากกว่า การเช่าหนังมาฉาย นอกจากนี้ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนเท่าที่ควร ตลอดจนการเอาใจคนดูของคณะหนึ่งตะลุงบางคนทำให้รูปแบบการแสดงหนึ่งตะลุงแปรเปลี่ยนไป ขนบธรรมเนียมในการแสดงหนึ่งตะลุงถูกละเลยไม่ให้ความสนใจในศิลปะขั้นสูง อาทิ ลีลาการเชิดตัวหนังและทำนองประกอบ รวมถึงบทหนังคำนึงถึงความตลกมากเกินไป เป็นต้น ทำให้วัฒนธรรมการแสดงแบบดั้งเดิมค่อยๆ เสื่อมสลายลง

แม้สภาพการณ์ของหนังตะลุงจะเปลี่ยนแปลงไป ขนบนิยมต่างๆจะเจือจางไปบ้าง ทว่าหนังตะลุงก็ยังคงได้รับความนิยมจากผู้ชมอยู่ไม่น้อย คณะหนังตะลุงจึงยังคงเป็นกลุ่มก้อนและมีกระจายอยู่ในแทบทุกจังหวัดของภาคใต้ เปิดการแสดงแทบทุกคืนตามงานต่างๆที่มีผู้ว่าจ้างไปแสดง

ตอนที่ 2 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

1. แนวคิดของผู้เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิดของผู้เกี่ยวข้องในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในด้านการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างจริงจังและต่อเนื่องที่ระบุว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาตามความเหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ในการเรียนการสอนนั้นพบว่า

1.1 แนวคิดของผู้บริหารโรงเรียน

ในการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 6 คน และสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 2 คน รวมจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 100 เชื่อว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ควรส่งเสริมให้มีการสืบทอดต่อไปเหมือนกับบรรพบุรุษเคยกระทำมา เพราะนอกจากจะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาในชุมชนท้องถิ่นของตนแล้ว ยังทำให้นักเรียนมีความรู้ในการประกอบอาชีพ ส่งผลให้นักเรียนเกิดความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง และยังเชื่อว่านักเรียนสามารถนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปพัฒนาอาชีพที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้นและสามารถประกอบอาชีพในขณะเรียนได้

จากการวิเคราะห์แนวคิดของผู้บริหารโรงเรียนสรุปผลดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 นอกจากโรงเรียนจะต้องพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้อง ตรงตามเจตนารมณ์ดังกล่าวและความต้องการของผู้เรียนและชุมชนแล้ว ยังเชื่อว่าการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นจะเป็นผลสำเร็จต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ การจัดการเรียนการสอนจะต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลาน

2. ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีความรู้และรู้เรื่องในท้องถิ่นดี สามารถสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ได้ดี ซึ่งจะช่วยให้เด็กเห็นคุณค่าของผู้ทรงภูมิรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น มีโอกาสเลือกเรียนในสิ่งที่มีความถนัดและสนใจมากยิ่งขึ้น อีกทั้งได้รับประสบการณ์ตรงจากผู้มีประสบการณ์

3. เป็นการยกย่อง เชิดชูเกียรติให้ความสำคัญกับผู้ที่มีคุณงามความดีที่จะเป็นตัวอย่างให้แก่นักเรียนได้เกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นและชุมชนของตน

4. การสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้แก่นักเรียน ตลอดจนต้องการจรรโลงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งามของท้องถิ่นให้คงไว้

5. ต้องการปลูกฝังในการประกอบอาชีพและส่งเสริมอาชีพที่มีอยู่ในท้องถิ่น

1.2 แนวคิดของครูผู้สอน

การสัมภาษณ์ครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 5 คน สังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 1 คน รวมจำนวน 6 คน ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน ดังนี้

ครูผู้สอน ร้อยละ 83.33 เชื่อว่าการให้นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ใน ท้องถิ่น ความรู้และประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับจะสอดคล้องกับชีวิตจริง อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์สิ่งดีงาม และเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป และยังจะเป็นการปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนเกิดความรัก ความหวงแหนถิ่นกำเนิดของตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียน บ้าน วัด และชุมชน ส่วนครูผู้สอน ร้อยละ 16.67 เชื่อว่าจะช่วยสร้างสมดุลแห่งวัฒนธรรมให้กับนักเรียนในการเรียนรู้จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ นอกจากนั้นจะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้พัฒนาควบคู่ไปกับเทคโนโลยี ทำให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์แนวคิดของครูผู้สอนสรุปผล ได้ดังนี้

1. การนำสิ่งที่เป็นอาชีพของคนในท้องถิ่นมาสอนให้กับนักเรียนได้เรียนรู้ ทำให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน
2. ทำให้นักเรียนมีความรัก ความหวงแหนแผ่นดินเกิด มีวิจรรณญาณในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสังคมยุคปัจจุบัน สร้างและพัฒนาสังคมให้มีความมั่นคง
3. ได้มีการนำสิ่งที่เป็นอาชีพในท้องถิ่นมาสอน เป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น
4. เป็นการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัย
5. ทำให้ชุมชนมีความรู้สึกที่โรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญของชุมชน ตระหนักในการบำรุงรักษา

1.3 แนวคิดของผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น

การสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นที่เข้ามาถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียน สังกัด คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 4 คน ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนดังนี้

ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ร้อยละ 100 มีความเห็นด้วยกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสู่ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน ด้วยเชื่อว่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะธำรงรักษา และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

จากการวิเคราะห์แนวคิดของผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น สรุปผลดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตและอาชีพของคนในท้องถิ่น
2. ทำให้นักเรียนหันมาให้ความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นและชุมชนของตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหนและให้ความสำคัญในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน
3. เป็นการสืบทอดองค์ความรู้ในท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป

2. วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

วิธีดำเนินการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน ผู้บริหารและครูผู้สอน เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการปฏิบัติการ โดยเชื่อว่าการจัดการศึกษาไม่สามารถแยกแยะไปจากท้องถิ่น เพื่อให้เด็กนักเรียนที่จบการศึกษาออกไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบและมีความสามารถสร้างสรรค์สังคม ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการปฏิบัติและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าร่วมจัดการเรียนการสอน

จากการศึกษาสามารถวิเคราะห์วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนดังนี้

1. การสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน โรงเรียนในสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 11 คน สังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 3 คน รวม จำนวน 14 คน พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอน ร้อยละ 100 ได้ทำการสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตนเพื่อจะได้ทราบว่ามีสาระข้อมูลทรัพยากรบุคคล วิธีการใดๆที่สอดคล้องกับรายวิชาที่ครูผู้สอนต้องรับผิดชอบและมีความสำคัญที่สามารถนำมาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนได้ โดยใช้วิธีการสำรวจด้วยตนเอง และ ให้นักเรียนไปสำรวจในชุมชนของตน

2. การตัดสินใจเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาถ่ายทอดในโรงเรียนประกอบด้วยบุคคลดังนี้

- 1) ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการโรงเรียนตัดสินใจร่วมกัน

2) ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน คณะกรรมการโรงเรียน และตัวแทนนักเรียนตัดสินใจร่วมกัน

3. การเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเข้าร่วมการจัดการเรียนการสอน

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 11 คน สังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจำนวน 3 คน รวมจำนวน 14 คน เกี่ยวกับวิธีดำเนินงานในการเสาะหาผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาร่วมจัดการเรียนการสอน ได้ข้อสรุปว่า

ผู้บริหารและครูผู้สอน ร้อยละ 35.70 ได้รับคำแนะนำจาก ผู้ปกครองนักเรียน และผู้นำท้องถิ่น เช่น ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านในชุมชนนั้นๆ และอีกร้อยละ 64.30 ได้รับคำแนะนำจากครูผู้สอน

จากการวิเคราะห์การเตรียมการในการเสาะหาผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนใช้วิธีการสอบถามจากผู้นำชุมชนและการแนะนำจากครู

3. การจัดการเรียนการสอน

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 3 แห่ง สังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 1 แห่ง จำนวน 14 คน และ ผู้ทรงภูมิรู้ ในท้องถิ่น จำนวน 4 คน รวมจำนวน 18 คน วิเคราะห์กิจกรรมการเรียนการสอน สรุปผลดังนี้

3.1 การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน

1. โรงเรียนอนุบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ แบ่งกิจกรรมเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรโดยครูผู้สอน การนำความรู้เฉพาะเรื่องมาสอดแทรกในเนื้อหาวิชาที่สอน

2. โรงเรียนชุมชนวัดหม่น แบ่งกิจกรรมเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรร่วมกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น การให้นักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการ การเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอน การนำความรู้เฉพาะเรื่องมาสอดแทรกในเนื้อหาวิชา

3. โรงเรียนห้วยไทรบำรุงราษฎร์ แบ่งกิจกรรมเป็น 5 ประเภท ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรโดยครูผู้สอนร่วมกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น การเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอน การนำความรู้เฉพาะเรื่องมาสอดแทรกในเนื้อหาวิชาที่สอน การให้นักเรียนไปสำรวจข้อมูลในท้องถิ่นแล้วนำมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การให้นักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการ

4. วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งกิจกรรมเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรโดยครูผู้สอน การให้นักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการ การให้ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นร่วมสอนในระบบทวิภาคี การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

3.2 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอดแทรกในวิชาที่สอน

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 3 แห่ง สังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 1 แห่ง เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอดแทรกในวิชาที่สอน พบว่า

1. การจัดกิจกรรมในหลักสูตร ดำเนินการดังนี้

1.1 ให้นักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการ

1.2 ให้นักเรียนไปสำรวจท้องถิ่นแล้วนำความรู้มาจัดการเรียนการสอนลักษณะ

โครงงานวิชาชีพตามความสนใจ

2. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดำเนินการดังนี้

2.1 จัดกิจกรรมในลักษณะกลุ่มสนใจ

2.2 จัดกิจกรรมในลักษณะกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

3.3 การเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาร่วมถ่ายทอดในโรงเรียน

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน จากโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 3 แห่ง สังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 1 แห่ง เกี่ยวกับการนำผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาร่วมถ่ายทอดในโรงเรียนสรุปได้ดังนี้

1. โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง 3 แห่งถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในแต่ละเรื่องเข้ามาร่วมถ่ายทอดกับครูผู้สอน

2. โรงเรียนสังกัดกรมอาชีวศึกษา ถ่ายทอดความรู้โดยครูผู้สอนซึ่งมีความรู้ในภูมิปัญญาที่เลือกเข้ามาจัดการเรียนการสอน ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้โดยตรง

4. บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้ เรียนรู้ตามความสนใจโดยการปฏิบัติจริง ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลที่สำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุน

บทบาทของผู้เกี่ยวข้องการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเพื่อมุ่งปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของตน มีสาระดังนี้

1. บทบาทของผู้บริหารโรงเรียน

จากการศึกษาโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย 4 แห่ง พบว่า นอกจากการจัดการเรียนการสอนเพื่อสนองต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 แล้ว แนวคิดดังกล่าวยังเกิดจากผู้บริหารโรงเรียนเห็นความสำคัญขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น และ

เชื่อมั่นว่าผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเป็นผู้ที่รู้คุณค่าภูมิปัญญาที่สั่งสมอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆดีกว่าผู้อื่น ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นสามารถถ่ายทอดได้สอดคล้องกับอาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ของท้องถิ่น และการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำให้โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น

จากข้อค้นพบดังกล่าวแสดงว่า ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการนำผู้ทรงภูมิรู้เข้าสู่โรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(2541) เชื่อว่าการจัดการศึกษาไม่สามารถแยกแยกไปจากท้องถิ่น ดังนั้นบุคคลหลักคือผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดขึ้นก่อน จึงจะทำให้ผู้ทรงภูมิรู้เข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้แก่บุคคลากรในโรงเรียน โดยผู้บริหารมีบทบาทสำคัญดังนี้

1. ตระหนัก เห็นความสำคัญและคุณค่าของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
2. สร้างความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดขึ้นแก่ครูผู้สอน
3. สนับสนุน ส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น
4. สร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ปกครอง ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องบทบาทในการร่วมจัดการศึกษา
5. ดำเนินการจัดทำศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นและให้เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

2. บทบาทของครูผู้สอน

จากการศึกษาครูผู้สอนจำนวน 6 คน พบว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นแล้ว เชื่อว่านักเรียนจะนำความรู้ไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เชื่อว่าจะทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองและท้องถิ่นในด้านต่างๆซึ่งจะส่งผลให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจและ มีความผูกพันกับท้องถิ่น โดยครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

จากการศึกษาโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 4 แห่ง พบว่า บทบาทของครูผู้สอนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนมีการดำเนินการ 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 จัดกิจกรรมในหลักสูตรการจัดกิจกรรมในหลักสูตรมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1. การรวบรวมความรู้ในท้องถิ่น ครูและนักเรียน หรือนักเรียน สอบถาม สัมภาษณ์ ผู้ทรงภูมิรู้ในชุมชนท้องถิ่น

2. การเสาะหาผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ผู้บริหารและครูผู้สอนใช้การสอบถามจากผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และกรรมการโรงเรียน

3. การติดต่อประสานงานกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ครูผู้สอนใช้การติดต่ออย่างไม่เป็นทางการก่อน แล้วผู้บริหารจึงทำหนังสือขอความร่วมมือเป็นทางการภายหลัง

4. การพัฒนาหลักสูตรร่วมกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ใช้การประชุมร่วมกันระหว่างผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น สิ่งที่พิจารณาคือเรื่องที่จะสอน และเนื้อหาสาระ หลังจากนั้นครูผู้สอนจึงนำข้อมูลมากำหนดเป็นโครงการสอนประกอบไปด้วย คำอธิบายรายวิชา วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดการเรียนการสอน และการวัดผล

5. การให้นักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการ มีโรงเรียนสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา 1 แห่ง ในกลุ่มวิชาชีพโลหะรูปพรรณ(เครื่องถม) ฝึกงานในสถานประกอบการเครื่องถม และสถานประกอบการโลหะรูปพรรณอื่นๆ

6. การเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอนมีโรงเรียนดำเนินการ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ การสอนหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนรา และหนังตะลุง ส่วนการวางแผนการจัดกิจกรรม ครูผู้สอนวางแผนร่วมกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น แล้วดำเนินการเองทั้งหมด เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมสัปดาห์การเรียนรู้การงานพื้นฐานอาชีพ โดยใช้เวลาสัปดาห์ละ 2 คาบ

7. การให้นักเรียนไปสำรวจข้อมูลในท้องถิ่น มีการดำเนินการโดยครูผู้สอน และนักเรียน ช่วยกันรวบรวมความรู้เกี่ยวกับ ประวัติ บุคคลสำคัญ โดยสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นแล้ว นำความรู้ที่ได้มาสรุปจัดทำเป็นเอกสารเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลแหล่งภูมิปัญญาในท้องถิ่น และเอกสารประกอบการเรียนการสอน

8. การจัดหอศิลป์รวมผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลงานที่ทรงคุณค่ามีโรงเรียนดำเนินการ 1 แห่ง โดยทางโรงเรียนได้จัดเป็นแหล่งรวบรวมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่สำคัญ และผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยจัดแสดงผลงาน และนิทรรศการอย่างเป็นทางการเพื่อให้ให้นักเรียนและผู้สนใจได้ศึกษา

รูปแบบที่ 2 จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในโรงเรียนที่จัดการสอนโนรา และโรงเรียนที่จัดการสอน หนังตะลุง โดยครูผู้สอนมีบทบาทในการดำเนินการดังนี้

1. จัดกิจกรรมการสอนในรูปแบบกลุ่มสนใจ
2. การจัดเวลาเรียน 1 คาบต่อสัปดาห์ ให้นักเรียนที่สนใจเรื่องหนังตะลุง
3. การฝึกรำโนรา และดนตรีไทย ในตอนเย็นทุกวัน เฉพาะกลุ่มนักเรียนที่สนใจ โดยไม่มีการประเมินผล

4. กิจกรรมเสริมการแสดงรำโนรา ในวาระและโอกาสต่างๆที่ได้รับเชิญ เฉพาะกลุ่มนักเรียนที่สนใจ โดยไม่มีการประเมินผล แต่ได้รับค่าตอบแทนคนละ 100 บาท ครูผู้สอนเป็นคนจัดการเรื่องค่าตอบแทน

นอกจากนี้ครูผู้สอนยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือและการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนจากชุมชน

3. บทบาทของผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น

จากการศึกษาผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นจำนวน 4 คน พบว่า เห็นด้วยกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาถ่ายทอดในโรงเรียน มีแนวคิดสอดคล้องกับ กษมา วรวรรณ ณ ออยุธยา. (2539 : 5) มีความเชื่อว่า การจัดการศึกษาไม่สามารถแยกไปจากท้องถิ่น การเรียนการสอนจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและอาชีพของคนในท้องถิ่น นอกจากผู้เรียนจะสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปปฏิบัติและเป็นพื้นฐานของการประกอบอาชีพได้แล้ว ยังเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย การเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอนอาชีพของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา หนึ่งตะลุง และการฝึกรำโนรา ซึ่งการเรียนกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้มาก แสดงว่าการจัดการศึกษาของโรงเรียนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น และเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนรับด้วยความเต็มใจ ถึงแม้จะต้องมาเรียนนอกเวลาเรียนก็ตาม การถ่ายทอดความรู้เน้นการให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ เน้นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นและเน้นให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น จึงนับได้ว่าการถ่ายทอดของผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น นอกจากจะสอนให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนแล้ว ยังได้ปลูกฝังความรัก ความผูกพันและความพร้อมที่จะสืบทอดวิถีชีวิตในชุมชนอีกด้วย โดยผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นนับเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ด้วยการ

1. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน
2. ให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่แก่นักเรียน
3. ร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาของนักเรียน เยาวชน และผู้สนใจสืบไป

จากการวิเคราะห์แนวคิดในการ การส่งเสริม สนับสนุน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาถ่ายทอดในโรงเรียน จากผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นทั้ง 18 คน พบว่า โรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนโดยเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชน ให้เกียรติและยกย่องผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นและให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการเรียนการสอน การติดตามผลและเผยแพร่ผลงานของโรงเรียนเพื่อใช้ชุมชนยอมรับให้การสนับสนุน ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ศึกษาสรุปผลการ
ศึกษาและข้อเสนอแนะดังนี้

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ เครื่องถม
หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา โนรา และหนังตะลุง
2. เพื่อศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนเกี่ยวกับแนวคิดในการนำภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและบทบาทผู้เกี่ยวข้อง
ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เก็บรวบรวม
ข้อมูลโดยผู้ศึกษาไปยังแหล่งข้อมูลด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่หน่วยราชการได้
ศึกษาไว้แล้ว ประกอบกับการสังเกต การสัมภาษณ์ และบันทึกภาพปรากฏการณ์ต่างๆแล้วนำมา
วิเคราะห์ความถูกต้องของข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช และการนำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน โดยวิธีคัดเลือกแบบเจาะจง(Purposive sampling) โดยมีขั้นตอนการ
คัดเลือกดังนี้

1. คัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช คัดเลือกแบบ
เจาะจงโดยกำหนด คุณสมบัติ ดังนี้
 - 1.1.1 เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
 - 1.1.2 เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช
 - 1.1.3 เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดต่อเนื่องเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 50 ปี
 - 1.1.4 เป็นภูมิปัญญาที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นในการผลิต
 - 1.1.5 เป็นภูมิปัญญาที่นำไปถ่ายทอดในโรงเรียน

ผู้ศึกษาได้เลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 4 เรื่อง คือ เครื่องถมนครศรีธรรมราช หัตถกรรม
จักสานย่านลิเภา โนรา และหนังตะลุง

2. ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้วิธีสังเกต บันทึกภาพ และการสัมภาษณ์ ผู้ทรงภูมิรู้จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย ร้านวิโรจน์พาณิชย์ ร้านสมถวิล เครื่องถม พิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง หอศิลป์เฉลิมพระเกียรติวิทยาลัย ศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ศูนย์ถ่ายทอด หัตถกรรมพื้นบ้านนครศรีธรรมราช คณะโนราเคลื่อน ศ. วันเฒ่า และหนังวิชัย ตะลุงเมธิ์ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร มาจัดหมวดหมู่แยกตาม เนื้อหาสาระและตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มนักวิชาการจำนวน 5 คน

3. การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน ผู้ศึกษาได้สังเกตและสัมภาษณ์ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น จำนวนทั้งหมด 18 คน จากโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 4 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนโรงเรียนที่จัดการศึกษาในระบบสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 3 แห่ง และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 1 แห่ง นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา หาค่าร้อยละ และเขียนพรรณนา จากนั้นนำไปตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญกลุ่มผู้บริหาร โรงเรียน จำนวน 4 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา มีดังนี้

เครื่องมือแบบที่ 1 ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ที่ผู้ศึกษาได้จัดสร้างขึ้น แบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร และครูผู้สอน มี 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ตำแหน่ง หน้าที่การงาน

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 4 เป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น มี 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชนิดของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชี่ยวชาญ และประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

เครื่องมือแบบที่ 2 เป็นแบบสังเกตตรวจสอบรายการ ที่ผู้ศึกษาได้จัดสร้างขึ้นเอง เพื่อสังเกตการจัดการเรียนการสอน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน จำนวน 7 รายการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษครั้งนี้ ดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสัมภาษณ์และแบบ สังเกตตรวจสอบรายการ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ไปถึงอธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 2 คน และ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจ เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 3 คน
2. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ ขอเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจเนื้อหา จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญกลุ่มนักวิชาการตรวจเนื้อหาภูมิปัญญา ท้องถิ่น จำนวน 5 คน ไปถึง ผู้อำนวยการวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช ผู้อำนวยการ โรงเรียนชุมชนวัดหม่น ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ และผู้อำนวยการ โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์ เพื่อเรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน ตรวจเนื้อหา การนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน
3. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อการวิจัย จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ไปถึงผู้บริหารโรงเรียนต่างๆ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 4 แห่ง ในการตอบแบบ สัมภาษณ์ ประกอบด้วย หัวหน้าสถานศึกษาและผู้ช่วยหัวหน้าสถานศึกษา ครูผู้สอน จำนวน 14 คน โดยสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล
4. ได้จัดส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อการวิจัยและแบบสัมภาษณ์ ไปถึงผู้บริหาร โรงเรียนทั้ง 4 แห่ง ด้วยตนเองทั้งนี้เพื่อการนัดหมายเพื่อไปสัมภาษณ์และเพื่อความรวดเร็วในการเก็บ ข้อมูลอีกด้วย

5. ได้ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารจำนวน 8 คน ครูผู้สอน จำนวน 6 คน ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นจำนวน 4 คน โดยสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล รวมทั้งหมด จำนวน 18 คน ปรากฏว่าสัมภาษณ์ได้ครบทั้งหมด 18 คน คิดเป็นร้อยละ 100 ใช้เวลาเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 4 สัปดาห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และจากการสังเกตเขียนรายละเอียดของข้อมูลทันทีที่ศึกษาข้อมูลเสร็จ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนต่อไป ให้ได้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา การจำแนกข้อมูลดำเนินการ ดังนี้

1. นำข้อมูลมาจำแนกตามข้อคิดเห็น ข้อคำถามแต่ละข้อให้ผู้ให้สัมภาษณ์อาจตอบเป็นหลายประเด็น ดังนั้นเพื่อให้ข้อมูลเป็นหมวดหมู่ สรุปสาระสำคัญด้วยการตีความเป็นรายข้อคำถามลงในแบบสรุปการสัมภาษณ์
2. สรุปความคิดเห็นผู้สัมภาษณ์โดยใช้วิธีเชิงประมาณได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสรุปการสัมภาษณ์ เพื่อแจกแจงความถี่ข้อคิดเห็นที่มีสาระตรงกัน คิดเป็นร้อยละและวิเคราะห์เนื้อหาและพรรณนาความ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช สรุปผลการศึกษาได้เป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้วิธีสังเกต บันทึกภาพ และการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย ร้านวิโรจน์พาณิชย์ ร้านสมถวิลเครื่องถม พิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง หอศิลป์เฉลิมพระเกียรติวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ศูนย์ถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านนครศรีธรรมราช คณะโบราณคดีสอน ศ. วันเฒ่า หน่งวิชัย ตะลุงเมธิ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสารมาจัดหมวดหมู่แยกตามเนื้อหาสาระ เพื่อความถูกต้องของเนื้อหาโดยการตรวจพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญกลุ่มนักวิชาการ

จากการศึกษาภูมิปัญญาที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ทรงภูมิรู้กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องถม เป็นผลงานหัตถศิลป์ชั้นสูงที่ก่อกำเนิดและสืบทอดมาจากบรรพชนคนนครศรีธรรมราช เป็นผลงานศิลปหัตถกรรมที่สร้างชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทั้งจากคนในประเทศและต่างประเทศมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในอดีตนั้นเครื่องถมถือเป็นเครื่องราชูปโภคของกษัตริย์ เป็นเครื่องยศของ

ขุนนางชั้นสูงและเป็นเครื่องราชบรรณาการแก่กษัตริย์ประเทศต่างๆ ซึ่งงานแต่ละชิ้นนั้นงดงามทางศิลปะเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันเครื่องถมจังหวัดนครศรีธรรมราชยังคงความงามด้วยฝีมือที่ละเอียดประณีต และได้รับการยอมรับว่าเป็นศิลปะแผ่นดินที่มีความวิจิตรงดงาม เป็นสมบัติอันล้ำค่าทางวัฒนธรรมที่ควรแก่การส่งเสริม และอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบไป ดังพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภูมิพลอดุลยเดช ที่พระราชทานขณะทอดพระเนตรเครื่องถมว่า “จงรักษาศิลปะนี้ของชาติไว้ให้ดี” สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา นั้นนับเป็นงานศิลปหัตถกรรมชั้นเยี่ยมของชาวปักษ์ใต้โดยเฉพาะชาวเมืองนครศรีธรรมราช นิยมทำกันมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนกลายเป็นหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภาส่วนหนึ่งถือเป็นของมีค่า เนื่องจากเป็นงานประณีตและต้องใช้ฝีมือจึงจะได้ผลิตภัณฑ์ที่งดงาม มีราคาค่อนข้างสูงจึงนิยมใช้กันในช่วงจำกัด ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 งานประเภทนี้จึงเกือบสูญสิ้นไป และเพิ่งได้รับการฟื้นฟูอย่างจริงจังเมื่อ พ.ศ. 2518 โดยมีแหล่งผลิตที่สำคัญปัจจุบันคือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นโนรา เป็นศิลปะการแสดงของภาคใต้มาแต่โบราณ ไม่ได้ลอกเลียนหรือดัดแปลงมาจากที่ใด เป็นศิลปะการแสดงที่มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นด้วยเครื่องแต่งกายทั้งท่วงท่าการรำ การร้อง หรือว่าบทและการแสดงเรื่องอย่างละคร จึงเป็นความภาคภูมิใจของชาวใต้ที่สืบทอดมาสู่ลูกหลานจนกระทั่งปัจจุบัน ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นหนังตะลุงถือเป็นศิลปะการแสดงประจำภาคใต้ที่ยังคงอยู่อย่างต่อเนื่อง นายหนังรุ่นใหม่ทำหน้าที่สืบสานวัฒนธรรมแขนงนี้ต่อไปอย่างไม่ขาดสาย ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการรวมตัวกันในนามสมาคมศิลปินพื้นบ้านนครศรีธรรมราช หนังตะลุงนอกจากจะเป็นเครื่องให้ความความหรรษาแล้ว ยังเป็นสื่อมวลชนชาวบ้านสำหรับสังคมในอดีตด้วยการบรรจสอดแทรกเรื่องราวทางสังคมและข่าวสารบ้านเมืองไว้ในเรื่องที่แสดง เป็นการให้ข่าวสารความรู้และสติปัญญาแก่ชาวบ้านได้อย่างดี คนสมัยก่อนจึงยกย่องนายหนังว่าเป็นคนฉลาด เป็นผู้นำสังคม ปัจจุบันหนังตะลุงยังได้รับความนิยมจากชาวบ้านและเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวปักษ์ใต้

ตอนที่ 2 การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน ผู้ศึกษาได้สังเกตและสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ประกอบด้วย โรงเรียนที่จัดการศึกษาในระบบสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดนครศรีธรรมราช และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา นำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์เนื้อหาหาคำร้อยละ และเขียนพรรณนา

จากการศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน สรุปได้ว่า แนวคิดของผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งระบุไว้เป็นนโยบายพื้นฐาน

แห่งรัฐในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่ระบุให้สถานศึกษาร่วมกับชุมชนองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่นส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการในการแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสาร รู้จักการเลือกสรร ภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ ในชุมชนมีนัยสำคัญคือ การจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของทุกส่วนในสังคม ต้องร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ตลอดจนมีความรู้ความสามารถใน การคิดการจัด การและการแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับตนเอง งานอาชีพ และการพัฒนาสังคม

การดำเนินการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน จากการศึกษาผู้เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา ท้องถิ่นพบว่าดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. รวบรวมความรู้ในท้องถิ่น โดยครูผู้สอนและนักเรียนหรือนักเรียนสอบถาม สัมภาษณ์ ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น กรรมการโรงเรียนและผู้ปกครอง
2. การเสาะหาผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ใช้การสอบถามจากผู้รู้ในชุมชน ผู้ปกครองและ นักเรียน
3. การติดต่อประสานงานกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ใช้การติดต่ออย่างไม่เป็นทางการก่อน แล้วจึงทำหนังสือขอความร่วมมืออย่างเป็นทางการในภายหลัง

ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินการดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรร่วมกับผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ใช้การประชุมร่วมกันระหว่างผู้ บริหาร โรงเรียน ครูผู้สอน ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น สิ่งที่พิจารณาคือ ภูมิปัญญาที่จะสอนและเนื้อหาสาระ หลังจากนั้นครูผู้สอนจะนำข้อมูลมากำหนดเป็นโครงการสอนประกอบด้วยชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์ เนื้อ หาสาระ การจัดการเรียนการสอน และการวัดผล
2. การให้นักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้พื้นฐาน อาชีพหรือกลุ่มวิชาชีพโดยสอนเนื้อหาในช่วงเวลาเรียนตามปกติ ส่วนการปฏิบัติ ให้นักเรียนปฏิบัติที่ บ้านหรือสถานประกอบการของผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้ติดตามและให้นักเรียนราย งานผลเป็นระยะๆ
3. การเชิญผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอน ครูผู้สอนจะวางแผนร่วมกับผู้ทรงภูมิรู้ใน ท้องถิ่น ต่อจากนั้นครูผู้สอนจะดำเนินการเองทั้งหมด เกี่ยวกับการเตรียมสถานที่ เครื่องมืออุปกรณ์ วัสดุ เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมบางโรงเรียนจัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปของกลุ่มสนใจโดยใช้ เวลาหลักเล็กเรียนวันละ 2 ชั่วโมงสอนเสริมทุกวัน
4. การนำสิ่งที่เป็นความรู้เฉพาะเรื่องมาสอดแทรกในเนื้อหาวิชา โดยครูผู้สอนและ นักเรียนช่วยกันรวบรวมความรู้เกี่ยวกับประวัติ บุคคลสำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ นำมา จัดทำเป็นบทเรียนเสริม หรือครูผู้สอนไปเรียนรู้จากผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่นแล้วนำมาสอนนักเรียน

5. การให้นักเรียนไปสำรวจข้อมูลในท้องถิ่นแล้วนำมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ท้องถิ่นในเรื่องที่สนใจ แล้วนำความรู้มาสรุปจัดทำเป็นเอกสารเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน

6. การจัดหอศิลป์และห้องแสดงผลงานของนักเรียน โดยรวบรวมผลของนักเรียนไว้เป็นหมวดหมู่ พร้อมจัดทำเอกสารและบอร์ดนิทรรศการให้นักเรียนได้ศึกษา

นอกจากนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ล้วนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน โดยแต่ละฝ่ายมีบทบาทดังนี้

1. ผู้บริหารมีบทบาทในการตระหนัก ให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ปกครอง ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องบทบาทในการร่วมจัดการศึกษา

2. ครูผู้สอนมีบทบาทในการตระหนัก ให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนศึกษา สำรวจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน รวมทั้งเป็นผู้เชิญวิทยากรในท้องถิ่น มาร่วมวางแผนและจัดกิจกรรมร่วมกับครู

3. ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น มีบทบาทในการสนับสนุน และให้ความร่วมมือกับโรงเรียนเมื่อโรงเรียนขอความช่วยเหลือ หรือเชิญเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับครูผู้สอนอย่างเต็มที่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้า

1. ควรส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ร่วมกับทางโรงเรียนให้กับเด็กในชุมชนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง จึงจะสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. ควรส่งเสริมให้บ้าน ชุมชน และโรงเรียนมีความใกล้ชิดกัน สามารถช่วยเหลือและมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจของทุกส่วนในชุมชนและสังคม

3. ควรส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

4. ควรส่งเสริมให้มีการจัดฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆไว้ในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เลือกศึกษาตามความสนใจในเบื้องต้นก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ควรศึกษารูปแบบและกระบวนการปลูกฝังภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพสำหรับนักเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราชและควรขยายขอบเขตในการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
3. ควรศึกษาเจตคติของการจัดการเรียนการสอนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช
4. ควรศึกษาการจัดทำคู่มือการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2539). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ. (2538). รายงานผลการประเมินการใช้หลักสูตรปี 2535 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ. (2540). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ. (2542). แนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : กองวิจัยทางการศึกษา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). รายงานการปฏิรูประบบบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมประสิทธิภาพในส่วนราชการกระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2538. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชีพศึกษา.
- กระทรวงอุตสาหกรรม. (2531-2532). รายงานประจำปีกระทรวงอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.
- กระทรวงอุตสาหกรรม. (2532). ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยที่ควรอนุรักษ์ ประเภทจักสานปีศิลป์หัตถกรรมไทย. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.
- กฤษฎา ยศรัฐ. (2546). การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี. สารนิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อุดลำนเา.
- จรัรัตน์ วรณรัตน์. (2546). การพัฒนาเครื่องมือวัดการเห็นคุณค่าและภูมิใจในภูมิปัญญาไทย ศิลปะและวัฒนธรรมที่ดั่งามของไทย ตามมาตรฐานการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2543. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. อุดลำนเา.
- เจ้าพระยาอนุมาราชธน. (2531). วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. กรุงเทพฯ : เจริญธรรมการพิมพ์.

- จำเริญ คำหวาน. (2544). การศึกษาการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์มหาบัณฑิต. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร. อัดสำเนา.
- ชัยชนา ดอนทอง. (2544). ความคิดเห็นของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต.(หลักสูตรและวิธีการสอน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. อัดสำเนา.
- ทัศนีย์ ทองไชย. (2542). สภาพและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (สังคมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. อัดสำเนา.
- นิสาร์ตน์ วรางคณาภิกุล. (2546). ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเกษตรกรในตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏธนบุรี. อัดสำเนา
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2532). ความหลากหลายแต่คล้ายคลึงของวัฒนธรรมไทยสู่ความเข้าใจวัฒนธรรม, ในทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : หมู่บ้านการพิมพ์.
- ปฐม นิมานนท์. (2535). การค้นหาความรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย. ปรินญาณินพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต. (สังคมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา
- ประเวศ วะสี. (2534). การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา : การสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 2. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- ประสิทธิ์ ศรีสมุทร. (2542). ธรรมเนียมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกแก้ว.
- ปราโมทย์ ทศนาสุวรรณ. (2532). จังหวัดของเรา:14 จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ปรีชา คัมภีรปกรณ. (2528). เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาฝึกอบรมผู้บริหารสถานศึกษาระดับประถมศึกษา. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ.

- พงศ์พันธ์ ทินนิมิตร. (2534). *ชีวิตและผลงานวรรณกรรมหนังสือของหนังสือ ทอกล้อ*. ปริญญา นิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). สงขลา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อุดลำนเา.
- พรเพ็ญ พันธุ์ประดิษฐ์. (2546). *การศึกษาการถ่ายทอดศิลปหัตถกรรมเครื่องถม จังหวัด นครศรีธรรมราช*. ปริญญานิพนธ์ ศิลปกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อุดลำนเา.
- พระเทพเวที(พระยุทธ ปยุตโต). (2532). *การศึกษาที่สาละนบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภารดี มหาขันธ์. (2532). *พื้นฐานอารยธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- รัชนิกร เศรษฐ. (2532). *โครงสร้างสังคมไทยและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- รัตน์ บัสนน. (2533, เมษายน-พฤษภาคม). บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษากับการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารการศึกษาแห่งชาติ*. 24 (5). : 35-38.
- รัตน์ บัสนน. (2535). *การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง*. ปริญญานิพนธ์ ปริญญาการ ศึกษาดุขบัณฑิต. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อุดลำนเา
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 . ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- รุ่ง แก้วแดง. (2541). *ปฏิวัติการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- เรืองเดช ปันเขื่อนขัตย์. (2542). *เอกสารประกอบการบรรยายวิชา วพช. 504 หลักการใช้ภาษาและ วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท*. ม.ป.พ.
- วิญญา วิศาลาภรณ์. (2540). *การวิจัยทางการศึกษา : หลักการและแนวทางปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : ดันอ้อแกรมมี.
- วิมลพรรณ ปิตร์วัชชัย. (2519). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของภาคใต้*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิแม่บ้านอาสา.
- วิโรจน์ สารัตนะ. (2541). *ครูกับการพัฒนาบทบาทที่ส่งเสริมสร้างคุณค่าวิชาชีพ : การพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพครู*. ขอนแก่น : พระธรรมขันธ์.
- ศิริพงษ์ นวลแก้ว. (2540). *การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา* สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต. (หลักสูตรและการนิเทศ). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. อุดลำนเา.

ศิริวรรณ คุ่มให้. (2547). ประเทศไทย 76 จังหวัด. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
 สถาบันทักษิณคดีศึกษา. (2544). ในรา : นาฏลักษณะแห่งปักขไต้. กรุงเทพฯ : เอมี เทรดตั้ง.
 (2544). หนังสือ : อัจฉริยะลักษณะการเล่นแห่งเมืองไต้. กรุงเทพฯ :

อลีน เพลส

สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช. (2538). เครื่องถมในประเทศไทย. นครศรีธรรมราช : เอดิสัน เพรส
 โปรดักส์.

ไสว สุทธิพิทักษ์. (2521). รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : กรุงสยาม.

สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). ภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : ศุภสภา.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนเล่ม 21. (2539). เครื่องถมนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ :

รุ่งศิลป์การพิมพ์.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 7. (2529). ย่านลิเภา. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่มที่ 10. (2538). หนังสือ. กรุงเทพฯ : ไทยพาณิชย์.

สีปพนนท์ เกตุทัต. (2541). ความจริงของแผ่นดิน ลำดับที่ 1 : กระบวนการเรียนรู้เพื่อเด็ก ๆ และ

ชุมชนของเรา. กรุงเทพฯ : เจ พิล์ม โปรดักส์.

สุจิตา มาถาวร. (2541). หนังสือและหนังสือ. กรุงเทพฯ : เอส.ที.พี.มีเดีย จำกัด.

สุจิต บัวพิมพ์. (2538). โบราณอุบาย ชุด บันทึกจากท้ายไร่. นนทบุรี : ปัญญาสยาม.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2523). หนังสือ. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุภาวศ์ จันทวานิช. (2534). วิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย

สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. (2533). รากฐานแห่งชีวิตวัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ :

หมู่บ้านการพิมพ์.

เสรี พงศ์พิศ. (2539). ภูมิปัญญาชาวบ้าน. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 19. กรุงเทพฯ :

รุ่งศิลป์การพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2536). คู่มือการดำเนินงานสำหรับโรงเรียนใน

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : กองนโยบายและแผนการศึกษา สำนักงาน

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2541). แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัด

การศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2541). แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการ

ศึกษา. เอกสารการอภิปรายเรื่องสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ด้วยภูมิปัญญาไทย ทาง

รอดจากหายนะด้านเศรษฐกิจและพิธีเชิดชูเกียรติคนดีศรีสังคมประจำปี 2540. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ : พริกหวานการพิมพ์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2546). คู่มือการสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่องทิศทางการพัฒนาร่วมกับการศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549. กรุงเทพฯ : เศรษฐกิจพอเพียง.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534). รักษาทัศนคติ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2537). แนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย 11 ประการ. กรุงเทพฯ : เศรษฐกิจพอเพียง.

สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2546). รายงานประจำปีจังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2546. นครศรีธรรมราช : ฝ่ายประชาสัมพันธ์สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช.

สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2547). รายงานประจำปีจังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2547. นครศรีธรรมราช : ฝ่ายประชาสัมพันธ์สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช.

สำนักพิมพ์สารคดี. (2537). นครศรีธรรมราช ดินแดนแห่งพุทธศาสนา ปัญญาชนและคนช่าง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี.

สำเนียง สร้อยนาถพงษ์. (2535 , กุมภาพันธ์-มีนาคม). การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียน. สารพัฒนาดนตรี. 11(7) : 29-32.

อังกูล สมคะเนย์. (2535). สภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาดนตรีในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. (นิเทศการศึกษาและพัฒนาดนตรี). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อุดมศึกษา.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน : พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อุทัย ดุลเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). ระบบการศึกษากับชุมชน กรอบแนวคิดและข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แปลนพรินต์.

- อุดม หนูทอง. (2538). *ในวาทะการผลิตบัณฑิตแขนงวิชาการแสดงพื้นบ้าน*. นครศรีธรรมราช : สำนักงานพัฒนาสาขาวิชาศิลปกรรมศาสตร์วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช.
- อุดม หนูทอง. (2529). *ย่านลิเภา : สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 7*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.
- อุบลศรี อรรถพันธ์. (2528). *การละเล่นพื้นเมืองภาคใต้*. กรุงเทพฯ : เอร่าวัฒนาเขต.
- อัญชลี เตชะโกมล. (2540). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น รายวิชา ท301 นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (การสอนภาษาไทย). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. อุดลำนนา.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2532). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญวิทย์.
- อเนก นาวิกมูล. (2523, กรกฎาคม). *หนังตะลุงในภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน*. *ศิลปวัฒนธรรม*. 1(11) : 52-57.
- Malcolm , Douglass. (1967). *Social Studies : Folks Theory To Practice in Elementary*. Philadelphia : J.B Lippincott.
- Jayocx , Rebecca. (2001). *Eric Digest : Rural Home Schooling and Place-Based Education*. (Online). Available: <http://www.ael.org.eric/digests.cdorc01-9htm>. Retrieved 10/05/2004.
- Shitamara , Kosint. (1993, May). *Nang Talug Unique Performance of Southern Thailand*. *Kinnaree*. 10(5) : 78-83.
- Butdisuwan , Sujin. (2002). *Transferring Local Wisdom into the Library*. (Online). Available: <http://www.ala.org/work/international/butdisuwan.html>. Retrieved 10/05/2004.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
คำศัพท์เฉพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศัพท์เฉพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. เครื่องดนตรีธรรมราช

ตะทอง	คือ การนำทองเปียกมาแต้มลงบนภาชนะถมเงินตามส่วนต่างๆของลวดลาย ต้องการเน้นให้เป็นสีทอง
ตามด	คือ ตำหนิของยาถม เป็นจุดเล็กๆ ซึ่งเกิดจากฟองอากาศในยาถมที่ผสมไม่เป็นเนื้อเดียวกัน
ทองเปียก	คือ ทองคำที่ผสมกับปรอทดีแล้วมีลักษณะคล้ายกับดินเหนียว มีสีเงิน
ทาทอง	คือ การนำเอาทองเปียกมาทาบนภาชนะที่เป็นถมเงินโดยรอบ แล้วเกลี่ยจนเนื้อทองเสมอกัน
น้ำยาถม	คือ โลหะผสมชนิดหนึ่งมีสีดำ ประกอบด้วย เงิน ทองแดง ตะกั่ว และกำมะถันนำมาหลอมรวมกันตามสัดส่วน

2. โนรา

กาศครู	คือ การเชิญครู ด้วยการขบร้องบทไหว้ครู
ขบบท	คือ การร้องบทกลอน
การทำบท	คือ การวัดความสามารถในการตีความหมายของบทร้องเป็นทำรำ ให้คำร้องและทำรำสัมพันธ์กัน ถือเป็นศิลปะสุดยอดของโนรา
ว่ากลอน	คือ การแสดงความสามารถเชิงกลอน(ไม่เน้นการทำรำ)
ออกพราน	คือ การออกตัวตลก
เกี่ยวม่าน	คือ การขบร้องบทกลอนอยู่ในม่านกัน
นายโรง	คือ โนราใหญ่ หรือหัวหน้าคณะโนรา

3. หนังตะลุง

ขนบนิยม	คือ ประเพณีนิยม ความเชื่อ ค่านิยม ในการแสดงหนังตะลุง
นายหนัง	คือ ผู้แสดงหนังตะลุง เป็นหัวหน้ารับผิดชอบคณะ
โรง	คือ โรงเรือนที่สร้างขึ้นอย่างง่ายเพื่อใช้แสดงหนังตะลุง ยกเสา 4 เสา ขนาด 2.30 x 3 เมตร หลังคาเพิงหมาแหงน ด้านหน้าซึ่งจอผ้าขาว ด้านข้างกันอย่างหยาบๆด้วยทางมะพร้าวหรือหยวก

ตั้งเครื่องเบิกโรง คือ การทำพิธีเอาฤกษ์ขอที่ตั้งโรงและปิดเป่าเสนียดจัญไร

เครื่อง คือ เครื่องประโคมบรรเลง ประกอบการแสดงหนัง มี ทับ 2 ลูก กลอง 1 ใบ โหม่งปี่ ฉิ่ง และซอ

โหมโรง คือ การบรรเลงดนตรีล้วนๆเพื่อเรียกคนดูและให้นายหนังได้เตรียมพร้อม

ลูกคู่ คือ คนทำหน้าที่ตีเครื่อง หรือประโคมเครื่อง

หมอกบโรง คือ หมอประจำตัวนายหนัง เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาคม พิธีกรรมต่างๆ ป้องกันไม่ให้นายหนังถูกคุณไสยของฝ่ายตรงข้าม และหากมีก็สามารถแก้ได้

แทงหยวก คือ หยวกกล้วยที่ใช้ปักรูปหนัง ต้องเป็นหยวกที่เพิ่งตัดมาใหม่ๆ เท่านั้น

ครอบมือ คือ การทำพิธีครอบมือให้ลูกศิษย์เมื่อนายหนังเห็นว่าลูกศิษย์เก่งพอจะออกโรงได้แล้ว โดยมีดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู เป็นเครื่องบูชาครู

ออกฤกษ์ คือ การเล่นเพื่อคารวะครู และปิดเป่าเสนียดจัญไร โดยขออำนาจจาก พระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ และเทวดาอื่นๆ

ฉะ คือ การสู้รบ

เกี่ยวจ่อ คือ การร้องกลอนสั้นๆก่อนตั้งนามเมือง เพื่อให้เปิดตีสอนใจแก่ผู้คน

ออกรูปฉะ หรือรูปจับ คือ การออกรูปพระรามกับทศกัณฐ์ให้ต่อสู้กัน

ตั้งนามเมืองหรือตั้งเมือง คือ การออกรูปกษัตริย์ โดยสมมติเป็นเมืองๆหนึ่ง จากนั้นจึงดำเนินเหตุการณ์ไปตามเรื่องที่กำหนดไว้

ภาคผนวก ข
ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย

โรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ

ประวัติโดยสังเขป

โรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2486 โดยมีวัตถุประสงค์ในการเปิดสอนเฉพาะชั้นอนุบาลปีที่ 1 – 2 ต่อมาปีพ.ศ. 2502 ได้เปิดขยายชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 (ประถมศึกษาตอนต้น) สังกัดกองการศึกษาพิเศษกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. 2521 เปิดขยายชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (ประถมศึกษาตอนปลาย) สังกัดกองการประถมศึกษากรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการและ พ.ศ. 2523 โอนสังกัดไปขึ้นกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการจนถึงปัจจุบัน โดยมีนายณรงค์ จงบุรี เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนคนปัจจุบัน

กลุ่มโรงเรียน

ปัจจุบันโรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช "ณ นครอุทิศ" อยู่ในกลุ่มทวดทอง ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 6 โรงเรียน คือ โรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช "ณ นครอุทิศ" โรงเรียนบ้านทวดทอง โรงเรียนวัดหัวขี้จุก โรงเรียนวัดโพธิ์เสด็จ โรงเรียนวัดโพธิ์ทอง และโรงเรียนบ้านหนองบัว

วิสัยทัศน์ของโรงเรียน

โรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช "ณ นครอุทิศ" มุ่งมั่นจัดการศึกษาเพื่อวางพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนให้เป็นผู้มีความรู้ คู่ความดี มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่านก้าวหน้าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รู้จักแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล รู้จักสรรค์สร้างสังคมทำงานร่วมกับผู้อื่นได้มีความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ อนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมดำรงรักษาเอกลักษณ์ไทยท้องถิ่นมีความรอบรู้ มีศักยภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม พร้อมเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติ

ภารกิจของโรงเรียน

1. จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้พื้นฐานตามหลักสูตรในแต่ละระดับชั้นและกิจกรรม เสริมประสบการณ์ที่หลากหลาย
3. ปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์เน้นคุณธรรม 6 ประการ

4. พัฒนาบุคลากรให้สามารถพัฒนาตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
5. จัดหาและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้
6. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชนและหน่วยงาน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน
7. ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยและท้องถิ่น
8. พัฒนาอาคารสถานที่ จัดสภาพแวดล้อมและร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์โรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช “ ณ นครอุทิศ”

1. พัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร
3. พัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพด้วยวิธีการที่หลากหลาย
4. พัฒนาจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์
5. พัฒนาศักยภาพของบุคลากร
6. ระดมทรัพยากรจากทุกฝ่ายเพื่อจัดทำ จัดหา พัฒนาสื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้
7. ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงาน มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน
8. พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
9. พัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยและท้องถิ่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนโรงเรียน

ชื่อกิจกรรม การส่งเสริมเอกลักษณ์ไทยและศิลปการแสดงท้องถิ่น

วิธีดำเนินการ

1. เสนอโครงการ / ขออนุมัติโครงการ / กำหนดรายละเอียดของโครงการ/กำหนดโครงการในแผนปฏิบัติงานประจำปีของโรงเรียน เป็นโครงการต่อเนื่อง
2. ประชุมคณะกรรมการผู้รับผิดชอบ เพื่อวางแผนการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

3. ดำเนินการตามแผน ดังนี้

3.1 ประชาสัมพันธ์และรับสมัครนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ

3.2 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์เอกลักษณ์ไทยในห้องเรียนซึ่งโรงเรียนจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย (ดนตรี - นาฏศิลป์) ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 โดยจัดครูสอน 2 คน สอนดนตรีไทย 1 คน แบ่งนักเรียนแต่ละห้องเป็น 2 กลุ่ม ภาคเรียนที่ 1 ป. 4 กลุ่มที่ 1 เรียนขลุ่ยไทย กลุ่มที่ 2 เรียนนาฏศิลป์ ป. 5 กลุ่มที่ 1 เรียนขลุ่ยไทย กลุ่มที่ 2 เรียนนาฏศิลป์ ป. 6 กลุ่มที่ 1 เรียนขลุ่ยสากล กลุ่มที่ 2 เรียนนาฏศิลป์ ภาคเรียนที่ 2 ป. 4 กลุ่มที่ 2 เรียนขลุ่ยไทย กลุ่มที่ 1 เรียนนาฏศิลป์ ป. 5 กลุ่มที่ 2 เรียนขลุ่ยไทย กลุ่มที่ 1 เรียนนาฏศิลป์ ป. 6 กลุ่มที่ 2 เรียนขลุ่ยสากล กลุ่มที่ 1 เรียนนาฏศิลป์

3.3 จัดตั้งชมรมศิลปะการแสดงท้องถิ่น ชมรมแม่ไม้มวยไทย ชมรม ดนตรีไทยชมรมกลองยาวและชมรมนาฏศิลป์

3.4 มอบหมายให้ครูผู้รับผิดชอบ ดำเนินการฝึกซ้อมนักเรียนตามปฏิทินการฝึกซ้อมที่กำหนด แต่ละกิจกรรมนอกเวลาเรียนอย่างต่อเนื่อง

3.5 โรงเรียนสนับสนุนส่งเสริมด้านวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ พร้อมทั้ง อำนวยความสะดวกด้านอาคารสถานที่

3.6 ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมการแสดงการประกวด และการแข่งขันที่หน่วยงานและชุมชนจัดขึ้น

3.7 จัดงานวันวิชาการและส่งเสริมเอกลักษณ์ไทยเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการเผยแพร่และสนับสนุนโครงการ

ผลการดำเนินการ

ด้านดนตรีไทย

1. จัดตั้งชมรมดนตรีไทยของโรงเรียน มีสมาชิก 300 คน เป็นนักเรียนชั้น ป. 4 – 6 สามารถร่วมบรรเลงวงมโหรีได้จำนวน 25 คนส่วนสมาชิกคนอื่นๆฝึกปฏิบัติขั้นพื้นฐาน
2. นักเรียนที่เป็นสมาชิกของชมรมได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมในโอกาสต่าง ๆ เช่นไหว้ครู วันแม่ วันเด็ก งานต้อนรับและตามโอกาสอันควร
3. ได้บริการชุมชนตามที่ได้รับคำร้องขอ เช่น งานศพ งานแต่งงาน เป็นต้น
4. ได้เผยแพร่กิจกรรมการแสดงต่อสาธารณชน เช่น ออกรายการนักแสดงรุ่นเยาว์สถานีโทรทัศน์

ทัศน์ ช่อง 10 หาดใหญ่ , แสดงในงานวันประถมศึกษา , งานเทศกาลเดือนสิบ เป็นต้น

5. นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทุกคน สามารถเล่นดนตรีไทยได้อย่างน้อย 1 ชิ้น (ขลุ่ย / ซิม)

ด้านนาฏศิลป์

1. จัดตั้งชมรมนาฏศิลป์ มีสมาชิก 70 คน
2. สมาชิกของชมรมนาฏศิลป์ได้เข้าร่วมการแสดงกิจกรรมวันสำคัญๆ ของโรงเรียน
3. ได้เผยแพร่กิจกรรมการแสดงต่อสาธารณชน เช่น งานเทศกาลงานเดือนสิบ
4. นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทุกคนสามารถรำวงมาตรฐานได้ อย่างน้อยคนละ 5

เพลง

ด้านการแสดงศิลปะการแสดงท้องถิ่น (มโนราห์ / หนังตะลุง)

1. ได้จัดตั้งชมรมศิลปะการแสดงท้องถิ่น (มโนราห์ / หนังตะลุง) มีสมาชิก 100 คน
2. ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราชให้ไปแสดงมโนราห์ในงานครบรอบ 20 ปี ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2543
3. นักเรียนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการแสดง การประกวดและแข่งขันที่หน่วยงานและชุมชนจัดขึ้น รวมทั้งการให้บริการชุมชนในงานต่าง ๆ อยู่เสมอ

ด้านกิจกรรมแม่ไม้มวยไทย

1. ได้จัดตั้งชมรมแม่ไม้มวยไทยขึ้น มีสมาชิก 500 คน
2. ได้ส่งนักเรียนเข้าร่วมการแข่งขันแอโรบิกแม่ไม้มวยไทย ระดับจังหวัด และได้รับรางวัลชนะเลิศ 4 ปีติดต่อกัน
3. ได้เป็นตัวแทนจังหวัดนครศรีธรรมราช เข้าร่วมแข่งขันแอโรบิกระดับประเทศได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ปีการศึกษา 2543

กิจกรรมกลองยาว

1. ได้จัดตั้งชมรมกลองยาว มีสมาชิก 45 คน
2. ได้เข้าร่วมกิจกรรมความสามารถการแสดงกลองยาวในงานของชุมชน

ความภาคภูมิใจ

1. โรงเรียนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติและของท้องถิ่น
2. นักเรียนที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรัก ชื่นชม เห็นคุณค่าในศิลปวัฒนธรรมสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อระดับสูงต่อไป
3. ผู้ปกครอง/ชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทุกด้านอย่างดียิ่ง
4. กิจกรรมการส่งเสริมเอกลักษณ์ไทยได้เผยแพร่จนเป็นที่ยอมรับจากสาธารณชนและสร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียนตลอดมา

โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์

โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์ ตั้งอยู่ที่เลขที่ 330 หมู่ที่ 1 ตำบลหัวไทร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช บนพื้นที่ 38 ไร่ 200 ตารางวา

ประวัติสังเขป

โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์ เปิดทำการสอนครั้งแรก ในปีพ.ศ.พ.ศ. 2514 เนื่องจากอำเภอหัวไทรมีนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาตอนปลายในแต่ละปีมีเป็นจำนวนมากแต่ไม่มีสถานศึกษาที่จะศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเปิดสอนในระดับระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายโดยมีสิบตรี นิคม มังคะมณี เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนคนปัจจุบัน

การจัดองค์กรบริหารโรงเรียน

สอดแทรกความคิดในเชิงปรัชญา ไว้ให้กับบุคลากรและนักเรียน ได้ใช้ศักยภาพในตัวเอง ด้วยความพยายามและความอดทน ที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามต่อตนเอง อันจะเกิดประโยชน์สูงสุด การทำความดีอยู่เป็นประจำ สม่ำเสมอ ย่อมเป็นผลดีแก่ตนเอง และส่วนรวม ผู้ที่ยึดมั่นและปฏิบัติตนตามคำขวัญนี้ ย่อม เชื่อแนได้ว่าจะเป็นผู้เจริญ และประสบความสำเร็จในชีวิต

นโยบาย

1. จัดการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

2. เร่งพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ควบคู่คุณธรรม
3. สนับสนุนให้บุคลากรของโรงเรียนได้มีการพัฒนาคุณภาพของตนเองเต็มตามศักยภาพ
4. สนับสนุนให้ครู และนักเรียนได้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา
5. สนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรม ระดมทรัพยากรจากบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น มาใช้ในการจัดและพัฒนาการศึกษา
6. ส่งเสริมให้มีการพัฒนาดนตรี กีฬา และสุขภาพ
7. สนับสนุนให้นักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ ได้แสดงออกในกิจกรรมต่างๆ ในเวลาและสถานที่ที่เหมาะสมเต็มตามศักยภาพ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนการสอนโรงเรียน

โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์ ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายประเภทเข้ามาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน แต่ที่ประสบความสำเร็จเป็นเป็นความภาคภูมิใจของผู้บริหาร ครู และนักเรียน โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์ คือ การนำภูมิปัญญาหนังตะลุงมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ของอาจารย์ วิจัย เกื้อมา หัวหน้าหมวดวิชาภาษาไทย และศิลปินพื้นบ้าน(หนังตะลุง) ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งนอกจากเนื้อหาของบทหนังตะลุงจะทำให้การเรียนการสอนสาระการเรียนรู้ภาษาไทยประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีแล้ว ยังสามารถทำให้นักเรียนที่ได้รับการฝึกฝนมีความรู้ความสามารถในการแสดงหนังตะลุงเพื่อหารายได้เสริมระหว่างเรียนได้อีกด้วย

โรงเรียนชุมชนวัดหมอน

โรงเรียนชุมชนวัดหมอน ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2465 ในเขตหมู่ที่ 5 ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดสอนตั้งแต่ระดับ อนุบาล จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นโรงเรียนแกนนำปฏิรูปการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติตั้งแต่ปี 2541 จนถึงปัจจุบัน ภายใต้ปรัชญาโรงเรียนที่ว่า “ นำวิชาการ ประสานชุมชน สร้างคนมีธรรม ก้าวล้ำเทคโนโลยี ”

วิสัยทัศน์

ภายในปี 2547 โรงเรียนชุมชนวัดหมอนจะจัดการศึกษาให้นักเรียน มีความรู้ ความสามารถตามมาตรฐานคุณภาพนักเรียน โดยเน้นความสำคัญในการใช้ภาษา พัฒนาความสามารถด้านคณิตศาสตร์-วิทยาศาสตร์ มาใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณธรรม จริยธรรมมีวินัย

ในตนเอง พัฒนาสุขภาพ ร่างกายและจิตใจ ให้มีความเข้มแข็งสมบูรณ์ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้นักเรียนเห็นคุณค่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ภูมิใจในความเป็นไทย สนับสนุนการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างคุ้มค่าและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

พันธกิจ

จัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้นักเรียนเป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข ในการดำรงชีวิต โดยมีความสมบูรณ์ทางด้านความรู้ความสามารถและสติปัญญา(IQ) ความรู้ความสามารถทางด้านอารมณ์และสังคม (EQ) และความรู้ความสามารถทางด้านคุณธรรม จริยธรรม (MQ)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำเข้ามาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

เนื่องจากโรงเรียนชุมชนวัดหม่น ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนที่ถึงพร้อมไปด้วยแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา การแกะหนังตะลุง การทำขนมไทย เป็นต้น ดังนั้นโรงเรียนจึงได้สนับสนุน และส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนในโรงเรียน โดยจัดให้อยู่ในกิจกรรมเสริมหลักสูตรสอดแทรกตามรายวิชาต่างๆตามที่ผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้เกี่ยวข้องเห็นสมควร ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงได้แก่ หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา เนื่องจากชุมชนวัดหม่นเป็นชุมชนที่มีการผลิตหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา มาแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันและเป็นแหล่งผลิตที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนั้น การนำภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานย่านลิเภาจึงได้รับความสนใจ จากนักเรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน ซึ่งแต่ละฝ่ายได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่จนประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช

ประวัติโดยสังเขป

วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดดำเนินการขึ้นภายใต้วัตถุประสงค์ในการรักษาและถ่ายทอดวิชาการทำช่างถม ที่มีที่ว่าจะสูญหายไป โดยมีพระศิริธรรมมุนี เป็นผู้วางรากฐาน การดำเนินการจัดการศึกษาวิชาเครื่องถม ทั้งวิชาสามัญ และวิชาชีพ ซึ่งได้รับการสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ในการเริ่มจัดการศึกษาวิชาช่างถมในนครศรีธรรมราชนั้น มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนประกอบอาชีพช่างถมได้จริง ทั้งเป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมประเภทนี้ให้คงอยู่สืบไป โดยได้จ้างช่างที่ประกอบอาชีพทำเครื่องถมมาเป็นครูสอนพร้อมทั้งฝึกปฏิบัติวิชาชีพเครื่องถมให้นักเรียน นักศึกษา มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 มาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำเข้ามาจัดการเรียนการสอนโรงเรียน

ปัจจุบันวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการเรียนการสอนเพื่อสืบทอดมรดกของท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไปหากไม่ได้รับการรักษาไว้ หลายประเภท โดยเปิดสอนเป็นแผนกให้นักเรียนที่สนใจได้รับการฝึกจากอาจารย์ผู้ชำนาญงานและวิทยากรท้องถิ่นที่ได้เชิญมาเป็นครูสอนประจำให้กับนักเรียนนักศึกษา ที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง และความภาคภูมิใจของวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นอย่างมากก็คือ การได้สืบทอดวิชาช่างถมมรดกอันล้ำค่าของจังหวัดนครศรีธรรมราชไว้ได้จนกระทั่งทุกวันนี้ ตามเจตนารมณ์เดิมของการเปิดโรงเรียนในครั้งแรก

ภาคผนวก ค
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ	หัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. อาจารย์ ดร. ราชันย์ บุญธิมา	นักวิชาการสำนักทดสอบทางการศึกษา
และจิตวิทยา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไมตรี จันทรา	ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม และ อาจารย์
ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศริน มนูญผล	สำนักส่งเสริมวิชาการ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏนครศรีธรรมราช
5. อาจารย์ ดร.มะลิวัลย์ สมศักดิ์	ภาควิชาการวิจัยทางการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ภาคผนวก ง
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเนื้อหา

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเนื้อหา

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แอบ ชามทอง	ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยสถาบันราชภัฏ
นครศรีธรรมราช
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไมตรี จันทรา	ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและ อาจารย์
ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
3. อาจารย์วรรณ นาคเพชรพล	ผู้อำนวยการวิทยาลัยศิลปหัตถกรรม
นครศรีธรรมราช
4. อาจารย์สถิตย์ ทองวิจิตร	ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดหม่น
5. อาจารย์มนูญ ชูเกลี้ยง	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน
หัวไทรบำรุงราษฎร์
6. อาจารย์ณรงค์ จงบุรี	ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาล
นครศรีธรรมราช ณ นครอุทิศ
7. อาจารย์ระวี สุดเฉลย	ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องถม
8. นางจรรวรรณ บุญซึก	ประธานศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน
นครศรีธรรมราช
9. นายสุชาติ ทรัพย์สิน	ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น(สาขาหนังตะลุง)
จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาคผนวก จ
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

แบบสัมภาษณ์เพื่อการศึกษาค้นคว้าชุดที่ 1
สัมภาษณ์ผู้บริหารและครูผู้สอน

เรื่อง : การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช
วัตถุประสงค์ : เพื่อรวบรวมข้อมูลนำไปศึกษาแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการ
เรียนการสอนในโรงเรียน

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

☐ ผู้บริหารโรงเรียน ☐ ครูผู้สอน

1.2 โรงเรียนที่ท่านสังกัดอยู่ในปัจจุบัน

☐ โรงเรียนอนุบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช

☐ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช

☐ โรงเรียนชุมชนวัดหม่น

☐ โรงเรียนห้วยไทรบำรุงราษฎร์

1.3 โรงเรียนของท่านได้นำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทใดไปใช้ในการเรียนการสอน

☐ เครื่องถม ☐ หัตถกรรมจักสานย่านลิเภา

☐ โนรา ☐ หนังตะลุง

ตอน 2 แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

2.1 ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 ในระแวกโรงเรียนของท่านมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอะไรบ้าง และเหตุใดจึงเลือกภูมิปัญญาชนิดดังกล่าวเข้ามามีส่วนในการจัดการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.3 ท่านมีแนวคิดอย่างไรในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.4 มีวิธีการใดบ้างที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน และแต่ละวิธีทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.5 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการปรับปรุงหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.6 ท่านเห็นด้วยหรือไม่เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.7 ท่านคิดว่าบุคคลประเภทใดที่ควรสนับสนุนข้อมูลและมีส่วนสำคัญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน และสนับสนุนอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.8 ท่านมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.9 ท่านมีวิธีการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษา การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา
ท้องถิ่นในโรงเรียน**

3.1 โรงเรียนของท่านได้นำภูมิปัญญามาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือไม่ อย่างไร
เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ใครเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับนักเรียนของท่าน และมีวิธีการถ่ายทอด
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 โรงเรียนของท่านเริ่มมีการถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่เมื่อใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.4 โรงเรียนของท่านใช้วิธีการใดในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักเรียน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.5 โรงเรียนของท่านได้มีการสร้างความตระหนักให้แก่บุคลากรในการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.6 การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนของท่านประสบปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไรบ้าง และมีวิธีการแก้ไขอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.7 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

4.1 โรงเรียนของท่านมีนโยบาย /แผนงาน/ โครงการ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.2 ผู้บริหารโรงเรียนของท่านให้การสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.3 ครูผู้สอนในโรงเรียนของท่าน ให้การสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.4 ในโรงเรียนของท่าน ชุมชน หรือผู้ประกอบการให้การสนับสนุน และให้ความสำคัญกับ
การเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.5 โรงเรียนของท่านได้รับการสนับสนุนจากผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น ในการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักเรียนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.6 ท่านคิดว่าบุคคลหรือหน่วยงานใดที่มีบทบาทต่อการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่
โรงเรียนมากที่สุด และเพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการศึกษาค้นคว้าชุดที่ 2

สัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิรู้ในท้องถิ่น

เรื่อง : การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช
 วัตถุประสงค์ : เพื่อรวบรวมข้อมูลนำไปศึกษาแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการ
 เรียนการสอนในโรงเรียน

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 สถานภาพของผู้ทรงภูมิรู้ด้านใด

☐ ด้านเครื่องมือ	☐ ด้านหัตถกรรมจักสานย่านลิเภา
☐ ด้านโนรา	☐ ด้านหนังตะลุง

1.2 ท่านเคยเป็นวิทยากรถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนใด

- ☐ โรงเรียนอนุบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช
- ☐ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช
- ☐ โรงเรียนชุมชนวัดหมน
- ☐ โรงเรียนหัวไทรบำรุงราษฎร์
- ☐ อื่นๆ ระบุ.....

1.3 ผลงานที่สร้างชื่อเสียงหรือที่ภาคภูมิใจของท่านคืออะไร

.....

.....

.....

ตอน 2 แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

2.1 ท่านมีแนวคิดอย่างไรกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 ท่านจะให้การสนับสนุนอย่างไรบ้างในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.3 บุคคลประเภทใดที่ท่านคิดว่ามีส่วนสำคัญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน และเพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.4 ท่านคิดว่ามีวิธีการใดบ้างที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน และแต่ละวิธีการทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.5 มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.6 มีวิธีการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

3.1 ในฐานะที่ท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้และเชี่ยวชาญภูมิปัญญาท้องถิ่นจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ดังนั้นท่านเห็นด้วยอย่างไร ที่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน และเพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านเคยเข้าไปถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักเรียนในโรงเรียนบ้างหรือไม่ และ
ทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 ในฐานะผู้ทรงภูมิรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ท่านคิดว่าท่านควรจะมีบทบาทอย่างไร
บ้างในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.4 เมื่อโรงเรียนมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนท่านจะ
ให้การสนับสนุนด้วยวิธีใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.5 ท่านคิดว่าหน่วยงานของรัฐ (กระทรวง โรงเรียน ผู้บริหาร ครูผู้สอน) มีความเข้าใจใน
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.6 ท่านคิดว่าหน่วยงานของรัฐ (กระทรวง โรงเรียน ผู้บริหาร ครูผู้สอน) ให้ความสำคัญ
กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพียงพอหรือยัง เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.7 ท่านคิดว่าหน่วยงานของรัฐ ควรจะมีบทบาทอย่างไรในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้า
สู่โรงเรียน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.4 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

[illegible]

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ-ชื่อสกุล	นางสาวพิกุล ชุสกุล
วันเดือนปีเกิด	2 มกราคม 2517
สถานที่เกิด	อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	70 สยามอพาร์ทเมนต์ ถนนเพชรบุรี ซอย 7 เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	เลขากองบรรณาธิการนิตยสาร THAILAND GEOGRAPHIC และนักเขียนประจำกองบรรณาธิการ นิตยสาร THAILAND GEOGRAPHIC
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	บริษัทกรีนแมคพาย จำกัด อาคารสหกรณ์กรุงเทพ สาขาพระปิ่นเกล้า แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2536	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย จังหวัดสงขลา
พ.ศ. 2540	ปริญญาตรีศิลปศาสตร์บัณฑิต (ศศ.บ.) โปรแกรมวิชานิเทศศาสตร์ สาขาวารสารศาสตร์ จากสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
พ.ศ. 2547	ปริญญาโทการบริหารการศึกษา (กศ.ม.) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ